

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ČESKÝCH DĚJIN

Rigorózní práce

Michal Benda

České fašistické hnutí v období první Československé republiky s důrazem na vývoj v pardubickém regionu

The Czech fascist movement in the period of the first Czechoslovak Republic, with an emphasis on developments in the region of Pardubice

Pardubice 2014

vedoucí práce:
Doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Poděkování:

Rád bych na tomto místě poděkoval docentce Janě Čechurové za odborné a laskavé vedení a za cenné rady, které přispěly k vytvoření této práce.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia k získání jiného nebo stejného titulu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Pardubicích 19. 1. 2014

Michal Benda

Abstrakt

Předložená práce se zaměřuje na fenomén českého fašistického hnutí v období první Československé republiky s důrazem na vývoj v pardubickém regionu. Český fašismus a krajní nacionalismus, který byl reprezentován zejména Národní obcí fašistickou, tvořil v období meziválečného Československa svébytnou součást domácí politické scény, a proto si zaslouží podrobnější výzkum. Tato práce si neklade za cíl vytvořit syntetickou studii o prvorepublikovém českém fašismu, ani se nesnaží postihnout vývoj Národní obce fašistické a dalších fašistických a krajně nacionálních organizací na celém území Československa. Naopak hlavním cílem je vytvoření regionální sondy, která nalezne specifika zmíněného hnutí ve zvoleném regionu. Český fašismus na Pardubicku v mnohém kopíroval celostátní vývoj, přesto je možné vymezit specifika, která region odlišovala. Jednalo se především o netypické sociální složení meziválečných Pardubic způsobené prudkými demografickými změnami od druhé poloviny devatenáctého století, existencí velkého počtu válečných vysloužilců a legionářů nebo absencí výraznější národnostní menšiny. Podrobně jsou také vylíčeny osudy ústřední postavy místního fašistického hnutí, kterou byl Vojtěch Vážný. Na jeho politickém a osobním příběhu je patrné, jakými etapami fašistické hnutí na Pardubicku procházelo. Sledování vývoje českého fašistického hnutí je ukončeno koncem první Československé republiky. Druhá republika a následné období existence Protektorátu Čechy a Morava přineslo natolik výrazné politické a společenské změny, na jejichž sledování není v předložené práci prostor.

Klíčová slova

Český fašismus, Národní obec fašistická, Pardubický region, českoslovenští legionáři, Radola Gajda, Vojtěch Vážný.

Abstract

Presented thesis focuses on the phenomenon of the Czech fascist movement in the period of the first Czechoslovak Republic, with an emphasis on developments in the Pardubice region. Czech fascism and extreme nationalism, which was mainly represented by the National Fascist Community, formed a distinctive part of the domestic political scene in Czechoslovakia in the inter-war period and therefore it deserves a more detailed research. These theses do not aim to create a synthetic study of the Czech fascism during the first republic, or try to cover the development of the national Fascist Community and other fascist and extremely nationalist organizations throughout the territory of Czechoslovakia. The main target is to create a regional probe that detects the specifics of that movement in the chosen region. Czech fascism in the Pardubice region copied nationwide development in many ways, yet it is possible to define the specifics distinguishing that region. It was mainly about the unusual social composition of the interwar Pardubice caused by sharp demographic changes since the second half of the nineteenth century, by the existence of a large number of retired soldiers and Legionnaires or by the absence of significant ethnic minorities. The fate of Vojtěch Vážný who was the central figure of the local fascist movements is also set out in detail. The individual stages of the fascist movement in the region of Pardubice are evident from his political and personal story. Monitoring of the development of the Czech fascist movement is terminated at the end of the first Czechoslovak Republic. The second Republic and the subsequent period of the existence of the Protectorate of Bohemia and Moravia brought many political and social changes which cannot be recovered in these theses.

Key words

Czech fascism, the National Fascist Community, the Pardubice region, Czech Legionnaires, Radola Gajda, Vojtěch Vážný.

Obsah

I.	Úvod	8
II.	Pramenná základna práce, prameny pro studium českého fašismu	12
III.	Ideologie českého fašistického hnutí	20
III.1	Definování pojmu fašismus	20
III.2	Česká podoba fašismu	27
III.2.1	Aktivistický politický styl	27
III.2.2	Decize bez diskuze a vůdcovský princip	35
III.2.3	Korporativismus	39
III.2.4	Kategorizace společnosti	41
III.2.5	Fašistický mýtus a mesianistická koncepce	52
III.3	Proč se český fašismus neprosadil	53
IV.	Vývoj českých fašistických hnutí v období první Československé republiky	57
IV.1	Počáteční období českého fašismu – vznik a existence protofašistických organizací (1921 – 1926)	58
IV.2	Období zdánlivé konsolidace – vznik a činnost Národní obce fašistické a existence opozičních organizací (1926 – 1929)	71
IV.2.1	Vznik Národní obce fašistické a její činnost do konce roku 1926	71
IV.2.2	Gajda v čele Národní obce fašistické (1927)	73
IV.2.3	Krise Národní obce fašistické (1928 – 1929)	77
IV.3	Období hospodářské krize, reaktivizace českého fašistického hnutí do pokusu o židenický puč (1930 – 1933)	82
IV.3.1	Rozpad Ligy proti vázaným kandidátním listinám, vznik Vlajky (1930)	82
IV.3.2	Posílení fašistických hnutí, úspěch v obecních volbách (1931 – 1932)	85
IV.3.3	Židenická tragikomedie a její následky (1933)	88
IV.4	Český fašismus v době zhoršujícího se zahraničního postavení Československa (1934 – 1937)	94
IV.4.1	Pokus o sloučení krajních nacionalistů, vznik Národní fronty (1934)	94
IV.4.2	Národní sjednocení nebo Národní obec fašistická (1935)	97
IV.4.3	V době ohrožení Československé republiky (1936 – 1937)	101
IV.5	Tragický konec první Československé republiky (1938)	108
IV.6	Zhodnocení českého prvorepublikového fašismu republiky	113

V.	České fašistické hnutí na Pardubicku s důrazem na vývoj Národní obce fašistické	116
V.1	Počáteční období českého fašismu – vznik a existence protofašistických organizací (1921 – 1926)	117
V.2	Období zdánlivé konsolidace – vznik a činnost Národní obce fašistické a existence opozičních organizací (1926 – 1929)	122
V.2.1	Počátky Národní obce fašistické (1926)	122
V.2.2	Gajda v čele Národní obce fašistické (1927)	129
V.2.3	Krise Národní obce fašistické (1928 – 1929)	141
V.3	Období hospodářské krize, reaktivizace českého fašistického hnutí do pokusu o židenický puč (1930 – 1933)	147
V.3.1	Rozpad Ligy proti vázaným kandidátním listinám, vznik Vlajky (1930)	147
V.3.2	Posílení fašistických hnutí, úspěch v obecních volbách (1931 – 1932)	154
V.3.2.1	Sjezd Národní obce fašistické v Pardubicích (červenec 1931)	158
V.3.2.2	Předvolební kampaň a obecní volby (podzim 1931 – únor 1932)	186
V.3.2.3	Výsledky obecních voleb a sestavení nového zastupitelstva	205
V.3.3	Židenická tragikomedie a její následky (1933)	224
V.4	Český fašismus v době zhoršujícího se zahraničního postavení Československa (1934 – 1937)	232
V.4.1	Pokus o sloučení krajních nacionalistů, vznik Národní fronty (1934)	232
V.4.2	Národní sjednocení nebo Národní obec fašistická (1935)	235
V.4.3	V době ohrožení Československé republiky (1936 – 1937)	240
V.5	Tragický konec první Československé republiky (1938)	242
V.6	Specifika pardubického fašistického hnutí	248
VI.	Vojtěch Vážný – příběh jednoho fašisty	253
VI.1	Počátky kariéry v Národní obci fašistické (do roku 1931)	255
VI.2	Od fašistického sjezdu po obecní volby (1931 – 1932)	264
VI.3	Disciplinární řízení (1932)	277
VI.4	Během krize NOF, členem Národní fronty a Národního sjednocení (1933 – 1935)	282
VI.5	Návrat do služeb československé justice (1936 – 1939)	291
VI.6	Během okupace (1939 – 1945)	294
VI.7	Po roce 1945	298
VI.8	Zamyšlení nad osobností Vojtěcha Vážného	303
VII.	Závěr	307
VIII.	Prameny a literatura	315

Oddíl I.

Úvod

Předložená práce se zabývá tématem českého fašismu v období první Československé republiky s důrazem na vývoj nejsilnějšího uskupení ze skupiny fašistických a krajně nacionálních organizací – Národní obce fašistické. Téma českého fašismu ve sledovaném období bylo zvoleno díky dlouhodobému zájmu autora o danou problematiku charakterizovaným obhajobou diplomové práce v roce 2002¹ a postupným zpracováváním dostupných archivních pramenů.

Český fašismus a s ním související krajní nacionalismus tvoří osobitou součást politické scény meziválečného Československa, a proto si zaslouží podrobný výzkum. Tato práce si neklade za cíl vytvořit syntetickou studii o prvorepublikovém českém fašismu, ani se nesnaží podrobně postihnout činnost Národní obce fašistické na celém území Československa. Naopak hlavním cílem je vytvoření podrobné regionální sondy, která poskytne možnost nalezení specifik fašistického hnutí v pardubickém regionu. Přestože se již práce o vývoji Národní obce fašistické na Pardubicku objevily,² ucelené srovnání působnosti českých fašistických a krajně nacionálních hnutí v tomto regionu s celostátním vývojem fašistického hnutí jako celku dosud chybí.

Práce je rozdělena do pěti samostatných celků, které však na sebe logicky navazují. V první části je ve stručnosti zhodnocena pramenná základna. Charakteristika pramenů v podobě regionálních archivních fondů a dobového tisku je doplněna o stručný výčet informačních zdrojů k tématu českého fašismu, které přesahují hranice východočeského regionu. Jedná se zejména o stručný přehled dostupné dobové i současné odborné literatury, ze které bylo

¹ BENDA, Michal. Národní obec fašistická na Pardubicku na počátku třicátých let 20. století. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Univerzity J.E. Purkyně. Ústí nad Labem 2002.

² Kromě výše zmíněné diplomové práce např.: KOTYK, Jiří. Kapitoly z dějin českého fašismu na Pardubicku. Zprávy Klubu přátel Pardubicka 2001 – 2008.

v práci čerpáno. Je však nutno zdůraznit, že nebylo cílem sestavit přehled veškeré dostupné literatury, jedná se spíše o výběr stěžejních titulů.

Další část práce je věnována ideologickému základu českého fašistického hnutí. Na základě dostupné odborné literatury je ve stručnosti uveden přehled možných definování samotného pojmu fašismus s důrazem na teorii obsaženou v díle N. O'Sullivanova,³ kterou považuji za nejzdařilejší výsledek analýzy fašistické ideologie. Společně s dalšími pracemi⁴ jsou zmíněny hlavní znaky fašistické ideologie, které jsou následně porovnány s reálnou podobou českého fašistického hnutí. Vedle současné literatury byly využity i dobové prameny především v podobě stranického tisku fašistických a nacionalistických organizací. V závěru tohoto oddílu jsou nastíněny hlavní důvody, proč se český fašismus, byť nesl některé shodné znaky s fašismem italským, neprosadil.

Následující část je věnována vývoji českých krajně nacionálních a následně fašistických skupin a organizací v průběhu celého meziválečného období v Československu, respektive v českých zemích.⁵ I v této kapitole byla využita dostupná literatura, především práce Evy Fargašové, Tomáše Pasáka a Ivo Pejčocha.⁶ Při charakteristice ústřední postavy českého fašistického hnutí – Radoly Gajdy – byla použita zejména monografie dvojice autorů Antonín Klimek a Petr Hofman s názvem Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda, která představuje nejucelenější dílo věnované této osobnosti.⁷ Záměrem vytvoření zjednodušeného přehledu celostátního vývoje českého nacionalismu a fašismu bylo položení základu pro následné porovnání s vývojem v konkrétním regionu, kterým se staly Pardubice. Vedle nejsilnějšího uskupení v podobě Národní obce fašistické jsou proto zmíněny i organizace, které vzniku NOF předcházely. Dále

³ O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002;

⁴ Např. PAXTON, Robert, O. Anatomie fašismu. Praha 2007; KOTLÁN, Pavel. Fašismus a jeho česká podoba, Přerov 2001.

⁵ Vzhledem ke složitosti problematiky a velkému nároku na rozsah práce nejsou slovenské nacionalistické a fašistické organizace do této práce zahrnuty. Pozn. autora.

⁶ Např. FARGAŠOVÁ, Eva. Historie českého fašismu v letech 1921-1929. Praha 1989; PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011; PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999.

⁷ KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda. Praha 1995.

jsou uvedeny i opoziční či souběžně existující organizace, což také klade zvýšené požadavky na rozsah práce. Ani v tomto případě nebylo záměrem postihnout veškeré existující organizace, nýbrž nastínit složitost této části politické scény a ukázat, jak se velké množství a nepřehlednost organizací mající ve svém programu nacionalismus či fašismus, stalo jednou z příčin, proč se český fašismus na prvorepublikové politické scéně nedokázal výrazněji prosadit. Následně jsou nastíněny i další stěžejní důvody, proč české fašistické hnutí nemělo v tuzemském prostředí v době první republiky šanci chopit se moci.

Nejdůležitějšími částmi práce jsou oddíly V. a VI., ve kterých je pozornost věnována zrodu a následnému působení českých nacionálních a fašistických organizací v pardubickém regionu a osobnosti ústřední postavy místního fašistického hnutí – okresního soudce Vojtěcha Vážného.

Východní Čechy a především Pardubicko se stalo v období první Československé republiky jednou z bašt českého krajního nacionalismu a fašismu. S využitím dostupných archivních pramenů je zpracován podrobný vývoj zmíněných hnutí s důrazem na Národní obci fašistickou. Zároveň jsem se pokusil nalézt odpovědi na otázky, proč se právě Pardubicko stalo jedním z center prvorepublikového fašismu a jaká byla specifika místních organizací v porovnání s celostátním vývojem fašistických organizací. Struktura kapitol odpovídá předchozí části, aby bylo možné jednodušeji nalézt shodné i rozdílné charakteristiky mezi činností českých fašistů v Pardubicích a jejich kolegů v ostatních regionech či v pražském ústředí. V nespolední řadě je hledána odpověď na otázku, z jakého důvodu se ve východních Čechách fašismu dařilo více než v jiných regionech českých zemí.

Část věnovaná postavě Vojtěcha Vážného, který se záhy po svém příchodu do Pardubic a nastoupení k místnímu okresnímu soudu stal ústřední postavou regionálního fašistického hnutí, se pokouší přinést nové poznatky, které o této osobnosti nebyly dosud publikovány. Za pomoci nejen regionálních pramenů je podrobně analyzována nejen jeho činnost v Pardubicích, naopak působení Vážného je zasazeno do širšího kontextu celostátního vývoje

fašistického hnutí. Vážný zde není spojován pouze s Národní obcí fašistickou v Pardubicích, ale je představena jeho činnost ve fašistickém hnutí před příchodem do východních Čech včetně prvního disciplinárního řízení v první polovině dvacátých let. Při charakteristice postavy Vážného jsem se neomezil pouze na exponované období činnosti v NOF, naopak sledované období bylo prodlouženo až do počáteční dekády komunistické diktatury, kdy Vážný ukončil působení v československé justici a odešel do starobního důchodu. Domnívám se, že právě tato skutečnost přináší nový pohled na charakterové vlastnosti a celkovou osobnost muže, který měl ambici stát se jedním z vůdců fašistického hnutí nejen ve východních Čechách. K analýze působení Vážného po jeho odchodu z Pardubic byly také využity archivní prameny, které nebyly dosud při výzkumu problematiky českého fašismu využity a jsou součástí dosud nezpracovaných archivních fondů,⁸ v čemž shledávám další pozitivum této studie. Zároveň jsem se pokusil odpovědět na problematické otázky, zda byl Vážný mužem na svém místě a jak by místní fašistické hnutí vypadalo bez něho.

Předložená práce si tak klade za cíl stát se regionální sondou, která umožní další výzkum této části politického spektra ve východních Čechách. Uvedené problematice bych se rád věnoval i v budoucnu, ze studia archivních pramenů se nabízí například rozšíření výzkumu na další části východních Čech, ve kterých měl fašismus výraznější zastoupení, jako je například oblast Královéhradecka.

⁸ Více podrobností uvádím v kapitole věnované pramenné základně této práce. Pozn. autora.

Oddíl II.

Pramenná základna práce, prameny pro studium českého fašismu

Při zhodnocení pramenné základny předložené práce je nutno přistupovat k jednotlivým částem odděleně. V oddílech věnovaných ideologii českého fašistického hnutí a vývoji fašistického hnutí na celém území Čech, Moravy a Slezska byla využita dostupná literatura v podobě monografií či odborných studií zaměřujících se především celostátní vývoj českého fašistického hnutí během první Československé republiky. V následujících částech, které se podrobně zabývají vývojem fašistického hnutí v pardubickém regionu a osobností Vojtěcha Vážného, se zdroje pro získání potřebných informací přesouvají spíše k archivním pramenům. Významnou částí pramenné základny se stala také dobová literatura a dobový tisk. Na následujících stranách je proto uvedena stručná charakteristika použitých archivních fondů a komentovaný přehled dostupné dobové literatury a tisku. Následně je uveden výběr z poválečné a současné bibliografie vztahující se nejen k tématu českého fašismu první a druhé Československé republiky. Uvedený přehled si neklade za cíl zmínit veškeré tituly, které se tematikou českého fašismu zabývají, spíše se snaží o shrnutí zdrojů informací použitých v předložené práci s jejich stručným komentářem.

Archivní fondy

Stěžejním zdrojem archivních pramenů se stal Státní okresní archiv Pardubice. V předložené práci bylo čerpáno zejména z fondu Presidiální spisy okresního úřadu Pardubice a fondu Městský úřad Pardubice. V obou fondech jsou uloženy především prameny úřední povahy. Jedná se o úřední korespondenci mezi okresním úřadem v Pardubicích a nadřízenými správními orgány, zejména korespondenci s prezidiem zemského úřadu v Praze. V uvedených fondech se dále nachází značné množství hlášení, zápisů z intervencí na fašistických akcích, situačních zpráv, protokolů z výsledků či

domovních prohlídek. Součástí jsou také zabavené letáky, plakáty či fašistická korespondence. Pro ověření některých osobních dat byl dále využit fond Matrika příslušníků města Pardubic.

Vedle Státního okresního archivu Pardubice byl jako zdroj informací využit Státní oblastní archiv Praha, konkrétně fond Prezidium ministerstva vnitra, jehož součástí je personální spis Vojtěcha Vážného. Porovnání a doplnění informací o osobnosti Vojtěcha Vážného z fondu SOkA Pardubice a SOA Praha přispělo k získání relevantnějších informací a především přispělo k doplnění informací o životě a činnosti Vážného v druhé polovině třicátých let, kdy úspěšně obnovil svou činnost v československé justici a natrvalo opustil Pardubice.

Pro získání doplňujících informací o fašistickém hnutí na Pardubicku a pramenů umožňujících zasazení vývoje v regionu do širšího celostátního kontextu byly využity fondy Národního archivu Praha. Jedná se o fondy Ministerstvo vnitra a Předsednictvo ministerské rady. Zajímavým zdrojem poznatků se stala také nezpracovaná část fondu Ministerstvo spravedlnosti. Jedná se o dosud nepublikovaná fakta mapující osobnost Vojtěcha Vážného zejména v období okupace a poválečném období do jeho odchodu z aktivní služby v polovině padesátých let, která významně přispívají ke komplexní charakteristice ústřední postavy východočeského fašistického hnutí.

Dobový tisk

Dobový tisk představuje podstatný informační zdroj využitý v předložené práci. Lze jej rozdělit na dvě skupiny. První tvoří zařadit regionální tisk vycházející v Pardubicích. Jedná se o stranické listy nejsilnějších politických uskupení v regionu. V Státním okresním archivu Pardubice jsou uloženy tiskoviny národně demokratické strany Východ a strany republikánské Východočeský republikán. V knihovně Východočeského muzea Pardubice jsou uloženy tiskoviny sociálně demokratické strany Východočeský obzor a strany národně socialistické Bratrství. Ve stejné knihovně se nachází také neúplná

sbírka výtisků listu Národní obce fašistické České směry. Informace obsažené v uvedených tiskových orgánech regionálních organizací jednotlivých politických stran jsou v mnoha případech významně zkresleny stranickým postojem k jednotlivým událostem, fašistickému hnutí celkově nebo osobními vztahy redakce k čelním osobnostem pardubického fašistického hnutí. Především Bratrství a Východočeský obzor hodnotí fašismus výrazně negativně, naopak shovívavější postoj především v počátečním období zaujímá národně demokratický Východ. Většinou objektivní pohled na události přináší Východočeský republikán, ve kterém je zároveň informací o místním fašistickém hnutí uvedeno nejméně. Fašistické České směry, které v Pardubicích vycházely po krátké období na počátku třicátých let, představují přes značné ideologické zkreslení faktů zajímavou možností, jak získat pohled na dobové události z pohledu pardubické NOF.

Druhou skupinu tvoří tituly s širší či celostátní působností. Jedná se o fašistické časopisy využívané především v kapitolách věnujících se ideologii fašistického hnutí a vývoji fašistického hnutí v celostátním měřítku a celostátní deníky jiných politických stran. Fašistické časopisy tvoří osobitý styl prvorepublikové publicistiky a v předložené práci byly využity následující: Hanácká (Národní) republika, Na Stráž, Říšská stráž, Stráž říše, Výzva a Výzva Červenobílých.⁹ Všechny uvedené tituly jsou uloženy ve sbírkách Národní knihovny v Praze, i když zde nejsou k dispozici všechny ročníky.

Z titulů celostátní působnosti nefašistické provenience byly využity prvorepublikové: Národní republika, Rudý večerník a Rudé právo. Z poválečných titulů se jedná o Svobodné slovo a Rudé právo.

⁹

Podrobný přehled dobové fašistické publicistiky přináší například studie: FARGAŠOVÁ, Eva. Publicistika a literatura českých fašistů 20. let In: Časopis Matice moravské, roč. 108/1989, č. 2, s. 89-104.

Dobová neperiodická literatura

Neperiodická literatura vydaná českými fašisty či krajními nacionalisty představuje společně s periodickými tiskovinami specifický informační zdroj. S fakty autoři nakládají podle potřeby a objektivní pohled na skutečnost často chybí, s čímž je nutné při studiu dané problematiky počítat. Dobovou literaturu využitou v následujících kapitolách je možno rozdělit do několika základních skupin.¹⁰ Uvedený přehled si neklade za cíl podchytit veškerou dostupnou dobovou literaturu vztahující se k tématu, spíše se jedná o uvedení titulů použitých v oddílech o ideologii fašistického hnutí a o vývoji českého fašistického hnutí v českých zemích.

Do první skupiny patří tituly, které se pokusily objasnit příčiny vzniku fašismu v Evropě a zařadit české fašistické hnutí do celoevropského kontextu. Z období před vznikem Národní obce fašistické lze zmínit dva tituly, a to krátký spis *Co chce Národní hnutí*¹¹ a studii *Pravda o Národním hnutí*.¹² Po vzniku Národní obce fašistické pokračovaly snahy o propagaci fašistické ideologie. Na tomto místě lze zmínit studii *Fašistický stát*,¹³ která patří k nejpropracovanějším dobovým studiím zaměřeným na fašismus. Z dalších prací do dané kategorie patří například zamyšlení nad vývojem italského fašismu a jeho možného uplatnění i mimo Itálii *Vznik a vývoj fašismu v Itálii*¹⁴ či pokus o charakteristiku českého fašistického hnutí *O československém fašismu*¹⁵ nebo *Národní hnutí fašistické v myšlenkách*.¹⁶ Do stejné kategorie náleží i práce, které se vyjadřují kriticky o fašismu jako takovém nebo jsou přinejmenším skeptické k možnosti jeho uplatnění mimo Itálii a především v demokratickém Československu.

¹⁰ Na tomto místě je využita struktura dělení fašistické prvorepublikové literatury podle studie: FARGAŠOVÁ, Eva. Publicistika a literatura českých fašistů 20. let. In: *Časopis Matice moravské*, roč. 108/1989, č. 2, s. 89-104.

¹¹ VESELÝ, Vít. *Co chce Národní hnutí*. Praha 1923.

¹² NIKOLAU, Stanislav. *Pravda o Národním hnutí*. Praha 1923.

¹³ LEBLOCH, Otakar. *Fašistický stát*. Brno 1927.

¹⁴ HORÁK, J.V. *Vznik a vývoj fašismu v Itálii*. Praha 1927.

¹⁵ KLADIVO, B. *O československém fašismu*. Brno 1926.

¹⁶ HAVLÍK, Dobroslav. *Národní hnutí fašistické v myšlenkách*. Turnov 1926.

Jedná se zejména o stručné dílo Fašismus¹⁷ nebo studie Fašisté.¹⁸ Přínosnou je i publikace Moje zkušenosti z NOF¹⁹ z pera Františka Bauera, bývalého významného člena NOF.

Druhou skupinu tvoří tzv. programová literatura, tzn. tituly, které měly nahradit neexistenci jednotného programu českého fašistického hnutí. Před vznikem NOF se jedná například o dva tituly Národního hnutí Provolání a Českým vlastencům.²⁰ V polovině dvacátých let se stěžejním stalo Provolání Československých fašistů rozpracované do podrobnějšího Ideového programu Československých fašistů.²¹ Z období existence NOF je možno zmínit soubor úvah Radoly Gajdy, která vyšla pod názvem Stavovská demokracie národního státu.²²

Do třetí skupiny jsou zařazeny organizační řády a směrnice, které poskytují neocenitelnou možnost poznat fungování fašistických organizací, podmínky členství, způsob rozhodování nebo organizační strukturu jednotlivých hnutí. Z dochovaným materiálů lze zmínit Organizační řád Národního hnutí²³ nebo dokumenty vydané Národní obcí fašistickou – Organizační řád NOF, Jednací řád NOF a Ústavní řád NOF.²⁴

Velmi specifickou skupinu tvoří literatura věnovaná ústřední postavě fašistického hnutí v Československu – Radolu Gajdovi. V celé řadě titulů lze najít díla oslavující i odmítavá. Román Radola²⁵ a brožura Generál r.l. R. Gajda a jeho účast v sibiřské anabazi²⁶ jsou typickým příkladem nekriticky oslavných titulů. Naopak publikace Radola Gajda – Rudolf Geidl: Legenda a skutečnost,²⁷

¹⁷ REICHMANN, Jan. Fašismus. Praha 1923.

¹⁸ SANDOMIRSKÝ, B.G. Fašisté, Praha 1923.

¹⁹ BAUER, František. Moje zkušenosti z NOF. Praha 1927.

²⁰ NÁRODNÍ HNUTÍ. Provolání. Praha 1921 a NÁRODNÍ HNUTÍ. Českým vlastencům. Praha 1922.

²¹ IDEOVÝ PROGRAM ČESKOSLOVENSKÝCH FAŠISTŮ. Praha 1925.

²² GAJDA, Radola. Stavovská demokracie národního státu. Praha 1933.

²³ ORGANIZAČNÍ ŘÁD NÁRODNÍHO HNUTÍ. Praha 1923.

²⁴ ORGANIZAČNÍ ŘÁD NOF. Praha 1927; JEDNACÍ ŘÁD NOF. Praha 1927 a ÚSTAVNÍ ŘÁD NOF, Praha 1927.

²⁵ KÁREK, Ota. Radola. Praha 1927.

²⁶ DOSTÁL, Otakar. Generál r.l. R. Gajda a jeho účast v sibiřské anabazi. Praha 1927.

²⁷ KURFÜRST, František. Radola Gajda – Rudolf Geidl: Legenda a skutečnost. Praha 1926.

titul Jihočeský selský vůdce Radola²⁸ nebo kniha Národní obec fašistická a její Vůdce Radola Gajda²⁹ odmítají Gajdu i celé fašistické hnutí. Řada publikací věnujících se osobnosti Radoly Gajdy se vztahuje k tzv. Gajdově aféře. Nejznámějším je patrně kniha Františka Pauluse Generál Gajda před kárným výborem, respektive druhé přepracované vydání Případ generála Gajdy.³⁰ Problematice zmíněné aféry se věnuje také kniha Jaroslava Kratochvíla Jménem republiky? Mé slovo k vítězství gajdovské pravdy,³¹ která přináší pohled z tábora Gajdových oponentů.

Z uvedeného stručného přehledu je patrné, že dobové literatury, která se zabývala tématem fašismu a krajního nacionalismu, je poměrně velké množství. Tvoří tak společně s dalšími skupinami pramenů širokou pramennou základnu pro studium českého fašismu a krajního nacionalismu během první Československé republiky.

Poválečná a současná odborná literatura

Výběr použité poválečné a odborné literatury odpovídá jednotlivým částem práce. V kapitole věnující se ideologii českého fašismu se teoretickým základem staly práce vztahující se k charakteristice totalitních ideologií či autoritativních režimů. Ze stěžejních prací je možno uvést studie Raymonda Arona, Hannah Arendtové, Andrew Heywooda či práci Stanislava Balíka a Michala Kubáta.³² Analýzou fašistické ideologie se podrobně zabývají

²⁸ CHÁB, Václav. Jihočeský selský Vůdce Radola. Praha 1931.

²⁹ VODÁK, V.L. Národní obec fašistická a její Vůdce Radola Gajda. Praha 1934.

³⁰ Celý náklad prvního vydání knihy: PAULUS, František. Generál Gajda před kárným výborem z roku 1928 byl zabaven a zničen. V roce 1939 bylo vydáno druhé a doplněné vydání pod názvem Případ generála Gajdy.

³¹ Jaroslav Kratochvíl byl velkým Gajdovým odpůrcem již z doby působení u československých legií v Rusku. Vedle zmiňovaného díla Gajdu kriticky charakterizuje například ve svém rozsáhlém díle Cesta revoluce. KRATOCHVÍL, Jaroslav. Jménem republiky? Mé slovo k vítězství gajdovské pravdy. Praha 1928.

KRATOCHVÍL, Jaroslav. Cesta revoluce. Praha 1928.

³² Rozsáhlejší přehled použité literatury k problematice totalitarismu, autoritářství a fašistické ideologie uvádím na konci práce. Pozn. autora.

ARON, Raymond. Demokracie a totalitarismus. Praha 1993.

ARENDTOVÁ, Hannah. Původ totalitarismu. Praha 1996.

monografie *Fašismus a Anatomie fašismu*.³³ Vymezení jednotlivých znaků českého fašistického hnutí se ve svých pracích věnuje například Pavel Kotlán či Eva Fargašová.³⁴

Pro charakteristiku českého fašistického a krajně nacionalistického hnutí existuje celá řada monografií a odborných studií. Přesto ucelená monografie zachycující podrobný vývoj a především analýzu českého fašistického hnutí v celé jeho šíři dosud chybí. Vzhledem k rozsáhlosti problematiky a velkého množství archivních pramenů se jedná o logickou skutečnost. Pravděpodobně nejbližší stojí komplice prací Tomáše Pasáka vydaná po jeho smrti pod názvem *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*.³⁵ Z dalších prací, které se českým fašismem zabývají a jsou cenným zdrojem informací, lze zmínit publikace Miroslava Gregoroviče, Aleny Gajanové či Ivo Pejčocha.³⁶ Vedle monografií existuje i celá řada dílčích studií, které se věnují otázkám českého fašismu a nejdůležitějším událostem z vývoje českého fašistického hnutí – Gajdově aféře či pokusu o přepadení židenických kasáren. Jejich přehled uvádím na konci práce.

Samostatnou skupinu titulů tvoří monografie a články vztahující se k osobnosti Radoly Gajdy. Za stěžejní dílo považuji publikaci *Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda*,³⁷ která podává ucelený a objektivní pohled na

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha 2008.

BALÍK, Stanislav; KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. Praha 2012.

³³ O'SULLIVAN, Noël. *Fašismus*. Brno 2002.

PAXTON, Robert O. *Anatomie fašismu*. Praha 2007.

³⁴ FARGAŠOVÁ, Eva. *Historie českého fašismu v letech 1921-1929*. Praha 1989.

KOTLÁN, Pavel. *Fašismus a jeho česká podoba*. Přerov 2001.

KOTLÁN, Pavel. *Gajdova (ne)věrná Morava*. Brno 2009.

PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha 1999.

Dalším pokusem o vytvoření komplexní monografie je publikace Milana Nakonečného, která bohužel obsahuje faktické chyby a není z ní proto v této práci čerpáno.

NAKONEČNÝ, Milan. *Český fašismus*. Praha 2007.

³⁶ GREGOROVICH, Miroslav. *Kapitoly o českém fašismu – fašismus jako měřítko politické dezorientace*. Praha 1995.

GAJANOVÁ, Alena. *Dvojitá tvář – z historie předmnichovského fašismu*. Praha 1962.

PEJČOCH, Ivo. *Fašismus v českých zemích*. Praha 2011.

³⁷ KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. *Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda*. Praha 1995.

ústřední postavu českého fašistického hnutí. Z dalších titulů lze uvést publikace Miroslava Moulise³⁸ či řadu odborných článků.³⁹

³⁸ MOULIS, Miroslav. Vzestup a pád generála Gajdy. Třebíč 2000.

³⁹ Dílčí odborné studie se věnují především Gajdově aféře či roli generála Gajdy v pokusu o tzv. židenický puč. Viz například:

KUČERA, Bohumil. Brněnský puč roku 1933 před Státním soudem. In: Právněhistorické studie, roč. 21/1978, s. 85-111.

NAUMAN, Petr. Ještě ke Gajdově aféře. In: Střední Evropa, roč. 3/1990, č. 16, s. 95-97.

PEJČOCH, Ivo. Židenický puč. In: Historie a vojenství, roč. 55/2006, č. 4, s. 20-36.

ŠEDIVÝ, Ivan. Gajdova aféra 1926-1928. In: Český časopis historický, roč. 92/1994, č. 4, s. 732-758.

Oddíl III.

Ideologie českého fašistického hnutí

III.1 Definování pojmu fašismus

Stěžejním cílem předložené práce je charakteristika a analýza pardubického fašistického hnutí s důrazem na činnost regionální organizace Národní obce fašistické a také rozbor osobnosti Vojtěcha Vážného. Domnívám se přesto, že zařazení kapitoly věnované ideologii českého fašistického hnutí má své opodstatnění.

Na následujících stranách se proto zaměřím na vymezení samotného pojmu fašismus, respektive na různé přístupy k definování tohoto pojmu. Nechybí ani stručné vysvětlení základních znaků fašistické ideologie. V další části tohoto oddílu se zaměřím na program českých fašistických hnutí s důrazem na programové dokumenty Národní obce fašistické a pokusím se o komparaci s obecnými znaky a programovými specifiky zahraničního fašismu.

Nalezení přesné definice pojmu fašismus je značně obtížné. S využitím stěžejních titulů dostupné teoretické literatury se pokusím spíše shrnout nejčastější přístupy k definování fašismu.⁴⁰ Při hledání ideální definice fašismu je na první pohled zřejmé, že se jedná o značně široký pojem. Objevují se teorie vymezení fašismu, které vedle tradičně zahrnovaného italského fašismu a německého nacionálního socialismu řadí k fašismu i další režimy. Lze souhlasit s tvrzením, že širší pojetí fašismu je správné a že fašismus není možné teritoriálně omezit pouze na meziválečnou Itálii a Německo, definování fašistického režimu však musí vycházet z podstaty režimu a z jeho základních charakteristik. Nelze tak jednoduše mezi fašistické režimy zahrnout prakticky

⁴⁰

Za stěžejní tituly považuji následující monografie: O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002; PAXTON, Robert, O. Anatomie fašismu. Praha 2007; KOTLÁN, Pavel. Fašismus a jeho česká podoba, Přerov 2001; BALÍK, Stanislav; KUBÁT, Michal. Teorie a praxe nedemokratických režimů. Praha 2012; ARENDTOVÁ, Hannah. Původ totalitarismu. Praha 1996; HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. Praha 2008.

všechny moderní diktatury, jak je typické například pro definici fašismu v díle E. Nolteho.⁴¹

Další pokusy o stanovení univerzální definice pro fašismus jsou limitovány zaměřením se na jeden či několik málo základních znaků a nepostihují danou problematiku v celé její šíři. Nelze proto zcela akceptovat následující pokusy o vymezení fašismu.

Myšlenka, že fašismus je určitou negativní reakcí na vývoj moderní občanské společnosti, který započal francouzskou revolucí v roce 1789, nemůže být úplná. Fašismus je v tomto pojetí přirovnáván k novodobému barbarství, které je přímým důsledkem krize morálky a morálních hodnot v Evropě. I když lze souhlasit s názorem, že se evropská společnost musela vyrovnat s nečekaným traumatem zákopových bojů první světové války. Nedostatkem takového přístupu je příliš úzký pohled, který nezohledňuje další ekonomické či politické důvody vzniku fašismu.⁴²

Také vymezení fašismu na základě do detailu dovedené charakteristiky ústřední postavy nemůže posloužit k nalezení správné definice. Podrobné líčení života vůdčích osobností nemůže postihnout podstatu režimu, přestože se na jeho budování či prosazení ony osobnosti výrazně podílely. Naopak lze vyslovit myšlenku, že úspěch těchto osobností byl produktem fašismu, než aby byl fašismus výsledkem jejich činnosti.⁴³

Zavádějící je také pokus vymežit sledovaný pojem pomocí výčtu osobností, které podle této teorie patří mezi odsouzené, protože fašistické režimy z jejich úvah čerpaly. Vytváří se tak jakási černá listina vytvářející skupinu nesourodých teoretiků, kteří se od sebe navzájem výrazně liší. Takový seznam lze totiž neustále rozšiřovat a zahrnovat do něho další a další osobnosti. Je tak teoreticky možné vysledovat domnělé základy fašismu až k Machiavellimu, či dokonce až k antickým filozofům reprezentovaným Platónem.⁴⁴

⁴¹ NOLTE, Ernst. Fašismus ve své epoše. Praha 1999.

⁴² O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002. s. 14.

⁴³ O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002. s. 15.

⁴⁴ O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002. s. 17.

Značně rozšířená je teorie vymezování fašismu jako časově podmíněného fenoménu. Podle zastánců tohoto názoru byl fašismus typický pouze pro meziválečné období evropských dějin a z dějin se vytrácí s koncem druhé světové války, kdy byl italský a německý režim definitivně poražen. Při hlubším zkoumání však lze nalézt i v tomto přístupu nedostatky a především nebezpečí v podpoře myšlenky, že fašismus nemá žádnou budoucnost.⁴⁵

Poněkud bizarně vypadá teze, podle které je fašismus produktem nedostatku náboženství ve společnosti. Dochází zde k „démonizaci“, kdy je fašismus přirovnáván k jakési temné síle, která stojí v jasném protikladu náboženské tradici meziválečného období. Nastává tedy jakýsi souboj „dobra“ se „zlem“, respektive jde v případě fašistických režimů o vzpouru proti Bohu a křesťanské tradici. Překvapivě pak ale působí fašistická Itálie, která by na základě historické tradice měla patřit mezi křesťansky založené státy, přesto se přiklonila na stranu fašismu.⁴⁶

Překonaná je také marxistická teorie pro vymezení fašismu. Zjednodušeně řečeno je základem marxistické teorie důsledné rozdělení na pravolevé politické spektrum, přičemž fašismus je považován za krajně pravicový politický systém, který je přímým důsledkem rozvinutého kapitalismu. Podle tohoto přístupu by tak bylo teoreticky možné, aby se fašismus uplatnil prakticky všude tam, kde došlo k určitému stupni industrializace, což není možné akceptovat.⁴⁷

V krátkém výčtu nepřesných teorií vymezení fašismu lze na závěr uvést ještě jeden neúspěšný pokus, jak vymezit sledovaný fenomén. Fašismus je podle tohoto názoru brán za jev přitažlivý pro psychicky narušené jedince či skupiny lidí, které ovládá vůdce pomocí jakéhosi charismatu. V tom případě bychom však museli považovat značnou část italské či německé veřejnosti meziválečného období za psychicky nemocnou.⁴⁸

⁴⁵ NOLTE, Ernst. Fašismus ve své epoše. Praha 1999.

⁴⁶ O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002. s. 29-30.

⁴⁷ O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002. s. 26-27.

⁴⁸ O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002. s. 17.

Ve výše uvedeném přehledu byly uvedeny nepřesné či nefungující pokusy o vymezení fašismu. Je nasnadě, že k vymezení tak složitého fenoménu je třeba přistoupit komplexněji a vzít v úvahu co nejvíce faktorů a nesoustředit se pouze jednotlivě na společenské, politické či ekonomické faktory. Na tomto místě se přikláním k teorii, kterou vytyčil N. O'Sullivan. Fašismus charakterizuje jako protiklad omezeného politického stylu, který se v evropské politice kontinuálně vyvíjel od období humanismu. Omezený politický styl založený na snaze vytvořit fungující mezinárodně politický systém založený na moci jednotlivých států je nahrazen systémem založeným na hnutích jako produktech aktivistického politického stylu. Nejprve je však nutné v krátkosti charakterizovat již zmíněný omezený politický styl pomocí čtyř stěžejních znaků.

Prvním určujícím znakem je teze, že společnost drží pohromadě zákon. Není jasně určený společný a závazný cíl (ať již náboženský, ekonomický apod.), který by jasně vymezoval požadované chování a jednání každého jednotlivce. Proto nastupuje zákon, který je pojítkem společnosti a udržuje její funkčnost a dynamičnost.

Na druhém místě stojí jasně vymezená pozice veřejného a soukromého života. V omezeném politickém stylu je stát chápán jako zastřešující organizace starající se o blaho společnosti, která však do soukromého života jedince zasahuje pouze v omezené formě. Samozřejmě za předpokladu, že jedinec dodržuje zákon. Osud jedince je tak považován za něco, co stát přímo neovlivňuje.

Třetím znakem je omezení moci. Státní moc je považována za něco potenciálně zneužitelného, proti čemuž je potřeba vytvořit jasné mechanismy, které zabrání či alespoň výrazně sníží nebezpečí jejího zneužití bez ohledu na to, kdo je právě u moci.

Čtvrtým a posledním určujícím znakem omezeného politického styl jsou hranice. Respektive teritoriální vymezení státu jako územní jednotky. Hranice jsou chápány jako výsledek dynamického dějinného vývoje státu a stát je tak na

toto území pevně vázán. Tyto jasně stanovené hranice by činnost státu neměla překročit.

Fašismus je tedy možno považovat za přesnou negaci výše zmíněných znaků. Jedná se o nastolení aktivistického politického stylu v jeho nejčistší a často nejbrutálnější formě. V tomto přístupu lze fašismus považovat za revoluční a násilný rozchod s tradičním politickým uspořádáním západní Evropy. Právě násilná negace západního omezeného politického stylu umožňuje přiléhavější charakteristiku fašismu oproti tradičně používaným čtyřem znakům – rasismus, nacionalismus, iracionalismus, korporativismus. V názoru, ke kterému se přikláním, fašismus nepředstavuje novou myšlenku, naopak jde o soubor myšlenek a názorů stojících proti omezenému politickému stylu již od jeho počátku.⁴⁹ Rozdíl tak nalezneme ve způsobu provedení, kdy fašismus nabídl nejextrémnější a nejucelenější převedení těchto myšlenek do praxe. Teoretické práce zabývající se fašismem tak ve shodě s tímto přístupem vytvářejí několik tzv. konstitutivních znaků fašismu, které dohromady tvoří základ fašistického světového názoru.⁵⁰

První a pravděpodobně klíčový znak je již zmíněný aktivistický (= neomezený) politický styl. Na rozdíl od omezeného politického stylu se pojívem společnosti nestává zákon či zákonné prostředí a obecně dodržované normy, ale je jím společný cíl nebo myšlenka. Pokud budeme souhlasit s O'Sullivanem a nazveme tuto společnou a základní myšlenku ideologií, lze vyslovit domněnku, že tato ideologie se stává na rozdíl od práva pojítkem společnosti. Ruku v ruce s prosazováním společné myšlenky přichází různá míra odstranění soukromého života. Role jedince je zde potlačena a vše je podřízeno splnění kolektivního cíle. Politika se tak stává totální. Tuto totální politiku pak vykonává stát, kterému je pro splnění kolektivního cíle umožněno

⁴⁹ Určitý myšlenkový základ pozdějšího fašistického hnutí tak můžeme nalézt již na konci 18. století například v rámci francouzské revoluce. Nejedná se však o snahu vytvořit pojítko mezi francouzskou revolucí a fašismem, spíše o důkaz, že fašismus čerpal inspiraci z různých zdrojů a dovedl je k chladnokrevné dokonalosti. Podrobnější analýzu této teorie provedl v citovaném díle N. O'Sullivan. Pozn. autora.

⁵⁰ Především KOTLÁN, Pavel. Fašismus a jeho česká podoba, Přerov 2001 a O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002.

použít všechny prostředky. Není zde proto uvažováno o zneužití moci, protože moc je považována za nástroj jeho splnění. Ani teritoriální vymezení státního útvaru nebere aktivistický styl v úvahu. Existující hranice jsou brány pouze jako určitá překážka, kterou je při vhodné příležitosti povoleno nebo dokonce záhodno překonat.

Především v ekonomické a sociální rovině lze sledovat další konstitutivní znak, kterým je korporativismus. Ve fašistickém pojetí se jedná o hledání jakési třetí cesty mezi kapitalismem a socialismem. Zjednodušeně lze konstatovat, že fašismus se teoreticky snaží nalézt harmonii mezi dvěma hlavními sociálními skupinami meziválečné společnosti – dělníky a jejich zaměstnavateli. Jinými slovy se pokouší nalézt takové prostředky, které by dělníky i jejich zaměstnavatele sjednotily v úsilí o blaho národa či státu.

Ve výčtu základních konstitutivních znaků fašismu na dalším místě stojí tzv. decize bez diskuze. Jedná se o protiklad demokratického způsobu rozhodování, ve kterém je diskuze předcházející důležitým rozhodnutím základním stavební kamenem. Ve fašistickém pojetí je diskuze zbytečná a je nahrazena právě decizí. Základním a nejjasnějším projevem decize se tak stává jasně viditelný čin, který zpravidla nese násilný charakter. Každý takový čin či násilná akce je zároveň oprávněná, pokud vede ke splnění společného cíle. Morálním opodstatněním decize bez diskuze je nové pojetí svobody. Individuální svoboda jednotlivce charakterizovaná jeho nezávislým rozhodováním je odmítnuta jako nefunkční a nahrazena myšlenkou okamžitého jednání bez zbytečných otázek. Díky tomu se do popředí zájmu fašistických režimů dostává především nejmladší generace. Nedostatek životních zkušeností a absence politických či morálních omezení je pro fašismus výhodná stejně jako dostatek vitality k boji za splnění konečného cíle, který v tomto pojetí představuje kolektivní a dokonalá svoboda.⁵¹

Jedním z nejviditelnějších znaků zkoumané ideologie je vůdcovský princip, který zároveň navazuje na předchozí znak decize bez diskuze. Fašistické uspořádání společnosti dodržuje přísnou hierarchičnost a právě

⁵¹ O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002. s. 76.

osobnost vůdce tvoří základ celého systému. Existence vůdce je výsledkem aktivistického stylu, protože právě vůdce vyjadřuje vůli společnosti. V praxi je tak prosazován názor, že jedinec nemá vlastní vůli, protože ji za něj přebírá vůdce, který sám rozhoduje, co je pro společnost dobré. Každá akce a příkaz vůdce je automaticky správný, protože pouze vůdce má schopnost dovést společnost ke splnění cíle a dokáže definovat nepřitele. Příkazy vůdce jsou proto plněny bez otázek, čímž je zároveň naplněna již zmíněná decese bez diskuze.

Vůdcovský princip podporuje následující znak, kterým je kategorizace společnosti. Zjednodušení rozdělení společnosti na dvě kategorie jednoduše pojmenované přítel a nepřítel je umožněno právě existencí vůdce. Ten jediný má v tomto pojetí společenského řádu schopnost identifikovat nepřitele a sdružit kolem sebe své příznivce. Základním úkolem se ve vztahu k tomuto konstitutivnímu znaku stává zařazení každého konkrétního jedince do příslušné skupiny. Jasně vymezení nepřitele je pro fašismus klíčové, neboť nepřítel je v každém okamžiku nebezpečný a je nutno jej eliminovat všemi dostupnými prostředky. Konflikt a potažmo válka je brána jako přirozený důsledek souboje s nepřitelem, kterého je nutno porazit. Zároveň je tento boj brán jako prostředek uspokojení společného cíle společnosti.

Fašistické pojetí uspořádání světového řádu je podporováno i prosazováním mesianistické koncepce. Myšlenka, že by jeden národ na základě určité společné vlastnosti převyšoval ostatní, není nová, fašismus ji však odtrhává od předchozího pojetí „dobrého“ nacionalismu, který nevylučoval osobní svobodu jedince a nekonfliktní soužití sousedních národů. Ve fašistickém pojetí se národ vedený neomylným vůdcem pasuje do pozice ochránce lidské společnosti před nebezpečím, přesněji řečeno před jasně vymezeným nepřitelem, který je příčinou úpadku lidstva.

Mýtus, ač je uveden v tomto výčtu na posledním místě, představuje pro všechny výše uvedené znaky fašismu nezbytnou oporu a napomáhá jejich ospravedlnění. Některé ze znaků, jako například vůdcovský princip nebo mesianismus, by bez mýtu nemohly vůbec existovat. Pro úspěch fašismu je

nutné, aby mýtus byl co nejširší, čímž je lépe zakryta skutečnost, že mýtus je lží či nereálným cílem.

Po závěrečném shrnutí výše zmíněných konstitutivních znaků lze fašismus charakterizovat jako snahu o splnění tradičního lidského snu o čistotě a jednotě lidské společnosti zbavené veškeré zkorumpovanosti a morálního rozkladu. Z tohoto faktu pramení intelektuální přitažlivost fašismu. Zásadní problém se však skrývá v mechanismu, jakým chce fašismus tohoto cíle dosáhnout. Fašismus považuje veškeré prostředky, které by mohly vést ke splnění cíle, za opodstatněné a tím vytváří základní odlišnost od omezeného politického stylu, který nedokáže vybočit z mantinelů humanity a respektování lidské důstojnosti.

III.2 Česká podoba fašismu

Na základě obecného vymezení fašismu v předchozí kapitole je nyní možné pokusit se konstitutivní znaky této ideologie porovnat s programem Národní obce fašistické a dalších fašistických či krajně nacionálních hnutí. Zásadní komplikací, která se objeví hned na počátku, je zřejmá neexistence jednotného a jasně vymezeného programového dokumentu. Následující pokus o porovnání obecných znaků fašismu s realitou české fašistické strany je tak výsledkem analýzy několika dokumentů, v nichž lze nalézt ústřední programové teze zmíněných organizací.⁵² Zároveň byl pro charakteristiku programu využit i dobový stranický tisk.

III.2.1 Aktivistický politický styl

Jelikož měla i Národní obec fašistická jako nejsilnější fašistická organizace u nás v době svého největšího rozmachu v první polovině 30. let daleko k okamžiku, kdy mohla reálně pomýšlet na převzetí moci, je doložení

⁵² Stručný výčet nejdůležitějších dokumentů NOF obsahující programové body následuje po charakteristice jednotlivých konstitutivních znaků. Pozn. autora.

prvního konstitutivního znaku složité. Přesto se domnívám, že oním zmíněným konečným cílem, který je pro aktivistický politický styl nezbytný, byl silný národní stát. Integrální nacionalismus se tak stal základním bodem programu Národní obce fašistické a dalších fašistických či krajně nacionálních stran a hnutí.⁵³ Myšlenka podpory českého národa v Československu se táhne jako červená nit činností všech fašistických skupin po celé období první Československé republiky. V úvodu Organizačního řádu NOF myšlenka národního státu konkrétně vyjádřena slovy: „Účelem N.O.F. jest vybudovati a morálně i hmotně zabezpečiti náš národní stát v duchu slavných našich dějin, došlých výrazu branným odbojem legií za hranicemi a národní revolucí 28. října 1918 ve vlasti.“

Čeští fašisté považovali nacionalismus jako něco přirozeného, něco, co je dáno člověku od přírody: „*Nacionalismus jest přírodní zákon. Tatáž Příroda, jež volá Slunce, aby vyšlo. Tatáž Moc, jež velí srdci, aby ve dne v noci silou giganta tlačilo krev do živého těla, [...] tatáž Pravůle poručila také lidstvu, aby se rozešlo v národy.*“⁵⁴ Ve stejném článku autor dále uvádí, že díky vývoji „*podařilo se vdechnouti lidskému rodu [...] různé odchylky, různé duše a řeči a položit tak základy, na nichž nezbytně muselo vyrůst to, čemu dnes říkáme národy.*“⁵⁵ Národ je považován za jednolitý organismus, který musí neustále bojovat o lepší postavení. Jedinec má tak za povinnost napnout veškeré síly k úsilí o zajištění dobrého postavení vlastního národa, k čemuž je oprávněn využít všechny dostupné prostředky: „*To jedno jest jisté a může nás uklidnit, že osud ten jest celému národu společný. Jest proto příkazem člena každého národa, aby svůj život položil na národa oltář obětí.*“⁵⁶

Ruku v ruce s tímto často vyhrcočeným nacionalismem se objevuje antiindividualismus. Právě soukromý život a individualismus je považován za

⁵³ Integrální nacionalismus lze v pojetí krajně nacionálních hnutí chápat jako prosazování vlastního národa na úkor ostatních. Jde o jakýsi princip, který je nadřazený i demokracii a podle fašistů je nutno dodržovat ho za všech okolností. Velmi často odmítá národní rovnoprávnost pro ostatní národy. Zároveň posvětčuje i fyzické násilí ve jménu národa či vlasti. Pozn. autora.

⁵⁴ Co jest nacionalismus? Na stráž, roč. 3/1925, únor 1925, č. 5, s. 2.

⁵⁵ Co jest nacionalismus? Na stráž, roč. 3/1925, únor 1925, č. 5, s. 2.

⁵⁶ Co jest nacionalismus? Na stráž, roč. 3/1925, únor 1925, č. 5, s. 2.

příčinu společenských problémů a úbytku tradičních hodnot, kterých se fašisté dovolávali. Požadovali proto omezení soukromého života a nadřazení zájmů národa nad v jejich pohledu sobecké svobody jedince: „*Pro naši společnou myšlenku národní, pro nadšenou víru a toužné přání veškerého členstva [...] vybudujme jednotnou mohutnou organizaci pro obranu nazadatelných práv národa. [...] Necht' členstvo všech vlasteneckých hnutí projeví v souhlase s námi pevnou vůli sjednotit se. [...] Celek vším, osobnost ničím! Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem!*“⁵⁷

Na výzvy k prosazování nacionalismu třeba i násilím slyšela především radikální mládež. Však se také apely předáků k posílení národního citění a podpoře československého nacionalismu obracely především na ni. Zaznívaly výroky typu: „*Národní citění je dnes zašlapáváno, udupáváno na úkor mezinárodnosti. Je to umělé utlačování národní hrdosti, českého vlastenectví, aby snáze pak mohli internacionalisté zavést národně necítící lid do jha těm, kterým dnes slouží.*“⁵⁸ Mladí lidé, kteří často vidí okolní svět černobíle, pak snadno slyší a berou za své pobídky k ostrému vystoupení: „*Nenechte upadnouti národní vědomí, zakřikněte ty, jimž volání Čechů po právu ve vlastní zemi je hlasy z hrobu, kde by oni rádi vlastenectví viděli pochované! Zvláště vy, kteří na svém těle cítíte příznaky přicházející národní zkázy, vstaňte a burcujte: Do zbraně. Proti tlaku tlak.*“⁵⁹ Snadno také slyší na zdůrazňování nebezpečí, které hrozí v jejich vlastní zemi českému národu. A to jak ze strany politických odpůrců, tak ze strany jiných národností či etnik.

Nacionalismus podle českých fašistů neznamenal pouze podporu vlastního národa. Ve stejném okamžiku se objevila idea a požadavek na vytvoření národního státu. To znamená státu, kde by Češi a Slováci měli výsadní postavení. Politického útvaru, kde ostatní národnosti nemají zcela stejná práva a musí se přizpůsobit požadavkům většinových Čechů a Slováků. Jednají tak zcela ve smyslu jimi prosazovaného integrálního nacionalismu,

⁵⁷ Sjednotte všechna vlastenecká hnutí!, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 16. 8. 1923, č. 21, s. 1.

⁵⁸ Do zbraně, Na stráž, roč. 2/1924, 26. 4. 1924, č. 17, s. 1.

⁵⁹ Do zbraně, Na stráž, roč. 2/1924, 26. 4. 1924, č. 17, s. 1.

v němž přiznávají jiným národnostem pouze práva národnostních menšin. Fašisté tento postoj zdůvodňují zdůrazňováním nebezpečí ze strany především Němců žijících v Československu. (Podrobněji je o vztahu k menšinám pojednáno u rozboru znaku přítel nepřítel – pozn. autora.)

Ideologickou oporu našli čeští fašisté především v Itálii. Proto také s režimem Benita Mussoliniho pojí české fašistické hnutí nejvíce společného. V tomto duchu prohlašovali: „*Fašismus [...] je nové politické myšlení, které nastoupí po přežitých a stářím sešlých formách politického života. [...] zůstane dějinnou zásluhou Itálie a Mussoliniho vstup fašistické myšlenky do areny politického života*“.⁶⁰

Imponovala jim nejen postava samotného Mussoliniho, ale také způsob, jakým se fašisté v Itálii dostali k moci. Fašistické hnutí považovali za krajní myšlenku, která se prosadila po skončení první světové války, tedy v přibližně stejné době jako komunistické učení. Zajímavé je srovnání obou myšlenkových proudů jejich vlastní optikou. Hlavní rozdíl obou ideologií fašisté vidí v protikladu internacionalismu na straně komunismu a důsledného nacionalismu u fašistů: „*V létech jdoucích po ní (po první světové válce – pozn. autora) byli jsme svědky vítězství dvou ideí krajních a nekompromisních, z nichž první vznikla v zemi slovanské, druhá v zemi románské. Obě úplně zvítězily a ovládly zemi. Tvůrcem první byl Lenin, tvůrcem druhé Mussolini. Lenin vytvořil na základě Marxových socialistických myšlenek komunismus, Mussolini vytvořil na základě napoleonských ideí fašismus. Ideálem onoho jest internacionální společnost, k níž dochází internacionálních tříd, ideálem tohoto jest jednota národa bez třídních a politických rozdílů. První jde k myšlence popřením národa, druhý uznáním a potvrzením národa.*“⁶¹ Internacionalismus a absence národního pojetí byla podle fašistů hlavním problémem komunistického učení. Obdivovali na Mussolinim skutečnost, že alespoň navenek dokázal sjednotit celý italský národ, který uvěřil jeho myšlenkám. Viděli v něm silnou osobnost, která je pro

⁶⁰ Italské volby, Národní republika, roč. 2/1924, 22. 2. 1924, č. 8, s. 1.

⁶¹ Svazky, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 25. 8. 1923, č. 22, s. 1.

také hnutí nezbytná a dávali to ve svých tiskovinách patřičně najevo. Jako ukázka může posloužit následující úryvek z básně věnované právě jemu.

*Sražené legie černých košil
rhythmickým krokem jdou za orly svými
- za Tebou, kterýs hlav hydry skolil
a dobyl vítězství.
Za Tebou hrdě jdou – jsou zcela Tví,
tisíce zraků, jež nadšením žhavé,
Ti letí vstříc
Ave!*

*Zlomil jsi rozvratných hesel nápor,
pomstil jsi obětí bratrů, jež padli.
Bojištěm zavlál Svobody prapor
a vlastní sladký Mír.
Celého národa Tys bohatýr,
nadšeně zdraví Tě Itálie:
Ať žije! Ať žije!⁶²*

Čeští nacionalisté chtěli v Československu vytvořit systém podobný tomu italskému. Fašistické učení prosazované zmiňovaným aktivistickým stylem přirovnávali k nové renesanci, která po několika stoletích přišla opět z Apeninského poloostrova a která dává evropským národům novou možnost, kudy se budou do budoucnosti ubírat.⁶³

Přiznávají italskému fašismu hlavní zásluhu na skutečnosti, že se v Itálii neprosadil komunismus podobně jako v Rusku. Hlavní pozitivum však vidí v

⁶² Ave, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 25. 8. 1923, č. 22, s. 1.

⁶³ Svazky, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 1. 9. 1923, č. 23-24, s. 1.

nastolení pořádku, morálky a kázně. Ve fašismu viděli lék na „*pokleslou morálku poválečné Evropy*“ a lék na zlepšení národního cítění.⁶⁴

Fašismus se pro české krajně nacionální kruhy stal populárním také tím, že požadoval odstranění klasického systému politických stran, který je typický pro omezený politický styl parlamentní demokracie. Odstranění tohoto systému mělo vést ke zlepšení politické situace a zároveň vyřešit hospodářské a sociální problémy. Fašisté zastávali názor, že politické strany reprezentují vždy jen určitou část společnosti, určitou zájmovou skupinu a rozdělují tak národ na vzájemně zneprátené frakce. Fašismus nebyl prezentován jako politická strana, ale jako hnutí, které je „*celonárodní, sociálně nezná tříd a jeho program hospodářsky nutně uspokojuje národ jako celek*“, čehož nebyla žádná tehdejší politická strana schopna.⁶⁵ Českým fašistům (a nejen jim) vadilo politické klima první Československé republiky, které skutečně charakterizovalo ostré soupeření mezi jednotlivými politickými stranami. Pravděpodobně největší odpor vzbudil zvyk první republiky používat při sestavování stranických kandidátek takzvané vázané kandidátní listiny.

V principu je možno s tímto názorem souhlasit. Nejen českým fašistům byl trnem v oku systém, ve kterém volič mohl odevzdat svůj volební hlas pouze politické straně a nemohl již přímo promluvit do personálního složení parlamentu. Proto se od počátku dvacátých let opakovaně objevuje kritika vázaných kandidátních listin. Například ve Výzvě Červenobílých z roku 1923 zaznělo: „*Naše ústava dala všem voličům a voličkám do 21. roku věku všeobecné právo hlasovací. Tím, že každý občan má jen jeden hlas, projevíli jsme demokratický smysl zavedením rovného práva hlasovacího. Dali jsme voličům i přímé a tajné právo hlasovací. Ale to všechno jsme učinili bezcenným tím, že zbavili jsme voliče jeho největšího práva: svobodně volně voliti toho, koho pokládá za nejschopnějšího úkolu zákonodárce.*“⁶⁶

Fašisté používali argument, který byl veřejností se souhlasem přijímán. Kritizovali skutečnost, že poslanec, který byl na základě vázaných kandidátních

⁶⁴ Svazky, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 1. 9. 1923, č. 23-24, s. 1.

⁶⁵ Svazky, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 1. 9. 1923, č. 23-24, s. 1.

⁶⁶ Vázané kandidátní listiny, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 8. 6. 1923, č. 11, s. 1.

listin do parlamentu nominován, se zodpovídal pouze své politické straně a ne veřejnosti, díky jejímž hlasům se do zákonodárského sboru dostal. Vyzývali proto především před každými volbami, aby byly vázané kandidátní listiny zrušeny: „*Jedno je dnes jisto: Vázané kandidátní listiny svázaly voliče, nadělaly z nich hlasovací stádo. Daly veškerou moc ve státě do rukou politických stran.*“⁶⁷ Jejich snahy došly dokonce tak daleko, že před parlamentními volbami v roce 1929 nejsilnější fašistická strana u nás – Národní obec fašistická – uzavřela nesourodou koalici s pravicovým hnutím Jiřího Stříbrného a vzniklo tak politické uskupení pod názvem Liga proti vázaným kandidátkám.

Kriticky se nevyjadřovali pouze o vázaných kandidátních listinách, ale o celém stranickém politickém systému první republiky. Prosazovali značně odlišný pohled na pojetí demokracie.

Z bližšího pohledu na fašistické pojetí demokracie vyplývá, že pro fašisty v podstatě není demokracie vládou lidu. Společnost nemá příležitost ani zájem se přímo podílet na vládě. Vládne vždy úzká skupina lidí, která se může k moci dostat rozličným způsobem. Podle fašistů je vláda tím víc demokratická, čím víc odpovídá veřejnému mínění společnosti. Proto také zdůrazňovali, že je nemožné, aby vláda byla v dlouhodobém rozporu s veřejným míněním, k čemuž dle jejich názoru v Československu dvacátých a třicátých let docházelo. Na příkladu odstoupení vlády v Jugoslávii v roce 1929 a jejím nahrazením autoritativním režimem krále Alexandra I. dokazovali, že i když předchozí vláda v tomto balkánském státě byla formálně zvolena podle demokratických zásad, jednala proti veřejnému mínění, a proto musela být odstraněna. Naopak, i když by se mohl nástup krále Alexandra I. k moci zdát nedemokratickým, byl z jejich pohledu zcela v pořádku, protože korespondoval se současným veřejným zájmem jugoslávské společnosti, byť ke svému prosazení využil všechny dostupné prostředky.⁶⁸

Fašistická demokracie měla mít výhodu ve skutečnosti, že odstraňuje politické strany, které měly představovat nejhorší alternativu ovlivňování

⁶⁷ Zrušte vázané kandidátní listiny, Na stráž, roč. 1/1923, 28. 7. 1923, č. 2, s. 2.

⁶⁸ Král udělal státní převrat, Říšská stráž, roč. 3/1929, 7. 1. 1929, č. 5, s. 1.

veřejného mínění. Fašisté kritizovali především názorovou nestálost a požadovali nahrazení politických stran stavovským uspořádáním. Chtěli tím vytvořit jakési veřejnoprávní korporace, které by byly zárukou jednotné politické linie jednotlivých zájmových skupin ve společnosti, a tím i celého československého státu. Stavby by se tak měly stát daleko širší základnou pro vládu, než by kdy byly politické strany schopny.⁶⁹

Považují proto fašismus za formu demokracie. Ovšem za demokracii, která dokáže do politického života vnést jakýsi „Řád“ (ať se již v rétorice různých fašistických skupin nazýval různě – pozn. autora). Chtěli, aby se v Československu vytvořila „*soustředěná, odpovědná a ukázněná demokracie*“.⁷⁰ Svůj vzor pro tento politický systém spatřovali, jak již bylo výše zmíněno, ve fašistické Itálii. Za hlavní klad fašistické vlády Itálie považovali silnou vládu se širokou celospolečenskou podporou. To dalo v jejich očích Mussoliniho vládě mandát na existenci. Něčeho podobného chtěli dosáhnout i v Československu. Považovali fašistickou myšlenku za jedinou alternativu pozitivního vývoje každého národa: „*Běh světa se nezmění: svět půjde k fašismu, to jest cestou stavovské demokracie. Běda státu, který přijde pozdě!*“⁷¹

Fašisté si uvědomovali, že k dosažení jejich požadavků bude s potřeba největší pravděpodobností násilné akce. Stavěli se proto k myšlence převratu kladně. Opět našli ideovou podporu v Itálii. Dle jejich vyjádření je národ potřeba k „fašistické demokracii“ nejprve vychovat a to nejde bez přechodného období diktatury. A k tomu je potřeba uskutečnit násilné převzetí moci: „*Mussolini zvítězil napřed násilím a pak i demokracií. [...] Na pravou demokracii nutno občana vychovati. Zde neplatí pravidlo o vodě a plování, neboť zde neznalost plování může znamenati ztrátu vody (vlasti)*“.⁷² Byli přesvědčeni, že většina československé společnosti jejich postup podpoří a nakonec schválí: „*Naše poměry zrají k něčemu podobnému. Současná omrzelost a lhostejnost*

⁶⁹ Je fašismus proti demokracii?, Říšská stráž, 3/1929, 15. 1. 1929, č. 12, s. 1.

⁷⁰ Je fašismus proti demokracii?, Říšská stráž, 3/1929, 15. 1. 1929, č. 12, s. 1.

⁷¹ Je fašismus proti demokracii?, Říšská stráž, 3/1929, 15. 1. 1929, č. 12, s. 1.

⁷² Mussolini, Na stráž, roč. 3/1925, leden 1925, č. 2, s. 1.

*politická spojená s láteřením všeho občanstva bez rozdílu politické příslušnosti na republiku, ostrá kritika vlastních poslanců, osobní nechuti uvnitř politických stran, to vše tomu nasvědčuje.*⁷³ Na tomto místě se objevuje fašistický protimluv, protože pojem fašistická demokracie byl pouze záležitostí fašistické propagandy. Demokracie a fašismus proti sobě stojí v protikladu. Fašismus představuje autoritářský a diktátorský režim, pro který je typické ovládání mas a získávání jejich podpory nedemokratickými způsoby.

Český fašismus kritizoval celkový systém zastupitelské demokracie, která byla v Československu založena na principu volby zástupců politických stran do parlamentu. Na existenci soupeřících politických stran kritizovali, že rozdělovaly národ na názorově zneprátelené frakce, a tím ho oslabovaly. Fašisté odmítli liberální demokracii, postavenou na individualismu a pluralismu hodnot a politických postojů. Požadovali její nahrazení stavovským státem. Je však nutné si uvědomit, že stavovský stát není demokratickým systémem. Je totiž direktivně řízen stranou či jedincem shora a úplně zde chybí mechanismus kontroly zdola nahoru. S povahou demokratického zřízení se neshoduje ani vůdcovský princip, o kterém bude pojednáno později. Na příkladu existujícího fašistického státu, kterým byla Itálie druhé poloviny dvacátých let, je patrné, že takový stát nemůže získat úplnou a spontánní společenskou podporu. Fašisty vyzdvihovaly syndikáty a korporace, které měly nahradit politické strany a ve kterých se měli soustředit hlavní odborníci, nebyly otevřené zdaleka všem a základní podmínkou pro členství nebyla odbornost, ale členství ve fašistické straně.

III.2.2 Decize bez diskuze a vůdcovský princip

Znaky pojmenované decize bez diskuze a vůdcovský princip jsou v praxi natolik propojené, že je k jejich analýze nutno přistupovat najednou. Nalezení silné osobnosti, která bude schopna a ochotna postavit se do čela fašistického hnutí, bylo pro české fašisty hlavním úkolem. Hledala se postava, která by

⁷³ Mussolini, Na stráž, roč. 3/1925, leden 1925, č. 2, s. 1.

dokázala vytvořit hnutí nejen silné, ale i masové. Výrazná osobnost s širokou autoritou měla zajistit i nový způsob rozhodování, který bude z široké veřejnosti delegován právě na ústřední postavu a diskuze o smyslu či správnosti rozhodnutí vůdčí postavy se měla stát bezpředmětnou. V polovině dvacátých let se osobností, která měla zajistit českému fašismu úspěch, stal Radola Gajda.

Radola Gajda (vlastním jménem Rudolf Geidl) se účastnil bojů na ruské frontě během první světové války a zúčastnil se také bitvy u Zborova.⁷⁴ Stal se důstojníkem československých legií v Rusku a dokázal na svou stranu získat velkou část mužstva. Už v době svého působení v Rusku proslul svými ostrými protibolševickými názory, které ho také po skončení první světové války načas přivedly do čela armády admirála Kolčaka. Po svém návratu do Československa se Gajda stal velitelem 11. pěší divize v Košicích, kde se několikrát zapojil do pohraničních šarvátek s maďarskou armádou. V polovině dvacátých let byla jeho kariéra patrně na vrcholu, protože byl z Košic převelen do Prahy, kde se stal zástupcem velitele generálního štábu československé armády. Ve stejné době se v Praze sblížil s Jiřím Stříbrným, který se v roce 1925 stal na krátký čas ministrem národní obrany. Ve stejné době byl Gajda obviněn ze spolupráce se sovětskou rozvědkou a z vojenské špionáže proti Československu. Následně byl po několika soudních procesech v roce 1928 degradován na vojína. Jeho odchod z armády mu umožnil oficiálně a veřejně vystupovat jako vůdčí postava Národní obce fašistické, která se od poloviny dvacátých let stala hybnou silou českého fašistického hnutí. Je pravdou, že Gajda s českými pravicovými kruhy koketoval již od roku 1923, kdy se sešel s představiteli Hnutí Červenobílých, kteří mu navrhli, aby se stal tajným předsedou jejich hnutí. Gajda v očích fašistů splňoval základní požadavky, jak by měla vypadat silná osobnost předurčená k jejich vedení.

Je proto logické, že takzvanou Gajdovu aféru, tzn. obvinění Gajdy ze špionáže, považovali za spiknutí prezidenta Masaryka a jeho spolupracovníků proti Gajdovi i proti celému českému fašistickému hnutí. Oba se názorově

⁷⁴

Podrobnější informace o životě a činnosti nejen v českém fašistickém hnutí viz publikace KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda. Praha 1995.

střetávali již od doby první světové války, kdy se poprvé setkali v Rusku během Masarykovy návštěvy československých legií. Sám Masaryk se několikrát o Gajdovi nelichotivě vyjádřil a považoval ho za politického dobrodruha, který by mohl pro československý stát představovat nebezpečí. Fašistům se nelíbil zejména zásah Masaryka do soudního procesu v přípravě Gajdova obvinění. V prvním soudním klání byl totiž Gajda pro nevěrohodnost svědků osvobozen a bylo mu soudem dokonce doporučeno, aby se proti obviněním soudně bránil. Na to se do případu vložil Masaryk a silou svého postavení dosáhl obnovení procesu a zpřísnění trestu pro Gajdu. Fašisté na to nikdy nezapomněli a při každé vhodné příležitosti volali po revizi procesu a po Gajdově rehabilitování.⁷⁵

Gajda v souladu s vůdcovským principem zavedl přísně hierarchický systém rozhodování a udílené rozkazů. Bratr Vůdce, jak byl Gajda fašisty nazýván, tak získal neomezenou pravomoc rozhodovat o všech věcech týkajících se Národní obce fašistické. Všechna nařízení Vůdce musela být beze zbytku a okamžitě splněna. Už při vstupu do Národní obce fašistické noví členové přísahali věrnost Gajdovi a slibovali plnění jeho příkazů.

Jasně hierarchické uspořádání fašistické strany je možno doložit podle oficiálních dokumentů vydaných Národní obcí fašistickou. V Ústavním řádu NOF je v článku III doslova uvedeno: „*Hlavou N.O.F. je Vůdce, generál ruských legií, Rudolf Gajda. Je nejvyšší osobou N.O.F., reprezentuje hnutí na venek. [...] Rozhoduje s konečnou platností i o přijímání a vylučování členů a má právo zrušiti usnesení všech orgánů.*“⁷⁶ Ostatní stranické orgány se tak staly v podstatě pouze jakýmsi poradním sborem přímo podřízeným vůli vůdce. Stejně tak každý člen měl povinnost okamžitě uposlechnout jakýkoli rozkaz od vůdce, čímž je naplněn i konstitutivní znak zmiňované decize bez diskuze. K dodržování tohoto principu se zavazoval každý člen NOF hned při vstupu do strany složením slibu.⁷⁷

⁷⁵ Radola Gajda dosáhl svého plného rehabilitování na popud prezidenta Emila Háchy až počátkem roku 1939 za slib, že veškeré členstvo Národní obce fašistické přejde do Národního souručenství. Pozn. autora.

⁷⁶ NA Praha, f. Ministerstvo vnitra, k. 732, i.č. 172/33, Ústavní řád N.O.F., s. 2.

⁷⁷ Slib zněl: „*Při všem, co je mi drahým a svatým, při rodné hroudě a při památce bratří,*

Gajda měl pro české fašistické hnutí ještě jednu přidanou hodnotu. Těšil se značné autoritě u nezanedbatelné části československých ozbrojených složek. A s armádou čeští fašisté ve svých plánech na uchopení moci počítali. Doufali proto, že právě Gajda, který měl v armádě i po svém propuštění celou řadu sympatizantů, jim podporu vojska zajistí. Cílem českých fašistických kruhů silná a zároveň národní armáda. Vytvořili ideál československého vojáka, který měl být hrdým příslušníkem armády svého státu a zároveň přesvědčeným fašistou: „*Voják slouží své vlasti ve vší čistotě, máje mysl naplněnou hlubokým mysticismem, tkvícím v nezlomné víře, ovládaným nezlomnou vůlí, opovrhuje oportunismem a opatrnictvím i zbabělostí, odhodlán pro oběť jako konečný cíl své víry. [...] Zná jen své povinnosti. Celým jeho právem je konati svou povinnost a těšiti se z ní.*“⁷⁸ Fašisté také považovali armádu za prostředek politického jednání. Chtěli ze silné armády udělat nástroj zahraniční politiky, který by zajistil silné mocenské postavení Československa ve středoevropském prostoru. Reagovali tak především na územní ústupky ve prospěch některých okolních států, které pro ně byly naprosto nepřijatelné.

Tento postoj začali uplatňovat nejen ve vztahu k armádě, ale podle ideálu československého vojáka vytvořili i ideál „*správného branného Čecha*“. Podle nich bylo cílem každého dobrého příslušníka českého národa být připraven hájit národní zájmy Československa a být v každém okamžiku připraven přinést oběti ve prospěch společnosti. Byl to diametrálně odlišný pohled na člověka oproti pojetí Masaryka, který viděl ideálního Čecha ve vzdělaném jedinci, který společnosti prospívá především stálou systematickou drobnou prací. Dalo by se říci, že se zde objevuje typický znak pro fašistická a krajně nacionalistická hnutí. A totiž, že se ideálem stává mladý, fyzicky zdatný, humanitou nezatížený, ve jménu národa a očištného násilí ke všemu odhodlaný

kterí vnímají v ní věčný sen, při lásce matčině, při krvi posvátné, jež kdy prolita byla za vlast a národ – slibují, že budu vždy a všude věrně sloužiti jedině národu Čechů a Slováků. Slibují, že budu ve všem poslušen rozkazů Vůdce a povolaných činitelů, že budu mlčenliv, když bude mlčenlivost nařízena. Blaho Říše bude mi vždy nejvyšším zákonem. Tak slibují na svou čest a svědomí.“

78

NA Praha, f. Ministerstvo vnitra, k. 732, i.č. 172/33, Ústavní řád N.O.F., s. 15.
Svazky, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 1. 9. 1923, č. 23-24, s. 1.

člověk. Nastupuje vyhrocený kult mládí a síly, který měl nahradit představu vzdělaného, tolerantního demokratického občana s empatií pro jiné.⁷⁹

III.2.3 Korporativismus

Čeští fašisté nepřicházeli jen s programem politických změn. Chtěli své příznivce oslovit i návrhem sociálních a hospodářských reforem. Základem hospodářské politiky českých fašistických hnutí bylo prosazování ekonomického nacionalismu a národního sociálního paternalismu. V praxi tak požadovali zavedení určité formy korporativismu. Stát se měl přistoupit k podpoře českého či československého kapitálu, tzn. aby české podniky, firmy, obchodníci a zemědělci byli na území Československa zvýhodněni před jinými národnostmi. Byla to podle nich jediná cesta, jak vyřešit hospodářské a sociální problémy první Československé republiky a jak z Československa vytvořit hospodářsky silný a samostatný stát. Kritizovali hospodářskou politiku československých vlád, které tuto politiku důsledně neprováděly: *„Klidně přihlížíme, jak cizí kapitál ponenáhlu stává se majitelem půdy, podniků, ba i českých osob. Upadáme více a více v hospodářské bahno, stáváme se pouhými námezdními pracovníky. Ovoce naší práce odnášejí jiní, ne vlast a její synové, nýbrž ti, kteří přišli za kořistí. A to, co bývalo naší chloubou, stává se namnoze kořistí cizího kapitálu.“*⁸⁰

Ve fašistickém pojetí symbolizoval cizí a nepřátelský kapitál především podniky a osoby německé nebo židovské národnosti. V nich viděli největší nebezpečí pro hospodářskou samostatnost a soběstačnost ČSR. František Paulus se jako jeden z čelních představitelů k celé problematice vyjádřil: *„Máme sice samostatnost politickou, nejsme však samostatni hospodářsky. Hospodářsky jsme v područí, ne-li v otroctví svých nepřátel – Židů a Němců. To jest skutečnost!“*⁸¹ Sám požadoval, aby Češi a Slováci podporovali pouze československé obchodníky, aby všichni bojkotovali obchodníky židovské a

⁷⁹ Svazky, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 1. 9. 1923, č. 23-24, s. 1.

⁸⁰ Jen národ hospodářsky silný, Výzva, roč. 1/1923, 3. 11. 1923, č. 1, s. 7.

⁸¹ Co znamená hospodářská samostatnost? Výzva, roč. 1/1923, 1. 12. 1923, č. 5, s. 3.

německé. Aby nikdo neukládal peníze do bankovních ústavů, které byly třeba jen z části vlastněny někým jiným než Čechy či Slováky. Tím mělo dojít k důslednému provádění jedné z myšlenek fašistického hnutí – Svůj k svému: „*Takhle se musí tvořiti hospodářství a kapitál národní, kapitál neodvislý, který by nám byl záštitou v těžkých dobách a který by nás nezradil.*“⁸²

Velmi často museli fašisté čelit kritice, že jejich hospodářské pojetí se staví proti určitým skupinám společnosti, zejména proti dělnictvu. Největší kritika zaznívala ze socialistických stran, především z úst představitelů sociálně demokratické a komunistické strany. Fašisté proto oponovali, že v jejich pojetí hospodářsky silného Československa je pamatováno i na příslušníky dělnických profesí. Ve svých argumentech se obrátili opět k Itálii, v jejíž hospodářské politice viděli svůj vzor. Jako příklad uváděli zapojení velkého množství nezaměstnaného dělnictva na budování státních staveb a následného snížení nezaměstnanosti. Stejný postup chtěli uvést v život i v Československu: „*Za podpory v nezaměstnanosti jistě již by mohla býti provedena elektrisace po celých Čechách.*“⁸³ Hodlali tak naplnit jednu z hlavních myšlenek korporativismu, a to vytvořit sociální harmonii mezi dělnictvem a jejich zaměstnavateli, jejímž cílem byla ochota obou skupin angažovat se pro splnění společného ekonomického cíle

Hospodářský a sociální program českých fašistů však stál z větší části na skleněných nohou. Nabízel líbivé možnosti, jak rychle ekonomickou situaci v Československu zlepšit formou rázných a převratných opatření. Uvedení fašistického programu v život by ale v praxi znamenalo částečné zlepšení hospodářské situace na velmi krátkou a přechodnou dobu, jak je možno sledovat na příkladech fašistické Itálie nebo nacistického Německa, kde byla nová pojetí řízení ekonomiky státu uvedena do praxe.

⁸² Co znamená hospodářská samostatnost? Výzva, roč. 1/1923, 1. 12. 1923, č. 5, s. 3.
⁸³ Fašism a dělnictvo, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 4. 8. 1923, č. 19, s. 2.

III.2.4 Kategorizace společnosti

Nezbytným znakem fašistické ideologie je kategorizace společnosti. Ve zjednodušené formě jde o rozdělení společnosti na „správné“ a „špatné“. Jedná se tak o naplnění znaku přítel – nepřítel. Vymezení kategorie přítel v českém podání je poněkud složitější, než by se mohlo na první pohled zdát. Zkusme to pomocí charakteristiky členské základny NOF.

Členská základna Národní obce fašistické byla velmi různorodá. Šlo o společenské skupiny na první pohled nesourodé, které však byly spojovány podobnými názory. Mezi českými fašisty nalezneme část členů bývalé Státoprávně pokrokové strany,⁸⁴ kteří nebyli spokojeni s poměry v nově vzniklém Československu. Vadila jim především osoba Tomáše Garrigue Masaryka, který v jejich očích symbolizoval demokratické pojetí národa a příliš otevřené, západní pojetí demokracie, které bylo pro ně nepřijatelné.

Významnou složkou českého fašistického hnutí byli legionáři (především z ruské fronty), kteří byli po návratu do vlasti velmi zklamáni ze skutečnosti, že se jim nepodařilo získat významné mocenské pozice.

Fašistické hnutí v Československu mělo i svůj lidový prvek. Mezi příznivce těchto stran se počítali nespokojenci ze středních vrstev společnosti, například rolníci, živnostníci, obchodníci. Jejich zklamání z poměrů v novém státu nahrál i fakt, že po 28. říjnu očekávali od nové republiky příliš mnoho. Objevily se dokonce požadavky na úplné zrušení daní apod. Tito lidé současně doufali, že Československo se okamžitě stane národním státem Čechů a Slováků a že ostatní národnosti (především Němci a Maďaři) nebudou mít stejné postavení jako oni.

Nacionalistické a fašistické myšlenky našly podporu také mezi částí radikální mládeže, které se zamlouval protiněmecký a protikomunistický ráz těchto hnutí. Mladá generace často slyšela na radikální řešení a byla ideální společenskou skupinou pro podporu aktivistického politického stylu či uplatnění

⁸⁴ Podrobnosti o Státoprávně pokrokové straně viz např.: MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. Politické strany – vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, díl I. 1861-1938. Brno 2005. s. 333-337.

plnění rozkazů bez otázek. V Národní obci fašistické v průběhu její existence během první republiky existovaly tři mládežnické organizace – Omladina N.O.F., Obrana N.O.F. a Junáci N.O.F. V době druhé republiky pak při NOF existovala organizace s názvem Gajdovy gardy. Všechny uvedené skupiny měly polovojenský charakter.

Omladina N.O.F. vznikla na počátku roku 1927 nedlouho po založení samotné Národní obce fašistické a členy se povinně stávali všichni mužští členové NOF do 25 let věku. Omladina měla sloužit především jako pořadatelská služba při všech fašistických akcích a udržovat tak bezpečnost v případě narušení ze strany jiných politických stran. Členové Omladiny dostávali instrukce, aby vstupovali do místních organizací Národní jednoty střelecké a získali tak výcvik ve střelbě. Existence Omladiny skončila v září 1927 policejním rozhodnutím. Členové Omladiny totiž figurovali v tzv. Sázavské aféře, kdy ozbrojení členové vnikli do domu dr. Jaroslava Vorla, rady na ministerstvu obrany, který podle mínění fašistů měl vlastnit důležité dokumenty k obvinění Gajdy ze špionáže.⁸⁵

Z charakteristiky Omladiny uvedené v Jednacím řádu NOF je patrné, že organizace měla fungovat na principu již zmíněné decize bez diskuze: *„Omladina jako naděje národa a dorost našeho členstva, musí býti vedena duchem naprosté kázně a pořádku, bratrské lásky a společenského chování. [...] Činné zasahování a vměšování se do ideového a politického programu N.O.F. Omladině nepřísluší.“*⁸⁶

Ještě kratší dobu fungovala Obrana N.O.F. Měla také sloužit k ochraně fašistických akcí. Na veřejnosti vystupovali ve stejnokrojích, které se skládaly především z černých kalhot a černé košile. Jednotliví členové na stejnokroji nosili označení hodnosti, které v mnohém kopírovalo hodnostní označení československé armády. Obrana N.O.F. vznikla v roce 1930 na základě Gajdova rozkazu. Oddíly Obrany N.O.F. se však při svých veřejných

⁸⁵ PEJČOCH, Ivo. Armády českých politiků – české polovojenské jednotky 1918 – 1945. Cheb 2009. s. 26-28.

⁸⁶ NA Praha, f. Ministerstvo vnitra, k. 732, i.č. 172/33, Organisační řád N.O.F., s. 12.

vystoupeních dostaly do střetů s policejními oddíly a v březnu 1931 byla existence organizace úředně zakázána.⁸⁷

Pravděpodobně nejlépe organizovanou a fungující mládežnickou skupinou při Národní obci fašistické byli Junáci N.O.F., jejichž první oddíly vznikaly již na konci dvacátých let. Oddíl Junáků měl vzniknout při každé jednotě NOF. Organizace Junáků měla jasně stanovený stejnokroj, na kterém byla vyznačena hodnost a zároveň barevné označení příslušnosti k určitému kraji v podobě barevné elipsy. Činnost Junáků byla oficiálně ukončena na konci roku 1932 a posledním větším vystoupením byla účast na nepovedeném přepadení vojenských kasáren počátkem roku 1933 v Brně-Židenicích.⁸⁸

Poslední a zároveň nejradikálnější skupinou při NOF byly Gajdovy gardy. Jejich existence byla omezena obdobím od listopadu 1938 do ledna 1939. Jejich působnost se orientovala především na oblast severní Moravy a Slezska. Organizace vytvářely čtyři po přibližně padesáti příslušnících a jejich činnost obnášela především protižidovské výpady a násilné akce. Proto byla jejich činnost již v polovině ledna 1939 úředně zakázána.⁸⁹

Nelze tak jednoznačně vymezit prototyp fašistického příznivce ani podle věku, ani podle dosaženého vzdělání či společenského postavení. Jednotícím prvkem byla ochota podporovat výše zmíněné znaky fašistické ideologie založené především na myšlence prosazení českého nacionalismu všemi možnými prostředky.

Poněkud snadněji lze vysledovat, kdo podle fašistické rétoriky spadl do kategorie nepřítel. Z hlediska národnostního byli naplněním kategorie nepřítel na prvním místě jednoznačně Němci. Fašisté velmi často používali příklady z historie, ve kterých připomínali, že český národ bojoval s německým etnikem po celé dějiny a že v tomto zápase nesmí přestat: „*Tisíc let zápasíme s Němci. Tisíc let hájíme proti nim půdu, jež je naší domovinou. Tisíc let zadržujeme*

⁸⁷ PEJČOCH, Ivo. Armády českých politiků – české polovojenské jednotky 1918 – 1945. Cheb 2009. s. 28-29.

⁸⁸ PEJČOCH, Ivo. Armády českých politiků – české polovojenské jednotky 1918 – 1945. Cheb 2009. s. 29-32.

⁸⁹ PEJČOCH, Ivo. Armády českých politiků – české polovojenské jednotky 1918 – 1945. Cheb 2009. s. 32-34.

*jejich výboj, jenž nikdy se neohlíží na humanitářské úvahy. Tento bojovný útok Němců nepřestane. A zle by se nám vedlo, kdybychom složili zbraně! Kdybychom čekali, že i Němci se změní, když se změníme my.*⁹⁰

I když krajně nacionalistické strany neustále varovaly před německým nebezpečím, neobjevil se v jejich programu (až na některé extrémní výjimky) požadavek na odchod, vysídlení či jiné odstranění tohoto etnika z Československa. V tom lze spatřovat diametrální rozdíl oproti německému nacionálnímu socialismu, který si naopak stanovil za konečný cíl minimálně přesídlení „nepohodlných“ národností či etnických skupin. V programech českých fašistických uskupení lze najít spíše požadavek na přísnější a tvrdší postup vůči Němcům. Po vládnoucí garnituře bylo požadováno, aby zavedla nulovou toleranci německých snah o oslabování československého státu: *„Naši Němci [...] poslouchají ochotně a poslouchali by rádi, jenom, když by se našel někdo – kdo by jim uměl a dovedl poručit. Je to element od přírody, [...] ježto miluje disciplínu, i podřizuje se rád, an dovede ctít a vážit si autority.*⁹¹

Trnem v oku českým nacionalistům bylo také používání němčiny na úřadech. Požadovali co nejrychlejší přijetí prováděcích nařízení k již schválenému jazykovému zákonu, která by učinila češtinu a slovenštinu v praxi jedinými jednacími jazyky v administrativě. Silně kritizovali skutečnost, že v oblastech s velkým zastoupením Němců nebo dokonce s německou většinou byla často hlavním jednacím jazykem stále němčina a velká část německých úředníků dokonce neuměla česky: *„Jest dnes už nejvyšší čas vydati prováděcí nařízení k jazykovému zákonu, aby češtině a slovenštině dostalo se konečně práv, která jim patří a netrpěti v úřadech cizáků, kteří neposlouchají nebo se protíví.*⁹²

Kolem těchto prováděcích nařízení propukly počátkem dvacátých let velké spory, protože národnostní menšiny byly samozřejmě proti. Němci dokonce několikrát pohrozili jejich bojkotem. Na tyto výhrůžky reagovali fašisté ještě důraznějším požadavkem na co nejrychlejší uvedení jazykového zákona

⁹⁰ Za národní stát dále v boj! Výzva, roč. 2/1924, 3. 5. 1924, č. 18, s. 1.

⁹¹ My a naši Němci, Národní republika, roč. 3/1924, 8. 7. 1924, č. 25, s. 1.

⁹² Národní stát, Na stráž, roč. 1/1923, 8. 12. 1923, č. 21, s. 2.

do praxe: „Činiti jim jazykové ústupky, podrývati prestiž a oklešťovati práva státního jazyka československého, znamenalo by jenom posilovati jejich posici v boji proti československému státu a československému národu. Od prováděcích nařízení nutno naopak žádati, aby dovršila revoluční program československý a také na jazykovém poli zabezpečila národní ráz československého státu!“⁹³

K největším sporům s Němci samozřejmě docházelo v pohraničních oblastech, kde často nebyli Češi početně ve většině. Čeští nacionalisté si hlasitě stěžovali, že vláda a politická reprezentace nedělá nic pro to, aby byla na těchto územích zachována plná práva pro všechny české obyvatele. Přiznávali Němcům pouze status národnostní menšiny ve smyslu mírových smluv a požadovali, aby s nimi bylo podle toho zacházeno. Byli rozhodně proti stejnému postavení obou národností a prosazovali výsadní postavení českého a slovenského národa v Československu: „*Naši bratři v pohraničí nesmí mítí vědomí, že jsou národní menšinou, nýbrž vědomí: My jsme zde součástíkou národa, [...] my nemusíme se krčiti jako menšiny, my máme nárok na to, abychom měli přednostní právo, nikoliv rovné právo s Němci. Ti mají jen ochranu menšin dle mírových smluv, kdežto my máme povahu panujícího národa.*“⁹⁴

Českým fašistům bylo jasné, že Češi a Slováci jsou sice v novém státě v početní převaze, ale že početná německá menšina cítí vydatnou oporu v jižním a především západním sousedu ČSR. Přišli proto s myšlenkou novodobého panslavismu, který jako jediný mohl zajistit trvalejší mír v Evropě. Znovu se objevila myšlenka na spojení všech slovanských národů v čele s Ruskem: „*Jest nutno žádati silné Slovanstvo neboť jen některý stát západu a jen pod tlakem okolností, pozírá dnes na Slovanstvo přátelsky. V mohutné Slovanstvu bude i mohutná rodina Čechů a Slováků očištěná od svých příživníků.*“⁹⁵ (V tom momentě nastal určitý paradox, protože čeští nacionalisté sice prosazovali sjednocení všech Slovanů, ale zároveň se velmi ostře stavěli

⁹³ Jaká jazyková nařízení přáli by si Němci, Na stráž, roč. 2/1924, 5. 1. 1924, č. 1, s. 2.

⁹⁴ Řeč doktora Perka, Výzva, roč. 2/1924, 9. 2. 1924, č. 6, s. 3.

⁹⁵ Mír a Slovanstvo, Výzva, roč. 2/1924, 12. 4. 1924, č. 15, s. 1.

proti Polsku ve vzájemných československo-polských sporech o pohraniční území především Těšínska a některých území na severu Slovenska – pozn. autora.) Ke sloučení pod vedením Ruska mělo samozřejmě dojít až po porážce bolševismu ve východní Evropě. Fašisté ve svých projevech zdůrazňovali, že jen silné Rusko dokáže zajistit rovnocenné postavení i ostatním menším slovanským národům.⁹⁶

Pravděpodobně největším příznivcem myšlenky silného Slovanstva byl Karel Kramář, od něhož přebírali fašisté v této otázce většinu názorů. V mnoha svých projevech otevřeně kritizoval skutečnost, že se v Rusku dostali k moci bolševici a neopomínal zdůrazňovat víru a přání, že Rusko se brzy stane státem demokratickým a „*že zaujme opět místo, které mu náleží. Že totiž bude prvním mezi slovanskými národy a že bude naší oporou*“⁹⁷. Fašisté si byli vědomi, že k porážce bolševiků nepostačí jen slova, a proto žádali silnější mezinárodní podporu nebolševickým kruhům. Vyzdvihovali ruskou roli v první světové válce na porážce Trojspolku a přiznávali protibolševickým skupinám právo požadovat mezinárodní pomoc, které by se podle fašistů rozhodně mělo zúčastnit i Československo. „*Jen pomocí zevní ruský národ může být osvobozen ze spárů mezinárodních katanů a zachráněn před dalším vymíráním hlady. [...] Jest povinností každého věrného Čecha a Slovana, aby podle možností jim přispěl.*“⁹⁸

Proto také velmi ostře kritizovali přípravu a pozdější uznání existence SSSR „de iure“. Je pravdou, že připravované navázání diplomatických vztahů se Sovětským svazem vyvolalo celospolečenskou diskuzi a odmítavé názory se neobjevovaly jen u krajně nacionalistických hnutí. Ovšem z úst fašistů zaznívaly nejostřejší projevy nesouhlasu. Z jejich pohledu by uznáním existence SSSR došlo ke zrazení myšlenky silného Slovanstva: „*Máme se státi beranem, vinným za spáchaný hřích na slovanském Rusku? Tomu český člověk nemůže nikdy dát svého souhlasu!*“⁹⁹ Ostře vystoupili s kritikou, že jde jen o politickou

⁹⁶ Mír a Slovanstvo, Výzva, roč. 2/1924, 12. 4. 1924, č. 15, s. 1.

⁹⁷ Nacionální vůdce Kramář v Plzni, Na stráž, roč. 2/1924, 26. 6. 1924, č. 26, s. 1.

⁹⁸ Všem věrným Slovanům, Na stráž, roč. 2/1924, 25. 10. 1924, č. 42, s. 2.

⁹⁹ Máme uznat bolševickou vládu v Rusku, Na stráž, roč. 2/1924, 23. 2. 1924, č. 8, s. 1.

kalkulaci československé vlády, již uznání SSSR přinese politické výhody a posílí její pozici ve střeoevropském prostoru. Hlavní postavou oficiální československé zahraniční politiky byl podle fašistů ministr zahraničí Edvard Beneš, který se tak stal v jejich očích hlavním viníkem za opuštění slovanské myšlenky. Dokonce se od nich dočkal označení zrádce národa.¹⁰⁰

Protibolševické a protikomunistické názory a myšlenky byly nejen u českých fašistů velmi časté. Neomezovaly se pouze na Rusko, ale fašisté velmi ostře vystupovali i proti komunistům v samotném Československu. Z hlediska ideového byli právě komunisté naplněním kategorizace nepřítel. Komunističtí aktivisté tak představovali hlavní ideologické protivníky. Především v pohledu na pojem národa a národního státu. Komunisté spíše inklinovali k proletářskému internacionalismu, naopak fašisté kladli na první místo národ, popřípadě národní stát.¹⁰¹

Fašisté československé komunisty obviňovali z úsilí zničit československý stát a nastolit v celé střední Evropě diktaturu proletariátu po vzoru sovětského Ruska. Požadovali tvrdší postup vůči komunistické straně, přičemž používali klasickou rétoriku zdůrazňující nebezpečí komunistické ideologie pro Československo. Trnem v oku jim byl různý přístup politické reprezentace ke komunistům na jedné straně a k fašistům na straně druhé: „*Klidně připouštíme systematickou podvratnou činnost komunisticko-bolševických organizací, veřejně hlásajících zničení naší republiky, zvrácení demokratických zásad a zavedení třídní diktatury.*“¹⁰² Vyzývali proto k použití stejného postupu, jaký použili komunisté proti svým odpůrcům v Rusku. Požadovali uplatnění síly a definitivní zakázání komunistické strany v Československu: „*Proto má-li nastati již jednou ve státě klid a pořádek, pak nutno energickými činy potírati bolševismus, to jest použití stejných method, jakými oni v Rusku potírají demokratismus.*“¹⁰³

¹⁰⁰ Stačí titul zrádce? Na stráž, roč. 2/1924, 8. 11. 1924, č. 44, s. 1.

¹⁰¹ Ne slovy ale ostrými činy je u nás potřeba potříti bolševictví, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 20. 4. 1923, č. 4, s. 1.

¹⁰² Ne slovy ale ostrými činy je u nás potřeba potříti bolševictví, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 20. 4. 1923, č. 4, s. 1.

¹⁰³ Ne slovy ale ostrými činy je u nás potřeba potříti bolševictví, Výzva Červenobílých,

Dalším „ideovým nepřítelem“ vedle Němců, Maďarů a komunistů byli pro české nacionální hnutí v době první republiky židé.¹⁰⁴ Prosazování různé míry antisemitismu se stalo jedním z charakteristických znaků českých fašistických skupin. Antisemitismus na českém území v období mezi světovými válkami však nedosáhl takových rozměrů jako například v Německu po nástupu nacistů k moci.

Přesto bylo zdůrazňování židovského nebezpečí poměrně časté. Židé jsou ve fašistických očích národem, který se snaží ostatní národy a etnika ovládnout a vnutit jim svou vůli: „*Žádný z národů není tak nebezpečný celku všelidskému jako židovstvo, které vybuchovalo si a po tisíciletí udrželo světovou organizaci, jež vede jako celek jedním určitým směrem – k světové vládě.*“¹⁰⁵ Byli také podle fašistů důvodem většiny politických, sociálních a ekonomických problémů Československa. Často byli také označeni za původce první světové války.¹⁰⁶

Na protizidovské myšlenky reagovali hlavně nejradikálnější složky fašistických stran, které vyzývaly k bojkotu židů ve veřejném životě, k jejich vyloučení ze státní správy a vysokých škol, k bojkotování židovských firem a obchodů apod. Z článku člena Národního hnutí je možno vytvořit prototyp názoru mladých radikálů na židovskou otázku a na jejich postoj k antisemitismu. Pisatel si zde stěžuje, že přijatý zákon na ochranu republiky¹⁰⁷ chrání nejvíce židy a nejméně Československou republiku. Že český národ trpí pod „terorem“

104 roč. 1/1923, 20. 4. 1923, č. 4, s. 1.
V rozdílném způsobu psaní slova žid či Žid se shodují s vysvětlením prof. Rataje, který uvádí vysvětlení, že velké písmeno ve slově „žid“ se užívá pouze v případě, že jde o sionisty. V opačném případě se v souladu se současnou pravopisnou normou užívá malé písmeno.

RATAJ, Jan. O autoritativní národní stát – ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1938. Praha 1997. s. 12.

105 Jsou fašisté antisemity? Hanácká republika, roč. 2/1923, 15. 2. 1923, č. 7, s. 3.

106 Judaan, Národní republika, roč. 3/1924, 29. 8. 1924, č. 28, s. 1.

107 Zákon na ochranu republiky byl přijat československým parlamentem v roce 1923 a nabyl účinnosti 8. dubna téhož roku. Jedním z významných podnětů pro vydání tohoto zákona byl atentát na ministra financí Aloise Rašína. Zákon zaváděl některé nové skutkové podstaty trestních činů jako například útok na veřejného činitele, úklady o republiku apod. Zákon byl hned od počátku velmi kritizován především extrémními stranami a hnutími, protože umožňoval rychlejší a tvrdší postihování jejich činnosti. Pozn. autora.

židů a že je třeba k nim přistoupit tvrdě. Navrhuje zavést tzv. osobní teror, který měl spočívat v následujícím: „*Nikdo nebude u žida nakupovat, nikdo nebude židovi prodávat, nikdo nenechá svých vkladů v židovské bance, nikdo nestrpí židovského nájemníka či podnájemníka, nikdo nebude inserovat v židovských listech, nikdo nebude kupovat u firem inserujících v židovských listech, nikdo nebude chtít sedět se židem u stolu v restauraci, nikdo nebude chtít se židem mluvit atd. atd.*“¹⁰⁸ Tyto projevy antisemitismu nebyly v české společnosti ani v předcházejících desetiletích bohužel výjimečné, v této době se však začaly objevovat daleko častěji a v radikálnější podobě. V návrzích z tohoto článku, lze vysledovat nápadnou shodu s některými nařízeními, které se objevily v nechvalně známých nacistických Norimberských zákonech přijatých v Německu v roce 1935.¹⁰⁹

Již bylo řečeno, že čeští fašisté se chtěli v zahraniční politice orientovat na odbolševizované Rusko a obnovit myšlenku novodobého panslavismu. I v zahraniční politice tak byl naplněn princip vymezení přítele a nepřítele ve vztahu k celým státům. Čeští fašisté zaujali nepřátelský postoj pochopitelně k Rakousku, Maďarsku a především Německu. Rozporný názor naopak panoval v případě Polska. Severní soused ČSR byl sice slovanským státem a mohl tudíž spadat do jejich myšlenky obnovení spolupráce mezi všemi Slovany, přesto nalezneme především negativní a nepřátelské reakce na polskou politickou reprezentaci. Jablkem sváru se staly pohraniční spory o území, které vypukly po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku Československa. Šlo především o území Těšínska ve Slezsku a o území na severu Slovenska (např. území Javoriny).¹¹⁰ Fašisté ze ztráty Těšínska vinili především ministra

¹⁰⁸ Zajímavostí je jistě skutečnost, že redakce listu zdůraznila, že teror není československými zákony povolen, „*židé nicméně ale vždy a všude terorisovali a terorisojí. Je to jejich typická metoda všude tam, kde selže podplácení a lidé zůstávají poctivými.*“ Teror, Výzva, roč. 2/1924, 12. 1. 1924, č. 2, s. 6.

¹⁰⁹ Tzv. Norimberskými zákony se rozumí především dva zákony přijaté německým Říšským sněmem 15. září 1935 v Norimberku. Šlo o Zákon o říšském občanství a o Zákon na ochranu německé krve a německé cti. Lze k nim přiřadit i další později přijaté zákony a nařízení na jejichž základě začali nacisté prosazovat politiku rasové diskriminace namířené proti v nacistické terminologii „rasově méněcennému obyvatelstvu“. Pozn. autora.

¹¹⁰ O území Těšínska se mezi Československem a Polskem rozhořel spor hned po

zahraničí Beneše, který podle nich při jednáních selhal a porušil ústavu tím, že bez souhlasu československého parlamentu podepsal souhlas s dohodou na rozdělení tohoto území a připojení jeho severní části k Polsku. Podobně se stavěli i ke sporům o území Javoriny, která zabírala více než sto čtverečních kilometrů a byla obývána přibližně tisícovkou obyvatel z velké části hlásících se ke slovenské národnosti. Ostře kritizovali skutečnost, že se nikdo nezeptal na názor tamních obyvatel, a vyslovili myšlenku, že ústupky Polsku jsou naprosto zbytečné a ničemu neprospějí: „Vydáme-li Javorinu, nezískáme Poláků, ale znepřátelíme si Slováky.“¹¹¹

Byli rozhodně proti dalšímu, byť sebemenšímu zmenšování rozlohy Československa a objevil se dokonce názor, že pokud by došlo k dalším územním ústupkům vůči sousedním státům, byl by to signál pro všechny Čechy a Slováky, že politická reprezentace si nezaslouží být nadále v čele státu a veřejnost by měla okamžité právo nahradit je někým jiným. Požadovali po vládě, aby jasně a zřetelně prohlásila, že jakékoli další územní ztráty už nebudou následovat: „*Naši hrdinští legionáři-mučedníci neobětovali své drahé životy za naše osvobození a za naši vlast, abychom si ji nechávali stále přikrajevati a rozkrádati od sousedů!*“¹¹²

Negativní názory měli čeští fašisté i na západní dohodové velmoci, tzn. na Velkou Británii, Francii a Spojené státy americké. Tyto státy obviňovali především z toho, že se výrazněji nepokusily porazit bolševiky v Rusku a postupně uznaly existenci SSSR de iure. Hlavním kamenem sváru však byla skutečnost, že Československo bylo právě těmito velmocemi donuceno platit část válečných reparací poraženého Rakouska-Uherska, i když bylo uznáno

skončení první světové války. Hlavním důvodem byla strategické železnice z Čech na Slovensko, která procházela tímto územím, a velká naleziště černého uhlí. Většinu Těšínska obsadila československá armáda a spor hrozil přerůst v ozbrojený konflikt, čemuž zabránila až Nejvyšší spojenecká rada, která přihlédla k návrhu Edvarda Beneše a rozdělila Těšínsko mezi Československo a Polsko. Polsko se však s tímto rozhodnutím nesmířilo a těšínská otázka byla jedním z hlavních sporných bodů mezi ČSR a Polskem po celé meziválečné období. Pozn. autora.

¹¹¹

O Javorinu, Na stráž, roč. 1/1923, 25. 8. 1923, č. 6, s. 2.

¹¹²

O Javorinu, Na stráž, roč. 1/1923, 25. 8. 1923, č. 6, s. 2.

jako stát, který se po skončení první světové války zařadil do skupiny vítězů.¹¹³ Snažili se mezi veřejností celkem úspěšně vzbudit negativní reakci například prohlášeními typu: „*‘Vítězný’ národe český, zda-li si uvědomuješ, že máš za svoji účinnou pomoc, kterou jsi vynaložil na rozbití Centrálních mocností, zaplatiti mnoho miliard korun československých v cizině, té cizině, která tě uznala za ‘rovnocenného’ spojence.*“¹¹⁴ Navíc bylo kritizováno, že Československu byly reparace stanoveny pevně, zatímco německé reparace byly na základě německých protestů postupně snižovány: „*Chci apelovati na střizlivý lidský rozum a zodpovědnost všech Čechů před jejich potomky, aby povstali jako jeden muž a prohlásili již jednou své kategorické veto, když tak může činiti s úspěchem každý poražený.*“¹¹⁵

V rétorice českých fašistů byly západní velmoci také symbolem států, které jsou ovládány židy a které tak představují nebezpečí pro okolní státy. Obvinili dokonce prezidenta Spojených států amerických Wilsona, že i on byl „*ve vleku židů*“¹¹⁶. Kritizovali rozhodnutí těchto států z konce první světové války, že nebudou trvat na obsazení Německa a Rakouska-Uherska. Dle názoru českých radikálních kruhů tak proměškaly jedinečnou možnost, jak lépe vyřešit situaci ve střední a východní Evropě a zamezit šíření bolševismu. Je zajímavé, jak se v tomto jednom bodě střetly jedny z hlavních ideových názorů českého fašistického hnutí. A totiž antisemitismus, antibolševismus a kritika západních velmocí. Je historickou pravdou, že se vedoucí politici těchto států postavili proti plánu francouzského maršála Foché, který zamýšlel obsadit Berlín i Vídeň: „*To nebyla jen chyba, to byla bezpříkladná spojenecká věrolomnost, diktována zájmy světového židovstva, v jejichž službách stál*

¹¹³ Válečné reparace po první světové válce byly součástí mírových smluv. Největší mělo platit poražené Německo. Reparace byly stanoveny nejen dalším poraženým státům, ale i státům nástupnickým. Československo se tak ocitlo ve zvláštním postavení. Stal se nástupnickým a zároveň vítězným státem. To v praxi znamenalo, že ČSR byl přislíben podíl na reparacích, ale pouze od 28. října 1918. Naopak muselo zaplatit Dohodě podíl válečných reparací za rozpadlé Rakousko-Uhersko. Pozn. autora.

¹¹⁴ Zůstaneme věčně otroky? Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 4. 5. 1923, č. 6, s. 3.

¹¹⁵ Zůstaneme věčně otroky? Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 4. 5. 1923, č. 6, s. 3.

¹¹⁶ Woodrow Wilson, Výzva, roč. 2/1924, 23. 2. 1924, č. 8, s. 3.

*president Wilson věrně a neochvějně. [...] Jak jinak vypadala by tvářnost Evropy, zejména ale naší republiky, kdyby byl býval proveden plán Fochův.*¹¹⁷

Podobný vztah jako k této trojici států zastávalo české fašistické hnutí i k organizaci vzniklé po skončení první světové války – ke Společnosti národů. Viděli v ní organizaci, která bude pouze hájit zájmy západních států na úkor menších států ve střední Evropě.¹¹⁸

III.2.5 Fašistický mýtus a mesianistická koncepce

Poslední dvojice konstitutivních znaků – mýtus a mesianistická koncepce – se v českém fašistickém hnutí vymezují obtížně. Český fašismus, na rozdíl od italského fašismu či německého nacismu, nedokázal uchopit moc a vymezit tak režimem podporovaný mýtus, který v případě Itálie či Německa pomohl fašistům, respektive nacistům, ospravedlnit násilné uchopení moci. Mýtus tak byl v Národní obci fašistické v podstatě symbolizován jejím programem, který se snažila prosadit. Shodují se s autory citované literatury, že mýtus (program) lze v případě NOF rozdělit na tři hlavní kategorie – vnitřní, vnější (rozuměj zahraniční – pozn. autora) a hospodářskou politiku. Ve vnitřní politice lze cíl shrnout v požadavek zavedení vlády pevné ruky a zavedení kázně a pořádku. Jinými slovy zavedení stability, i když je cílem zničení stávajícího společenského řádu. V zahraniční politice lze mluvit o orientaci na slovanské státy v čele s nekomunistickým Ruskem. V ekonomické stránce fašistického mýtu mělo jít o zavedení korporativismu.¹¹⁹

Fašistický mýtus byl úzce spojen s vůdcovským principem. Hlavní postava fašistického hnutí – Radola Gajda – byl zobrazován s gloriolou generála ruských legií či hrdiny od Zborova. Fašisté záměrně vytvářeli obraz morálně silné osobnosti schopné naplnit a prosadit cíle fašistického hnutí.¹²⁰

¹¹⁷ Woodrow Wilson, Výzva, roč. 2/1924, 23. 2. 1924, č. 8, s. 3.

¹¹⁸ Woodrow Wilson, Výzva, roč. 2/1924, 23. 2. 1924, č. 8, s. 3.

¹¹⁹ NA Praha, f. Ministerstvo vnitra, k. 732, i.č. 172/33. Leták *Československý fašismus a jeho cíle* z 12. února 1931.

¹²⁰ Např. Nevyvratitelný dokument o výstavě o generálu Gajdovi, Východ, roč. 10/1927, 17. 9. 1927, č. 38, s. 2.

Upevňování mýtu napomáhala také symbolika. Nezbytnou součástí všech veřejných vystoupení se tak stal užívání různých symbolů. Nejpoužívanějším se stalo všudypřítomné heslo *Blaho vlasti nejvyšším zákonem* a oficiální znak NOF v podobě fašistických prutů se sekerou v pozadí. Do symboliky lze zařadit taktéž fašistický pozdrav nebo slib.

Ani mesianistická koncepce českého fašistického hnutí nebyla naplněna zcela. Český fašismus se nepasoval do pozice zachránce celého lidstva před jasně vezeným nepřítelem. Národní obci fašistické se jednalo „pouze“ o záchranu jednotlivé skupiny obyvatel v jejich případě symbolizované příslušníky českého a slovenského národa. V této poloze mesianistické koncepce čeští fašisté prosazovali myšlenku, že osud československého národa je spjat s úspěchem fašistického hnutí.

III.3 Proč se český fašismus neprosadil?

Z uvedeného přehledu konstitutivních znaků je patrné, že český fašismus, reprezentovaný především Národní obcí fašistickou, byl hnutím s jasně vymezenou strukturou a ideologií. Zastávám proto názor, že se nejednalo o iracionální hnutí. Naopak jednalo se o velmi racionální organizaci s propracovaným a jasně vymezeným způsobem činnosti i rozhodování.¹²¹ Český fašismus však na rozdíl italského nedokázal ve vhodnou dobu oslovit široké skupiny společnosti a nikdy se z něj nestalo skutečně masové hnutí. Představitelé v čele s Gajdou nedokázali na svou stranu získat takové množství příznivců, aby mohli reálně uvažovat o převzetí moci, přestože v některých dokázali oslovit společenské elity i určité části společnosti a v období tzv. druhé republiky dokonce získali oficiálně podíl na moci. Domnívám se, že na tomto místě je možné vymezit tři stěžejní důvody tohoto neúspěchu.

Na prvním místě stojí specifikum českého prostředí. Česká společnost dávala v souladu s historickou zkušeností přednost demokratické tradici před

¹²¹ ORGANIZAČNÍ ŘÁD NOF. Praha 1927; JEDNACÍ ŘÁD NOF. Praha 1927 a ÚSTAVNÍ ŘÁD NOF, Praha 1927.

silovým a unifikovaným řešením. Široké skupiny obyvatel nebyly ochotny podpořit myšlenku aktivistického politického stylu a především nebyly ochotny vzdát se soukromého života ve prospěch státu.

Dalším důvodem, proč neměl fašismus v Československu šanci na pronikavější úspěch, byl způsob vzniku samostatného státu. Československo sice získalo samostatnost na pozadí krvavé první světové války, avšak událo se tak především diplomatickou cestou. V žádném případě nelze snižovat zásluhy a oběti československých legionářů na frontách první světové války. Zastávám však názor, že rozhodujícím faktorem pro vznik Československa byl úspěch Masaryka a ostatních českých i slovenských diplomatů v jednání s dohodovými velmocemi. Do podvědomí československé společnosti tak byla vložena demokratická tradice, která ve většině českého a slovenského národa přetrvala i v období hospodářské krize či tragických okamžiků v letech 1938 a 1939.¹²²

Třetím důvodem byla neexistence jednotného programového prohlášení a samotná roztržitost české krajně nacionalistické a fašistické scény. Velké množství organizací, které navíc často měnily svůj název nebo se vzájemně slučovaly či rozcházely, snižovalo kredit této části politického spektra.¹²³ Čeští fašisté postrádali na rozdíl od států, kde se fašismus prosadil výrazněji, stěžejní programový dokument, který by byl snadno pochopitelný pro široké skupiny obyvatel. Domnívám se, že právě neexistence takového dokumentu bylo jednou z příčin, proč se českému fašismu nepodařilo stát se opravdu masovým hnutím. I když prakticky každá krajně nacionální či fašistická organizace vydala svůj program, ať již se jednalo například o Provolání či Českým vlastencům z dílny Národního hnutí¹²⁴ nebo Ideový program Československých fašistů,¹²⁵ neobjevil se takový, který by oslovil širší skupiny obyvatel. Zmíněné dokumenty včetně následujících pokusů z řad Národní obce fašistické se nestaly tuzemskou obdobou Hitlerova Mein Kampfu či Mussoliniho Politické a společenské doktríny

¹²² Tato otázka si zaslouží hlubší rozbor, na který není v této práci místo. Rád bych se však této problematice věnoval v další práci. Pozn. autora.

¹²³ Vývoji české fašistické scény je věnován následující oddíl práce. Pozn. autora.

¹²⁴ NÁRODNÍ HNUTÍ. Provolání. Praha 1921 a NÁRODNÍ HNUTÍ. Českým vlastencům. Praha 1922.

¹²⁵ IDEOVÝ PROGRAM ČESKOSLOVENSKÝCH FAŠISTŮ. Praha 1925.

fašismu. A to včetně pokusů samotného Gajdy, který svůj pohled na program českého fašistického hnutí shrnul v souboru úvah s názvem Stavovská demokracie národního státu.¹²⁶

Hledaný dokument se nepodařilo sepsat ani teoretikovi českého krajního nacionalismu – profesor Františku Marešovi.¹²⁷ Přesto si dovolím této osobnosti věnovat krátkou zmínku. Český lékař, filozof a politik František Mareš se díky svým krajně konzervativním názorům stal vhodnou osobností, o kterou se mohlo české fašistické hnutí v počátečním období názorově opřít. Pro přežití českého národa bylo dle jeho názoru bezpodmínečně důležité, aby měl ve vlastním státě hlavní slovo. Požadoval, aby se mezi všemi vrstvami společnosti prosazovalo národní pojetí Československa, bez kterého si nedovedl představit další existenci samostatného státu Čechů a Slováků: „*Stát může najíti vnitřní rovnováhu toliko seskupen jsa kol silné myšlenky národní, živé a realizované silným citem. [...] Může podati svoji mírumilovnou ruku celému světu – ale musí to být silná ruka česká, aby bylo ctí ji přijmouti.*“¹²⁸ Ostře se postavil naopak proti internacionalismu, proti nedostatku národního cítění, které oslabuje sílu států a může vést k národní katastrofě, kterou Mareš viděl v bolševické revoluci v Rusku. V Československu kritizoval především nejasný postup proti německé menšině, který praktikovaly československé vlády prakticky po celou existenci první republiky. V tom viděl jedno z největších nebezpečí pro mladý stát. Zastával stanovisko, podle kterého historie dokázala, že Němci nechtějí žít s Čechy v jednom státě na rovnoprávném základě a že je pro politickou reprezentaci Československa povinností důsledně dodržovat národní ráz státu

¹²⁶

GAJDA, Radola. Stavovská demokracie národního státu. Praha 1933.

¹²⁷

František Mareš (1857 – 1942) byl významným lékařem, fyziologem a také nacionalistickým politikem. Absolvoval lékařskou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze a poté pracoval ve fyziologickém ústavu České lékařské fakulty v Praze. Stal se také vyhraněným stoupencem českého nacionalismu a odpůrcem T. G. Masaryka. Do povědomí veřejnosti vešel také jako vytrvalý obránce pravosti tzv. Rukopisů. V roce 1918 se stal členem revolučního Národního shromáždění a v letech 1920 – 1925 byl senátorem za Československou národní demokracii. Jeho radikální myšlenky často přebírala krajně pravicová a fašistická hnutí. V roce 1934 se stal předsedou Národní fronty a v roce 1935 místopředsedou nově vytvořeného Národního sjednocení. Od konce třicátých let se stal aktivním členem vedení Vlajky.

¹²⁸

KOLÁŘ, František. Politická elita meziválečného Československa. Praha 1998. s. 156. O politické situaci z hlediska národního, Výzva, roč. 1/1923, 3. 11. 1923, č. 1, s. 4.

a nepřiznat stejná politická práva i Němcům a dalším národnostem: „V našem státě dostalo se jinonárodním zlomkům větších práv, než k jakým zavazují mírové smlouvy. Žádný jinonárodní zlomek nemůže se s českým národem v tomto státě dělit o sebeurčení. Žádný sebevětší zlomek nikdy nerovná se celku. Dělit se o sebeurčení s jinonárodními celky znamená vzdáti se ho.“¹²⁹

Často své kritice podrobil i stranický systém v Československu. Nestavěl se proti vlastní existenci politických stran, ale spíše byl proti tomu, aby politické strany byly nadřazeny národním zájmům českého národa: „Běda tomu národu, který řídí svoji politiku jen dle stranických a třídních zájmů! Proto jest třeba, byste vy všichni, jimž národ je více než sobecké 'já', sobě uvědomili, že třída jest jen částí národního celku a stav jest jen prostředníkem pospolitě práce.“¹³⁰

František Mareš se ve svých úvahách a projevech zabýval i dalšími tématy, například hospodářskými a sociálními. Všem je společná jeho hlavní myšlenka Československa jako národního státu s výsadním postavením Čechů a Slováků, s národnostními menšinami s omezenými politickými právy a s hospodářstvím plně v rukou československého kapitálu.¹³¹

Většina programů prakticky všech českých krajně nacionalistických skupin a hnutí tak alespoň zpočátku vyšla z jeho názorů. Zásadní zlom nastal v druhé polovině dvacátých let, kdy se do čela fašistického hnutí u nás postavil Radola Gajda. Na rozdíl od Mareše Gajda podporoval daleko aktivističtější postup a prosazoval radikálnější prosazování politických názorů, než bylo velmi konzervativnímu Marešovi milé. Gajda tak odsunul tohoto politika v českém krajně pravicovém hnutí do pozadí, sám však nedokázal na jeho teoretické výstupy navázat.

¹²⁹ Národ a stát, Na stráž, roč. 1/1923, 21. 7. 1923, č. 1, s. 2.

¹³⁰ Čechové! Slováci! Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 27. 3. 1923, č. 1, s. 1.

¹³¹ Například viz.: MAREŠ, František. Otázky filosofické, národní a sociální v politice. Praha 1923.

Oddíl IV.

Vývoj českých fašistických hnutí v období první Československé republiky

Český fašismus jako politický a společenský fenomén vznikl na počátku dvacátých let minulého století. Vytvoření fašistických skupin v Československu nebylo náhodné. V důsledku skončené první světové války, která znamenala pro evropskou společnost obrovský šok, nastaly mnohé změny. V této souvislosti je nutno zmínit především zrod fašistického hnutí v Itálii, které začalo díky podpoře navrátilců z války a všeobecné nespokojenosti s výsledky války a následné Versaillské konference¹³² výrazně posilovat a v roce 1922 se chopilo moci.

Další událostí, která ve svém důsledku ovlivnila vznik fašistických skupin v Československu, byla občanská válka v Rusku mezi tzv. „bílými a rudými“ s následným vítězstvím bolševického hnutí a vznik Sovětského svazu.

České fašistické organizace byly těmito událostmi ovlivněny a především italský fašismus představoval pro domácí fašisty jeden z předních (ne však jediný) vzorů a zdrojů inspirace. Přesto hlavní důvody vzniku českého fašismu je nutno hledat v samotném Československu. Vnitropolitické události, které následovaly po opadnutí počáteční euforie ze vzniku samostatného státu, se staly hlavními impulzy pro zrod prvních hnutí, která je možno nazvat fašistickými. Šlo především o výrazné zhoršení výkonu československé ekonomiky, což bylo provázáno zvýšenou nezaměstnaností, a silnou deflační politikou reprezentovanou ministrem financí Aloisem Rašínem.¹³³ Na politické scéně se důležitými podněty stal následný vývoj v národní demokracii a vzniku opozičních skupin v rámci této strany a také vznik Komunistické strany Československa.

¹³² Podrobnosti o Versaillské konferenci, mírových smlouvách s poraženými státy a důsledcích pro vítězné státy včetně Itálie viz např.: DEJMEK, Jindřich. Zrod nové Evropy. Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému. Praha 2011. s. 305 a násl.

¹³³ Podrobnosti o osobě Aloise Rašína viz například: ŠETŘILOVÁ, Jana. Alois Rašín – dramatický život českého politika. Praha 1997.

IV.1 Počáteční období českého fašismu – vznik a existence protofašistických organizací (1921 – 1926)

Počáteční období existence českých fašistických skupin lze vymezit lety 1921 až 1926. V tomto raném období českého fašismu vznikly tři organizace, které jsou obecně označovány za fašistické. Všechny tři organizace, o kterých je níže pojednáváno, však nepřijaly fašistickou ideologii a organizaci italského vzoru úplně a zároveň ji ani nedokázaly v domácím prostředí výrazněji realizovat. Je proto nutné označit je jako tzv. protofašistické. Zmiňované počáteční období je zakončeno jejich sloučením do nově vzniklého subjektu s názvem Národní obec fašistická v roce 1926.

První protofašistickou organizací v Československu se stalo Národní hnutí. Počátek činnosti Národního hnutí lze datovat počátkem roku 1921.¹³⁴ Ideou zakládajících členů bylo vytvoření nepolitické nadstranické organizace, která by sdružila národně a vlastenecky uvědomělé Čechy z různých politických stran (s výjimkou stran internacionálních – pozn. autora). V prvních měsících existence nebylo snahou vytvořit klasickou politickou stranu a podle dochovaných pramenů zpočátku fašismus jako politickou myšlenku nepovažovali vzhledem k odlišnostem českého a italského národa pro Československo za vhodnou.¹³⁵ Naopak hlavním cílem Národního hnutí bylo prosazování českých a československých národních zájmů a v národních otázkách podporovat spolupráci různých politických stran. Členem Národního hnutí se tak mohli stát lidé bez stranické příslušnosti i členové již existujících politických stran, podmínkou byla pouze důsledná obhajoba národních zájmů.

¹³⁴ Zde je nutné zmínit určitý rozpor v literatuře vztahující se k tomuto tématu. Ve většině historiografie je za vznik Národního hnutí považován listopad roku 1922, kdy bylo vydáno svolání *Národe československý*. Naopak studie Evy Fargašové a Pavla Balouna dokládají, že Národní hnutí vzniklo již o rok dříve – v listopadu roku 1921. BALOUN, Pavel. Vznik českého fašismu. In: HOP. Historie – Otázky – Problémy, roč. 2/2010, č. 1, s. 64 a FARGAŠOVÁ, Eva. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921-1929. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, roč. 1989, č. 11, s. 135 a 153.

¹³⁵ 28. říjen, roč. 5/1923, 15. 1. 1923, č. 11, s. 2.

Pokud bychom přece jen hledali politickou stranu, která měla k Národnímu hnutí nejbližší, byla by to strana národně demokratická. Představitelé národních demokratů v podstatě uvítali nástup italského fašismu k moci, protože ho považovali za hnutí, které je protisocialistické, nikoliv však protidemokratické, pokud je hlavním cílem fašistického hnutí práce pro blaho státu. Vznik Národního hnutí tak národní demokraté uvítali jako zhmožnění „čistého“ fašismu v domácím prostředí. Při samotném vzniku Národního hnutí však národní demokracie nehrála hlavní roli. Poskytla sice prostor ve svých stranických tiskovinách a představitelé strany občasně vyjádřili ve svých projevech Národnímu hnutí podporu, nelze však tvrdit, že by čelní představitelé národní demokracie byli fašisty.

Členskou základnu Národního hnutí přesto z velké části tvořili řadoví členové národní demokracie. Jednalo se především o radikální část členů z tzv. Mladé generace národní demokracie.¹³⁶ Vedle národních demokratů v Národním hnutí najdeme také radikální či nespokojené z Československé strany socialistické v čele s Václavem Chocem, kteří nesouhlasili se změnami v orientaci strany. Za zmínku stojí také část příslušníků Družiny československých legionářů,¹³⁷ kteří nesouhlasili se vstupem do Československé obce legionářské. Do Národního hnutí je přivedly především kontakty s Václavem Chocem.

Veřejně se Národní hnutí poprvé výrazněji projevilo vydáním svolání Národa československý v tiskovině Národní demokracie v polovině listopadu 1922.¹³⁸ Vymezilo se jako organizace stojící mimo klasické politické strany a

¹³⁶ Mladá generace Národní demokracie ve své podstatě existovala již od přelomu let 1917 a 1918. Zpočátku nezastávala krajně nacionální postoj, protože vedení Mladé generace zastávali především bývalí členové mladých Masarykových realistů. V roce 1920 došlo v Mladé generaci ke změně vedení a v čele stanuli radikální nacionalisté, kteří okamžitě změnili politický kurz a z Mladé generace se stala jedna z nejradikálnějších skupin v rámci strany.

¹³⁷ ČECHUROVÁ, Jana. Česká politická pravice. Praha 1999. s. 66-67.
¹³⁸ Podrobnosti o legionářských organizacích viz např.: MICHL, Jan. Legionářské organizace v Československu (1920-1938). In: Historie a vojenství, roč.56/2007, č. 4, s. 4-23.

¹³⁸ NA, f. 225, k. 50, i.č. 24, Svolání Národa československý!

tradiční boj o voliče. Za hlavní cíl si stanovilo důsledné prosazování českých a slovenských národních zájmů:

„Nejsme dosud ve svém státě doma. [...] Dokud mohou cizí i domácí rozvratníci útočiti na stát, na republiku a její představitele, dokud mohou cizí zaměstnavatelé vyhánět českého a slovenského dělníka a bráti cizince [...] – potud nejme doma pány. [...] Běží o náš stát, o naši těžce vybojovanou svobodu, o naši národní kulturu, o celou naši budoucnost, běží nám o vše! Proto jsme založili a organizovali Národní hnutí! Nechceme nové politické strany! [...] Občané, republikáni, chceme jen jedno! Silný, demokratický a republikánský československý stát národní, který by byl bezpečnou zárukou rozkvětu a štěstí národa, všech jeho vrstev. Pracuj s námi k probuzení národního vědomí a upevnění národního celku! Nerozhoduje stranické přesvědčení. Pracuj každý dále ve své straně, ale v duchu vyššího pojetí československé otázky a Československé republiky.“

V prvních měsících existence se Národní hnutí výrazněji projevovalo pouze v Praze, kde také vznikly dva první kluby, jejichž vedení jasně dokumentovalo snahu o nadstranickost.¹³⁹ Ještě v roce 1922 vznikly místní organizace i v dalších městech Československa,¹⁴⁰ přesto se do počátku roku 1923 činnost hnutí téměř výlučně orientovala na území hlavního města. Počátkem roku 1923 získalo Národní hnutí pevnější organizační strukturu, přesto nedokázalo vyřešit problém s neexistencí vlastního časopisu. Členové hnutí tak musili vzít zavděk prostorem např. v tiskovině 28. říjen či různých regionálních tiskovinách.

V průběhu roku 1923 se v Národním hnutí objevily první výraznější spory. Pavel Baloun ve své studii vymezuje dva protichůdné proudy. Do první

¹³⁹ Ve vedení Národního hnutí se převládali členové národní demokracie. Vedle nich se na vedení hnutí podíleli členové strany československých socialistů, pokrokových socialistů, sociálních demokratů, lidovců i strany agrární. BALOUN, Pavel. Vznik českého fašismu. In: HOP. Historie – Otázky – Problémy, roč. 2/2010, č. 1, s. 69.

¹⁴⁰ Nejsilnější mimopražskou organizací se stala plzeňská odbočka. Další organizace vznikly například v Prachaticích či v Pardubicích – pozn. autora.

skupiny lze zařadit z velké části původní a zakládající členy, kteří chtěli udržet Národní hnutí jako nadstranickou nacionální organizaci, obhajující především národní zájmy pracujících. Druhá skupina, která postupně získala v organizaci převahu, zahrnovala osoby, které měly za cíl vytvořit organizaci co nejvíce se podobající italským fašistům. Mnozí zastánci druhé skupiny měli osobní zkušenosti s italským fašismem a prosazovali aktivnější postup a vystupování založené na přímé akci místo pořádání schůzí. Tito zastánci radikálnějšího přístupu se rekrutovali především z mimopražských poboček Národního hnutí v čele s plzeňskou organizací.

Výrazné spory v Národním hnutí propukly na počátku roku 1924, kdy se mimopražské organizace dostaly do sporu s pražským umírněným ústředím. Jablkem sváru se stala otázka budoucí přeměny Národního hnutí na klasickou politickou stranu. Roztržka byla v dubnu 1924 částečně zažehnána na generálním sněmu, kde bylo zvolen nový výkonný výbor. Venkovní jednoty hnutí příliš dlouho nevydržela a již v červenci 1924 mimopražské organizace veřejně deklarovaly úvahy o odchodu z hnutí a následném spojení s Československými národovci. K tomu nakonec koncem roku 1924 skutečně došlo, když se některé odbočky včetně nejsilnější mimopražské organizace v Plzni spojily s národovci a vznikla organizace Českoslovenští fašisté – Národní hnutí obrodné. Odtržení plzeňské organizace znamenalo fakticky konec Národního hnutí, i když formálně organizace existovala až do počátku roku 1926, kdy bylo formálně schváleno sloučení Národního hnutí s ostatními skupinami do Národní obce fašistické.

Druhou protofašistickou skupinou, která později stála u zrodu Národní obce fašistické, byli Červenobílí. Ve srovnání s Národním hnutím šlo o výrazně radikálnější organizaci, která vznikla v listopadu roku 1922. Hlavním popudem pro vznik Červenobílých bylo úspěšné uchopení moci italskými fašisty.

Veřejně na sebe poprvé výrazně upozornili po atentátu na ministra financí Rašína 5. ledna 1923.¹⁴¹ Několik hodin po atentátu vydali a po Praze

¹⁴¹ Atentát na tehdejšího ministra financí a člena národnědemokratické strany byl spáchán

rozšířili tištěné prohlášení „*Lide československý!*“,¹⁴² ve kterém atentát viděli jako útok na samou podstatu československého státu a vyzývali k ostré reakci namířené především proti levicovým stranám: „*Lid československý bude se brániti a postaví proti idej – ideu, proti pěsti – pěst! Voláme proto všechny dobré československé lidi, aby si podali vzájemně ruce a postupovali spolu s námi [...] za účelem zachování československého národního státu.*“¹⁴³

Podařilo se jim zformovat dav několika stovek osob, který se shromáždil na Václavském náměstí a následně po několika projevech se pokusil zaútočit na redakce Českého slova a Rudého práva. V jejich snaze jim zabránil až zásah policie.

Vystoupení po atentátu na Rašína nebylo jedinou veřejnou akcí Červenobílých. Jelikož se vymezili jako krajní čeští nacionalisté a zároveň odpůrci sovětského socialismu, byli jejich hlavními protivníky komunisté. Počátkem února 1923 se proto pokusili násilím přerušit slavnostní představení komunistů v Národním divadle. Komunistická strana se však o chystané akci dozvěděla a k větším výtržnostem díky ozbrojené pořadatelské službě nedošlo.

Mezi hlavní představitele Červenobílých patřil tajemník národně demokratické strany Josefa Kučera, dále dr. Jiří Branžovský nebo ing. Zdeněk Zástěra, kteří se později podíleli i na činnosti Národní obce fašistické. Významnou autoritou byl i profesor František Mareš, který díky své minulosti rektora Karlovy univerzity přidal hnutí na důvěře.

Hnutí Červenobílí byli oproti Národnímu hnutí také úspěšnější ve snaze vydávat vlastní časopis. Tiskovým orgánem hnutí se stala Výzva Červenobílých, jejíž první číslo vyšlo 27. března 1923. Na úvodní straně prvního

5. ledna 1923 v Praze v Žitné ulici. Atentátníkem byl ani ne dvacetiletý Josef Šoupal, sympatizant komunistického hnutí, i když v době atentátu členem KSČ nebyl. Sám sebe prohlašoval za anarchistu a příznivce přímé akce. Rabínovi se ihned po atentátu dostalo nejlepší dostupné lékařské péče, přesto po šesti týdnech v neděli 18. února 1923 svému zranění podlehl. Šoupal byl za svůj čin v červenci roku 1923 odsouzen na 18 let do vězení a celý svůj trest si také odpykal. Z vězení se díky kázeňským prohřeškům dostal až v roce 1943.

UHLÍŘ, Dušan. Anály ze Spálené ulice. Praha 1979. s. 34-64.

¹⁴² UHLÍŘ, Dušan. Anály ze Spálené ulice. Praha 1979. s. 43-44.

¹⁴³ UHLÍŘ, Dušan. Anály ze Spálené ulice. Praha 1979. s. 43-44.

číslo bylo otištěno prohlášení s příznačným názvem „Čechové! Slováci!“,¹⁴⁴ z něhož lze vymezit základní programové body Červenobílých. Hnutí zde vyjadřuje nespokojenost s národnostními poměry v Československu a nedůsledným prosazováním českých a slovenských zájmů vůči národnostním menšinám: „*Národně se nám nevládne, neboť Čech a Slovák nejsou dosud ve svém domově pány.*“ Odsouzeno bylo také upřednostnění stranických a mocenských zájmů právě nad národními: „*K tomu, aby naše republika byla opravdu československou, aby byla nerozbornou baštou Slovanstva, k tomu, aby prováděla se u nás národní, sebevědomá, národa důstojná politika, [...] jest třeba, aby vláda [...] byla podepřena jednotnou a nerozbornou národní frontou. Běda tomu národu, který řídí svoji politiku jen dle stranických a třídních zájmů!*“ Na závěr bylo uvedeno třináct požadavků, ve kterých Červenobílí shrnuli svůj program. Jako příklad mohou posloužit následující:

Chceme:

aby jedině jazyk československý byl jazykem státním a aby veškeré projevy státní svrchovanosti nesly se v duchu národním.

aby zrevidovány a opraveny byly zákony, které nezabezpečují národu našemu plně jeho suverenitu ve státě a které hospodářsky a sociálně brzdí jeho rozvoj.

[...]

aby z vojska a státní správy odstraněni byli živlové rozvratní, národně nespolehliví a odborně nekvalifikovaní.

[...]

aby hranice státní byly bezpodmínečně zachovány a energicky proti každému hájeny.

aby se proti zrádcům a všem škůdcům republiky zakročilo s veškerou přísností zákona bez ohledu na jejich příslušnost k té které politické straně.

*aby neodvislost soudcovská byla za všech okolností respektována a aby nepřátelům národa za žádných podmínek nebyla udílena milost.*¹⁴⁵

¹⁴⁴ Čechové! Slováci!, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 27. 3. 1923, č. 1, s. 1.

¹⁴⁵ Více o programu Červenobílých v části Ideologie českého fašistického hnutí – pozn.

Pod prohlášením bylo podepsáno tri autorů – senátor Matúš Dula, spisovatel Josef Holeček a senátor František Mareš.

I u Červenobílých se v průběhu roku 1923 objevily názorové rozpory dokumentované v srpnu 1923 složitými volbami do výkonného výboru. V polovině stejného roku se navíc začaly projevovat názory, že by mělo dojít ke sloučení Červenobílých s Národním hnutím a Československými fašisty. Slučovací proces byl ukončen na schůzi výkonného výboru 20. října 1923, na kterém bylo potvrzeno sloučení s Národním hnutím. Veřejnosti bylo spojení oznámeno prostřednictvím Výzvy červenobílých 27. října 1923 otištěním provolání *Červenobílým a československé veřejnosti*.¹⁴⁶

Následkem sloučení s Národním hnutím došlo i ke změně názvu nového subjektu na Národní hnutí československé a svůj název změnil i tiskový orgán, vydávaný následně pod názvem Výzva s podtitulem List ústředí Národního hnutí československého.

Nejradikálnější organizací, která se otevřeně přihlásila k myšlence fašismu a která si slovo fašismus přidala do svého názvu, byli Českoslovenští fašisté. Zakladatelem byl redaktor časopisu Hanácká republika¹⁴⁷ Robert Mach¹⁴⁸ a vznik hnutí lze datovat na konec roku 1922. Podobně jako Národní hnutí a Červenobílí chtěli být Českoslovenští fašisté především nepolitickou organizací. V prvních měsících se činnost hnutí regionálně omezila na některé oblasti Moravy, proto se v někdy pro označení tohoto hnutí užívalo označení moravští fašisté, což v některých pramenech může působit poněkud matoucím dojmem.

¹⁴⁶ autora
Červenobílým a československé veřejnosti, Výzva Červenobílých, roč. 1/1923, 27. 10. 1923, č. 33, s. 1.

¹⁴⁷ Hanácká republika vycházela jako regionální tiskovina od poloviny roku 1922. Jako otevřeně fašistickém časopisu lze o Hanácké republice mluvit přibližně od podzimu roku 1922. V květnu 1923 byla přejmenována na Národní republiku. Pozn. autora.

¹⁴⁸ Robert Mach byl jednou z ústředních postav fašistického hnutí na Moravě. Působil jako redaktor listu Hanácká (později Národní) republika.
FARGAŠOVÁ, Eva. Publicistika a literatura českých fašistů 20. let. In: Časopis Matice moravské, roč. 108/1989, č. 2, s. 97-98.

V březnu 1923 Českoslovenští fašisté zveřejnili svůj program, ve kterém volali především po důsledném a radikálním prosazování národních zájmů. Lze proto říci, že místo prosazování fašistické ideologie podle italského vzoru svůj program omezili na kritiku a útoky proti aktuálnímu politickému systému první republiky.

První sjezd se konal až v červnu 1923, na kterém hnutí již neslo nový název – Českoslovenští fašisté – Národovci. Šlo o kompromis po vstupu radikálních skupin především z Prahy, které požadovaly nahrazení označení fašisté právě pojmem národovci. Byla zde vyslovena podpora myšlenky spolupráce a postupnému sloučení s ostatními nacionalistickými organizacemi. Jednání s Národním hnutím v následujících týdnech však úspěch nepřinesla. Národovci si stěžovali, že představitelé Národního hnutí s nimi nejednají jako rovný s rovným. K Československým fašistům – Národovcům proto v dubnu 1924 místo Národního hnutí zamířily radikální skupiny Červenobílých. První společný sjezd se konal v květnu 1924, kde byl představen nový název – Českoslovenští národovci. Zároveň bylo po volbách do výkonného výboru rozhodnuto o přesunu ústředí organizace z jižní Moravy do Prahy.

Následující období bylo pro Československé národovce poměrně úspěšné. Na rozdíl od ostatních hnutí zaznamenali nárůst členské základny a došlo i k posílení organizační struktury počínaje výkonným výborem, který se na rozdíl od ostatních hnutí scházel pravidelně. Díky většímu počtu členů se v rámci hnutí vytvořilo několik odborů – například odbor dělnický nebo studentský. Zároveň vznikla prvotní jakási polovojenská organizace – tzv. Omladina. První zprávy o této organizaci pocházejí od Národního hnutí, kde se však nepodařilo Omladinu pevněji začlenit do organizační struktury hnutí. Teprve po přistoupení některých nespokojených členů Národního hnutí zejména z Plzeňska, kde oddíl Omladiny v rámci Národního hnutí fungoval, došlo k převzetí Omladiny také Československými národovci. V polovině března 1925 bylo na sjezdu národovců v Plzni rozhodnuto, že členové budou mít jednotnou uniformu skládající se především z černé košile a černých kalhot. V následujícím období tak na většině schůzí a veřejných vystoupení působí

členové Omladiny v uniformách jako pořadatelská služba a ochranné oddíly proti případným narušitelům.

V následujícím období probíhala mezi členy národovců diskuze o tom, zda by hnutí mělo zůstat samostatné, či zda by mělo dojít k vytvoření jednotné fašistické organizace. Druhá varianta nakonec zvítězila a počátkem roku 1926 proběhl v Praze celostátní sjezd zástupců fašistických organizací, který spojení do jednotné organizace schválil a posvětil.

V březnu roku 1926 tak vznikla Národní obec fašistická, která se otevřeně přihlásila ke snaze o nastolení fašistického režimu v Československu po vzoru fašistické Itálie. Tomu odpovídala i organizační struktura včetně snahy dosadit do svého čela alespoň navenek silnou a vůdčí osobnost. Tím, kdo měl svou osobností a autoritou zajistit českým fašistům úspěch, se stal (zpočátku tajně) bývalý ruský legionář a vysoce postavený důstojník československé armády Radola Gajda.¹⁴⁹

¹⁴⁹

Radola Gajda (původním jménem Rudolf Geidl) se narodil 14. února 1892 v Kotoru na Balkánském poloostrově. Jeho otec byl důstojník rakouské armády. Po absolvování povinných dvanácti let služby v armádě se Jan Geidl vrátil do jihomoravského Kyjova, kde přijal úřednické místo na místním hejtmánství. Rudolf proto začal studovat na gymnáziu v Kyjově. Maturitní zkoušku zde však nevykonal a podle platných dokumentů ve studiích pokračoval ve Švýcarsku, kde získal maturitní vysvědčení, a následně ve Francii, kde obdržel titul zemědělského inženýra. Zároveň studoval i na pařížské vysoké válečné škole. Jeho následná vojenská kariéra je zahalena nejasnostmi. V roce 1910 vstoupil jako dobrovolník do armády a v roce 1915 se dostal do černohorské armády, ve které získal důstojnickou hodnost. S horšící se situací na bojišti začal používat pseudonym Radola Gajda, protože v případě zajetí rakouskou armádou by mu jako dezertérovi hrozil trest smrti. V roce 1916 se díky ruské zdravotnické misi při černohorské armádě dostal do Ruska vybaven falešným pasem ruského lékaře. Po příchodu do Ruska působil jako zdravotnický důstojník u srbských a ruských jednotek. Stále se však snažil dostat do československých legií. Nakonec byl úspěšný a na konci ledna 1917 byl zařazen do 2. československého pluku. Díky svým velitelským schopnostem se stal jeho velitelem. Výrazně se také angažoval v bojích československých legií s bolševickou armádou a také jeho zásluhou se legionářům podařilo ovládnout sibiřskou magistrálu. V té době dokázal využít nastalé situace a stal se velitelem vojenských jednotek admirála Kolčaka, od nichž si západoevropské státy slibovaly, že budou základem protibolševické intervenční armády. Po porážce Kolčakovy armády se počátkem roku 1920 vrátil do Československa, kde mu byla přiznána hodnost generála a po další dvou letech se stal velitelem 11. pěší divize v Košicích. Po nástupu ke košické divizi se naplno začala projevovat jeho rozporuplná a radikální povaha. Mnozí jeho podřízení, kteří v té době sympatizovali se socialistickými myšlenkami, odmítali v jeho jednotce sloužit. Proto se Gajda dostal do vleklých sporů i s Československou obcí legionářskou, která byla v jeho očích levicovou organizací. Přesto se v roce 1924 stal zástupcem náčelníka generálního štábu československé armády a o další dva roky později dokonce zastupujícím velitelem generálního štábu.

Počátkem roku 1926 tak skončila první etapa ve vývoji českých krajně nacionalistických skupin. Otázkou zůstává, zda je možno tato hnutí považovat za fašistická. Většina autorů, zabývajících se tímto tématem, shodně označuje výše zmíněné organizace za krajně nacionalistické či protofašistické.¹⁵⁰ Označit je termínem fašistické hnutí či fašistická strana není zcela přesné. Všechna hnutí se nějakým způsobem italským fašismem inspirovala, nedokázala však fašistický model přizpůsobit specifickým podmínkám prvorepublikového Československa. Jednotícím prvkem pro tyto organizace před rokem 1926 je proto spíše radikální nacionalismus než čistě fašistická ideologie.

Jejich hlavním programovým znakem bylo důsledné prosazování národního principu ve všech oblastech politického, sociálního i kulturního života. Volaly po upřednostňování československého národa před národnostními menšinami, především před německou a maďarskou národností. Svým prosazováním národní myšlenky se zároveň velmi ostře vymezily proti marxismu. Ve svém programu počítaly s převzetím moci a vyslovily jasnou představu, jak by se měly poměry v Československu změnit. Najdeme zde myšlenky, které se později objevily i v programu Národní obce fašistické. Jednalo se především o snížení počtu ministerstev, výrazné snížení počtu příslušníků národnostních menšin ve státní správě, upřednostnění českého a slovenského jazyka ve všech oblastech republiky apod.

Ani jedno z výše uvedených hnutí svou činností a charakterem zcela nenaplnilo definici fašismu, kterou stanovil N. O'Sullivan,¹⁵¹ který fašismus definoval jako extrémní vyjádření aktivistického politického stylu. Protofašistické

Dobře nastartovaná vojenská kariéra zanedlouho výrazně utrpěla, když byl obviněn z pokusu o vojenský převrat. I když se obvinění nikdy nepodařilo prokázat, pochybnosti o jeho spolehlivosti přetrvávaly. Definitivní tečku za jeho vojenskou kariérou znamenala tzv. Gajdova aféra, ve které byl obviněn ze spolupráce se sovětskými agenty, kterým měl předat tajné informace vojenského charakteru. I když se obvinění opět nepodařilo prokázat, prezident Masaryk a Gajdovi oponenti v armádě trvali na jeho degradaci a opuštění vojenských řad, což se také stalo. Gajda se však proti všem předpokladům nestáhl do ústraní, naopak vstoupil na politickou scénu jako hlavní představitel nově vzniklé politické strany – Národní obce fašistické.

¹⁵⁰ PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011. s. 48-54.

¹⁵¹ KOTLÁN, Pavel. Fašismus a jeho česká podoba, Přerov 2001. s.40. BALOUN, Pavel. Vznik českého fašismu. In: HOP. Historie – Otázky – Problémy, roč. 2/2010, č. 1, s. 79.

O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002.

organizace ve sledovaném období nedokázaly zcela naplnit tzv. konstitutivní znaky fašismu, které na základě O'Sullivanova uvádí ve své studii P. Kotlán.¹⁵² Jednotčím znakem tak nebyl fašismus, ale spíše vyhraněný nacionalismus. Hlavním cílem bylo vytvoření národního státu naplněním hesla Blaho vlasti nejvyšším zákonem. Částečně tak byl splněn pouze jeden z konstitutivních znaků, a to vymezení tzv. přítele a nepřitele. Ruku v ruce s ideou národního státu totiž existoval nacionální šovinismus, který se projevoval odmítavým postojem k Němcům a Židům.

Pokud bychom provedli shrnutí programových prohlášení jednotlivých organizací, která se v průběhu uvedeného období částečně měnila, některé teze se opakují:

- důsledné prosazování národního zájmu a práce pro národ reprezentované notoricky známým heslem Blaho vlasti nejvyšším zákonem;
- idea autoritativního národního státu;
- vyloučením či výrazné omezení veřejného působení příslušníků jiných národností (zejména Němců, Maďarů) a Židů;
- kritika politiky prezidenta Masaryka a celého Hradního tábora;
- kritika současného politického systému založeného především na existenci vázaných kandidátních listin;
- odsouzení socialistických stran a především strany komunistické.

Odlišnost je možno vymezit také v organizaci a struktuře jednotlivých hnutí. Na rozdíl od italského fašistického režimu zde neexistoval klasický vůdcovský princip. Naopak rozhodování spočívalo na ústředním orgánu, do kterého byli zástupci vybíráni či voleni řadovými členy.

¹⁵²

KOTLÁN, Pavel. Fašismus a jeho česká podoba, Přerov 2001. s. 19.

Nevznikla také klasická politická strana, která by se ujala aktivistického politického stylu. I když část členské základny Červenobílých se o to pokusila,¹⁵³ zůstala všechna hnutí z velké části nadstranická.

Neúplně je také zodpovězena otázka, jakým způsobem se hnutí chtěla dostat k moci a splnit tak svůj cíl v podobě vytvoření autoritativního národního státu. Z některých pramenů je možno stanovit domněnku, že násilné převzetí moci bylo skutečně cílem, ale podrobnosti o způsobu provedení, načasování či personálním obsazení zatím nejsou známy.¹⁵⁴

Neúspěch snahy o pevnější zakotvení a širší uplatnění krajně nacionalistických skupin v politickém životě první Československé republiky do roku 1926 je možno najít v odlišném politickém prostředí. Vznik Československa v roce 1918 byl naplněním přání většinového národa. Naopak v Itálii byly výsledky první světové války přijímány jako neúspěch a politické klima bylo od počátku velmi negativní a společnost snadněji přijala nedemokratický politický styl fašistické strany, která však dokázala splnit přání značné části obyvatel.

V Československu se naopak většina obyvatel ztotožnila s myšlenkou pluralitního demokratického uspořádání, které bylo reprezentované především postavou T. G. Masaryka. Proto protofašistické skupiny, které se vymezovaly pouze krajním nacionalismem a kritikou vládnoucí garnitury, neměly větší šanci na úspěch. Teprve později a především po vzniku Národní obce fašistické je možno sledovat změnu ve snaze zavedení italského modelu fašismu v československých podmínkách.

V neposlední řadě byla důvodem malého ohlasu mezi širokou veřejností neexistence velkého množství nespokojených vojenských veteránů z první

¹⁵³ Jedním z pokusů byla například snaha Dr. Karlíka o založení klasické politické strany s fašistickým programem nesoucí název Národně liberální strana. Tento politický útvar měl vzniknout sloučením Červenobílých a nacionálními frakcemi v jiných politických stranách či hnutích. FARGAŠOVÁ, Eva. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921-1929. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, roč. 1989, č. 11, s. 138-139.

¹⁵⁴ Např. Pavel Baloun ve své studii na s. 82 cituje výrok Roberta Macha z Národní republiky z 11. září 1925: „*ne mandát, ale vůdcovské čtyři rozhodují*“. BALOUN, Pavel. Vznik českého fašismu. In: HOP. Historie – Otázky – Problémy, roč. 2/2010, č. 1, s. 82.

světové války. V případě již zmiňované Itálie se z války vrátily početné skupiny válečných veteránů, které byly silně rozladěny následným politickým vývojem a poměrně snadno se nechaly přesvědčit ve prospěch fašistického hnutí. Naopak velká většina československých legionářů přijala demokratické zřízení Československé republiky za své a reprezentovali tak silovou oporu demokratického uspořádání Československa, o které se ostatně zasloužili v bojích během první světové války.

IV.2 Období zdánlivé konsolidace – vznik a činnost Národní obce fašistické a existence opozičních organizací (1926 – 1929)

IV.2.1 Vznik Národní obce fašistické a její činnost do konce roku 1926

Počátek roku 1926 představuje ve vývoji českého krajního nacionalismu a fašismu důležitý mezník. 14. února 1926 se na sjezdu v Praze několik stovek zástupců dosavadních krajně nacionalistických či protofašistických skupin shodlo na vytvoření zastřešující organizace. O měsíc později 24. března se tak mohl v Kolíně uskutečnit ustavující sjezd Národní obce fašistické, na kterém byla také vytvořena pevná organizační struktura.¹⁵⁵

Zpočátku v čele strany stála tzv. Rada sedmi. Poměrně záhy však byla vytvořena dokonalejší organizace s jasnou vertikální strukturou. V čele strany stál vůdce, který měl oporu v tzv. Říšské fašistické radě a Direktoriu. Jasně organizované nebylo jen vedení strany, nýbrž hlavním orgánům strany podléhaly zemské, krajské a okresní rady NOF. Na nejnižším stupni organizační struktury stály místní jednoty či důvěrníci pro místa, kde nebyl dostatek členů na vytvoření místní jednoty.

NOF se stala organizací, ve které se začaly naplňovat některé konstitutivní znaky fašismu.¹⁵⁶ Vedle pevně stanovené organizační struktury založené na vůdcovském principu byly naplněny i další. Především požadavek bezvýhradného plnění nařízení vůdce či aktivistický politický styl charakterizovaný článkem II. Ústavního řádu Národní obce fašistické: „*Úkolem N.O.F. jest usilovati všemi prostředky o duchovní, mocenský a hospodářský rozmach našeho národa a naší říše.*“¹⁵⁷

V souladu s prosazováním aktivistického politického stylu zahájila NOF svoji činnost. V květnu se v Prostějově konal zemský sjezd, které ho zúčastnilo

¹⁵⁵ PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 68.

¹⁵⁶ Podrobnosti o struktuře Národní obce fašistické uvádím v předchozí části Ideologie českého fašistického hnutí. Pozn. autora.

¹⁵⁷ ÚSTAVNÍ ŘÁD NOF, Praha 1927.

několik set členů NOF. Součástí sjezdu byl také průvod městem, kterého se podle policejních zpráv zúčastnilo více než tři tisíce osob. Veřejné vystoupení tak velké skupiny příznivců fašistické strany přineslo i násilné konflikty s členy komunistické strany.¹⁵⁸ Objevil se tak fenomén průvodů a vystoupení, kterými se fašisté pokoušeli získat sympatizanty a ukázat svou sílu. Střet s komunisty také nebyl náhodný a rozhodně ojedinělý. I tyto konflikty začaly naplňovat další znak fašistické strany – jasné vymezení nepřitele. Ideologickým nepřítelem se stala především komunistická strana se svým internacionalismem, který stál v přímém rozporu s vyhraněným nacionalismem Národní obce fašistické.

Vznik Národní obce fašistické byl v nacionalistických kruzích přijat s optimismem, zvláště když v následujících měsících proběhlo několik zemských sjezdů, na nichž byly jmenovány zemské výkonné výbory a zvoleni zemští důvěrníci. NOF tak získala širší základnu a mohlo by se zdát, že vzájemné spory z předcházejícího období byly zažehnány. Opak byl pravdou, sloučení většiny krajních nacionalistů do NOF spory pouze na krátký čas oddálil a znamenal přechodné uklidnění situace.

Již před polovinou roku 1926 lze znovu hovořit o výrazných sporech mezi jednotlivými frakcemi, tentokrát již v rámci Národní obce fašistické. Konflikty se týkaly především postavy Radoly Gajdy, který však v té době ještě nebyl oficiálním členem NOF. Jak v Čechách, tak na Moravě se vymezila dvě křídla stojící proti sobě. V Čechách ke Gajdovým příznivcům patřil např. František Paulus či Ferdinand Šnepp, na Moravě to byl především předseda moravského zemského výboru JUDr. Cyril Svozil. Naopak k odpůrcům Gajdy v Čechách patřil především profesor Švejcar a na Moravě byla protigajdovská opozice vedená MUDr. Janem Navrátilem. Spory na Moravě vygradovaly až k odchodu nespokojeného protigajdovského křídla z NOF a založení samostatné tzv. Moravské národní obce fašistické¹⁵⁹ se sídlem v Brně.

¹⁵⁸ PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 68.

¹⁵⁹ Moravská národní obec fašistická vznikla v říjnu 1926 odtržením nespokojených moravských členů, kteří nesouhlasili především s Gajdou jako vůdčí osobností NOF. Sídlo měla v Brně a v čele stál MUDr. Jan Navrátil. Činnost MNOF však neměla dlouhého trvání, protože na počátku roku 1927 po zvolení autonomního direktoria NOF

Větší počet veřejných vystoupení, radikální způsob vyjadřování a nepochybný nárůst členské základny vedl k domněnkám, že se fašisté již v roce 1926 pokusí násilně převzít moc. Všeobecně se masové vystoupení fašistů u příležitosti všesokolského sletu, který byl naplánován do Prahy na 5. a 6. července, očekávalo. Podle některých indicií se fašisté dokonce měli pokusit o státní převrat. I když k žádnému pokusu o vyhlášení fašistického státu nedošlo, jednalo se o první domněnku, že se fašisté o státní převrat skutečně pokusí. V průběhu dalších měsíců a let se podobné zprávy objevily ještě několikrát.¹⁶⁰

Spory v Národní obci fašistické neustaly ani po odchodu části moravských členů a založení MNOF. Na sklonku roku 1926 se do střetu s vedením NOF dostal jeden z ideových „otců“ českého fašistického hnutí Robert Mach. Svolal proto na konec prosince 1926 tzv. Akční výbor, který sdružil členy opoziční členy direktoria a vyloučené členy NOF.

Na konci roku je tak sice možno hovořit o existenci hlavní fašistické organizace, zároveň zaznamenáváme existenci opozičních organizací. Na Moravě existovala již zmíněná Moravská národní obec fašistická, v Čechách proti NOF stál Machem založený Akční výbor a za zmínku stojí i skupiny členů Národního hnutí, které na počátku roku odmítly vstoupit do NOF.

IV.2.2 Gajda v čele Národní obce fašistické (1927)

V prvních lednových dnech roku 1927 se v Brně konalo zasedání Velké fašistické rady, které se snažilo zmírnit narůstající rozpory ve fašistickém hnutí. Od Roberta Macha a jeho činnosti se Národní obec fašistická veřejně distancovala a naopak vyhověla žádosti moravských delegátů na vytvoření autonomního moravského direktoria v rámci NOF, které by zpět přivedlo členy vzdorující MNOF. Tato iniciativa slavila úspěch, protože již 8. ledna 1927, tedy

pro Moravu a Slezsko se podařilo většinu členů MNOF přesvědčit k návratu do původní NOF.

FARGAŠOVÁ, Eva. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921-1929. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, roč. 1989, č. 11, s. 142 a násl.

¹⁶⁰ PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 69.

po necelém týdnu od zasedání fašistické rady zrušila MNOF svou činnost a ohlásila opětovné sloučení s mateřskou NOF.

Zasedání Velké fašistické rady bylo významné také volbou nového direktoria a především volbou Radoly Gajdy do čela NOF.¹⁶¹ Po svém zvolení v úvodním projevu zdůraznil, že nemohl ve fašistickém hnutí oficiálně působit již dříve, i když mu bylo vždy myšlenkově blízké. Po svém degradování nebyl vázán povinnostmi v důstojnickém sboru československé armády a mohl se tak veřejně a naplno začít věnovat činnosti v Národní obci fašistické: *„Jako voják nemohl jsem přijati tuto funkci, poněvadž se to přičilo vojenským předpisům. Byl jsem s vámi jen duchem. Dnes, když nejsem vázán vojenskými předpisy, přijímám a půjdu s vámi proti všem.“*¹⁶² Touto oficiální a veřejnou volbou se do čela Národní obce fašistické dostala výrazná osobnost, která byla ještě nedávno členem generálního štábu československé armády a měla zároveň symbolizovat apolitičnost československých ozbrojených složek.¹⁶³

Gajda nedlouho po svém nástupu do čela NOF vydal v tiskovém orgánu strany – Říšské strážní provolání pojmenované Manifest generála Gajdy, ve

¹⁶¹ Členy Direktoria NOF byli zvoleni: Ladislav Švejcar, Zdeněk Zástěra, Cyril Svozil, Jan Khéres, Jan Daxner, Vladimír Žuffa. PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 82.

¹⁶² PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 83.

¹⁶³ Radola Gajda se do generálního štábu československé armády dostal v roce 1924. V roce 1926 se přes protesty jeho odpůrců stal zastupujícím náčelníkem generálního štábu. Jeho vojenskou kariéru záhy ukončila tzv. Gajdova aféra. V zásadě se jednalo o velmi vážná obvinění, které je možno shrnout do tří bodů: údajná špionáž ve prospěch Sovětského svazu či alespoň kontakty a spolupráce s představiteli sovětského režimu; spolupráce s českými fašistickými skupinami; příprava státního převratu. V polovině roku 1926 proti Gajdovi svědčil legionář Jaroslav Kratochvíl a jeho bývalý spolupracovník Ivan Solovjev. Bylo mu kladeno za vinu, že předal sovětským diplomatům tajné informace vojenského charakteru. Obvinění se Gajdovi nepodařilo prokázat, naopak mu bylo doporučeno, aby se pokusil veřejně očistit své jméno. V tomto okamžiku se do případu vložil prezident Masaryk a nařídil obnovení procesu. V následujících měsících tak proběhlo několik zasedání kárného výboru ministerstva národní obrany. Při tom posledním byl na konci roku 1927 Gajda uznán vinným ze špionáže ve prospěch SSSR a degradován. Otázkou dodnes zůstává, proč prezident Masaryk a jeho spolupracovníci měli takový zájem na odstranění Gajdy. Osobní zájem na potrestání Radoly Gajda měl bezpochyby i přední sovětský diplomat Maxim Litvinov, kterému nechal Gajda během bojů s bolševiky v Rusku popravit zajatého bratra. Více o problematice např. v knize: KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda. Praha 1995 nebo ŠEDIVÝ, Ivan. Gajdova aféra 1926-1928. In: Český časopis historický, roč. 92/1994, č. 4, s. 732-758.

kterém vytyčil své hlavní myšlenky a které se stalo jakousi ideologickou základnou NOF v tomto období. Prohlášení bylo namířeno především proti socialismu či podle jeho slov kolektivismu, který vinil z rozvrácení ekonomické i sociální stability československého státu. Zároveň Gajda odmítl aktuální systém pluralitní demokracie a naopak se přihlásil k myšlence silného autoritativního státu. Fašistické hnutí viděl jako ochránce národních zájmů Čechů a Slováků: *„Zásady, které nás vedou v naší práci, vytryskly z čisté a nezištné lásky k národu a jeho říši. Jimi se vklínuje obrozený český nacionalismus do onoho moderního světového proudění, které pod pojmem fašismus obnovuje odvahu a energii národů. Nevyhýbáme se tomuto jménu, poněvadž víme, že fašismus v každém státě nese znaky svého národa – u nás je jeho obsah český a slovenský.“*¹⁶⁴

V následujících měsících se činnost fašistů začala stupňovat a NOF se snažila získat na svou stranu větší část společnosti. Postavení fašistické strany však v roce 1927 ztížilo několik událostí, které k dobrému jménu NOF rozhodně nepřispěly. Pro příklad uvádím dvě. První bylo násilné narušení přednášky dr. Václava Boučka 8. května v Berouně. Tento svědek v probíhající Gajdově aféře a přívrženec politiky Hradu vystoupil s přednáškou Demokracie nebo fašismus. Jeho referát byl násilně přerušen několika desítkami fašistů, kteří fyzicky napadli přítomné posluchače i samotného řečníka. Pořádek tak museli zjednat až přivolané oddíly četnictva, které u zatčených fašistů našly větší množství zbraní včetně střelných.

Druhou událostí, která by měla být zmíněna, byla tzv. sázavská aféra. Brzy ráno 23. srpna přepadlo několik ozbrojených fašistů byt dr. Jaroslava Vorla, který působil jako rada na ministerstvu národní obrany. Radikální členové NOF byli přesvědčeni, že dr. Vorel je v kontaktu s prezidentem Masarykem, který se měl podle všeobecného mínění většiny fašistů snažit za každou cenu a s pomocí zfalšovaných dokumentů dostat Gajdu do vězení. Radikálové z řad NOF byli přesvědčeni, že zveřejněním inkriminovaných dokumentů by mohlo

¹⁶⁴

Manifest generála Gajdy, Říšská stráž, roč. 1/1927, č. 8, s. 1.

být toto spiknutí odhaleno. Útočníci však žádné písemnosti nenalezli a zanedlouho byli zatčeni a v následném soudním procesu jim byly vyměřeny několikaměsíční tresty. Vyšetřování byli kromě útočníků i někteří představitelé fašistické strany včetně Gajdy. Sám Gajda, i když se mu nepodařilo prokázat vinu, byl odsouzen ke dvěma měsícům vězení, které si však odpykal až po skončení svého poslaneckého mandátu v roce 1932.

Pomineme-li výše zmíněné výstřelky fašistických radikálů, které jistě nepřinesly oblibu fašistické straně mezi veřejností, nelze mluvit o zažehnání sporů ani v rámci samotné NOF. Po sloučení s opoziční MNOF v lednu 1927 by se mohlo zdát, že hlavní spory jsou zažehnány. Opak byl však pravdou. Vedle Roberta Macha, který působil souběžně s NOF a neustále se pokoušel zakládat nové subjekty, které měly symbolizovat ideově čistý a nepolitický fašismus, začaly znovu v NOF propukat vnitrostranické spory. Odstředivé tendence souvisely především s Gajdovou snahou o posílení pozice centrálního ústředí a své osoby na úkor jednotlivých regionálních organizací. Když Gajda v dubnu rozpustil vedení moravského zemského vedení NOF, aktivizoval tím opět bývalé členy MNOF, kteří znovu začali projevovat odstředivé tendence a dokonce se neúspěšně pokusili vytvořit novou organizaci.¹⁶⁵

Před veřejností se centrální vedení Národní obce fašistické pokusilo vyvolat zdání jednoty uspořádáním celostátního sjezdu, který proběhl 14. a 15. srpna. V jeho rámci proběhl například koncert umělců, kteří veřejně sympatizovali s fašismem či byl fašisty uspořádán veřejný průvod více než patnácti set osob. V čele průvodu se vedle Gajdy objevili dva generálové ve výslužbě – generál Ignác Gibiš a představitel pardubické fašistické organizace generál Bohumil Konopásek. Přes neskrývaný odpor socialistických stran v čele s komunisty lze mladoboleslavský sjezd považovat ze strany fašistů za úspěšný. Gajda se však v jeho rámci dopustil zásadního politického omylu, který ve svém důsledku přinesl do řad NOF další rozpory. Více než stovka delegátů očekávala, že v rámci sjezdu Gajda pronese volební prohlášení,

¹⁶⁵

Nové uskupení mělo nést název Rodobrana Čech, Moravy a Slezska.
FARGAŠOVÁ, Eva. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921-1929. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, roč. 1989, č. 11, s. 144.

na jehož základě se fašisté zúčastní podzimních obecních voleb. Pro velkou část členstva jeho rozhodnutí nezúčastnit se voleb znamenalo zklamání, protože nadcházející volby považovali za první příležitost ukázat sílu fašistické strany a pokusit se aktivně zasáhnout do regionální politiky. Gajda se však spokojil s příkazem, které strany členové NOF volit nesmějí.

Vedle tradičně opozičních moravských představitelů v druhé polovině roku 1927 tak narůstá počet nespokojených i v rámci českých organizací NOF. Mezi představiteli opozice lze nalézt i nedávné blízké spolupracovníky Gajdy. Eva Fargašová na základě archivních pramenů ve své studii dokonce uvádí 13 opozičních skupin, které na sklonku roku 1927 v českém fašistickém hnutí existovaly.¹⁶⁶

Konec roku 1927 tak v podstatě kopíroval situaci ve fašistickém hnutí z konce roku předchozího. I když navenek existovala hlavní fašistická organizace – Národní obec fašistická, vedle ní existovalo větší množství různě stabilních skupin či organizací, které nepřispívaly k jednotě krajně nacionalistického či fašistického hnutí v Československu.¹⁶⁷

IV.2.3 Krize Národní obce fašistické (1928 – 1929)

Ani na počátku třetího roku existence Národní obce fašistické nebylo možno říci, že by české fašistické hnutí bylo konsolidované. Počátkem ledna 1928 se v České Třebové sešli zástupci moravské opozice v rámci Národního tábora vedeného Cyrilem Svozilem. Tato původně málo významná skupina nespokojených ukázala svou posilující pozici na počátku února.

5. února se v Praze konal sjezd NOF, který měl vnést do řad fašistů jednotu. Pražskému vedení se však nepodařilo zajistit řádný průběh sjezdu a nakonec bylo nuceno sjezd předčasně ukončit. Ve stejný den uspořádal

¹⁶⁶ FARGAŠOVÁ, Eva. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921-1929. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, roč. 1989, č. 11, s. 147.

¹⁶⁷ Nejsilnější opoziční skupinou v tomto období byl pravděpodobně Národní tábor, který představoval centrum moravské opozice proti Gajdovi.
FARGAŠOVÁ, Eva. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921-1929. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, roč. 1989, č. 11, s. 145 a 147.

Národní tábor jakýsi vzdorosjezd v Olomouci. Jeho výsledkem bylo založení nového uskupení – tzv. Slovanského tábora, který měl být jakousi mezinárodní fašistickou organizací pro všechny slovanské státy.

Na počátku roku 1928 tak v rámci fašistického tábora existovaly tři hlavní antagonistické proudy (Gajdova NOF, Národní tábor a fašisté kolem Roberta Macha), které byly dobovým tiskem posměšně přirovnávány k třem husitským proudům.

Pokračující krizi umocnily problémy v rámci Junáků NOF, jejichž podporou si Gajda nebyl jistý. Jeho obavy se potvrdily poměrně záhy, když se značná část jednot Junáků přidala na stranu Národního tábora. Gajda se situaci pokusil vyřešit tím, že v říjnu přikázal organizaci Junáků rozpustit a zbytky věrných Junáků byly přiřazeny k mateřským jednotám NOF.¹⁶⁸

Problémy v NOF se s pokračujícím časem hromadily a část funkcionářů stranu opustila ve snaze zrealizovat své politické ambice. K personálním změnám došlo kvůli osobním sporům s Gajdou také ve fašistickém direktoriu. Na svou funkci byl donucen rezignovat například František Bauer nebo generál Bohumil Konopásek. Další skupinou, která se od NOF oddělila, byla jednotka z pražských Vinohrad, která se postavila do opozice pod názvem Svaz slovanských fašistů.¹⁶⁹

Na přelomu let 1928 a 1929 tak bylo české krajně nacionální hnutí v hlubokém rozkladu. Vedle sebe existovalo několik organizací, které vzájemnými spory slábly a rozhodně neměly sílu významnějším způsobem zasáhnout do politiky.

Gajda a jeho příznivci sledovali aktuální vývoj s velkými obavami. Uvědomovali si, že NOF v podstatě stojí před svým zánikem a je třeba situaci

¹⁶⁸ Organizace Junáků NOF přesto existovala až do počátku 30. let. Oficiálně byla rozpuštěna v roce 1932, i když v některých oblastech její činnost ilegálně pokračovala i v dalších letech.
PEJČOCH, Ivo. Armády českých politiků – české polovojskové jednotky 1918 – 1945. Cheb 2009. s. 31-32.

¹⁶⁹ V následujících měsících se k této organizaci přidali členové Národního tábora československého, Národovců nebo Slovanských fašistů.
FARGAŠOVÁ, Eva. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921-1929. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, roč. 1989, č. 11, s. 149.

urychleně vyřešit. O rozpadající se fašistickou organizaci se navíc začaly zajímat další politické subjekty reprezentované například národně demokratickou stranou, která měla zájem o nespokojené a vystoupivší členy NOF. S novou aktivitou přišel i Jiří Stříbrný jako představitel strany Radikálních slovanských socialistů.¹⁷⁰ Uvažoval o možnosti začlenit fašistické odpadlíky do své strany a tím ji posílit, nebo vytvořit nové hnutí s názvem Neofašismus, které by absorbovalo jeho stranu, fašistické nespokojence a část členské základny národní demokracie, republikánské strany a lidovců.

V rámci NOF se jako reakce na tyto tendence vytvořily dvě linie. Gajdovi příznivci se přikláněli k možnosti otevřenější spolupráce s Jiřím Stříbrným a jeho stranou, zastánci samostatné linie, které reprezentoval například profesor Švejcár, naopak raději zvolili odchod z NOF. Národní obec fašistická tak byla výrazně oslabená a v jejích prořídlných řadách začaly agitovat konkurenční organizace a vyzývaly k bojkotu sloučení se Stříbrným. Naopak Gajdovi příznivci složitou situaci mírnili nabídkou opětovného spojení s bývalými členy Junáků. Gajda se kladně vyslovil i k znovupřijetí členů Svazu slovanských fašistů.

Vedení Národní obce fašistické si uvědomovalo, že samostatně nemá v nadcházejícím období šanci na úspěch, napjalo proto síly k dohodě s Jiřím Stříbrným. Z následných jednání vzešlo v říjnu 1929 nové politické uskupení, které neslo název Liga proti vázaným kandidátním listinám. Nejednalo se však o klasickou politickou stranu, šlo spíše o volební blok Gajdovy NOF, Stříbrného Národní ligy a několika dalších marginálních uskupení. Spojení Stříbrného s Gajdou představovalo zdánlivé výhody pro obě hlavní osobnosti. Stříbrný v Gajdovi našel vhodnou postavu pro vystupňování kritiky Beneše a Hradu, Gajda naopak získal pro NOF vítanou finanční podporu. Jiří Stříbrný totiž přislíbil financování fašistického listu Stráž říše. Gajda si od případného volebního úspěchu sliboval i osobní prospěch, doufal totiž v obnovení svého procesu a případnou rehabilitaci v tzv. Gajdově aféře.

¹⁷⁰

Podrobnosti o tomto politickém útvaru viz např.: MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. Politické strany – vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, díl I. 1861-1938. Brno 2005. s. 781.

Liga proti vázaným kandidátním listinám svou předvolební rétoriku postavila na ostré kritice československého parlamentního uspořádání. Hlavním volebním soupeřem, kterého Ligisté ve svých projevech napadali nejčastěji, byl Edvard Beneš, kterého Gajda i Stříbrný opakovaně obviňovali z korupčního jednání v jejich neprospěch.¹⁷¹

Volby, které se uskutečnily 27. října, vyhrála agrární strana následovaná sociálně demokratickou stranou. Liga proti vázaným kandidátním listinám se sice umístila na posledním místě mezi stranami, které získaly své zástupce v parlamentu, přesto lze hovořit o částečném úspěchu. Rozpory zmínané krajně nacionalistické hnutí získalo ve volbách přibližně sedmdesát tisíc hlasů, čemuž odpovídaly tři poslanecké mandáty a jeden mandát v senátu. V zákonodárném orgánu Československa tak zasedli poslanci Radola Gajda, Jiří Stříbrný a Karel Pergler,¹⁷² senátorem se stal Jindřich Trnobranský.

Zanedlouho po parlamentních volbách se podobně jako v předchozích uskupeních začala projevovat nejednotnost Ligy. Začalo být zřejmé, že spojení Stříbrný – Gajda nefunguje, protože oba pro sebe požadují výsadní postavení. Zejména Gajda začal projevovat diktátorské tendence a do čela Ligy dosadil své stoupence na úkor radikálních socialistů. Od Gajdy se odklonili i někteří jeho příznivci, když se ukázalo, že není schopen prokázat, na co použil více než sto tisíc korun, které převzal. Opět se tak ukázalo, že ani Liga proti vázaným

¹⁷¹ Podrobnosti k předvolební kampani a výsledkům parlamentních voleb v roce 1929 viz např.: ŠEBEK, Jaroslav. Parlamentní volby v roce 1929. In: Český časopis historický, roč. 96/1998, č. 1, s. 102-138.

¹⁷² Karel Pergler spolu se svými rodiči odcestoval do USA na konci 19. století. Zde se zapojil do činnosti krajských organizací. Především v období první světové války přispěl propagační a publicistickou činností k úspěchu myšlenky vzniku samostatného Československa. Po vzniku Československa byl zástupcem nového státu v USA a následně v letech 1920–1921 v Japonsku. V průběhu roku 1921 byl Benešem odvolán a od té doby se datuje otevřeně nepřátelský postoj vůči Benešovi. Po úspěšném zvolení do Národního shromáždění pokračoval v rétorice namířené proti E. Benešovi. Konec jeho politické kariéry přinesl na počátku roku 1931 volební soud, který odmítl potvrdit Perglerův poslanecký mandát. Důvodem byla údajná absence československého státního občanství. Je pravdou, že Pergler v roce 1906 nabyt americké občanství a pozbyl tím občanství Rakouska-Uherska. Podle jeho zastánců však slibem věrnosti Československu v roce 1920 při jmenování vyslancem v Japonsku československé občanství získal. Rozsudek však zůstal v platnosti a Pergler i s rodinou v roce 1932 netrvalo přesídlil do USA. Podrobnosti viz studie: RYSKOVÁ, Světlana. K případu Karla Perglera. In: Český časopis historický, roč. 90/1992, č. 4, s. 571-587.

kandidátním listinám není tím politickým útvarem, který by dokázal sjednotit české fašistické skupiny v jednotnou organizaci a vyřešit tak vleklou krizi českého fašismu, které trvala v podstatě od jeho vzniku. I přes získání několika mandátů v parlamentu se tak českému fašistickému hnutí do konce dvacátých let nepodařilo výrazněji se prosadit v politickém systému Československa.

IV.3 Období hospodářské krize, reaktivizace českého fašistického hnutí do pokusu o židenický puč (1930 – 1933)

IV.3.1 Rozpad Ligy proti vázaným kandidátním listinám, vznik Vlajky (1930)

Ihned po volbách v říjnu 1929 se projevil antagonismus mezi oběma hlavními směry i dvojicí hlavních představitelů Ligy proti vázaným kandidátním listinám. Začal se projevovat programový nesoulad radikálních socialistů, kteří prosazovali důsledné splynutí obou organizací a přetvoření Ligy na klasickou politickou stranu, a fašistů, kteří stáli spíše proti klasickému stranickému uspořádání. Zároveň se Gajda i Stříbrný pokoušel strhnout vliv v Lize na svou stranu. Především Gajdovo místy až diktátorské chování přinutilo většinu členů Ligy pocházející ze strany radikálních socialistů, aby ještě před koncem roku proběhlo zasedání Ligy, na kterém byl předsedou zvolen Stříbrný a Gajda získal pozici místopředsedy. Gajdovu pozici oslabily také finanční problémy, do kterých se sám dostal, když nedokázal vyúčtovat značnou část financí, které získal od Stříbrného na předvolební kampaň. Od Gajdy se také začali odvracet jeho dosavadní přívrženci a přecházeli na stranu radikálních socialistů. Velmi citelnou ztrátou byl především odchod Františka Pauluse, jednoho ze zakladatelů a předních činitelů NOF po celou dobu její existence.

V únoru 1930 musel Gajda čelit další komplikaci, když proti němu bylo na státním zastupitelství podáno trestní oznámení pro porušení zákona na ochranu republiky. Trestní oznámení se vztahovalo i na Pauluse a Scheinosta a všem bylo kladeno za vinu, že se v roce 1927 měli mimo jiné aktivně podílet na přípravách státního převratu a násilných akcích v Berouně a na Sázavě.

Nesourodé spojení NOF a Stříbrného radikálních socialistů v průběhu roku 1930 přestalo definitivně fungovat. Gajda již nebyl zván na zasedání nejužšího vedení, což bylo zdůvodněno především finančními machinacemi, které byly Gajdovi kladeny za vinu. K tomu se na druhé straně přidaly množící se protesty jednot NOF, které spolupráci se Stříbrným rovněž

odmítaly. Přibližně od poloviny roku tak lze mluvit o obnovení samostatnosti NOF. Zbytek Ligy proti vázaným kandidátním listinám nechal Stříbrný přejmenovat na Národní ligu a ve snaze vytvořit jednotnou politickou stranu, která nebude mít s Gajdou a jeho příznivci nic společného.

V období velké hospodářské krize, která právě v roce 1930 naplno zasáhla československou ekonomiku, došlo k další aktivizaci českého vyhraněného nacionalismu. Národní obec fašistická ve své rétorice ještě přitvrdila a stále častěji začala vedle protihradních prohlášení používat protiněmeckou notu. Především podíl německého kapitálu v československém hospodářství podle fašistů neodpovídalo zastoupení německé národnosti v Československu. Napjatá situace nahrávala radikálnímu vystoupení českých fašistů a v podstatě se jen „čekalo“ na záminku. Tou se stala maličkost, která však byla v očích fašistických radikálů velkou urážkou. V září začalo v Praze několik biografů promítat německý film v originálním znění, což rozpoutalo protiněmecké demonstrace, kterých se fašisté ve velké míře účastnili. Nejaktivněji si z fašistických skupin počínala NOF, která tuto situaci využila ke svému opětovnému zviditelnění a snažila se působit jako ochránkyně českých národních zájmů. Nejaktivněji si v nastalé situaci počínal Rudolf Rössler, blízký spolupracovník Gajdy a šéfredaktor Říšské stráže, který byl za to potrestán dvoutýdenním vězením.

Protiněmeckých výstupů se účastnila i Národní liga, která na konci roku začala znovu sondovat možnou spolupráci s NOF. Stříbrný se stále nechtěl vzdát možnosti spojení většiny krajních nacionalistů a nabízel NOF možnost spolupráce. Kladl si však nesplnitelnou podmínku, že by NOF musel opustit Gajda a jeho nejbližší spolupracovníci, což bylo pro NOF nemyslitelné.

Vedle Národní ligy a NOF se na krajně nacionalistické scéně v roce 1930 objevila další organizace – Vlajka.¹⁷³ Nové hnutí navazovalo na studentská fašistická hnutí v předchozího období. Jednalo se především o Fašistické studentské sdružení, založené již v listopadu 1925, které se po vzniku NOF

¹⁷³

Problematicke hnutí Vlajka se věnuje ve své diplomové práci např. Petr Šusta. ŠUSTA, Petr. Vznik a vývoj studentské skupiny Vlajka. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Praha 2004.

stalo její součástí. Po odchodu hlavních představitelů (Jan Vrzalík, Miloš Maixner – pozn. autora) z NOF bylo Fašistické studentské sdružení rozpuštěno. Právě Vrzalík stál za výzvou, aby bývalí členové přešli do Sdružení národní mládeže a studentstva, které vzniklo pod patronací národně demokratické strany. Vrzalík kolem sebe shromáždil skupinu krajních nacionalistů, kteří se soustředili na nacionální rétoriku a protestovali proti většině národnostním menšin v Československu. Na přelomu dvacátých a třicátých let se u nich navíc začal významněji projevovat antisemitismus, když organizovali protesty mezi studenty vysokých škol jako reakci na zvyšující se počet polských židovských studentů na vysokých školách v Praze. V březnu 1930 proběhla v Praze schůze, na které bylo odhlasováno založení nového politického klubu, který měl nést název Vlajka. Ideové prohlášení bylo zveřejněno 30. dubna a Vlajkaři se v něm vymezili jako mluvčí nacionalisticky orientované mladé generace. K základním programovým bodům patřilo odmítnutí komunistické ideologie, odpor k národnostním menšinám v čele s národností německou a také postupně se stupňující antisemitismus. Jelikož byla Vlajka politickým klubem, mezi členy je možno najít i příslušníky některých dalších krajně pravicových stran či hnutí.

Ke konci roku je tak možno pozorovat v českém fašistickém hnutí jako již tradičně značné rozpory. Stále se opakujícím faktem je neexistence jednotné fašistické organizace. Naopak existující hnutí jsou více či méně oslabovány vzájemnými spory či vnitřními rozepřemi, které často vedou k někdy i opakovanému přesunu členské základny mezi jednotlivými organizacemi. Ani mezi zástupci českého krajního nacionalismu v parlamentu není možno najít pokus o shodu a společný postup, naopak u nich převažují osobní či materiální tendence, které ve svém důsledku dále oslabují celé hnutí. Na druhou stranu se nesplnilo přání Hradu a vládních stran, aby se české fašistické organizace samy rozložily a aby jejich členové přešli do jiných politických stran. Naopak se stalo skutečností, že v následujícím období se počet členů fašistických organizací naopak zvýšil.

IV.3.2 Posílení fašistických hnutí, úspěch v obecních volbách (1931 – 1932)

Na počátku roku 1931 bylo jasné, že se český fašismus jako politický proud nadále udržel při životě. Během jara se zvýšil počet jednot Národní obce fašistické a počet členů měl také stoupající tendenci. Národní obci fašistické se tak podařilo zastavit úbytek členské základny z konce dvacátých let. Počet členů se ve srovnání s předchozím obdobím sice snížil, ale našly se i oblasti, kde se počet členů NOF naopak podařilo navýšit. Za zmínku stojí vedle Pardubicka např. České Budějovice, některá další města v jižních Čechách nebo vybrané oblasti Moravy – např. Kyjovsko či Tišnovsko.

S pokračující hospodářskou krizí a všeobecným nárůstem agresivnějšího politického soupeření se změnila i rétorika fašistické strany. Vedle tradičních programových bodů vyzdvihujících ideu silného národního státu je stále častěji zmiňována možnost či nutnost použití násilí pro dosažení požadovaných cílů.

V následujících měsících začalo být jasné, že NOF je na vzestupu. Z jednotlivých regionů přicházely zprávy o častějších schůzích a veřejných vystoupeních. K fašismu se začali opět přiklánět někteří příslušníci inteligence, sympatie fašistickému hnutí více vyslovovala i nezanedbatelná část četnictva a nárůst sympatií fašistickému hnutí byl zachycen i v legionářských kruzích. Zároveň se podařilo částečně vylepšit finanční situaci NOF, když se znovu objevili mecenáši ochotní financovat chod strany.

Změnou oproti předcházejícímu období byla však sociální struktura členstva a sympatizantů NOF. Od počátku třicátých let je patrný trend, kdy se sociální skladba členů Národní obce fašistické posouvá z měst na venkov. Městské obyvatelstvo se obvykle přiklánělo více na stranu Národní ligy. Existovaly samozřejmě výjimky, které se naplno projeví v nadcházejících obecních volbách.

Se vzrůstajícími sympatiemi rostla i sebedůvěra v řadách NOF. Za vše hovoří například neuposlechnutí úředního zákazu celostátního sjezdu 18. a 19.

července v Pardubicích. I když byl sjezd zakázán, do východočeské metropole se vydalo několik set osob včetně samotného Gajdy.

Hlavním cílem pro obě fašistické organizace v letech 1931 a 1932 byl úspěch v obecních volbách. Znovu vyvstala otázka možné spolupráce mezi NOF a Národní ligou. Sám Gajda si obnovené spojení se Stříbrným nedokázal přestavit a rozhodl, že NOF půjde do voleb samostatně. Na druhou stranu u obou navenek znepřátelených představitelů převládl politický pragmatismus a na počátku září byla uzavřena tajná dohoda o spolupráci. Obě strany si tak před svými členy a voliči zachovaly tvář, přesto se dokázaly shodnout na nutnosti spolupráce. Dohoda obsahovala slib, že se strany nebudou vzájemně napadat; tam, kde jedna nepodá kandidátku, vyzve své stoupence k volbě druhé; pokud nebude kandidovat žádná, podpoří národní demokracii; zbylé hlasy připadnou ve druhém kole voleb silnější straně a konečně dohoda obsahovala ujištění o vzájemném nenarušování předvolebních schůzí.

V obecních volbách, které proběhly od podzimu 1931 do jara 1932, ukázaly, že s fašistickým hnutím není zdaleka konec. Národní liga získala většinu hlasů především ve větších městech a největší volební úspěch zaznamenala v Praze. Naopak Národní obec fašistická uspěla v chudších zemědělských oblastech s výjimkou několika stabilních městských bašt (např. Pardubice nebo České Budějovice – pozn. autora).

Úspěch fašistického proudu aktivizoval protifašistické síly v čele s prezidentem Masarykem. Hradní tábor se rozhodl proti fašistickému hnutí zasáhnout s větší rozhodností. Pozornost se zaměřila především proti Gajdovi a Stříbrnému. Gajdu v tuto dobu opustilo štěstí, protože v září 1931 byl Nejvyšším soudem v Brně potvrzen předchozí rozsudek soudu nižší instance o vině Gajdy ve věci účasti na tzv. Sázavské aféře. Navíc byl předchozí podmíněný rozsudek změněn na nepodmíněný a Gajda tak měl skutečně nastoupit na dva měsíce do vězení. Čekalo se tak pouze na vyřízení odvolání proti zbavení poslaneckého mandátu z prosince předchozího roku. V polovině prosince 1931 však Nejvyšší správní soud v Brně Gajdovo odvolání proti odejmutí poslaneckého mandátu

zamítl a Gajda neměl jinou možnost, než do vězení skutečně nastoupit. Svůj trest si odpykal v Pankrácké věznici v únoru a březnu 1932.

V druhé části obecních voleb v prvním čtvrtletí roku 1932 zaznamenala NOF další úspěchy. Byl to přímý důsledek pokračující hospodářské krize, která i podle vyjádření čelních politiků vháněla nové voliče do náručí radikálních stran. Úřady na aktuální vývoj reagovaly zostřeným dohledem a provedením rozsáhlé série domovních prohlídek v sekretariátech mnohých jednot a u čelních regionálních předáků fašistické strany. Typickým příkladem tvrdšího postupu byl zásah proti vedení pardubické fašistické jednoty a zahájením disciplinárního řízení proti okresnímu soudci Vážnému.

V době probíhajících obecních voleb nezhálela ani Národní liga. I zde byl hlavní představitel strany vystaven soudním procesům týkajících se jeho údajných urážek vládních činitelů. Mnozí se soudní pře například se Stránským dokázal Stříbrný vyhrát a nejen v politických kruzích začal převládat názor, že soudní procesy jsou předem připraveny v neprospěch Stříbrného ve snaze odstranit ho z veřejného života, což rozhodně nepřidalo na popularitě a autoritě premiéra Udržalovi.

Přes nesporné volební úspěchy Národní ligy i NOF dostihla obě strany v druhé polovině roku znovu 1932 finanční krize. Tato Achillova pata celého fašistického hnutí se s velkou pravidelností opakovala a přinášela nejen omezení činnosti především u NOF, ale způsobovala a prohlubovala vzájemné spory uvnitř jednotlivých uskupení. V druhém pololetí roku 1932 to byl především narůstající rozpor mezi Gajdou a Vážným, který se postupně stával ve fašistických kruzích stále populárnější především jako muž, který si zvolil fašistické hnutí namísto profesní kariéry v justici. Přesto je možné konstatovat, že fašistické organizace na konci roku 1932 působily silnějším dojmem než v roce 1930. Svou roli dozajista sehrála i vládní krize, která na podzim 1932 způsobila výměnu Udržalovy vlády za vládu ministerského předsedy Malypetra. Napjatou situaci umocnil i prezident Masaryk svými pokračujícími zásahy do stranické politiky ve snaze definitivně odstranit Gajdu i Stříbrného. V mnohých očích se tak odklonil od nadstranické pozice prezidentského úřadu. Sami fašisté

si uvědomovali tíhu okamžiku a Gajda dokonce několikrát prohlásil, že následující rok bude ve znamení vítězství českého fašismu.

IV.3.3 Židenická tragikomedie a její následky (1933)

Po celou dobu fungování českých fašistických organizací existovaly určité obavy z možného násilného vystoupení. Zůstává však otázkou, nakolik byly tyto obavy opodstatněné. Je sice pravdou, že od přelomu dvacátých a třicátých let začaly projevy členů Národní obce fašistické i jiných organizací nahrávat těmto spekulacím, nikdy však situace nedospěla tak daleko, aby bylo nutno brát nebezpečí převratu skutečně vážně. V archivních pramenech se nenašel důkaz, že by nějaká fašistická organizace reálně připravovala svržení demokratického systému v Československu a jeho nahrazení fašistickou diktaturou.

Na druhou stranu nebylo možné bagatelizovat množství bývalých legionářů či dalších příslušníků ozbrojených složek, kteří se stali členy nebo sympatizanty těchto hnutí. V jejich řadách se tak ocitlo i několik stovek důstojníků, včetně bývalých generálů. Jako příklad lze uvést generála Hynka (Ignáce) Gibiše a generála zdravotnické služby Bohumila Konopáska. Právě z přítomnosti většího množství vojáků a důstojníků v řadách krajních nacionalistů mohly plynout obavy z násilného vystoupení českých fašistů.

Fašistické organizace byly sice schopny uspořádat násilné vystoupení místního významu proti svým odpůrcům či vyvolat střety s četnictvem, na propracovaný plán celostátního převratu jim však chyběly materiální i lidské zdroje. Přesto na počátku roku 1933 došlo k jedné výjimce – tzv. židenický puč.

O této často přehnaně glorifikované události bylo sepsáno velké množství studií i monografií, přesto si dovolím uvést základní fakta, která výrazně ovlivnila vývoj českého fašistického hnutí v následujících měsících a letech.

Kolem půlnoci z 21. na 22. ledna 1933 se skupina členů Národní obce fašistické z jihomoravských jednot pokusila obsadit kasárna v Brně-Židenicích,

kde byl dislokován 43. pěší pluk. Fašisté si toto datum nezvolili náhodně, nedlouho před útokem byl jeden ročník vojáků aktivní služby poslán do zálohy a v kasárnách se tudíž nacházeli z velké části pouze nováčci. Útok přibližně sedmi desítek fašistů rozdělených do tří útočných skupin začal nedlouho po půlnoci. Přes počáteční překvapení se posádce kasáren podařilo postavit se útočníkům na odpor a přivolat policejní a vojenské posily. Za několik desítek minut tak útok skončil naprostým neúspěchem a většina fašistických útočníků se dala na útěk. Materiální škody naštěstí nebyly nijak velké, bohužel na obou stranách bylo několik zraněných, z nichž jeden na straně fašistů svým zraněním podlehl.

Po zneškodnění útočníků se rozběhlo rozsáhlé vyšetřování, ze kterého vyplynulo, že hlavní postavou útoku byl Ladislav Kobsinek. Tento bývalý důstojník československé armády na konci dvacátých let nuceně ukončil vojenskou kariéru na pozici nadporučíka. Svými nadřizenými byl označen nezpůsobilým aktivní služby v armádě. Po odchodu z armády se stal řadovým členem Národní obce fašistické a mohl si tak začít plnit své osobní ambice. Sám sebe viděl jako předurčeného dosáhnout velkých věcí a po osobním setkání s Gajdou jeho ambice ještě narostly. Podle svědectví spolupracovníků již od roku 1930 několikrát mluvil o přípravě státního převratu, i když ho sám Gajda prohlásil za duševně chorého. Přesto na přelomu let 1932 a 1933 dokázal přesvědčit k pokusu o převrat některé náčelníky jihomoravských jednot a společně tak připravili plán na již zmíněné přepadení vojenských kasáren. Vedle Kobsinka sehrál při přípravě i realizaci útoku nezanedbatelnou roli také Gajdův bratranec Duchoslav Geidl.¹⁷⁴

174

Ladislav Kosinek se narodil v roce 1903 v Bystřici nad Pernštýnem. V roce 1923 dobrovolně vstoupil do československé armády. V následujících letech získal důstojnickou hodnost a krátký čas působil i u inkriminovaného 43. pěšího pluku. Vojenskou kariéru však ukončil již v roce 1928, kdy byl nadřizenými vyřazen pro nezpůsobilost další služby. Po odchodu z armády se stal členem Národní obce fašistické. Zde se naplno projevil jeho politický idealismus, když se podle dostupných informací již od roku 1930 několikrát pokusil zorganizovat státní převrat.

Duchoslav Geidl se narodil v roce 1912 a v době židenického puče pracoval jako zubní technik. Svou roli sehrál především díky příbuzenskému vztahu s Radolou Gajdou. Oba zmínění po neúspěšném pokusu o převrat uprchli přes Rakousko do Jugoslávie, odkud byli po několika týdnech vydáni do československé vazby. Po konečném

Kobsinek po ztroskotání akce spěšně opustil Československo a uprchl do Jugoslávie. Byl však zdejšími orgány vyhoštěn do Rumunska, odkud byl vydán zpět do Československa.

Židenické dobrodružství radikálů kolem Ladislava Kobsinka znamenalo pro zbytek Národní obce fašistické naprostý šok. Fašisté byli jednohlasně odsouzeni všemi politickými stranami a i většina novin rozpoutala proti fašistům rozsáhlou kampaň. Vedení NOF reagovalo na nastalou situaci jediným možným způsobem, a to jednoznačným distancováním se od Kobsinka a jeho společníků. Vedoucí činitelé včetně Gajdy se předháněli s proklamacemi, že o chystané události nic netušili. Přesto byli vzati do vazby vedle samotných účastníků také někteří členové fašistického vedení. Vedle Gajdy se tak v brněnské vyšetřovací vazbě ocitl například pardubický soudce Vážný nebo zemský velitel moravského fašistického hnutí Rudolf Uvíra. V nastalém zmatku se tak NOF ocitla bez vedení, i když dočasným řízením strany byl pověřen Josef Hodek, který však ve straně neměl nijak velkou autoritu. Nezahálely ani policejní orgány, které provedly rozsáhlé razie v sekretariátech jednot a několik dalších představitelů vzali do vazby.¹⁷⁵

I když se všeobecně očekávalo, že Hrad této situace využije k zákazu NOF, opak se stal pravdou. Podle policejních hlášení se v některých oblastech přihlásilo do NOF poměrně značné množství nových členů.

Když se situace na konci března poněkud uklidnila, nastala v českém fašistickém táboře tradiční situace. Znovu se objevil pokus o sloučení českého krajně nacionalistického hnutí. Iniciativa tentokrát vzešla ze strany Národní ligy, která vedle NOF kontaktovala i radikální část národní demokracie či stejně

rozsudku Nejvyššího soudu byli oba odsouzeni k trestu odnětí svobody. Ladislav Kobsinek měl za mřížemi strávit dvanáct let, Duchoslav Geidl dva roky. Kobsinek se z vězení dostal předčasně v roce 1939 a stal se členem Vlajky a Svatoplukových gard. V průběhu války získal německé občanství. Za svou činnost byl po skončení války odsouzen Mimořádným lidovým soudem na dvanáct let a po amnestii v roce 1955 opustil Československo a byl vyhoštěn do Spolkové republiky Německo, kde zemřel v roce 1988. Geidl se po odpykání trestu vrátil k profesi zubního technika, punc fašistického radikála ho však provázel po celý život. Zemřel v roce 1999. PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011. s. 80-106.

¹⁷⁵ Vyšetřování členů fašistické strany v jižních Čechách se ve své studii věnuje Pavel Baloun: BALOUN, Pavel. Vyšetřování členů Národní obce členů Národní obce fašistické v únoru 1933. *Paginae historiae* 18, roč. 2010. s. 133-145.

radikální část živnostenské strany. I když všechny oslovené subjekty v zásadě o sloučení s NOF stály, k definitivní dohodě nakonec nedošlo. Důvodem byl především odpor NOF ke klasickému stranictví i nejistá situace před procesem s obviněnými z židenického útoku.

Ještě před začátkem procesu proběhly změny ve vedení NOF. Řízení strany se ujala tzv. Rada sedmi. Namísto uklidnění situace brzy propukly spory, protože proti nestandardnímu postupu se postavila celá řada jednot, které požadovaly svolání generálního sněmu a provedení řádné volby nového vedení. Střety o to, kdo vlastně řídí fašistickou stranu, v podstatě zvýšily autoritu Gajdovi, který pobýval ve vazbě a sporů se nemohl účastnit. Ukázalo se totiž, že NOF nemá podobnou osobnost, která by mezi řadovými členy měla podobnou autoritu.

Soudní proces s obviněnými začal 24. dubna před Státním soudem v Brně a trval do 26. června, kdy byly vyneseny rozsudky. Před soudním tribunálem stanulo více než čtyřicet přímých účastníků útoku a několik čelních představitelů NOF včetně Gajdy nebo Rudolfa Uvíry. Většina přímých účastníků tvrdila, že zpočátku nevěděla, že se mají zúčastnit útoku na kasárna, naopak téměř shodně tvrdili, že se chystali na stranickou schůzi a k akci byli donuceni Kobsinkem. Naopak Ladislav Kobsinek tvrdil, že útok na kasárna měl být začátkem a součástí rozsáhlého spiknutí, které mělo nastolit fašistickou diktaturu a dal k němu přímý rozkaz Gajda. Vedoucí činitelé NOF samozřejmě shodně tvrdili, že s akcí neměli nic společného a že se jednalo o podnik přehnaně ambiciózního Kobsinka.

Soud ve svých rozsudcích dal za pravdu spíše vedoucím představitelům NOF, protože vynesl nad očekávání nízké tresty. Nejtěžším rozsudkem byl potrestán Ladislav Kobsinek, který měl za mřížemi strávit následujících šest let. Jeho spolupracovníci dostali tresty do čtyř let. Velká část z obviněných, včetně Gajdy, byla osvobozena. Zejména vůdčím postavám fašistů nebyla prokázána přímá účast na přípravě či realizaci přepadu.

Mírné rozsudky vyvolaly ostrou politickou reakci, zejména Hradní představitelé byli krajně nespokojení. Soudní proces tak na politickou

objednávku pokračoval odvoláním u Nejvyššího soudu. Následné tresty, vynesené 28. března 1934, byly podstatně přísnější. S nejvyšším trestem odešel znovu Kobsinec, kterému byl trest prodloužen na dvanáct let. Šestiměsíční nepodmíněný rozsudek obdržel i Gajda, kterému se však započítala vazba, která v podstatě trest pokryla.

Mírné rozsudky z června 1933 a především osvobození Gajdy přineslo opačný efekt, než v jaký většina politické scény doufala. Policejní hlášení přinesla zprávy, že v krátkém období po osvobozujícím rozsudku se počet aktivních členů NOF navýšil přibližně o tisíc členů.

Problémy ve vedení fašistické strany se však vyřešit nepodařilo. Gajda po svém propuštění do personálního složení strany příliš nezasahoval, i když nadále vystupoval z pozice hlavního představitele. Klíčovým problémem nadále zůstávala izolovanost Národní obce fašistické. Stále odmítala možnost sloučení se s ostatními subjekty na krajně nacionalistické scéně. Přesto se zástupci NOF společně s představiteli Národní ligy a radikálních národních demokratů zúčastnili v srpnu v Nitře tzv. Pribinovských slavností a podepsali autonomistické prohlášení slovenské ľudové strany.

K dalším výraznějším akcím se fašisté v roce 1933 neodhodlali a byli politickými okolnostmi nuceni důsledněji předvídat následky. Parlament totiž v tomto období schválil tzv. zmocňující zákon a vybavil tak vládu rozsáhlými pravomocemi k omezení či rozpuštění politických stran či hnutí.

Zatím nejdramatičtější období v existenci českého fašistického hnutí tak skončilo pro fašisty překvapivě dobře. V týdnech následujících po židenickém dobrodružství se jevilo jako nevyhnutelné, že krajně nacionalistická scéna bude přinejmenším silně omezena. Většina členů Národní obce fašistické dokonce počítala s brzkým rozpuštěním strany a vedení NOF se pomalu připravovalo na přechod do illegality. Hradní síly však možnost na zrušení hlavní fašistické organizace propásly a nepodařilo se ani výrazně oslabit pozici Gajdy před řadovými členy fašistického hnutí. Také členská základna v průběhu roku 1933 neutrpěla, naopak v některých regionech byl zaznamenán mírný nárůst počtu členů. Negativem fašistického hnutí i v tomto roce zůstala jeho roztržitost a

nejednotnost. Gajda neměl na sloučení NOF s Národní ligou a dalšími organizacemi zájem. Národní liga naopak sondovala u NOF možnost sloučení a oslovila i některé čelní představitele, podmiňovala ale případné spojení odstoupením Gajdy z vedoucí pozice či alespoň výrazným oslabením jeho pravomocí.

IV.4 Český fašismus v době zhoršujícího se zahraničního postavení Československa (1934 – 1937)

IV.4.1 Pokus o sloučení krajních nacionalistů, vznik Národní fronty (1934)

Počátek roku 1934 lze označit za období částečného hospodářského oživení. Zdálo se, že by vleklá hospodářská krize mohla být minulostí a československé hospodářství by se mělo dočkat ozdravení. O zmírnění napětí na politické scéně se však hovořit nedalo. Vzhledem k nástupu nacistického režimu k moci v Německu získal vyhrcovaný nacionalismus ještě více na přitažlivosti. Rok 1934 se tak jevil být ideální dobou na sjednocení nacionalistických organizací a jednotnou stranu.

Přesto se vedle sjednocovacích snah objevovaly sice ambiciózní, ale zároveň naivní pokusy o vytvoření nových nacionalistických stran, které by nabídly alternativu k současným a soustředily české nacionalisty. Za příklad stran s doslova jepičím životem lze označit Národní stranu vlasteneckou, založenou průmyslníkem Ferdinandem Rösslerem z Ústí nad Orlicí. Strana existovala krátkou dobu na přelomu let 1933 a 1934. Podobný osud měla i Fronta národního sjednocení, založená ing. Bořivojem Borůvkou. I jeho politické počínání skončilo po několika týdnech.

Sjednocovací snahy stále narážely na odpor ze strany Gajdy, který tvrdošíjně odmítal možnost hlubší spolupráce s jinými organizacemi. A to i přesto, že se NOF na konci roku 1933 ocitla v hluboké finanční krizi. Činnost strany byla nedostatkem financí ochromena a fungovala nadále jen díky nezištné činnosti ostatních představitelů. Gajda se nastalou situací pokusil vyřešit poněkud naivně, když přikázal: *„Veškerý majetek převést na nezadlužené privátní osoby, které se reversem zaváží kdykoli předaný majetek vrátiti generálu Gajdovi nebo nově určené korporaci.“* Požadoval také zavedení nových finančních sbírek ve snaze materiálně zabezpečit chod strany.¹⁷⁶

¹⁷⁶

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 32, i.č. 75, Gajdův oběžník zabavený 8. ledna 1934.

Tíživá situace se promítla i do vztahů Gajdy s ostatními ústředními postavami. Zhoršil se také poměr Gajdy s pardubickými fašisty Vážným a Konopáskem. Zejména spor s Vážným měl pro NOF následky, protože Gajda odmítl uhradit Vážného dluhy u soudu za obhajobu za činnost ve fašistickém hnutí s odůvodněním, že si podobné výdaje musí hradit každý člen za svých prostředků. Sám si ale své soudní výlohy nechával hradit ze stranické pokladny. Následkem bylo odvrácení pardubických mecenášů od Gajdy i značné rozladění mezi většinou členstva místní jednoty.

V této atmosféře se počátkem ledna 1934 v Hradci Králové konala konference NOF. Zástupci obou linií v rámci NOF se shodli na nutnosti reorganizovat vedení strany. Nespokojení ustoupili od požadavku na Gajdovu rezignaci, Gajdovi věrní naopak souhlasili s vytvořením nového direktoria, které se bude skládat z jedenácti členů a bude mít ve straně výkonnou moc. Gajda měl zůstat vůdcem s reprezentativní funkcí, ale bez mandátu k faktickému řízení strany. V novém direktoriu získal větší pravomoci generál Konopásek, od kterého se dalo očekávat, že bude více nakloněn užší spolupráci s ostatními nacionalisty. Ostatní členové direktoria si od něho slibovali také větší vliv na Družinu dobrovolců, která se mohla stát pojícím článkem pro vytvoření jednotné nacionalistické organizace.¹⁷⁷

Po vleklých jednáních byl 7. dubna 1934 oznámen vznik nového politického útvaru – Národní fronty. Jednalo se o sloučení především Národní obce fašistické, radikálních národních demokratů či příslušníků Národního tábora.¹⁷⁸ Nejsilnější složkou se stala NOF vzhledem k tomu, že ostatní skupiny měly výrazně menší počet členů. Z vnějšího pohledu se mohlo zdát, že jde o pouhou reorganizaci hlavní fašistické strany: *„Začátkem dubna t.r. vytvořilo se nové politické hnutí, t.zv. „Národní fronta“, v němž jsou sjednoceny různé menší*

¹⁷⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 32, i.č. 190, Zpráva o konferenci ze 4. ledna 1934.

¹⁷⁸ Národní fronta vznikla 7. dubna 1934 a tvořila ji deset pravicových organizací: Národní obec fašistická, Národní strana živnostenstva a obchodnictva, Radikální Národní demokracie, Národní tábor, Sdružení katolických zemědělců, Selský svaz, Československá strana agrární a konzervativní, Sdružení majitelů domů, Svaz zemědělských dělníků, Konzervativní strana a Družina dobrovolců zahraničního vojska. CABADA, Ladislav. Český stranický systém 1890-1939. Plzeň 2000. s. 71.

*politické skupiny t.zv. národní oposice. Z dosavadní činnosti toho hnutí jest však zřejmo, že jádro Národní fronty jak ve vedení, tak i přívrženci a jednotlivými složkami tvoří Národní obec fašistická a že Národní fronta jest v podstatě pouze pokračováním hnutí fašistického pod novým označením.*¹⁷⁹ Do čela Národní fronty byl jmenován profesor František Mareš a místopředsedy se stali předáci členských hnutí a stran.

V manifestu „Národní veřejnosti v ČSR“¹⁸⁰ zazněl cíl Národní fronty, a to sjednotit organizace s nacionalistickým programem a podobně orientovanou veřejnost: *„Poslušni hlasů, vybízejících, aby soustředěna byla národní oposice a vytvořeno hnutí, jež by sloučilo vzrůstající řady národně cítícího lidu, činíme první krok k velkému soustředění národní oposice. [...] Prohlašujeme závazně a neodvolatelně, že tvoříme a dneškem jsme již utvořili společné národní hnutí, jednotné programově i organizačně s názvem Národní fronta. [...] Zveme všechny národně uvědomělé občany ke spolupráci! Všichni k sobě proti marxismu a internacionalismu! Do práce za hospodářsky a politicky silný a mocný, národní a slovanský stát Československý!“*

Do Národní fronty hned na počátku odmítla vstoupit Národní liga. Její představitelé včetně Stříbrného vznik tohoto útvaru přivítali, ale kvůli NOF a především Gajdovi správně nepředpokládali, že nová organizace bude mít dlouhého trvání. V Národní lize naopak převažovaly hlasy, že by se sjednocovací proces měl uskutečnit pod vedením Stříbrného, který by měl fašistům nabídnout alternativu výměnou za zřeknutí se Gajdy.

Zásadní otázkou od okamžiku vzniku Národní fronty byl postoj Národní obce fašistické, respektive samotného Gajdy. Při ustavení Národní fronty se Gajda zavázal, že NOF v krátké době (nejdéle do tří měsíců – pozn. autora) zcela rozpustí a beze zbytku začlení do nově vzniklé strany. Své rozhodnutí o definitivním zániku NOF ale neustále oddaloval. V Národní frontě měl sice jednu z hlavních pozic, formálně však byl pouze místopředsedou za NOF a byl tak v hierarchii až za zmiňovaným Františkem Marešem.

¹⁷⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, kt. 33, i.č. 1174, Oběžník prezidia Zemského úřadu v Praze ze 14. června 1934.

¹⁸⁰ Národní veřejnosti v ČSR, Národní fronta, roč. 2/1934, 15. 4. 1934, č. 8-9, s. 1.

Gajda definitivní rozhodnutí o rozpuštění NOF neustále odsouval a touto nerozhodností a nejednoznačným postupem proti sobě popudil opoziční křídlo, které požadovalo úplné začlenění do Národní fronty.

V srpnu 1934 Gajda oznámil, že Národní obec fašistická nebude v Národní frontě pokračovat. S tímto rozhodnutím značná část členů nesouhlasila a požadovala začlenění do Národní fronty. Na likvidaci samostatné NOF trvaly i některé známé osobnosti a také v Národní frontě i po Gajdově rozhodnutí zůstaly. Byl to případ generála Konopáska i soudce Vážného, který po Gajdovi převzal funkci místopředsedy strany.

Národní obec fašistická tak po krátkém intermezzu začala znovu fungovat samostatně, byla však silně oslabena. Gajdovo rozhodnutí o odstoupení z Národní fronty znamenalo definitivní rozchod NOF se slučovacím proudem mezi českými fašisty a nacionalisty. Národní obec fašistická tak ztratila možnost začlenit se do silnějšího politického proudu, který by měl naději ovlivnit politický vývoj v Československu. Naopak úspěšná se ukázala snaha Národní fronty, která se po faktickém rozštěpení NOF dokázala dohodnout s národní demokracií na vzniku nové politické strany, která nesla název Národní sjednocení.

IV.4.2 Národní sjednocení nebo Národní obec fašistická (1935)

Když v letních měsících roku 1934 Gajda oznámil, že Národní obec fašistická nebude dále pokračovat jako součást Národní fronty a bude vystupovat jako samostatná strana, umožnil tak zbytku nacionalistických a fašistických organizací dokončit slučovací proces bez NOF. Po jednáních iniciovaných národně demokratickou stranou, která nesouhlasila se způsobem vládní politiky a svým ústupem z politického výsluní, byl symbolicky v den státního svátku 28. října oznámen vznik nové politické strany s názvem Národní sjednocení. Jednání vedl národně demokratický politik František Xaver Hodáč, který dokázal připravit dohodu národních demokratů s Národní ligou a zbytky

Národní fronty. Po Gajdově odchodu to byl logický výsledek sjednocovacího procesu nacionalistické scény započatého o více než rok dříve.¹⁸¹

I když se proti Národnímu sjednocení objevily v národní demokracii i v Národní lize ojedinělé odmítavé hlasy, většina zúčastněných tento postup uvítala jako posílení nacionalismu v československé politice. Souhlasné hlasy zazněly i z jiných politických stran. Za zmínku stojí například slovenská ľudová strana či nacionalistická skupina mezi lidovci. Integrace do jednotné strany probíhala i v následujících měsících, byla však urychlena nadcházejícími parlamentními volbami. 25. dubna se tak konala ustavující schůze Národního sjednocení, na kterém byl na post předsedy zvolen Karel Kramář, na pozice místopředsedů byli zvoleni podle předpokladů Hodáč, Stříbrný a Mareš.

Heslem Národního sjednocení se stalo: Nic než národ. V předvolební agitaci bylo heslo naplněno odsouzením komunismu, komunistické strany a uznání SSSR de iure. Druhým hlediskem bylo odmítnutí německého elementu a především politiky Sudetoněmecké strany. Především protiněmecký postup byl pro jednu z priorit, jak ostatně ukázaly spory o insigne v listopadu 1934.

V průběhu listopadu vygradoval letitý spor o insigne Karlovy univerzity. Počátek sporů je možno najít o více než deset let dříve. V roce 1920 nabyl účinnosti zákon, který upravoval předchozí zákon o rozdělení Karlova vysokého učení na českou a německou část. Na základě nového zákona, jehož autorem byl František Mareš, byla za nástupce Karlova vysokého učení určena Karlova univerzita a měla tak do svého vlastnictví získat budovu Karolina, archiv a historické insigne. Naplnění zákona se však odsouvalo a postupně se dostalo na okraj zájmu politické scény. Situace se změnila v březnu 1933, když se rektorem Karlovy univerzity stal profesor Karel Domin, který byl znám jako příznivec krajních nacionalistů a především Vlajky. Na popud nového rektora přijal v únoru soud usnesení, které potvrdilo oprávněnost požadavků na základě zmíněného zákona. Domin získal sympatie českých krajních nacionalistů a především příslušníci Vlajky nahlas vyjadřovali svůj souhlas. Pochvalně se

¹⁸¹ Více podrobností o Národním sjednocení viz např.: FIC, Vladimír. Národní sjednocení v politickém systému Československa 1930-1938: příspěvek ke kritice českého buržoazního nacionalismu. Praha 1983.

vyjádřily i tiskoviny Národního sjednocení i Národní obce fašistické. Činnost rektora Karlovy univerzity schvalovaly i některé další strany – například agrárníci. Naopak na opačném pólu politického spektra a mezi německými stranami Domin pochopení nenalezl a byl dokonce obviněn, že funkci rektora fašizuje a devaluje.

Vzájemné obviňování obou táborů probíhalo až do listopadu, kdy ministerstvo školství zaslalo německé univerzitě příkaz k urychlenému předání insignií Karlově univerzitě, což německá univerzita odmítla.

K největším protestům došlo 24. listopadu, kdy skupiny nacionalistických studentů vyvolaly střety se svými odpůrci a došlo i na pouliční výtržnosti. Němečtí studenti se na několika místech postavili na odpor a došlo k několika hromadným rvačkám. Především výbuch pouličního násilí přinutil zástupce německé univerzity insignie vydat. Když pak byly insignie 26. listopadu profesory Marešem a Dominem se slávou veřejně ukazovány, považovali to nacionalisté za své jednoznačné vítězství.

Naopak odpůrci vyhraněného nacionalismu z řad intelektuálů na listopadové nepokoje reagovali vydáním Manifestu českých a slovenských spisovatelů. V dokumentu, pod který se podepsala řada předních umělců včetně bratří Čapků, Františka Halase či Jaroslava Seiferta, byl odmítnut útočný nacionalismus a fašismus. Vedle insigniády bylo vydání manifestu inspirováno nedemokratickým vývojem v sousedním Německu.¹⁸²

Svým odchodem z Národní fronty se z Národní obce fašistické stala opozice vůči Národnímu sjednocení. NOF tak získala označení extrémistů, ke kterým by se slušní nacionalisté měli obrátit zády. Rozchod se zbytkem nacionálního proudu znamenal pro NOF další eskalaci finančních problémů, které znovu nahrávaly osobním sporům a vzájemnému obviňování mezi představiteli strany. V této atmosféře se v lednu 1935 konal generální sněm, na kterém se Gajda pokusil deklarovat jednotu hnutí a především zdůraznil, že do nadcházejících parlamentních voleb zasáhne NOF samostatně, i když

¹⁸²

Více o Manifestu ve studii: PFAFF, Ivan. První protifašistický manifest českých intelektuálů. In: Český časopis historický, roč. 91/1993, č. 2, s. 247-267.

nevyloučil spolupráci s některými národními stranami, které by se jednoznačně připojily k jejímu programu. Došlo také k založení tzv. Arijské fronty, přidružené organizace plně v rukou NOF, která měla za úkol sondovat možnost případné spolupráce s německými či maďarskými stranami.

Žádná další politická strana se do dobrodružství s NOF nepustila, proto do voleb v květnu 1935 vstoupili za české nacionalisty Národní sjednocení a Národní obec fašistická samostatně.

Parlamentní volby proběhly 19. května a pro obě nacionální hnutí znamenaly vzhledem k jejich ambicím značně rozdílné výsledky. Národní sjednocení počítalo s výrazným volebním úspěchem a ziskem významného počtu mandátů. Proto osmé místo, obdržených 5,5% hlasů a následný zisk pouhých 17 mandátů znamenal pro Karla Kramáře šok. Iluze, že se Národní sjednocení stane stranou schopnou ovlivňovat politickou orientaci Československa, se tak rychle rozplynula.

Naopak pro Národní obec fašistickou znamenaly volby nesporný úspěch. Finančními problémy stíhaná strana, která podle svých oponentů měla brzy skončit v zapomnění, získala dvojnásobek hlasů ve srovnání s volbami v roce 1929, kdy do voleb vstupovala jako součást Ligy proti vázaným kandidátním listinám. Gajda ve volbách obdržel přes dvě procenta hlasů, což ve výsledku znamenalo dvanácté místo a zisk šesti poslaneckých křesel. Zástupci NOF v parlamentu se tak vedle Gajdy stali: Jiří Branžovský, Rudolf Dominik, Matěj Trnka, Ján Ivák a František Zvoníček. Předsedou samostatného poslaneckého klubu se stal Gajda.

V následujících měsících působily NOF i Národní sjednocení samostatně. I přes nevýznamné pokusy o navázání spolupráce až do konce první Československé republiky lze mezi nimi najít konfrontační tón. Národní sjednocení samo sebe označovalo za mluvčí a ochránce slušných národně založených lidí proti cizímu nebezpečí. Národní obec fašistickou označovali jako extrémistickou stranu, která zájmům českého a slovenského národa spíše škodí. Naopak NOF se pokoušela stylizovat do ochránce národně uvědomělých

chudších vrstev a Národní sjednocení jimi bylo označováno za stranu řízenou cizím kapitálem.

Na konci roku obě nacionalistické strany zasáhly do prezidentské volby. Prezident Masaryk, sužovaný zdravotními problémy, se rozhodl abdikovat a za svého nástupce se rozhodl protlačit Edvarda Beneše. Politika hlavního prezidentského kandidáta vzbuzovala v krajně nacionalistických hnutích vášně již od dvacátých let, proto nebylo překvapením, když se Národní sjednocení i NOF přidali k tzv. prosincovému bloku,¹⁸³ který Beneše za prezidenta odmítl. Nesourodý blok, ve kterém byla například Sudetoněmecká strana, část agrární strany nebo slovenští ľudáci, se však nedlouho před volbou rozpadl. Hlinka se rozhodl v prezidentské volbě podpořit Beneše, který byl nakonec zvolen s větší převahou než při minulých volbách Masaryk. Národní sjednocení i NOF při volbě odevzdali prázdné hlasovací lístky. Přesto po volbách Gajda zvolil smířlivější tón a veřejně prohlásil, že Beneše jako svého prezidenta přijímá a bude mu loajální, pokud prezident bude konat svoji politiku v zájmu státu a československého národa.

IV.4.3 V době ohrožení Československé republiky (1936 – 1937)

Neúspěch české krajně nacionální scény v parlamentních volbách v květnu roku 1935 i málo výrazná role při prosincové prezidentské volbě přinesla do řad nacionalistických organizací další krizi. Jak Národní sjednocení, tak Národní obec fašistická musela ve vlastních řadách čelit odstředivým tendencím.

Největší rozčarování z neúspěchu v parlamentních volbách zažívalo Národní sjednocení. Opět se objevily rozpory mezi jednotlivými frakcemi

¹⁸³

Tzv. prosincový blok byl nesourodý spojenectvím radikálních poslanců agrární strany, živnostenské strany, NOF a Národního sjednocení. Tato skupina doufala, že společně s ľudáky a poslanci za SdP znemožní zvolení Edvarda Beneše prezidentem republiky. Slovenští nacionalisté ale nakonec Beneše podpořili a zástupci SdP vhodili prázdné lístky, takže snaha zamezit Benešovi získat prezidentský úřad se ukázala marnou. KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda. Praha 1995. s. 256.

národní demokracie a Národní ligy, i když se Kramář pokoušel deklarovat jednotu hnutí. Ve svých projevech nadále zdůrazňoval hlavní programové body Národního sjednocení – požadavek na zákaz Sudetoněmecké a komunistické strany. V zahraniční politice následovalo odsouzení navázání diplomatických vztahů se Sovětským svazem a velká kritika nacistického Německa a Společnosti národů, která agresivní postoj německého režimu tolerovala.

Ani silná slova nemohla zakrýt postupně štěpení Národního sjednocení na několik skupin vzájemně soupeřících o vliv. Nejvýraznější rozpor bylo možno zaznamenat mezi ligisty a národními demokraty. Stříbrný vyčítal Kramářovi, že po vytvoření Národního sjednocení byli při volbách do orgánů v krajích a okresech upřednostněni zástupci národní demokracie, která tak nezaslouženě posílila na úkor Národní ligy. Navíc Stříbrný deklaroval odmítavé stanovisko k možnosti vstupu Národního sjednocení do připravované vlády široké koalice, ve které by byly zastoupeny i socialistické strany. Stříbrný Kramáře obvinil, že o podobné možnosti, která by znamenala velký odklon od programového prohlášení, reálně uvažuje a hrozil, že následně Národní liga z Národního sjednocení odejde.

Do sporu mezi Kramářem a Stříbrným zasáhlo i Mladé národní sjednocení.¹⁸⁴ Tato organizace kritizovala spory uvnitř Národního sjednocení a požadovala jejich urychlené vyřešení. Do názorového střetu zasáhla ještě třetí významná osobnost Národního sjednocení – František X. Hodáč. Tento rival Karla Kramáře i Jiřího Stříbrného získal v Mladém národním sjednocení řadu příznivců a představovat tak silného politického protivníka. Vzájemné spory těchto tří vůdčích postav Národního sjednocení hrozily ochromit činnost celé strany. Ve vedení strany probíhaly boje mezi Kramářem a Stříbrným, činností Hodáče se navíc proti oficiálnímu vedení strany vytvořila silná opozice, ke které patřil i profesor Domin, dr. Novotný či dr. Rašín.

¹⁸⁴

Mladé národní sjednocení bylo konglomerátem mládežnických organizací národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty. Úvodní sjezd se uskutečnil počátkem března 1935, kde byly přijaty i základní programové body obsahující například požadavek silného národního státu, slovanskou zahraniční politiku nebo zákaz a rozpuštění komunistické strany. PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 189-190.

Averze jednotlivých frakcí trvala až do poloviny roku 1937. I když se především Kramář několikrát pokusil spory urovnat a dokonce pohrozil rezignací na post předsedy strany, situace se vyřešila až po jeho smrti v květnu 1937. V průběhu června předsednictvo rozhodlo o vyloučení členů Národní ligy z Národního sjednocení. Národní liga tak znovu začala působit jako samostatná politická strana.

Složitá situace nastala po parlamentních volbách také v Národní obci fašistické. Zisk šesti mandátů byl pro mnohé překvapivě úspěšným výsledkem, přesto nedával fašistické straně naděje na výraznější prosazení. Finančními problémy sužovaná NOF začala v následujícím období ztrácet na síle a především pro venkovské obyvatelstvo přestávala být atraktivní. Gajda přesto neztrácel optimismus a věřil, že nadcházející období rostoucího ohrožení republiky přivede do NOF velké množství nových členů. Opak byl pravdou. Podobně jako v jiných nacionalistických organizacích, i v NOF probíhaly odstředivé tendence a hnutí bylo oslabováno odpojováním opozičních skupin.

Již na počátku roku 1935 byla založena organizace Vlastenecká akce. Jednalo se o skupinu nespokojených bývalých členů NOF pod vedením JUDr. Jaroslava Vrány, který z fašistické strany vystoupil v roce 1932 kvůli osobním sporům s Gajdou. Činnost této skupiny se vystupňovala v druhé polovině roku 1935, kdy do svých řad získalo několik desítek členů. Svou působnost se Vlastenecká akce pokusila rozšířit do všech částí Československa, včetně Podkarpatské Rusi. Společně s NOF Vlastenecká akce požadovala odstranění současného stranického systému a zavedení korporativního uspořádání. Odlišností od NOF byl velký důraz na rasovou čistotu. V projevech členů se začal stále častěji vyskytovat antisemitismus a členství bylo podmíněno slovanstvím. Do strany tak nemohl vstoupit příslušník německé či maďarské národnosti. Existence Vlastenecké akce skončila v roce 1937, kdy se stala součástí Klubu slovanských arijců.

Další odštěpenou organizací se stala po parlamentních volbách Slovanská jednota, vystupující někdy pod názvem Bílé bratrstvo. Opět se jednalo o skupinu bývalých členů Národní obce fašistické, kteří nebyli spokojeni

s povolebním postupem NOF. Na rozdíl od jiných krajně nacionálních skupin se Slovanská jednota zaměřila na vyzdvihování vzájemné spolupráce Čechů a Slováků. Podobně jako u Vlastenecké akce se vedle slovanské vzájemnosti objevil i antisemitismus. Činnost Slovanské jednoty se omezila pouze na pořádání schůzí a organizace zanikla společně se zánikem Československé republiky.

Odstředivým tendencím se Gajda pokusil čelit osobitým způsobem. Proti obecnému politickému proudu tehdejšího Československa začal veřejně schvalovat italskou invazi do Habeše, či se pokusil obnovit své kontakty s Japonskem. V roce 1937 se dále pokusil zorganizovat delegaci do Španělska, kde měl v úmyslu navázat kontakty s italskými fašisty.

V domácím prostředí se počátkem roku 1937 pokusilo oficiální vedení NOF o zlepšení svých pozic na venkově. Pod vedením poslance Františka Zvoníčka a s posvěcením Gajdy byla založena Národní strana zemědělská.¹⁸⁵ Politickým program sestávající se z šesti bodů se týkal výlučně zemědělství a cílem strany bylo uvedení korporativního systému v zemědělství do praxe. Národní strana zemědělská měla nejvíce stoupenců na jižní Moravě, v dalších oblastech její činnost prakticky neprobíhala. Činnost strany skončila o rok později, když zanikla v rámci slučování politických stran v době tzv. druhé republiky.

Zatímco Národní strana zemědělská byla přidruženou organizací vzniklou na popud oficiálního vedení strany, vznik Slovanské obce fašistické ve stejném roce byl projevem pokračujících sporů. Na župní konferenci Národní obce fašistické, která se konala na konci března v Pardubicích, došlo z popudu opozičních členů NOF k vyslovení nedůvěry Gajdovi.¹⁸⁶ V čele opoziční skupiny stáli zastánci antisemitského proudu v NOF, například Jaroslav Rydlo či Hugo Tuskány. Nová politická formace přerušila kontakty s mateřskou NOF a

¹⁸⁵ V některých pramenech je stejná strana nazývána Národní zemědělská strana rolníků, maloročníků, domkářů, zaměstnanců pudy a mlynářů. PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 195-196.

¹⁸⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 40, i.č. 468, Zpráva o krajské radě NOF v Pardubicích z 29. března 1937.

pokusila se vytvořit samostatnou regionální organizační strukturu. Představitelé Slovanské obce fašistické však nebyli úspěšní, a proto již na podzim 1937 oznámili spojení s Národní stranou radikální.

Oficiální směr v NOF reprezentovaný Gajdou se pokusil získat silnější postavení stupňováním kampaně na obranu republiky. Gajda v letech 1936 a 1937 podnikl celou řadu cest po celém Československu. V jeho projevech se stále opakoval požadavek na co nejsilnější vojenské zabezpečení hranic a urychlené dobudování pevnostního opevnění. Znovu tím získal mnohé sympatie mezi důstojnickým sborem československé armády. Přesto je možno konstatovat, že vliv Národní obce fašistické s pokračujícím zhoršujícím se postavením Československa slábl.

Zatímco většina krajně nacionalistických organizací se v tomto období orientovala výrazně protiněmecky, zaznamenáváme přesto zvýšenou aktivitu hnutí, která naopak zaujímal k nacismu kladný postoj, který byl umocněn stupňováním antisemitismu.

V roce 1937 svou činnost vystupňovala Národní strana radikální, která se na konci října 1937 sloučila se Slovanskou obcí fašistickou. V čele stanul Hugo Tuskány a ing. Václav Koula. Zejména druhý jmenovaný, který byl zkušeným průmyslníkem a bývalým finančním referentem národní demokracie, získal pro radikální stranu vlivné příznivce. Programové body radikální strany v mnohém odpovídaly programu Národní obce fašistické. Základní odlišností byl však kladný postoj k nacistickému Německu. Zatímco většina krajně nacionálních skupin inklinovala spíše k italskému fašismu, radikální strana své sympatie vyjádřila nacismu. Radikální strana se ostře distancovala od NOF i samotného Gajdy. Společně s pronacistickou propagandou radikální strana vystupovala ostře protižidovsky, což je přivedlo k úzké spolupráci s podobnou organizací – Vlajkou.

Vlajka působila v první polovině třicátých let narozdíl od Národní obce fašistické jako platforma sdružující všechny nacionalisty bez rozdílu politické příslušnosti. Vlajka nebyla založena jako klasická politická strana, ale působila jako ideologický klub. Již od svého počátku vedle krajního nacionalismu

podporovala značně vyhraněný antisemitismus, který postupně nabýval na intenzitě s rostoucí emigrací z Německa po nástupu nacistického režimu.

K Vlajce se postupně přidávaly další radikální organizace, z nichž nejvýznamnější bylo na přelomu let 1935 a 1936 Hnutí za Nové Československo. Toto hnutí, vybudované legionářským důstojníkem Stanislavem Sousedíkem, s Vlajkou delší dobu spolupracovalo a na počátku roku 1936 se stalo pevnou organizační složkou Vlajky. Po sloučení byl přijat nový název: Vlajka – Hnutí za nové Československo.

Aktivita Vlajky – Hnutí za nové Československo se výrazněji aktivizovala v druhé polovině třicátých let. Do řad Vlajky si našla cestu řada radikálů, kteří se na rozdíl od ostatních nacionálních hnutí vyznačovali výrazným antisemitismem. Mnozí z nich se po vzniku Protektorátu Čechy a Morava stali kolaboranty. Z hlavních jmen je možno zmínit Josef Rozsévač, který působil pod pseudonymem Jan Rys, hrabě Jindřich Thun-Hohenstein nebo Václav Aleš Cyphelly.

Vlajka se ve svém programu vymezila jako odpůrkyně demokratismu, liberalismu a marxismu. Za příčinu aktuálních problémů ideologové Vlajky nepokládali rozpínavost nacistického režimu, naopak vinu svalovali na židovské etnikum.

Vedle Vlajky lze za příklad antisemitské organizace uvést Klub slovanských arijců. Jednalo se o skupinu především pražských členů kolem bývalého ruského legionáře Františka Drázdy. Členové klubu se na pravidelných setkáních vyjadřovali proti židovskému etniku a jeho údajné nebezpečnosti. Klub neměl za ambici stát se politickou stranou, spíše se měl stát platformou pro podobně smýšlející obyvatele napříč politickým spektrem. Svou činnost organizace zahájila na podzim roku 1937 a postupně svoji rétoriku stupňovala. V lednu následujícího roku se již objevily konkrétní požadavky na násilné protižidovské akce. Klub slovanských arijců nezískal větší počet členů a jeho činnost tak s zanikl s koncem první republiky.

Druhá polovina třicátých let byl charakterizována zhoršujícím se zahraničně politickým postavením Československa. Především nástup a

rozpínavost nacistického režimu a neschopnost západních velmocí a Společnosti národů tomuto trendu čelit se projevila zvětšující se izolovaností našeho státu. Krajně nacionalistické skupiny se k nastalé situaci stavěly různým způsobem. Národní sjednocení i Národní obec fašistická si nejprve slibovaly velký úspěch v parlamentních volbách v roce 1935, ve kterých spoléhaly na růst národního cítění většinového obyvatelstva. Po volebním neúspěchu zůstaly přesto zůstaly věrné svému programu a spoléhaly, že se vzrůstajícím ohrožením československé samostatnosti rozšíří jejich členskou základnu větší množství nacionálně zapálených obyvatel. K tomu však ve větším rozsahu nedošlo, protože většina společnosti dávala až do roku 1938 přednost demokratickému řešení aktuálních problémů.

Vedle Národního sjednocení, Národní obce fašistické a marginálních opozičních skupin zachovávajících protiněmeckých postoj, se v druhé polovině třicátých výrazněji aktivizovaly také krajně nacionální organizace, prosazující kladný postoj k nacismu. Všechny tyto organizace reprezentované především Vlajkou – Hnutím za nové Československo spojily obdiv k německému nacismu s prosazováním různě agresivního antisemitismu. I když nedokázaly v předmnichovském období získat výraznější místo na politické scéně, představovaly určité nebezpečí pro demokratické zřízení Československa. Zároveň se také v období Protektorátu ukázalo, že velká část členské základny těchto organizací začala otevřeně spolupracovat s nacistickými okupanty a tvořila základ českých kolaborantů.

IV.5 Tragický konec první Československé republiky (1938)

Rok 1938 se stal pro Československo jedním z přelomových. Nacistické síly v Československu zvýšily aktivitu a především Sudetoněmecká strana, výrazně podporovaná nacistickou NSDAP, začala výrazně stupňovat své požadavky vůči vládním činitelům. Konrád Henlein s Hitlerovým posvěcením zvolil jednoduchou a účinnou taktiku – vždy žádat více, než byla československá vláda schopna splnit. Československá situace se v průběhu jara 1938 nadále zhoršovala. Především po březnovém obsazení Rakouska¹⁸⁷ německou armádou a jeho připojení k Německé říši bylo při pohledu na mapu jasné, že se republika dostala do velké izolace. Svízelnou situaci umocnil dubnový sjezd Sudetoněmecké strany a zveřejnění tzv. Karlovarských požadavků na československou vládu.¹⁸⁸

Na nastalou situaci zareagovaly také české nacionální strany. Přes veškerou snahu vstupovaly do roku 1938 v pozici slábnoucí politické síly, přesto se svým způsobem pokusily ovlivnit dění v Československu.

Umírněnější Národní liga i Národní sjednocení vyslovily v průběhu prvních měsíců roku 1938 souhlas s návrhem předsedy agrární strany Rudolfa Berana, aby Sudetoněmecká strana vstoupila do vlády. Národní liga ústy Jiřího Stříbrného projevila smířlivou rétoriku vůči sudetským Němcům a dokonce vydala prohlášení, že neúčast Sudetoněmecké strany ve vládě po volbách v roce 1935 byla chybou. Stříbrný očekával výraznou změnu československé

¹⁸⁷ Okolnosti tzv. anšlusu Rakouska viz. např.: VEBER, Václav; HLAVAČKA, Milan. Dějiny Rakouska. Praha 2002. s. 527-534.

¹⁸⁸ Karlovarské požadavky Sudetoněmecké strany je možno shrnout do osmi základních bodů:
1/ plná rovnoprávnost Němců s Čechy,
2/ uznání německé národnostní skupiny za právnickou osobu,
3/ přesné vymezení německého území v rámci ČSR,
4/ plná národní samospráva této oblasti,
5/ ochrana Němců žijících mimo tento prostor,
6/ odčinění hospodářských a politických křivd způsobených po roce 1918,
7/ povinné jmenování pouze německých úředníků na německém území,
8/ úplnou svobodu „německého světového názoru“.
MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. Politické strany – vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, díl I. 1861-1938. Brno 2005. s. 895-896.

zahraniční politiky a s tím spojenou obměnu, ve které, jak doufal, zasednou i zástupci Národní ligy.

Národní sjednocení šlo v proněmeckých postojích ještě dále. Podobně jako Národní liga vyslovilo souhlas s návrhem vstupu SdP do vlády. V březnu Národní sjednocení ukončilo svou činnost jako opoziční strana a dokonce vstoupilo do Hodžovy vlády široké koalice. Také představitelé Národního sjednocení doufali, že uspokojení požadavků sudetských Němců zastaví německou expanzivní politiku proti Československu.

Do situace se pokusila promluvit také Národní obec fašistická. Gajda a jeho spolupracovníci pokračovali ve svých projevech v prosazování hesla: vše pro obranu republiky. Na rozdíl od Národní ligy či Národního sjednocení prosazovala Národní obec fašistická vůči Německu odmítavý postoj. NOF naopak požadovala, aby byla uznána italská svrchovanost Habeše a navázány s Mussoliniho režimem užší vztahy. Gajda byl také pro spolupráci s frankistickým Španělskem. V orientaci na fašistickou Itálii NOF viděla možnost, jak omezit Hitlerovu rozpínavost.

Jejich snaha nebyla vyslyšena, přesto Gajda v průběhu květnové částečné mobilizace opakovaně prohlásil, že Národní obec fašistická přestává být v době ohrožení československé samostatnosti opoziční stranou a je k dispozici prezidentu Benešovi. Na oplátku požadoval neústupnost vůči německým požadavkům a ochotu bránit republiku vojenskou silou.

S pokračující krizí se Gajda ještě několikrát pokusil aktivněji zasáhnout do politického vývoje. 10. srpna zaslal Benešovi dopis, ve kterém mu znovu vyjádřil podporu a nabídl služby své i celé NOF v boji za obranu republiky. Přibližně o měsíc později dokonce osobně navštívil Kancelář prezidenta republiky a požadoval osobní schůzku s prezidentem. Údajně měl v úmyslu nabídnout Benešovi převzetí vlády a vyřešení situace silou pomocí zavedení vojenské diktatury. K jednání s Edvardem Benešem ze zřejmých důvodů pro odmítavé stanovisko samotného prezidenta nedošlo.

21. září přijala na nátlak Velké Británie a Francie československá vláda Hitlerovy požadavky na odstoupení pohraničních oblastí s většinou obyvatelstva

německé národnosti. Zveřejnění souhlasu s německými požadavky vyvolaly řadu protivládních demonstrací po celém území státu. Iniciátorkou protestů byla také Národní obec fašistická. Gajda veřejně vystoupil na balkóně Rudolfiny v uniformě generála ruských legií a vyzýval k aktivní obraně československého území. Mohutné protesty již následující den svrhly Hodžovu vládu, která byla vystřídána úřednickou v čele s generálem Syrovým.

Nová vláda se ještě jednou pokusila situaci úspěšně zvládnout a 23. září vyhlásila všeobecnou mobilizaci. Její úspěšný průběh mohl vzbuzovat naděje, které se ale po pár dnech ukázaly jako liché. V noci z 29. na 30. září 1938 byla v Mnichově mezi čtyřmi velmocemi podepsána smlouva o odstoupení pohraničních území Československa ve prospěch nacistického Německa. V průběhu 30. září dokument přijala Syrového vláda a následně byl podepsán i prezidentem. Beneš 5. října abdikoval a následně odletěl do londýnského exilu.

Přijetí mnichovské dohody vyvolalo mezi mnohými představiteli odpor. Proti odstoupení pohraničí se postavil jménem NOF i Gajda, který jako výraz odporu vrátil francouzskému prezidentovi a britskému králi vojenská vyznamenání.¹⁸⁹

Mnichovská konference a výsledná smlouva mezi nacistickým Německem, Itálií, Velkou Británií a Francií znamenala pro Československo obrovskou ránu. Velké rozčarování z postupu nyní již bývalých spojenců, rozhořčení z odstoupení pohraničí, ztráta surovinové základny a v neposlední řadě tisíce uprchlíků z pohraničí, vyvolaly ve společnosti hlubokou depresi a určitou apatii.

V politickém životě došlo k velkým změnám. Ve složité situaci pomnichovské druhé Československé republiky převážila snaha zjednodušit politický systém a vytvořit celonárodní stranu. Tímto úkolem byl v listopadu pověřen předseda agrární strany Rudolf Beran, který dokázal najít shodu se všemi hlavními stranami, a vznikla tak Strana národní jednoty.¹⁹⁰ Se vznikem

¹⁸⁹ R. Gajda vrátil britskému králi a francouzskému prezidentovi tzv. komturské kříže. PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 211.

¹⁹⁰ Vytvoření Strany národní jednoty bylo reakcí na nově vzniklou politickou situaci

Strany národní jednoty nesouhlasila z větších stran pouze sociální demokracie, která s podporou nespokojenců z ostatních stran založila „opoziční“ Národní stranu práce.¹⁹¹ Vznik druhé politické strany částečně simuloval existenci základního mechanismu parlamentní demokracie, přesto v období druhé republiky většina autorů dává přednost pojmenování autoritativní demokracie.¹⁹²

Do Strany národní jednoty vstoupila většina nacionalistických skupin. Součástí se tak stalo Národní sjednocení, Národní liga a po kratším váhání také Národní obec fašistická. Gajda také získal pozici jednoho z místopředsedů. Vstup NOF do Strany národní jednoty vyvolal u některých politiků odpor, Beran však pragmaticky prosazoval názor, že je lepší mít Gajdu na své straně a pod dohledem.

Vstup NOF do Strany národní jednoty nebylo všemi členy přijato pozitivně a se souhlasem, byli však vedením a Gajdou přesvědčováni, že vstupem NOF bude v SNJ posílen národní a slovanský prvek. V rámci NOF v říjnu 1938 vznikla přidružená organizace s názvem Národní tábor československý.¹⁹³ Jednalo se odnož Národní obce fašistické, která si kladla za

na počátku tzv. druhé Československé republiky. Vznik strany iniciovaly především pravicové strany v čele s Republikánskou stranou a jejím předsedou Rudolfem Beranem. Nový politický útvar oficiálně vznikl v polovině listopadu 1938. Kromě Republikánské strany tvořilo Stranu národní jednoty např. Národní sjednocení, Národní liga, Československá živnostensko-obchodnická strana, Československá strana lidová nebo Československá strana národně socialistická. Do Strany národní jednoty o něco později vstoupila i Národní obec fašistická a Gajda získal post jednoho z místopředsedů. Ne všichni členové NOF však s tímto postupem souhlasili a ve fašistické straně se objevovaly odstředivé tendence.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha 2004.

PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011. s. 114-116.

¹⁹¹ Národní strana práce vznikla především z popudu Československé sociálně demokratické strany dělnické. Nemělo se jednat o pouhé pokračování činnosti sociální demokracie, ale iniciátoři vzniku NSP v ní viděli široce koncipovanou stranu pracujících. NSP měla zároveň představovat jakousi zjednodušenou návaznost na demokratický systém první republiky a tvořit jakousi státotvornou opozici Straně národní jednoty.

MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. Politické strany – vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, díl II. 1938-2004. Brno 2005. s. 1073-1090.

¹⁹² Např. RATAJ, Jan. O autoritativní národní stát – ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1938. Praha 1997.

¹⁹³ Národní tábor Československý vznikl v polovině října 1938 jako nadstranická

cíl opětovnou konsolidaci českého národa. Národní tábor československý sliboval být nadstranickou organizací, která se zasadí o změnu současného politického systému, zabavení židovského majetku apod. V čele stál Gajda, který se tak snažil zachovat si přízeň stoupenců, kteří nesouhlasili s členstvím v SNJ.

Odlišný postoj k událostem roku 1938 zaujala Vlajka – Hnutí za nové Československo. Od roku 1937 získala hlavní slovo skupina radikálů reprezentovaných Rysem-Rozsévačem. Tito radikální nacionalisté z tragického konce první republiky nevinili nacistický režim, svůj odpor naopak vyjádřili marxismu, zednářství a především židovskému etniku. Nutno však zdůraznit, že představitelé Vlajky ještě otevřeně neschvalovali spolupráci s nacisty. Za své vzory stále viděli frankistické Španělsko a fašistickou Itálii. V období druhé republiky se Vlajka nezúčastnila slučovacího procesu. 11. listopadu 1938 byla její činnost úředně zakázána a Vlajka musela přejít do ilegality, která trvala až do počátku Protektorátu. V tomto období začalo hnutí používat nový název Vlajka – Maffie nového Československa. Jednalo se o jakousi reminiscenci na ilegální odbojovou organizaci z první světové války. Nutno však dodat, že s demokratickou Maffií první světové války měla podobný pouze název. K otevřené spolupráci s Němci se Vlajkaři přihlásili až po vzniku Protektorátu.

Vznik druhé republiky znamenal pro české krajně nacionální organizace zásadní změnu. Tradiční pilíř českého krajního nacionalismu – Národní obec fašistická – vstoupila do vládní Strany národní jednoty, naopak od podzimu 1938 se objevila celá řada organizací a skupin, které se potácely mezi prosazováním vyhraněného nacionalismu ve smyslu hesla „Zachránit co se dá“ a pronacistickým postojem postupně přecházejícím v otevřenou kolaboraci po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Společným znakem prakticky všech hnutí byl také více či méně otevřený antisemitismus.¹⁹⁴

organizace. Mělo jít o hnutí, které se prohlásilo za národní a stavovské. Od čelních představitelů zaznělo, že NTČ nemá status politické strany, protože stranictví bylo hnutím zcela odmítnuto jako hlavní příčina politické tragédie podzimu roku 1938.

PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011. s.114-115.

Problematika krajně nacionálních a fašistických skupin v období tzv. druhé

IV.6 Zhodnocení českého prvorepublikového fašismu

České krajně nacionální a fašistické organizace tvořily prakticky po celou dobu první Československé republiky samostatný a jasně vymezený politický proud. Vznik protofašistických skupin byl ovlivněn dějinnými okolnostmi, které se utvářely již v zákopech první světové války. Konečná porážka Trojspolku a následný rozpad Rakouska-Uherska umožnil vznik nových státních útvarů, které zcela změnily politickou i národnostní mapu střední Evropy. Některé národnosti nebyly se svou novou rolí spokojeny a svou nevoli dávaly výrazně najevo. V případě Československa se jednalo o národnost německou a maďarskou. A právě odpor Maďarů a především Němců k novému státu a jejich počáteční nechuť podílet se na prosperitě Československa vyvolával u části českého obyvatelstva negativní reakce. Vznikl tak prostor pro vznik organizací sdružujících vyhraněné nacionalisty. Ideologickou základnou se pro nová hnutí v počátečním období stal především italský fašismus, jehož program byl s různou intenzitou přebírán a přizpůsobován podmínkám prvorepublikového Československa.

Z uvedeného stručného přehledu vývoje českých protofašistických, fašistických a krajně nacionálních skupin je patrné, že tato část politického spektra po celou dobu první republiky hledala svou tvář. Hlavním nedostatkem byla neschopnost vytvořit jedinou zastřešující organizaci jednoznačně reprezentující tento politický proud před širokou veřejností.

Přibližně do poloviny dvacátých let existovaly tři hlavní organizace, zastávající pozici českých nacionalistů s příklonem k fašismu. Jejich slučovací proces byl ukončen v roce 1926 vznikem Národní obce fašistické. Mohlo by se tak zdát, že podmínka jednotné organizace byla splněna. Ani Národní obec fašistická však nedokázala pevně spojit nesourodé skupiny českých radikálů. Jednotícím prvkem se nestala samotná organizace, nedokázal to ani její program či osobnost hlavního představitele. NOF musela po celou dobu své

Československé republiky není tématem této práce. Působení těchto organizací v období druhé republiky si pro svou složitost zaslouží podrobnější charakteristiku, které se autor hodlá věnovat v budoucnu. Pozn. autora.

existence čelit odstředivým tendencím, které stranu vnitřně i navenek oslabovaly. Nesplněné ambice Gajdových spolupracovníků, osobní spory s vůdcem či neustále finanční problémy měly za příčinu vznik několika opozičních stran či organizací.

Osobnost hlavního představitele Radoly Gajdy také v mnohém symbolizovala situaci na nacionální a fašistické scéně Československa. Gajda sice představoval především v počátečním období osobnost obklopenou pověstí úspěšného důstojníka sibiřské a následně československé armády, nedokázal však obstát na politickém kolbišti. Neměl osobní vlastnosti, které by mu takový úspěch umožnily. Gajda byl spíše dobrodružné povahy, nebyl příliš dokonalý řečník a především se nedokázal stylizovat do pozice prvního mezi rovnými, jak se to povedlo Mussolinimu nebo Hitlerovi. Gajda naopak vystupoval z pozice nadřazeného či nadřízeného. Gajda také nebyl ochoten uzavírat politická spojení a s někým se třeba jen dočasně dělit o moc. Proto ztroskotaly všechny pokusy o spojení nacionálních a fašistických organizací, ať již se jednalo o Ligu proti vázaným kandidátním listinám, Národní frontu či Národní sjednocení.

Dalším podstatným důvodem neúspěchu českého fašismu v Československu byla neexistence propracovaného politického programu zajímavého pro široké vrstvy a neexistence konkrétního plánu na uchopení moci. V zásadě se fašisté ve svém programu inspirovali italským fašismem, z něhož převzali především kritiku pluralitní demokracie charakterizované demokratickým soupeřením politických stran, požadavek na korporativní řízení státu či zavedení autoritativního režimu. Zásadní rozpor však lze najít ve způsobu, jakým chtěli svých cílů dosáhnout. Fašisté chtěli zavést nedemokratický režim demokratickými způsoby. Na příkladu sousedního Německa je patrné, že to možné je. Nacismus v Německu ale dokázal využít situace a politického klimatu, které k nástupu nedemokratického režimu nahrávalo. V Československu byla situace jiná. Vznik Československa a jeho ukotvení jako demokratického státu s parlamentní demokracií bylo většinou společnosti přijato s nadšením. V podstatě tak neexistovala možnost násilného

nedemokratického převratu za široké podpory obyvatel. Fašistickému hnutí tak zůstala pouze možnost získat podíl na moci ve volbách. Jednalo se o poněkud rozporuplnou situaci, když fašisté na jedné straně aktuální politický systém kritizovali, na straně druhé se mu plně podřídili.

I když se několikrát objevily okamžiky, kdy české fašistické hnutí mohlo získat významnější pozici, situace nikdy nedospěla do bodu, kdy by mohli čeští fašisté reálně pomýšlet na převzetí moci. Přesto nelze jejich existenci a činnost v politickém systému prvorepublikového Československa bagatelizovat. Pro tehdejší demokratické zřízení, zejména v okamžicích hospodářské krize či ohrožení československé samostatnosti, mohlo znamenat reálnou hrozbu.

Oddíl V.

České fašistické hnutí na Pardubicku s důrazem na vývoj Národní obce fašistické

Pardubický region a především samotné město Pardubice patřily po většinu první republiky k významným centrům českého krajně nacionálního a fašistického hnutí. V následující a nejrozsáhlejší části práce se pokusím odhalit příčiny, proč tomu tak bylo. Co přimělo značnou část pardubického obyvatelstva sympatizovat s českým fašistickým hnutím? Proč se českému fašismu v porovnání s jinými oblastmi Československa tak dařilo?

Struktura kapitoly odpovídá předchozí části práce tak, aby bylo možno jednodušeji provést komparaci mezi celostátním a regionálním vývojem. Zatímco v předchozí části byly vedle Národní obce fašistické zmíněny další nacionální a fašistické organizace, v této části se ze dvou důvodů soustředím převážně na činnost Národní obce fašistické. Prvním důvodem je skutečnost, že až na menší výjimky na Pardubicku z fašistických organizací působila ve větší míře pouze NOF, druhým je snaha o hlubší propracování problematiky, které je výhodnější na příkladu jedné organizace.

Vedle analytických částí, ve které se pokusím zhodnotit společné znaky i regionální specifika pardubické organizace NOF, jsou v této části místy použity poměrně rozsáhlé citace z pramenů. Věřím, že to není ke škodě práce. Dobové prameny, ať již se jedná o policejní hlášení, úřední tiskoviny, dobový tisk nebo zachycenou fašistickou korespondenci, pomohou dokreslit reálný obraz dobové atmosféry a splnit tak cíl práce.

Základním cílem je tedy nalézt odpovědi na následující otázky:

1. Jak se český fašismus na Pardubicku vyvíjel?
2. Jaká byla místní a regionální specifika v porovnání s celostátním vývojem českého fašistického hnutí?
3. Proč se Pardubicko stalo jedním z center českého fašismu?
4. Z jakého důvodu zde bylo fašistické hnutí úspěšnější než v jiných regionech?

V.1 Počáteční období českého fašismu – vznik a existence protofašistických organizací (1921 – 1926)

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, počáteční období českého fašistického hnutí lze vymezit lety 1921 a 1926. V tomto časovém úseku postupně vznikly tři hlavní protofašistické organizace: Národní hnutí, Červenobílí a Českoslovenští fašisté. Všechna tři uskupení prošla poměrně složitým slučovacím procesem, který byl zakončen na počátku roku 1926 vznikem Národní obce fašistické.

Regionálně se na svém počátku jednotlivá hnutí orientovala na různé oblasti. Českoslovenští fašisté byli v prvních měsících zaměřeni především na oblast Moravy, Červenobílí a také Národní hnutí na území hlavního města. Teprve postupně došlo k vytvoření regionální struktury a vznikla místní uskupení jednotlivých hnutí.

Ve východních Čechách se ve sledovaném období nejvíce dařilo Národnímu hnutí. Přesné datum vzniku místní organizace Národního hnutí v Pardubicích není v dobových pramenech uvedeno. S jistotou lze říci, že místní organizace vznikla nejdéle na konci roku 1922. V té době začaly v místním tisku pravidelně vycházet zprávy o činnosti Národního hnutí a o jeho cílech. Pro počáteční období byla charakteristické úzká spolupráce s pardubickou organizací národní demokracie. Národní hnutí, jehož většinu členstva ostatně tvořili příslušníci národně demokratické strany, dostalo poměrně značný prostor na stránkách Východu, stranického deníku národní demokracie pro východní Čechy.

O existenci místní organizace Národního hnutí se veřejnost dozvěděla v polovině prosince 1922. Na stránkách Východu vyšla první zpráva, pod níž byl podepsán předseda pardubické organizace Národního hnutí Bořivoj Spilka.¹⁹⁵ Autor charakterizoval hnutí jako nadstranické, jehož členové mají za cíl obranu národních zájmů mladého Československa: „*Národní hnutí v Pardubicích má*

¹⁹⁵

Bořivoj Spilka byl v té době přednostou Okresního úřadu pro péči o válečné poškozence v Pardubicích. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 13, i.č. 80, Hlášení prezidiu zemské správy politické z 23. ledna 1923.

*velkou řadu přátel. [...] Všichni toužíme propůjčiti své síly k upevnění a k trvalému zabezpečení našeho československého státu. [...] Nechceme tvořiti stranu, chceme však býti očištným hnutím v českých stranách.*¹⁹⁶

Těsně před Vánoci v rozsáhlejší zprávě Spilka představil hlavní programové body Národního hnutí. Postoj autora k aktuálním problémům kopíroval programové prohlášení centrálních orgánů Národního hnutí a z velké části i národní demokracie. Zamítavé stanovisko zaujal k možnosti dalších úprav hranic československého státu ve prospěch našich sousedů. Poněkud pateticky zdůraznil: *„Kus po kuse odsekáván je z těla naší republiky, jako byli bychom určeni zde k tomu, abychom platili za cenu zahraničních sympatií drahou půdou a krví národní“*.¹⁹⁷

Další otázkou byl poměr českého a slovenského národa k menšinám, respektive menšině německé. Spilka vyslovil požadavek na jasné vymezení vládnoucího národa a „poslouchající“ národnostní menšiny. Němcům byl vyčítán neloajální až nepřátelský postoj k nově vzniklému státu a měli být odstraněni z vedoucích pozic v rámci jakési národnostní očisty a v podstatě i historické odplaty. *„Němečtí poslanci, kteří se netají nikterak nenávisť k tomuto státu a kteří jeho existenci doma i v zahraničí všemi prostředky potírají, organisují proti republice nejen politický, ale také hospodářský odboj, poškozují naše národní, státní, finanční a hospodářské zájmy velezrádným způsobem.*¹⁹⁸

Stejně odmítavé stanovisko bylo zaujato i ke komunismu, což se shodovalo s postojem špiček národní demokracie včetně Karla Kramáře. Národní demokracie i Národní hnutí viděli pozitivní budoucnost Československa ve spolupráci s ostatními slovanskými státy z pozice svrchovaných a nezávislých států, čemuž komunistická ideologie odporovala: *„Komunisté hlásají nepokrytě, že jim na existenci tohoto státu nezáleží, [...] rozrušují systematicky veškerou práci politickou a hospodářskou konsolidaci našeho státu.*¹⁹⁹

¹⁹⁶ Národní hnutí, Východ, roč. 5/1922, 16. 12. 1922, č. 51, s. 4.

¹⁹⁷ Národní hnutí, Východ, roč. 5/1922, 23. 12. 1922, č. 52, s. 2.

¹⁹⁸ Národní hnutí, Východ, roč. 5/1922, 23. 12. 1922, č. 52, s. 2.

¹⁹⁹ Národní hnutí, Východ, roč. 5/1922, 23. 12. 1922, č. 52, s. 2.

V pardubické organizaci národní demokracie byl vznik a rozmach Národního hnutí kvitován s povděkem. „*Nedivno, [...] že po čtyřech letech tlumení národního citu [...] náhle vyrůstá mohutné a vřelé národní hnutí, s nímž musíme počítat, neboť pro náš národní život jest nezbytné.*“²⁰⁰ Zároveň si ale národně demokratičtí politici přáli, aby hnutí bylo jen ideovou základnou nacionalistického hnutí a stálo stranou politického soupeření klasických stran. „*Jednoho si však musí býti národní hnutí vědomo, aby zbytečně nekomplikovalo nám politického života, ale zůstalo hnutím ideovým, které by působilo obrodně především v těch skupinách, kde nacionalism upadl.*“²⁰¹

Částí politického spektra v regionu však bylo Národní hnutí odmítnuto. Proti místní organizaci se vymezili především českoslovenští socialisté, kteří odsouzení vyjádřili prostřednictvím stranického týdeníku Bratrství. Odmítli jeho krajně nacionální politiku jako zbytečnou a demokracii ohrožující. Zároveň varovali své členy před vstupem do hnutí, které by mělo za následek vyloučení ze strany.²⁰²

V průběhu roku se v Národním hnutí začaly projevovat názorové neshody umocněné lednovým atentátem na ministra Rašína. Výraznější vliv získali přívrženci radikálnější politiky a vytlačili umírněnou část členstva, kterou tvořili většinou zakládající členové hnutí, na vedlejší kolej. Nová část členů prosazovala koncepci přetvoření nadstranického Národního hnutí v organizaci podobnou italské fašistické straně.

Změnu orientace neuvítala ani národní demokracie, která varovala před přílišnou politizací hnutí a opuštěním myšlenky nadstranické národní organizace. Národní demokraté se mohli obávat konkurence a odlivu části členské základny. Přesto vyjadřovali Národnímu hnutí podporu ve snaze aktivizovat nacionální skupiny v ostatních politických stranách. V tom také viděli hlavní směr, ke kterému by se hnutí mělo ubírat: „*Nové nacionální strany není zapotřebí. Národní demokracie je takovou stranou v nejlepším slova smyslu. [...] Jediným úkolem jeho* (Národního hnutí – pozn. autora), *který naše strana*

²⁰⁰ Národní hnutí, Východ, roč. 6/1923, 10. 3. 1923, č. 12, s. 2.

²⁰¹ Národní hnutí, Východ, roč. 6/1923, 10. 3. 1923, č. 12, s. 2.

²⁰² Národní – fašistické hnutí, Bratrství, roč. 4/1922, 28. 12. 1922, č. 52, s. 3.

*plniti nemůže, jest jen vykonávání vlivu na strany národně vlašné či germanofilské prostřednictvím jejich členů v Národním hnutí zorganizovaných. [...] A už svou existencí bude podporovati nepřímou politiku národně-demokratickou, která plní program, pro nějž Národní hnutí získává stoupence ve všech českých stranách.*²⁰³

V následujícím období neexistují o činnosti pardubické organizace Národního hnutí prakticky žádné zprávy. Úřední ani policejní hlášení se o Národním hnutí nezmiňují, v archivních pramenech chybí zpráva o uspořádání nějaké schůze či veřejného vystoupení. O existenci tak může svědčit pouze několik útržkovitých zpráv v tiskových orgánech českých socialistů a sociálních demokratů. Nelze však s jistotou tvrdit, zda se jedná o kritiku Národního hnutí jako takového, nebo o kritizování pardubické odnože Národního hnutí. Přikláním se spíše k první variantě, v případě další existence místní organizace by se zcela jistě zachovaly zprávy od správních či policejních orgánů. V dobových materiálech také chybí zprávy o tom, že by v Pardubicích existovaly místní organizace jiných nacionalistických uskupení.

Úvodní období existence českých protofašistických hnutí v Pardubicích je poznamenáno malým množstvím informací. Ze získaných zpráv vyplývá, že růst nacionalismu, který je možno zaznamenat přibližně od roku 1922 a který je charakterizován vznikem prvních krajně nacionálních organizací, se nevyhnul ani pardubickému regionu. Z triumvirátu původních protofašistických skupin začalo v Pardubicích působit pouze Národní hnutí. První informace o existenci místní organizace pocházejí ze závěru roku 1922 a na konci ledna 1923 vykazovala v Pardubicích přibližně dvě stě členů.²⁰⁴ Místní činnost se v následujícím období nelišila od oficiálního proudu. I zdejší organizace prosazovala svou nadstranickost a nabízela členství sympatizantům různých politických stran. Jediným pojítkem byl český, případně československý nacionalismus.

²⁰³

O Národním hnutí, Východ, roč. 6/1923, 24. 3. 1923, č. 14, s. 1.

²⁰⁴

V ostatních obcích tehdejšího politického okresu Pardubice nebyl vznik místní organizace Národního hnutí zaznamenán. SOkA Pardubice, f. Prezidiální spisy OÚ Pardubice, k. 13, i.č. 80, Hlášení prezidia zemské správy politické z 23. ledna 1923.

Také v Pardubicích je možno zaznamenat počáteční vřelé sympatie pro Národní hnutí ze strany národní demokracie. Postupem času nastalo určité vystřízlivění, které souviselo s radikalizací Národního hnutí a pokusy o opuštění nadstranického modelu. Hlavními odpůrci hnutí v regionu se stali českoslovenští socialisté a sociální demokraté, kteří vyhraněný nacionalismus odmítali a naopak prosazovali snahu o konsolidaci situace v Československu nezávisle na národní příslušnosti.

V.2 Období zdánlivé konsolidace – vznik a činnost Národní obce fašistické a existence opozičních organizací (1926 – 1929)

V.2.1 Počátky Národní obce fašistické (1926)

Prakticky od počátku existence prvních protofašistických organizací v letech 1921 a 1922 probíhaly různě úspěšné snahy o vzájemnou spolupráci a postupné sloučení do jedné organizace. I když většinu programových bodů měly všechny organizace společnou, snahy o společný postup často narážely na osobní neshody ústředních postav nebo na spory o způsob prosazení svých myšlenek. Jednalo se o průvodní znak existence českého fašistického a nacionálního hnutí po celou dobu první republiky. Přesto na přelomu let 1925 a 1926 došla většina členské základny všech protofašistických organizací ke shodě v otázce zastřešující organizace. Dohoda byla potvrzena na pražském sjezdu v polovině února 1926 a již o měsíc později byl v Kolíně uspořádán ustavující sjezd Národní obce fašistické.

Vznik NOF byl na české nacionální scéně přijat vesměs s optimismem. Založením NOF se objevilo hnutí s pevnou organizační strukturou a jasnějším programem, než tomu bylo u předchozích organizací. V následujících měsících se činnost NOF aktivizovala a postupně začaly vznikat regionální organizace. Především po květnovém sjezdu v Prostějově a zvýšenému počtu veřejných vystoupení rozšířila NOF svou působnost do většiny regionů Čech, Moravy a Slezska. Vznikly tak zemské, okresní a místní orgány strany.

Také v Pardubicích byl mezi příznivci radikálního nacionalismu vznik fašistické strany přijat pozitivně. Přesné datum zahájení činnosti pardubických fašistů není známo, pravděpodobně k tomu došlo koncem dubna či v první polovině května 1926. První ohlášenou schůzi fašisté v Pardubicích uspořádali 20. května a je nepravděpodobné, že by místní fašisté působili delší dobu, aniž by došlo ke svolání schůze. 20. květen 1926 tak lze považovat za počátek doloženého působení fašistické strany v Pardubicích.

První vystoupení neskončilo úspěšně. Pro nedostatky v organizaci byla důvěrná schůze záhy po svém začátku okresním komisařem JUDr. Josefem Novotným ukončena. Dohlížející komisař své rozhodnutí zdůvodnil účastí více než stovky osob, které chyběly na seznamu pozvaných. Setkání fašistů proběhlo v hotelu Zlatá štika v centru Pardubic a svolavateli byli tři posluchači právnické fakulty.²⁰⁵ Podle neověřených informací z policejního vyšetřování mohl stát za svoláním první fašistické schůze i otec jednoho ze studentů, a to pardubický advokát JUDr. V. Hrbek.²⁰⁶ Pro nezvládnutí organizace a nedodržení ustanovení o svolávání veřejných schůzí bylo proti trojici oficiálních svolavatelů zahájeno trestní řízení, které v září skončilo osvobozujícím rozsudkem pro nedostatek důkazů.²⁰⁷

Zmíněná trojice studentů tak představuje v poněkud mlhavých počátcích pardubické NOF první konkrétní jména. Archivní prameny o dalších jménech bohužel mlčí, nelze proto s jistotou říci, zda byli právě tyto tři studenti přímými zakladateli fašistické organizace. Příkladím se k názoru, že zakládajících členů muselo být více a rekrutovali se především z řad bývalých a zkušenějších členů bývalého Národního hnutí.

Také seznam pozvaných na první fašistickou schůzi se nedochoval, přesto se podařilo zjistit, že mezi přítomnými bylo několik příslušníků československé armády včetně několika důstojníků. Nešlo o nijak překvapivou informaci, příslušníci ozbrojených složek vždy tvořili významnou část členské základny fašistické strany. Účast vojáků či důstojníků aktivní služby však byla na schůzích politických stran a zejména těch radikálních značně nežádoucí. Následným vyšetřováním se zjistit totožnost příslušníků armády nepodařilo. Výjimku tvořilo jméno Jana Zaňky, štábního kapitána z Prahy.²⁰⁸ Zaňka se

²⁰⁵ Svolavateli byli Václav Hrbek, Josef Hendrych a Emil Udržal, všichni bytem v Pardubicích. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 379, Hlášení přednosta okresní správy politické prezidiu Zemské správy politické v Praze z 21. května 1926.

²⁰⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 405, Hlášení přednosta Okresní správy politické v Pardubicích ze dne 30. května 1926.

²⁰⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 713, Hlášení přednosta Okresní správy politické v Pardubicích z 23. září 1926.

²⁰⁸ Jan Zaňka byl bývalý ruský legionář, který v době konání schůze působil jako štábní

schůze neúčastnil jen jako divák, pořadatelům přivezl letáky a další tiskoviny z pražského fašistického ústředí. Navíc se pokusil zabránit úřednímu rozpuštění schůze. Společně se Zaňkou letáky do Pardubic přivezl Ferdinand Zahrádka, bývalý člen Národního hnutí. V předchozím období veřejně vystupoval jako antisemita a z Národního hnutí vystoupil právě kvůli málo radikálnímu postoji hnutí proti židovské menšině v Československu. Za své výroky proti menšinám a také proti prezidentu republiky byl v letech 1924 a 1925 několikrát souzen a strávil krátký čas ve vězení.²⁰⁹

Účast vojáků místních posádek na fašistické schůzi rozjitřilo veřejné mínění a reagovaly na ni i jiné politické strany. Velmi negativně účast vojska vnímala například národně socialistická strana, která upozorňovala na porušení zákona na ochranu republiky. Terčem kritiky se staly také policejní orgány, které v minulosti několikrát vykazaly vojáky ze schůzí socialistických stran, zatímco vyšetřování účasti důstojníků na fašistické schůzi vyznělo do ztracena.²¹⁰

Již zmíněná trojice vysokoškolských studentů se prvním neúspěchem nedala odradit a ve své činnosti pokračovala i nadále. Zanedlouho si podali žádost, aby směli po Pardubicích vylepovat letáky časopisu *Národní republika* a letáky, které získali z pražského ústředí NOF. Jednalo se o tištěné výzvy: *Všem věrným Čechům a Slovákům; Fašisté dělníkům a Našemu dělnictvu v Československé republice*.²¹¹ Úřady se k žádosti postavily kladně. V úřední zprávě stojí: „Zdejšími fašistami se jedná pravděpodobně o to, aby v Pardubicích

kapitán automobilního praporu č.1 v Praze. Schůze se účastnil v uniformě ruských legií. Za svou účast na schůzi byl dodatečně kárně potrestán svým vojenským velitelem. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 390, Hlášení četnické stanice v Pardubicích Okresní správě politické v Pardubicích z 26. května 1926 a SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 453, Zpráva přednosty Okresní správy politické v Pardubicích ze 14. června 1926.

²⁰⁹ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 513, Zpráva policejního ředitelství v Praze z 23. června 1926.

²¹⁰ Platí zákon na ochranu republiky jen pro komunisty? Bratrství, roč. 8/1926, 27. 5. 1926, č. 22, s. 3. a Dvojí loket tiskového odboru velitelství 4. pěší divize v Hradci Králové? Bratrství, roč. 8/1926, 2. 9. 1926, č. 46, s. 3.

²¹¹ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 494, Žádost o povolení vylepování letáků z 22. června 1926.

*založili co nejdříve odbočku nebo místní organizaci fašistickou a za tím účelem chtějí rozdávat tiskopisy, aby získávali nových přívrženců“.*²¹²

Následující měsíce byly v pardubickém fašistickém hnutí ve znamení zvýšené aktivity. Fašisté uspořádali větší množství důvěrných schůzí, na kterých vystupovali řečníci z různých fašistických organizací i z pražského ústředí. Opět se tu setkáme s trojicí vysokoškolských studentů i s postavou Ferdinanda Zahrádky, který stál za uspořádáním důvěrné schůze 2. července 1926 v restauraci Na Starém Pernštýně. Jako jeden z řečníků vystoupil například Antonín Kříž, člen fašistického ústředí v Praze, s příspěvkem: „*Proti Izraelitům jako škůdcům ČSR*“. Aktuální politické a hospodářské problémy kladl za vinu menšinám a socialistickým stranám.²¹³ Kritice tradičně neušel ani ministr zahraničí Beneš a prezident Masaryk. Na stejné schůzi se poprvé veřejně projevil hnutí MUDr. Bohumil Konopásek, který se záhy stal ústřední postavou pardubického fašistického hnutí.²¹⁴

Rostoucí fašistická aktivita v prvním pololetí roku 1926 zapříčinila také větší počet negativních reakcí ze strany ostatních politických stran. Za zmínku stojí veřejná schůze sociální demokracie, konaná 4. června v Dělnickém domě v Pardubicích, s tématem *Proti fašismu v Československé republice*. Hlavní postavou byl znojemský poslanec Národního shromáždění Václav Jáša.²¹⁵ Ve svém projevu se snažil fašistické hnutí zkompromitovat. Ostře odmítl fašistický program a vzor českých fašistů – Musolliniho Itálii: „*Náš mladý stát nemůže si dovolit takových krajních experimentů. To bychom draho zaplatili.*“ Za hlavní nebezpečí fašistického hnutí považoval rozdělení společnosti na příznivce a

²¹² Zde je možno zaznamenat menší rozpor. Pardubická organizace NOF již v té době existovala, neměla ale pevně zvolenou strukturu. K tomu došlo v průběhu října téhož roku. Pozn autora.

²¹³ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 109, Hlášení četnické stanice č. 20 v Pardubicích z 3. července 1926.

²¹⁴ Bohumil Konopásek se narodil 15.12.1873 v Rousínově. Byl ruským legionářem a generálem zdravotnické služby v.v. Stal se členem direktoria NOF. SOkA Pardubice, Presidiální spisy OÚ Pardubice, kt. 18, i.č. 383, Hlášení o B. Konopáskovi,

²¹⁵ V roce 1926 byl Václav Jáša poslancem Národního shromáždění republiky Československé za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou. Mandát poslance si udržel až do roku 1939. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2012-07-21]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/ja.htm>

odpůrce fašismu, jak se tomu stalo v Itálii. Národ by tak byl na pokraji občanské války. Odsoudil i fašistické protihradní tendence, vyvolané především angažováním hlavy státu a ministra Beneše v soudních procesech s Gajdou: *„Fašismus jest hnutí, jež volá přímo po odstranění prezidenta Masaryka a Dr. Beneše. Ale přívrženci fašismu necht' nezapomínají, že lid československý půjde jedině za svými velikými osvoboditeli a že nedopustí, aby ústava tohoto státu byla porušena.“*²¹⁶

Na konci schůze (které se v hledišti účastnili i zástupci NOF – pozn. autora) bylo zveřejněno prohlášení sociální demokracie, které se objevilo i v tisku a ke kterému se připojily i další politické strany v Pardubicích. Vyjadřovalo postoj socialistických stran k narůstajícímu vlivu NOF a stojí za uvedení v nezkrácené podobě:

*S veškerou rozhodností odmítáme československý fašism, který jest útokem politické, hospodářsko-sociální a kulturní reakce, podvracející demokratické řády a základy republiky. S krajním rozhořčením odmítáme soustavné útoky fašistů a jejich národně-demokratických a klerikálních spojenců proti presidentu republiky T. G. Masarykovi, prvému našemu osvoboditeli. Ve fašismu vidíme diktaturu nepovolných živlů s prava (zprava – pozn. autora), pročež budeme proti ní bojovati právě tak, jako proti snahám o diktaturu s leva (zleva – pozn. autora). Prohlašujeme, že stojíme jako nerozborná zeď za Masarykem, že republiku budeme hájit kdykoliv a čímkoliv, netoliko proti nepřátelům vnějším nýbrž i proti nepřátelům vnitřním. Voláme po soustředění všech pokrokových elementů v národě k práci a k boji za vítězství demokracie a socialismu.*²¹⁷

²¹⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 432, Relace ze schůze z 6. června 1926.

²¹⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 432, Kopie prohlášení sociální demokracie ze 4. června 1926.

Navzdory projevům nesouhlasu zaznamenala pardubická organizace NOF v druhé polovině roku 1926 rozmach členské základny. Nárůst počtu aktivních členů kopíroval celostátní trend.

Reakce na fašistickou činnost se objevily především v místním tisku. Zejména v tiskovinách sociálních demokratů a národních socialistů.²¹⁸ Na konci října 1926 ve Východočeském obzoru vyšel článek charakterizující pohled socialistických stran na činnost Národní obce fašistické v Pardubicích. Podrobně jejich činnost velké kritice a položili rovnítko mezi český a italský fašismus. Zejména varovaly před možností fašistického převratu na způsob italského Pochodu na Řím.²¹⁹ Fašisté „*předpokládají, že příznivé podmínky, které fašismus našel v Itálii, mohou nalézt půdu i u nás. Tyto strany ovšem [...] nesmí zapomenouti, že vláda diktátorská netrvá věčně a že přicházejí doby, kdy jejich moc může být zlomena. Bude dobře, když se nedají zalepovati politickými událostmi z oněch zemí, kde národy nestojí na současné výši kulturní a pochopí, že proti socialistickým stranám v našem státě vládnouti se nedá*“.²²⁰

Po několikaměsíční činnosti dostalo 17. října 1926 fašistické hnutí v Pardubicích pevnou organizační strukturu, kdy byl ustanoven župní odbor Národní obce fašistické pro Pardubický kraj. Vedení pardubické župy Národní obce fašistické se ujal MUDr. Bohumil Konopásek, jeho zástupcem byl jmenován Miloš Solil.²²¹ Vedle Konopáska a Solila se ve vedení pardubické

²¹⁸ Sociálně demokratická strana vydávala v Pardubicích týdeník Východočeský obzor a Národně socialistická strana vydávala týdeník Bratrství. Pozn. autora.

²¹⁹ V druhé polovině roku 1922 získala Mussoliniho fašistická strana natolik silnou pozici, že se v říjnu Mussolini rozhodl pokusit se o převzetí vlády. Přikázal několika tisícovkám svých příznivců, aby se dostavily do italské metropole. Rozhodným zákrokem italské policie na popud tehdejšího ministerského předsedy Luigiho Facty byla většina fašistů zadržena na okraji Říma. Italský král Viktor Emanuel III. se však napjaté situace zalekl a odmítl vyhlásit stanné právo, jak navrhoval premiér. Místo toho přijal Mussoliniho a posléze jej jmenoval premiérem. Uchopení moci tak bylo v podstatě dílem náhody než organizovanou vojenskou akcí, jak to později fašistická strana prezentovala. Více např.: PAXTON, Robert, O. Anatomie fašismu. Praha 2007. s. 103-107.

²²⁰ Ke dni 28. 10. 1926, Východočeský obzor, roč. 22/1926, 28. 10. 1926, č. 43, s.1.

²²¹ MUDr. Konopásek v tomto období provozoval soukromou lékařskou praxi, Miloš Solil pracoval jako účetní u továrny na mlýnské stroje v Pardubicích. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 864, Hlášení četnické stanice v Pardubicích ze dne 20. listopadu 1926.

župy objevil okresní soudce Vojtěch Vážný, který postupně Konopáska vystřídal na pozici nejvlivnějšího fašisty v Pardubicích.

Podobně jako v jiných regionech Československa, byly i v pardubické župě vytvořeny řídicí orgány, zemědělské sekce a syndikát, živnostensko-obchodně-průmyslový syndikát, fašistické odbory, organizace mládeže vystupující pod názvem Omladina NOF a Fašistické studentské sdružení.²²² Takto vytvořená župní struktura představovala fašistickou snahu po zavedení korporativního rozhodování a pevného vůdcovského principu namísto současného demokratického uspořádání.²²³

Fašistická strana na podzim 1926 získala jasně vymezenou strukturu i v Pardubicích. Zaměříme-li se na personální složení pardubických fašistů, lze vymezit některé shodné znaky s ostatními regiony. V čele se objevily osobnosti, které symbolizovaly český nacionalismus. Jednalo se o legionáře z ruské fronty, reprezentované vedoucím pardubické organizace Bohumilem Konopáskem. Vedle něho se objevuje další legionář František Kučera. I on působil v ruských legiích a shodou okolností také provozoval v Pardubicích soukromou lékařskou praxi.²²⁴ Pro fašistické hnutí byli osobami na správném místě také pro své osobní kontakty s Gajdou, se kterým se znali již z doby působení v československých legiích. K dvojici pardubických lékařů se postupně přidaly další postavy s dobrým společenským postavením, z nichž zmíním městského architekta Václava Otakara Medka a okresního soudce Vojtěcha Vážného.

Na konci prvního roku své existence se tak pardubická organizace NOF vymezila jako politická skupina reprezentovaná společensky uznávanými osobnostmi. Všichni čtyři uvedení se v regionu těšili dobrému jménu a zpočátku

²²² GREGOROVÍČ, Miroslav. Kapitoly o českém fašismu – fašismus jako měřítko politické dezorientace. Praha 1995. s. 25-31.

²²³ Velkou váhu přikládali fašisté především vytvoření tzv. úderných čet, které měly zajišťovat hladký průběh fašistických akcí, protože se začaly množit případy narušení nebo útoku proti akcím pořádaným NOF. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 726, Oběžník Zemské správy politické v Praze ze 25. září 1926. Více o programu Národní obce fašistické v části Ideologie českého fašistického hnutí – pozn. autora.

²²⁴ MUDr. František Kučera byl blízkým přítelem R. Gajdy, který při většině svých návštěv Pardubic v jejich domě pobýval. Rodina Kučerových také po roce 1932 finančně podporovala V. Vážného.

rozhodně neměli pověst politických dobrodruhů či radikálů. Naopak v očích širší veřejnosti symbolizovaly pozitivně vnímaný nacionalismus, na který v regionu poměrně značná část obyvatel slyšela.

Domnívám se, že právě tato okolnost byla hlavním důvodem, proč se českému fašistickému hnutí začalo v Pardubicích dařit. Zdejší fašismus byl v počátečním období vnímán jako organizace vzdělaných a společensky dobře situovaných lidí, což v jiných regionech nebylo pravidlem. Osobnosti v čele pardubické NOF navíc dokázaly pro stranu získat sponzory a tolik potřebné finanční prostředky. Mezi mecenáši místní fašistické strany lze v následujícím období nalézt několik významných místních průmyslníků. Jako příklad může posloužit ing. Josef Prokop, vlastník prosperující strojírenské firmy.²²⁵

Dalším pozitivem pro pardubické fašistické hnutí v prvním roce existence Národní obce fašistické byla absence stranických rozporů. Pardubická organizace se nezapojila do sporů mezi Gajdou a opozičními frakcemi, které například na Moravě skončily vznikem Moravské Národní obce fašistické. Pardubice byly v tomto období Gajdovi věrné a působily jednotným dojmem. Vytváření protigajdovské opozice nebylo ve východních Čechách v roce 1926 na pořadu dne.

.

V.2.2 Gajda v čele Národní obce fašistické (1927)

Lednové zasedání Velké fašistické rady v Brně mělo zažehnat hrozící rozkol fašistické strany a přivést zpět některé opoziční frakce. Snaha fašistického ústředí byla úspěšná a po vytvoření autonomního moravského direktoria ohlásila Moravská NOF ukončení samostatné činnosti a návrat do mateřské strany. Na stejném zasedání bylo zvoleno také nové Direktorium a především byla do čela NOF zvolena postava Radoly Gajdy. Již v předchozí

²²⁵

Ing. Josef Prokop byl úspěšným podnikatelem ve strojírenství. V Pardubicích vlastnil firmu na výrobu mlýnských strojů, která byla největší svého druhu v Československu. Další podrobnosti o ing. Prokopovi viz např.: BOROVEC, Petr. 80 let od úmrtí pardubických podnikatelů Aloise Rainberga a ing. Josefa Prokopa. In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka, roč. 58/2013, č. 9-10, s. 265-268.

části práce bylo uvedeno, že Gajda v NOF působil v podstatě od jejího vzniku a postupně získával silnější postavení. Oficiálnímu vystoupení v pozici vůdce NOF mu však bránila jeho vojenská hodnost. Tato překážka padla v momentě, kdy byl nucen z aktivní služby odejít a na brněnském sjezdu se tak nechal veřejně prohlásit za vůdce fašistické strany.

V Pardubicích byla volba Gajdy do čela strany přijata bez velkého překvapení a v pozitivním duchu. Záhy společně s gratulací putovala do pražského ústředí pozvánka na návštěvu Pardubic. Bohumil Konopásek hodlal využít dobré známosti s Gajdou²²⁶ k posílení vlastní pozice v regionu, a proto jím byl na počátek března svolán do Pardubic krajský sjezd všech jednot pardubické a královéhradecké župy.

Krajský sjezd byl zároveň první větší veřejnou akcí ve východních Čechách, čemuž odpovídaly i přípravy. Po únorovém zasedání krajské rady v Pardubicích byla správním orgánům předána žádost o povolení veřejné oslavy desátého výročí bitvy u Zborova spojenou „se zájezdem cizích příslušníků hnutí, mezi nimiž bude i bývalý generál Radola Gajda“.²²⁷ Fašisté tím zmenšili možnost, že by pardubické setkání mohlo být zakázáno.

Na Gajdovu návštěvu byly rozeslány pozvánky s programem oslovujícím každého člena tradičně patetickým tónem: „*Bratři! Nemusíme zvlášť zdůrazňovati, že význam a důležitost této akce podmiňuje bezvýjimečnou účast všech členů. Náš veliký Vůdce chce prohlédnouti své šiky. Nuže na svá místa. Dokaž účasti, že heslo Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem, na které jsi složil slib, není pro Tebe hluchou frází.*“²²⁸

Ne všichni byli z chystané návštěvy nadšeni. V týdeníku národně socialistické strany vyšla krátká zpráva vyjadřující také názor na samotného

²²⁶ Konopásek doprovázel Gajdu poměrně často i na akcích mimo pardubický region. Společně se účastnili např. celostátního sjezdu NOF do Mladé Boleslavi. Sjezd zde proběhl od 14. do 15. srpna 1927. Pozn. autora.

²²⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 158, Hlášení Okresní správy politické v Pardubicích z 25. února 1926.

²²⁸ Národní obec fašistická – Krajská rada Hradec Králové, Východočeský obzor, roč. 23/1927, 4. 3. 1927, č. 9, s. 4.

Gajdu: „*Poprvé veřejně vyrukují černokošiláci. Bude to hec, který již dávno Pardubice neviděly, [...] zvlášť, když budou vítat sibiřského Mydláře.*“²²⁹

Radola Gajda přijel do Pardubic v neděli 6. března ráno vlakem z Přelouče, kde se předchozího večera zúčastnil zasedání místní jednoty.²³⁰ Na nádraží byl i se svou manželkou²³¹ slavnostně uvítán vedením pardubické NOF v čele s Bohumilem Konopáskem a přibližně 150 příznivci. Před nádražní budou se shromáždilo dalších několik stovek osob, které provolávaly Gajdovi slávu a doprovodily ho k připraveným automobilům. Fašisté Gajdovu návštěvu pojali opravdu velkolepě – před nádražní budovou bylo připraveno několik slavnostně vyzdobených osobních i nákladních aut.

Od nádraží se celá delegace přesunula do hotelu Zlatá štika, kde se konala veřejná schůze. Díky velmi podrobného policejnímu hlášení existuje o průběhu schůze i obsahu jednotlivých referátů dostatek zpráv.

Ve spolkové místnosti hotelu pronesli předsedové pardubické a královéhradecké župy NOF (Bohumil Konopásek a Bedřich Výborný)²³² slavnostní projevy, ve kterých uvítali Gajdu a členy direktoria. Zároveň, jak bylo zvykem, jménem všech přítomných slíbili bezvýhradnou podporu fašistickému hnutí a samotnému Gajdovi. Zejména projev Výborného, který byl skvělým řečníkem, byl několikrát přerušen souhlasnými výkřiky přítomných. Následovalo několik dalších příspěvků z řad fašistického direktoria. Dopolední setkání bylo

²²⁹ Socialistické strany v Gajdovi viděly především vojáka, který se účastnil ruské občanské války na protibolševické straně. Poprvé veřejně vyrukují černokošiláci, Východočeský obzor, roč. 23/1927, 4. 3. 1927, č. 9, s. 4.

²³⁰ Gajda v Pardubicích, Východ, roč. 10/1927, 12. 3. 1927, č. 11, s. 4.

²³¹ Gajdova druhá manželka pocházela z Ruska. Seznámil se s ní během protibolševických bojů v Jekatěrinburgu v září roku 1918. Kateřina Gajdová, původním jménem Jekatěrina Nikolajevna, byla čerkeské národnosti a v době, kdy se s Gajdou seznámili, jí bylo pouhých šestnáct let. Po návratu do Československa Gajda musel čelit nařčení z bigamie, protože podle československých zákonů byl stále ženat s první manželkou Zorou, která žila v Kyjově. Gajda oponoval údajným rozvodem, který měl proběhnout podle zákonů Kolčakova režimu. Nakonec soudní pře trvaly až do roku 1923, kdy bylo první manželství definitivně rozvedeno i podle československých zákonů. KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda. Praha 1995. s.34.;

PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011. s.50-51.

²³² Bedřich Výborný se narodil v roce 1878 v Plzni, v době konání fašistického sjezdu pracoval jako úředník ředitelství státních drah v Hradci Králové a zároveň byl předákem královéhradecké organizace NOF. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 187, Hlášení Okresní správy politické v Hradci Králové z 21. dubna 1926.

zakončeno zpěvem písně Hej Slované, po které se přítomní (kterých bylo více než osm set – pozn. autora) rozešli.

Odpolední setkání začalo na stejném místě přibližně v půl třetí odpoledne a bylo přístupné široké veřejnosti. Fašisté zamýšleli dát veřejně najevo svou jednotu a také propagovat své politické názory. Schůzi zahájili opět Bohumil Konopásek s Bedřichem Výborným. Na úvod a pro efekt jednoty fašistické strany přečetli pozdravné telegramy z mnoha míst Československa. Hlavními řečníky se poté stali profesor Ladislav Švejcar z Plzně a ing. Zdeněk Zástěra z Prahy. Oba se ve svých příspěvcích doplňovali a obecně představili svou vizi poslání fašismu při vývoji společnosti, zdůraznili výhody fašistického upořádání před podle nich nefunkční parlamentní demokracií. Neopomněli přiblížit konkrétní cíle Národní obce fašistické, zdůraznili především snahu po sociální spravedlivějším uspořádání společnosti a důsledném prosazování národních zájmů v domácí i zahraniční politice. Ladislav Švejcar kritizoval činnost politických stran, které podle něho odsunuly vlastenectví do pozadí: *„Dnes je vše u nás strana, dnes nemáme českého národa, dnes máme národy politických stran.“* Podle slov Zdeňka Zástěry chtěli fašisté *„dát československé demokracii novou formu, formu stavovského zastoupení bez politiky. K tomuto účelu je nutno organizovati se dle stavů a odborů v syndikátních radách, z nichž budou vybráni poctiví a pracovití lidé do parlamentu“.*²³³ Chtěli tak zdůraznit, že za aktuální problémy mohou ostatní politické strany a jejich mimoparlamentní vedení politiky. Kritizovali tak především činnost tzv. Pětky.²³⁴

Zástěra odmítl argument, že fašismus je vládou jednotlivce či velmi úzké skupiny lidí a vede nevyhnutelně k diktatuře. Podle jeho slov je potřeba silný

²³³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 189, Relace z veřejné schůze z 6. března 1927.

²³⁴ Tzv. Pětka byla neformálním a také mimoústavním sdružením pěti nejvýznamnějších politických stran meziválečného Československa. Poměrně často jejich činnost obcházela či částečně nahrazovala činnost parlamentu, což bylo kritizováno ostatními stranami včetně Národní obce fašistické. Byla tvořena Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou, Československou národní demokracií, Československou stranou lidovou, Československou stranou národně socialistickou a Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu. Pozn. autora.

národní stát, ve kterém budou do rozhodování zapojeny všechny vrstvy českého a slovenského národa: „*Diktatura je vláda jedince nad ostatními, po takové však fašism netouží, ale chce, aby československý národ byl ve svém státě doma a aby se vláda vrátila do rukou poctivých lidí.*“²³⁵

Oba neopomněli použít tradiční protibolševickou rétoriku a pokusili se nastínit fašismus jako řešení pro sociálně spravedlivou společnost a postavit ho jako nedestruktivní alternativu ke komunisty prosazovanému třídnímu boji. „*Nejlepší zárukou bezpečnosti státu je svornost národa; jen té se nutno naučit a fašism zachrání celou Evropu před bolševickým nebezpečím. [...] Fašismus chce v srdci dělnictva probudit sociální cítění a [...] zavrhuje třídní boj. [...] Fašismus není živlem destruktivním, poněvadž chce budovat a tvořit.*“²³⁶

Následoval příspěvek prostějovského advokáta Cyrila Svozila. Člen direktoria NOF se věnoval aktuálnímu tématu, a to tzv. Gajdově aféře. Nejednalo se o nic překvapivého, na většině schůzí fašisté předkládali vlastní verzi případu, ve které byl Gajda obětí vládního spiknutí proti jeho osobě. Předložené důkazy byly fašisty považovány za falzifikáty.²³⁷ Obvinění z vyvolání aféry směřovalo na ministra zahraničí Edvarda Beneše, kterému Svozil vyčítal, že domnělé důkazy použil až nyní, i když o nich tvrdil, že je má již od počátku dvacátých let: „*Jestliže ty dokumenty měli však již v roce 1921, měli podle nich ihned proti viníku zakročit a ne použití jich teprve tehdy, když Gajda odmítl převrát nalevo. My však tvrdíme, že dokumentů není a jestliže ano, že to jsou falsifikáty a byly objednány.*“²³⁸

Po skončení hlavních fašistických příspěvků byla dána předsedou schůze možnost krátce vystoupit i zájemcům z řad obecnostva. Toho využili

²³⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 189, Relace z veřejné schůze z 6. března 1927.

²³⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 189, Relace z veřejné schůze z 6. března 1927.

²³⁷ Je pravdou, že se v této aféře stal Gajda nejspíše obětí politické hry a cílené špionáže sovětské zastupitelské mise v Československu, která si chtěla tímto způsobem s bývalým generálem vojsk admirála Kolčaka vyřídit účty a československým představitelům (zejména Benešovi a Masarykovi) se možnost odstranit Gajdu hodila. Gajdově aféře se fašistický tisk věnoval velice často i později. Například: Československý Gandhi, České směry, roč. 1/1932, 6. 2. 1932, č. 15, s. 3.

²³⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 189, Relace z veřejné schůze z 6. března 1927.

především zástupci jiných politických stran. Nejaktivněji si počínal tajemník komunistické strany v Pardubicích Alois Novák. Zanedlouho se situace vyhrotila a hrozilo, že do té doby poklidná schůze přeroste v násilné střetnutí mezi fašisty a jejich odpůrci. Schůze byla proto Bohumilem Konopáskem na důrazné doporučení přihlížejícího policejního komisaře ukončena.²³⁹

Gajdova návštěva a krajský sjezd NOF tak skončil. Odjezd fašistického představitele na nádraží byl zdramatizován menším incidentem. Napjatá atmosféra z konce schůze se přenesla i mezi přihlížející před hotelem Zlatá Štika. Když Gajda nastupoval do připraveného automobilu, vykřikl v davu stojící muž „*Hanba Gajdovi*“ a několik dalších provokativních výroků, což vyvolalo menší potyčku mezi neznámým a přítomnými fašisty. Muž se dokonce snažil Gajdu osobně inzultovat, v čemž mu bylo zabráněno, byl fašisty zadržen a sám fyzicky napaden. Policejní zpráva uvádí, že se celý incident odehrál tak rychle, že nebylo možno zjistit totožnost nespokojeného ani fašistů, kteří se na něho vrhli.²⁴⁰

Před odjezdem se fašistická delegace se svými příznivci ještě krátce setkala v nádražní restauraci, kde byla Gajdovi několika desítkami příznivců provolána sláva. Gajda zde, stejně jako po většinu návštěvy v Pardubicích, vystupoval ve vojenské uniformě československého generála s odznakem důstojníka generálního štábu.²⁴¹

Krajský sjezd fašistů měl svůj ohlas i v regionálním tisku. Komentáře se samozřejmě lišily podle stranického zaměření jednotlivých časopisů. Vcelku pozitivní obrázek si mohl udělat čtenář národně demokratického Východu, který fašistický sjezd zhodnotil pozitivně a úspěšně.²⁴²

Většina ostatních tiskovin fašistickou akci odmítla a zhodnotila ji jako pokus fašistů o provokaci. Negativně byl většinou veřejnosti vnímán Gajda i

²³⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 189, Relace z veřejné schůze z 6. března 1927.

²⁴⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 189, Hlášení o návštěvě R.Gajdy v Pardubicích z 7. března 1927.

²⁴¹ Zajímavostí je, že na veřejné schůze v hotelu Zlatá Štika Gajda vystupoval v uniformě ruského legionáře. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 197, Hnutí fašistické na Pardubicku, 7. března 1927.

²⁴² Gajda v Pardubicích, Východ, roč. 10/1927, 12. 3. 1927, č. 11, s. 2.

řečníci na fašistickém sjezdu. Velmi ostrou reakci přineslo především národně socialistické Bratrství. List zaujal ostře protifašistické stanovisko, ve kterém podrobil kritice už samotnou přítomnost Gajdy v Pardubicích. Ještě výraznější kritika zazněla na adresu řečníků na fašistickém sjezdu a jejich výroků směrem k Benešovi a Masarykovi: „*Snad ani žádný apač z periferie Paříže nemluvil by tak o svém nepříteli jako v neděli čeští lidé, inteligenti, mluvili o mužích, tak zasloužilých o naši svobodu.*“ Autor komentáře se vcelku logicky podivil nad tím, jaké výroky na adresu ministra Beneše a prezidenta Masaryka fašistům prošly, aniž by za to byli potrestáni. Fašistický sjezd list chápal jako provokaci, kterou musí většina obyvatel Pardubic rezolutně odmítnout. „*MLČÍ-li Ti, kteří by měli mluvit či jednat, nebude mlčet k provokaci této schůzi pardubické občanstvo. Promluví řečí jasnou a srozumitelnou. A řekne: že tato provokace fašistická byla v Pardubicích možnou poprvé – a naposled!*“²⁴³

Podobný postoj zaujaly i další týdeníky. Například Východočeský obzor předložil k posouzení časté rozpouštění dělnických schůzí při náznaku kritiky představitelů města, zatímco fašistům na nedělním sjezdu prošly i výroky typu „*Hanba Benešovi*“, což v té době mohlo být hodnoceno jako porušení zákona na ochranu republiky.²⁴⁴

Po krajském sjezdu pokračoval v dalších měsících roku 1927 rozmach Národní obce fašistické v Pardubicích. Vývoj ve východočeské metropoli tak kopíroval celostátní vývoj. Činnosti místní NOF proto začaly věnovat zvýšenou pozornost policejní orgány. Místní fašisté si v létě 1927 pozornost policejních složek vysloužili svými kontakty s Národní jednotou střeleckou v Pardubicích. Mnozí fašisté byli i členy tohoto spolku a hrozilo tak reálné nebezpečí, že by tímto způsobem mohli získat značné množství zbraní. Ostatně Gajda se o to snažil již od svého nástupu do čela NOF. Již v únoru 1927 Presidium zemské správy politické v Praze upozornilo na snahu fašistů vytvořit v každé místní organizaci úderné a ochranné oddíly, které by nebyly podřízené vedení NOF, ale podléhaly by přímo Gajdovi. V červnu 1927 dostala tato snaha konkrétní

²⁴³

Mnoho řečí, špinavý čepec, Bratrství, roč. 9/1927, 10. 3. 1927, č. 11, s. 1.

²⁴⁴

Státnost a protistátnost, Východočeský obzor, roč. 23/1927, 17. 3. 1927, č. 11, s. 3.

podobu, protože vedení NOF se na svém sjezdu na Slovensku dohodlo na vytvoření tzv. Omladin NOF, které měly vzniknout u každé místní odbočky a měly mít jasně vojenský charakter. Každá skupina proto měla být ozbrojena především puškami.²⁴⁵

V Pardubicích se rozběhlo vyšetřování, ve kterém bylo potvrzeno, že několik členů Národní jednoty střelecké je zároveň členy pardubické organizace NOF. Největší úspěch zaznamenaly policejní složky při domovní prohlídce u Františka Formana. Podařilo se zajistit více než šedesát vojenských pušek a více než pět tisíc nábojů. Jednalo se o závažné zjištění, protože s takovým arzenálem mohli pardubičtí fašisté představovat značné nebezpečí. K trestnímu stíhání Františka Formana ani nikoho dalšího nakonec nedošlo, protože Národní jednotě střelecké se podařilo prokázat, že pušky získala od Československého národního svazu střeleckého, který je předtím získal od ministerstva národní obrany. A protože byla Národní jednotka střelecká jako spolek povolená a její činnost nebyla zastavena, jednalo se pouze o přestupek v místě uložení těchto zbraní, nikoli o nedovolené ozbrojování.²⁴⁶

Problémy s ozbrojováním fašistických organizací a spoluprací místních jednot NOF s organizacemi, které měly zbraně, vedlo policejní orgány k větší kontrole činnosti NOF na celém území státu. Omladina NOF se ocitla pod drobnohledem a na podzim roku 1927 byla Gajdou oficiálně rozpuštěna. Důvodů pro rozpuštění Omladiny bylo více. Kvůli narůstajícím sporům mezi Gajdou a moravskou opozicí se objevovaly případy neuposlechnutí Gajdových rozkazů a narůstající nespolehlivosti jednotlivých oddílů Omladiny. Hlavním důvodem rozpuštění organizace Omladiny se však stala tzv. Sázavská aféra.

Sázavská aféra znamenala pro Gajdu a celou NOF velký problém vzniklý z přehnané horlivosti radikální skupiny příslušníků Omladiny NOF. V následném

²⁴⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 148, Oběžník Zemské správy politické v Praze z 19. února 1927 a SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 621, Oběžník presidia Zemské správy politické v Praze z 24. července 1927.

²⁴⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 718, Informace o Národní jednotě střelecké z 12. září 1927.

šetření byla účast příslušníků Omladiny NOF potvrzena a správní orgány přikázaly její rozpuštění, což Gajda respektoval.

Nástupnickou organizací v rámci NOF se staly oddíly tzv. Junáků NOF. Šlo o lépe organizované oddíly mladých členů Národní obce fašistické. Organizace Junáků se vymezovala spíše na sportovním než vojenském základě, což byl základní rozdíl oproti Omladině. Junáci navíc nebyli ozbrojeni, měli ale sloužit jako pořádková služba na fašistických akcích. Zároveň Junáci nosili jednotnou uniformu a prezentovali se i vlastními prapory.²⁴⁷

Pardubičtí fašisté neměli s případem přepadení na Sázavě nic společného, přesto se jich tento pošetilý čin mladých radikálů dotkl. V regionálním tisku proběhla odmítavá kampaň, která Sázavskou aféru spojila s vyšetřováním v pardubické Národní jednotě střelecké. Byla vyslovena domněnka, zda se ozbrojené útoky nemohou díky přístupu ke zbraním opakovat: *„Sázavský případ [...] vyburcoval konečně z klidu úřady. [...] Aby předešlo se důsledkům dalším, vůdcem fašistů Geidlem vydán byl rozkaz, kterým rozpustí se fašistická omladina vůbec a rozhodnuto organisovati ji pod rouškou tělovýchovné organisace. [...] Bylo také zjištěno, že fašisté se ozbrojují pod firmou Národních střeleckých jednot. Marné zapírání, markantním příkladem jsou Pardubice. Zde nedávno teprve ustavena Nár. jednoty střelecké a hned dostalo se jim zbraní a střeliva. Poněvadž veřejným tajemstvím bylo, že fašistická mládež u otce Formana vyfasovala pušky a municí, provedeno bylo zdejší četnictvem šetření, při kterém zjištěno bylo, že fašistická mládež obdržela nejen pušky ale i 5000 kusů nábojů. Zabavení ovšem nemohlo být provedeno, protože mladíci jsou členy místní Nár. střelecké jednoty. [...] Jako kdyby byl dán dítěti do rukou nůž.“*²⁴⁸

Ve snaze ukázat fašistické hnutí i Gajdu v poněkud lepším světle, byla v září 1927 uspořádána v Pardubicích výstava dokumentů a památek na zahraniční odboj během první světové války. Většina vystavovaných předmětů byla zapůjčena Gajdou, a proto se výstava věnovala především činnosti

²⁴⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 948, Zpráva prezidia moravské zemské správy politické z 3. října 1927.

²⁴⁸ Žijeme v právním státě? Bratrství, roč. 9/1927, 8. 9. 1927, č. 37, s. 3.

československých legií na východní frontě. Vedle exponátů vojenského charakteru zde byla představena řada uměleckých děl, které Gajda získal během svého působení na východní frontě u československého vojska a také během spolupráce s admirálem Kolčákem. Záměr výstavy byl jednoduchý. Fašisté se snažili u veřejnosti zahrát na národní notu a spojit nesporné zásluhy československých legií v Rusku za vznik samostatného Československa s rozporuplnou osobností Radoly Gajdy. Zároveň se fašisté pokoušeli odvést pozornost od Gajdova odsouzení a degradování a vyzdvihnout jeho často neprokázané vojenské zásluhy během první světové války a tzv. sibiřské anabáze. Za všechny příklady poslouží část článku informující o zahájení výstavy: *„Fašista či nefašista, každý dobrý Čechoslovák, jemuž je milá svoboda národa a dovede ocenit skutečné zásluhy o obnovený stát československý, musí s úctou se pozastavit nad nevyvratitelným dokumentem vojenské slávy a co nad to, práce pro svobodu vlasti a národa, jakým je výstava Gajdových památek. [...] Všechny státy čtyřdohody slavné ocenily bojovníka za svobodu a lepší budoucnost Evropy, toliko ve vlasti dostalo se Gajdovi nevděku tak trpkého, jak jednou bude veliké jeho uznání, neboť bud' jak bud': pravda přec jen na konec zvítězí.“*²⁴⁹

Slavnostní otevření výstavy proběhlo v sobotu 10. září a zahajovací projev pronesl před přibližně šesti desítkami posluchačů Bohumil Konopásek. Ve své řeči vyzdvihl působení Gajdy v odboji, československé armádě i v čele Národní obce fašistické. Neopomněl připomenout Gajdovo potrestání a degradaci, z čehož obvinil Masaryka a Beneše. Jeho slova byla natolik závažná, že proti němu bylo podáno trestní oznámení pro urážku prezidenta republiky a porušení zákona na ochranu republiky. Konopásek například prohlásil, že *„o naši svobodu má jediný největší zásluhy, a to generál Gajda“* a o prezidentovi republiky a jeho spolupracovnících prohlásil, že přišli *„ke svému postavení a ku slávě jim prokazované jako slepí k zrn“*. O generálu Syrovém dokonce vulgárně prohlásil, že je *„populární proto, že má jedno oko. Jinak by o*

²⁴⁹

Nevyvratitelný dokument o výstavě o generálu Gajdovi, Východ, roč. 10/1927, 17. 9. 1927, č. 38, s. 2.

*něm nikdo nic nevěděl.*²⁵⁰ Trestní řízení u krajského soudu v Chrudimi probíhalo až do poloviny třicátých let, kdy byl tento případ odložen.

Druhá polovina roku 1927 byla v Československu ve znamení obecních voleb. Většina členské základny očekávala, že v těchto volbách se poprvé fašistická strana pokusí výrazněji uspět. Souviselo to i s pokyny, které jednotlivé jednoty získávaly již od konce roku 1926, ve kterých jim bylo zdůrazňováno, aby se v regionální politice více vymezily vůči ostatním politickým stranám a zaujaly jasné místo na politickém spektru.²⁵¹ Také v Pardubicích se od poloviny roku 1927 fašisté připravovali na blížící se volby, ve kterých hodlali sestavit samostatnou kandidátní listinu.

Do volebních příprav nejen v Pardubicích však rázně zasáhl Gajda jedním ze svých politicky nesprávných rozhodnutí. Na mladoboleslavském sjezdu v polovině srpna delegáti z regionů očekávali, že Gajda pronese projev s pokyny pro obecní volby a nastíní volební program NOF. Namísto toho Gajda prohlásil, že se NOF voleb nezúčastní a spokojil se jen s příkazem, které politické strany fašisté volit nesmějí. Pro značnou část jednot znamenalo jeho rozhodnutí zklamání.

Pardubičtí fašisté se Gajdovu rozhodnutí podřídili. V souladu s doporučením se Konopásek pokusil iniciovat vznik bloku občanských stran, který by byl podpořen fašistickými hlasy. Na jeho popud se uskutečnila schůzka představitelů většiny občanských stran, na níž Konopásek svůj návrh přednesl. Z jednání vzešla pouze dohoda o mírném předvolebním boji bez osobních útoků na členy kandidátních listin ostatních stran. Ničeho dalšího fašisté nedosáhli a nakonec se místní vedení spokojilo s doporučením, aby fašisté odevzdali hlas některé z občanských stran.²⁵²

Závěr druhého roku své existence zakončila Národní obec fašistická poněkud rozpačitě. V průběhu roku 1927 se již pevně uchytila na

²⁵⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 18, i.č. 391, Zpráva o činnost NOF v Pardubicích, září 1927.

²⁵¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 17, i.č. 85, Oběžník Zemské správy politické v Praze z 1. února 1927.

²⁵² Fašisté v Pardubicích zasahují do voleb, Bratrství, roč. 9/1927, 10. 11. 1927, č. 46, s. 1.

československé politické scéně a několikrát poměrně výrazně zasáhla do dění v republice. Vedle dvou zmíněných výstřelků radikálních členů – násilným narušením přednášky dr. Boučka v květnu v Berouně a zejména tzv. Sázavskou aférou, se fašisté připomněli například aktivitami během prezidentské volby. Odmítnutí Masarykovy kandidatury vyvrcholilo průvodem a pouličními výtržnostmi, namířenými také proti generálu Syrovému, kterého fašisté považovali společně s prezidentem Masarykem za jednoho z hlavních viníků konce Gajdovy vojenské kariéry.

Pardubická jednotka NOF vstupovala do roku 1927 jako organizačně jednotná regionální politická organizace. V prvních měsících lze její činnost hodnotit jako úspěšnou. Fašisté dokázali uspořádat několik veřejných schůzí včetně březnového krajského sjezdu pro celé východní Čechy. Vymezili se jako nacionální hnutí ochraňující české národní zájmy a stali se tak přitažlivými pro celou řadu obyvatel Pardubic. Také volba Gajdy do čela NOF se v Pardubicích projevila pozitivně. Gajdova návštěva byla v regionu i přes protesty socialistických stran hodnocena spíše kladně. Domnívám se, že kladný postoj značné části pardubické veřejnosti k fašistickému hnutí v první polovině roku 1927 byla způsobena skutečností, že místní fašistické hnutí bylo vnímáno spíše jako pokračování legionářské tradice než jako politická organizace s radikálním programem. Jinými slovy, místní jednotka těžila z personálního složení svého vedení. Konopásek a jeho kolegové symbolizovali pozitivně vnímané nacionalisty – legionáře, kteří svou činností přispěli ke vzniku samostatného Československa. Jejich působení ve fašistické straně proto bylo vnímáno jako pokračování pozitivní pronárodní činnosti.

Určitý obrat nastal v druhé polovině roku. Sázavská aféra v celostátním měřítku a vyšetřování nedovoleného ozbrojování fašistů prostřednictvím místní organizace Národní jednoty střelecké vrhlo na pardubickou fašistickou jednotu stín. Nic na tom nezměnily ani pokusy o pozitivní obraz NOF a samotného Gajdy uspořádáním výstavy o působení československých legií během první světové války.

Největší chybou tohoto období byla neúčast v obecních volbách. Pardubičtí fašisté najisto počítali s vlastní kandidátkou a reálně mohli pomýšlet na určitý volební úspěch. Gajdův příkaz neúčastnit se voleb znamenal rezignaci na možnost reálně ovlivnit regionální politiku a fašisté sami sebe odsoudili do pozice opozičního politického hnutí. Značně naivně pak vyzněla snaha působit na místní občanské strany a vytvořit jakýsi volební blok proti stranám socialistickým. Na druhou stranu otázkou zůstává, zda by po případném úspěchu v obecních volbách našla fašistická strana politické spojení. Fašisté již získali nálepku politických radikálů, se kterými ostatní strany v obavě o vlastní voliče alespoň veřejně spolupracovat odmítaly. Ostatně tato skutečnost se naplnila po úspěšných obecních volbách v roce 1932, kdy byli fašisté i přes značný volební zisk rychle odsunuti na pardubické radnici na vedlejší kolej.

V.2.3 Krize Národní obce fašistické (1928 – 1929)

Ani po dvou letech působení Národní obce fašistické nebylo možno hovořit o sjednoceném fašistickém hnutí v Československu. Ve skutečnosti se v táboře krajních nacionalistů projevíly odstředivé tendence, které znamenaly další štěpení NOF a vznik nových opozičních frakcí a uskupení. Z většího množství organizací uvedených v předchozí části práce lze v tomto období mluvit především o třech. Vedle NOF byly nejsilnějšími fašisté kolem Roberta Macha a tzv. Národní tábor.

V NOF znamenaly pokračující problémy a vystřízlivění části vedoucích představitelů z počátečního nadšení větší počet vzájemných konfliktů. Někteří členové direktoria přestávali být spokojeni s Gajdovým způsobem řízení fašistické strany. Rozčarování přinášela zejména nepromyšlená politická rozhodnutí, která vnášela do fašistických řad nejistotu. Neúčast ve volbách na podzim předchozího roku znamenala pro část fašistických předáků nenaplnění osobních ambic.

Gajda řešil spory osobitým způsobem a často velmi impulzivně. Proto v tomto období došlo k některým překvapivým personálním změnám ve vedení

NOF. V průběhu roku 1928 byl například na svou pozici v direktoriu donucen rezignovat Bohumil Konopásek.

Krise uvnitř vedení strany měla i dopad na činnost regionálních organizací. Ve východních Čechách došlo v roce 1928 k výraznému omezení činnosti a některé místní jednoty prakticky zanikly. Týkalo se to například chrudimské jednoty NOF, která v předchozím období vykazovala společně s pardubickou poměrně aktivní činnost. Pokračující problémy a omezení činnosti znamenal pro NOF výrazný pokles členské základny provázený značným úbytkem finančních prostředků. Nedostatek financí, který byl pro následující období v NOF typický, značně limitoval činnost hnutí.

Činnost pardubických fašistů se v roce 1928 omezila na uspořádání několika schůzí. Fašisté se nízký počet veřejných vystoupení snažili nahradit radikálností svých projevů. Tuto skutečnost lze doložit hned na první veřejné schůzi, která v Pardubicích proběhla až v červnu.

Místem konání byl tradičně hotel Zlatá Štika a tradiční byl i předseda schůze, kterým byl Bohumil Konopásek, pro kterého se jednalo o poslední pardubické vystoupení v pozici člena Direktorია NOF. Hlavními řečníky se tentokrát stali brněnský fašista Václav Velinský, šéfredaktor Moravskoslezské Stráže z Brna, a člen vedení a mluvčí NOF František Paulus.

Řečníci se zaměřili na aktuální zahraničně politické otázky, především na kritiku Sovětského svazu a komunistického uspořádání tamní společnosti. V komunismu viděli hlavní nebezpečí pro lidskou společnost a v té souvislosti neopomněli kritizovat československou vládu za mírný postup proti komunistické straně v Československu. Zároveň se snažili posluchače přesvědčit, že proti komunistickému nebezpečí je demokracie bezbranná a jedinou alternativou zůstává fašistické uspořádání. Demokratické zřízení dokonce označili za vládu slabých. Zároveň se několikrát negativně vyslovili o německé menšině v Československu a navrhli vyloučit ji z veřejného života.²⁵³

²⁵³

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 18, i.č. 585, Relace z veřejné schůze z 24. června 1928.

Výroky pronesené na této schůzi vzbudily určitý údiv i mezi pardubickými fašistickými příznivci, kterých bylo na schůzi několik set. Na kritiku československé vlády byli zvyklí, ale tak ostrá vyjádření obvyklá nebyla. Nebylo proto překvapením, že ostatní politické strany v Pardubicích reagovaly poměrně ostře.²⁵⁴

Na radikální projevy fašistů v Pardubicích reagovaly i vrchní správní orgány, které zvolily do budoucna daleko přísnější postup proti řečníkům na schůzích NOF a důsledné podávání trestních oznámení v případě sebemenšího porušení zákona. Zároveň byl vydán pokyn zakazující manifestaci či průvodů, které obvykle po skončení fašistických schůzí následovaly.

Na konci roku 1928 se fašistické hnutí nacházelo v hlubokém rozkladu a reálně hrozilo, že se změní v množství bezvýznamných uskupení bez sebemenšího politického vlivu na veřejnost. V samotné NOF probíhal vnitrostranický souboj mezi dvěma křídly, z nichž jedno podporovalo myšlenku větší spolupráce s jinými subjekty, reprezentovanými například stranou kolem Jiřího Stříbrného a druhou skupinou, která prosazovala samostatnost NOF.

Krise stranického ústředí se znovu projevila i v pardubickém regionu. V závěru roku 1928 byl ze své pozice v Direktoriu NOF sesazen Bohumil Konopásek. Legionářský generál se následně stáhl do pozadí a rezignoval i na postavení v čele pardubické fašistické organizace. Jeho místo v direktoriu i ve vedení pardubické jednoty zaujal okresní soudce Vážný, který tak se tak stal ve východních Čechách hlavní postavou NOF.²⁵⁵

V první polovině roku byl útlum v činnosti NOF v Pardubicích ještě výraznější. Místní představitelé ustoupili od pořádání velkých veřejných schůzí pro řádově stovky posluchačů a namísto toho pořádali schůze důvěrné pro maximálně desítky posluchačů. Fašistické schůze již nelákaly větší počet osob a konání důvěrných a komornějších schůzí bylo organizačně jednodušší, a tím i méně finančně náročné.

²⁵⁴ Za mnohé články je možno uvést článek Fašistická veřejná schůze, Východočeský republikán, roč. 10/1928, 6. 7. 1928, č. 27, s. 4.

²⁵⁵ Osobnosti Vojtěcha Vážného a jeho činnosti ve fašistické straně je věnována samostatná část – pozn. autora.

První důvěrné setkání fašistů v roce 1929 se konalo 20. ledna. Ve Zlaté štice se sešla necelá stovka pozvaných a poprvé se výrazněji představil nástupce Konopáska ve vedení pardubické jednoty Vojtěch Vážný. Hlavním řečníkem byl opět člen užšího vedení František Paulus. Jako tradičně se ve svém referátu věnoval posledním politickým událostem nejen v Československu. Na příkladu posledních událostí v Jugoslávii²⁵⁶ vyslovil názor, že systém parlamentní demokracie nefunguje. Hlavní problém viděl v přílišné síle politických stran, které se podle něho starají více o svůj prospěch než o lepší budoucnost státu: „*Demokracie, liberalismus, socialismus ustupují pozvolna formám jiným, které by umožnily plnit státu jeho úkoly. Demokracie a parlamentarismus se neosvědčily, politické strany korumpují občanstvo, volby jsou honbou za většinou umělým rozeštváním občanstva.*“ Jako alternativu předložil politický systém s posílenými pravomocemi hlavy státu. Jako vzor mu opět posloužila jugoslávská monarchie, na které vyzdvihl velké pravomoci hlavy státu, ve kterých viděl záruku lepší budoucnosti a vyslovil přání, aby podobné pravomoci byly včleněny do československé ústavy. Jako jednu z příčin aktuálních problémů viděl právě nedostatečně tvrdý postup Masaryka v jednání s politickými stranami.²⁵⁷

V souladu s důslednějším postupem dozorujících úředníků bylo proti Františku Paulusovi následující den zahájeno trestní řízení pro porušení zákona na ochranu republiky, kterého se měl dopustit urážkou prezidenta. František Paulus byl nakonec odsouzen k několikadennímu vězení a peněžité pokutě.²⁵⁸

²⁵⁶ Počátkem ledna roku 1929 provedl král Alexandr státní převrat. Svůj radikální krok ospravedlnil v prohlášení ze 6. ledna 1929 špatnou funkcí politických stran, které podle jeho názoru ničí jednotu státu. Král zrušil několik let starou ústavu a rozpustil řádně zvolený parlament. Stát tak vedl z pozice absolutního vládce, kterému ve výkonu moci a správě země pomáhal premiér a ministři, kteří byli odpovědní pouze jemu. Nový režim se opřel o vojsko a bezpečnostní aparát. Nově vydané programové prohlášení slibovalo například rychlé zavedení pořádku a kázně, důsledné prosazování slovanského nacionalismu nebo ostrý postup proti komunistické straně. Všechny tyto body byly sympatické i pro české fašistické organizace.
ŠESTÁK, Miroslav; TEJCHMAN, Miroslav. Dějiny Jihoslovanských zemí. Praha 1998. s. 417-419.

²⁵⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 20, i.č. 115, Relace z veřejné schůze z 20. ledna 1929.

²⁵⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 20, i.č. 115, Relace z veřejné schůze z 20. ledna 1929.

S blížícími se parlamentními volbami získali v NOF převahu zastánci spolupráce s dalšími krajně nacionálními organizacemi. Z následných jednání vzešel nový politický útvar s netradičním názvem Liga proti vázaným kandidátním listinám. Spojení NOF a strany Jiřího Stříbrného společně s několika menšími organizacemi zdánlivě přinášelo výhody pro všechny zúčastněné. NOF získala tolik potřebný zdroj finančních prostředků, Národní liga naopak možnost, jak prostřednictvím fašistické strany vystupňovat protihradní rétoriku.

Parlamentní volby na konci října 1929 nepřinesly novému uskupení výraznější úspěch. Liga proti vázaným kandidátním listinám se sice stala parlamentní stranou, ziskem pouhým tří mandátů se však umístila až na posledním místě mezi stranami, které se do parlamentu dostaly.

V pardubickém volebním kraji vstupovala Liga do voleb se čtyřmi kandidáty. První místo na kandidátní listině obsadil MUDr. František Novotný, obvodní lékař z Chrudimi.²⁵⁹ Výsledky Ligy v pardubickém volebním kraji odpovídaly celostátním. I zde obsadila jedno z posledních míst a z celkových více než dvě stě šedesáti tisíc hlasů získala pouhých sedmáct set hlasů. Pro srovnání vítězní agrárníci získali více padesát sedm tisíc hlasů.²⁶⁰ V samotných Pardubicích byl výsledek obdobný. Z celkových více než třiceti pět tisíc hlasů získali Ligisté v Pardubicích hlasů čtyři sta padesát. Bylo to sice o něco více než byl celostátní průměr, ale s výsledkem 1,27 % nemohli být v žádném případě spokojeni.²⁶¹

Neúspěch ve volbách činnost pardubické NOF ochromil na několik následujících měsíců. Aktivita fašistů výrazně poklesla a činnost se omezila na občasné schůze, ať již pod hlavičkou Ligy či samostatně. Zatím nejobtížnější

²⁵⁹ Kandidátní listina obsahovala 4 jména. Vedle Františka Novotného, který se v druhé polovině 30. let stal poslancem za Národní sjednocení, kandidoval Josef Peterka, krejčí z Prahy, Karel Zástěra, nadporučík v.v. z Pardubic a Eugenie Smržová, zahradnice z Pardubic. Zajímavou je absence Vojtěcha Vážného. SOkA Pardubice, f. MÚ

²⁶⁰ Pardubice, k. 126, bez i.č., Kandidátní listina Ligy proti vázaným kandidátním listinám. Volební výsledky v pardubickém volení kraji, Východ, roč. 12/1929, 2. 11. 1929, č. 44, s. 3.

²⁶¹ Výsledky voleb v župě pardubické, Východočeský republikán, roč. 11/1929, 1. 11. 1929, s. 1.

období existence NOF se tak naplno projevilo i v pardubickém regionu. Fašistická strana se v letech 1928 a 1929 potýkala s velkými vnitřními problémy, které se odrazily i na fungování regionálních organizací. V Pardubicích byla hlavním projevem sporů uvnitř NOF změna vůdčí osobnosti, když Bohumila Konopáska vystřídal Vojtěch Vážný. Dalším průvodním jevem byl úbytek členské základny charakterizovaný snížením počtu návštěvníků schůzí.

Zjednodušeně lze konstatovat, že místní jednota NOF přestala být pro většinu dřívějších sympatizantů přitažlivá. Domnívám se, že hlavním důvodem byla skutečnost, že fašisté v tomto období vyčerpali svůj politický potenciál. Dlouhodobá kritika vládní garnitury bez jasné koncepce konkrétních změn voliče v parlamentních volbách roku 1929 nezaujala.

V.3 Období hospodářské krize, reaktivizace českého fašistického hnutí do pokusu o židenický puč (1930 – 1933)

V.3.1 Rozpad Ligy proti vázaným kandidátním listinám, vznik Vlajky (1930)

Pokus o volební spojení pod hlavičkou Ligy proti vázaným kandidátním listinám byl další marnou snahou o sloučení radikálních nacionalistů do jednoho hnutí. Neúspěšné volební klání prohloubilo vzájemné střety uvnitř Ligy především mezi Gajdou a Stříbrným. Oba sokové si nárokovali vůdčí pozici a především příslušníci Stříbrného strany si často stěžovali, že Gajda zavádí do jejich řad diktátorské způsoby. Spojenectví přestávalo v průběhu roku 1930 fungovat a skončilo úplným rozpadem Ligy proti vázaným kandidátním listinám. Stříbrného příznivci své hnutí přejmenovali na Národní ligu a také fašisté začali opět působit samostatně.

Rozpad Ligy dále souvisel s nastupující hospodářskou krizí, která naplno zasáhla Československou ekonomiku právě v roce 1930. Prudké snížení životní úrovně velké části obyvatel přispěl k opětovné aktivizaci českého krajního nacionalismu. Vedle tradičních protivládních témat začala především NOF používat protiněmecká témata. Když protiněmecká nálada v září vygradovala pouličními výtržnostmi v Praze, snažila se NOF vystupovat jako ochránkyně českého národa a nastalé atmosféry využila ke svému opětovnému zviditelnění.

Aktivizace NOF v druhé polovině roku měla svůj ohlas i v jednotlivých regionech. Pardubická jednota NOF procházela na přelomu let 1929 a 1930 těžkým obdobím, ve kterém její aktivita výrazně poklesla. Po neúspěšných volbách se fašisté stáhli do pozadí a v regionu prakticky přestali veřejně vystupovat.

Teprve od poloviny června lze hovořit o zvýšení aktivity. V pozadí této změny je nutné hledat hospodářský pokles nahrávající radikálním stranám a především osobnost Vojtěcha Vážného. Pardubický soudce převzal v roce 1929

po Bohumilu Konopáskovi předsednictví pardubické jednoty a po přechodném období se mu od poloviny roku 1930 podařilo místní fašistické hnutí oživit.

Pardubičtí fašisté na sebe v roce 1930 poprvé upozornili v polovině června. 16. června proběhla v hotelu Zlatá štika tryzna za zavražděného posledního ruského cara Mikuláše II. Oficiálně bylo setkání uspořádáno pardubickými organizacemi Nezávislé jednoty legionářské a Národní jednoty střelecké, na jejím uspořádání se ale podíleli i členové NOF. Na schůzi promluvil zástupce ruských emigrantů a také Radola Gajda. Oba se shodli na podpoře ruské emigrace požadující vyslání vojenské intervenční armády, která by měla v Sovětském svazu svrhnout komunistický režim. Gajda dokonce prohlásil, že by se na území Československa měla intervenční armáda vytvořit a měla by mít oficiální podporu ze strany vládních představitelů.²⁶² Gajdova návštěva souvisela s oficiální politikou NOF, která se v tomto období snažila o navázání zahraničních vztahů ve snaze získat tolik potřebné finanční prostředky.

Gajdovy výroky byly v souladu s názory většiny ruských politických emigrantů, kteří ve východních Čechách měli početné zastoupení. Počátkem třicátých let u nic převažoval názor, že sovětský režim je slabý a drží se u moci pouze pomocí síly. Přikláněli se proto k vojenské intervenci, kterou by mohli vést bývalí ruští legionáři z Československa.²⁶³

V druhé polovině roku začala místní NOF opět pořádat klasické veřejné schůze. Agitační činnost Vojtěcha Vážného byla úspěšná a počet posluchačů se postupně přibližoval úspěšným schůzím z let 1926 a 1927. Při bližším pohledu je patrné, že právě v roce 1930 došlo k velké personální obměně ve vedení pardubického fašistického hnutí. Původní vůdci se na veřejnosti prakticky neukazovali a naopak vedle Vážného ve většině případů objevují nová

²⁶² SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 22, i.č. 109, Hlášení četnické stanice v Pardubicích z 19. července 1930.

²⁶³ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 22, i.č. 449, Hlášení Okresního úřadu v Litomyšli z 24. června 1930.

jména. Jednalo se především o chrudimského lékaře Františka Novotného a dále o městského architekta V. O. Medka a průmyslníka Stanislava Manycha.²⁶⁴

Nové vedení pardubických fašistů uspořádalo na počátku prosince 1930 největší veřejnou schůzi od neúspěšných voleb na podzim předchozího roku. Průběh schůze a především obsah projevů, které zde zazněly, charakterizují obsahovou změnu v rétorice NOF a zaslouží si podrobnější rozbor. Zatímco v druhé polovině dvacátých let převažoval ideový nacionalismus, kritika československé zahraniční politiky apod., s pokračující hospodářskou krizí fašisté vystupují radikálněji a slibují jasná a rychlá řešení namířená především proti německé menšině a socialistickým stranám.

V listopadové žádosti o povolení schůze Vážný nahlásil tři programové body: za národní ráz státu, za nedotknutelnost hranic republiky a příčiny hospodářské krize a způsoby jejího řešení.

Role hlavního řečníka se ujal sám Vážný, který ve svém příspěvku obvinil z ekonomických problémů vládu a její přehnané výdaje. Jeho výroky vyvolaly u posluchačů odezvu a především příslušníci komunistické strany, kterých se na schůzi dostavilo větší množství, dávali hlasitě najevo svůj nesouhlas. Jejich mluvčím se stal poslanec Národního shromáždění Josef Novotný.²⁶⁵

Pořadatelská služba nedokázala neklid a začínající fyzické konflikty v sále zvládnout, takže veřejná schůze byla po necelé půlhodině intervenujícím úředníkem rozpuštěna. Protestující byli nuceni opustit sál a po menším zpoždění pokračovala fašistická schůze již jako důvěrná pro posluchače s osobní pozvánkou. Vážný tak mohl dokončit svůj projev, ve kterém

²⁶⁴ MUDr. Novotný byl dalším ruským legionářem v řadách NOF. Stanislav Manych byl místní stavitel a průmyslník. Představoval jednu ze společensky uznávaných osobností v řadách fašistické strany v Pardubicích. Na počátku třicátých let zastával funkci tajemníka pardubické jednoty NOF.

²⁶⁵ Josef Novotný pocházel ze Skutíčka v okrese Chrudim. Živil se jako krejčí. Byl členem Komunistické strany Československa a v letech 1929 – 1935 byl za komunistickou stranu zvolen poslancem Národního shromáždění za volební okres Pardubice. V meziválečném období aktivně přispíval do radikálního Rudého východu. Po druhé světové válce členství v KSČ neobnovil. DOSOUDIL, F. Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách. Hradec Králové 1986. s. 189.

komentoval i narůstající požadavky menšin v Československu. Odmítl volání německé menšiny po autonomii nebo požadavky Polska na revizi hranic v okolí Těšína a slovenské Javoriny. Po okresním soudci přednesl svůj příspěvek i chrudimský lékař František Novotný. Zaměřil se především na kritiku současné vládní koalice. Kritizoval účast německých stran na vládě v Československu, neopomenul ani zmínit účast národní demokracie, která ještě před nedávnou dobou prohlašovala, že do vlády s německými stranami nikdy nevstoupí.²⁶⁶

Vykázané skupiny nespokojených příznivců komunistické strany se zatím po nuceném odchodu ze schůze sešly před hotelem a na protest se vydaly pod vedením poslance Novotného na pochod městem. Nejaktivnější skupina komunistických příznivců se sešla na Pernštýnském náměstí, kde se Novotný pokusil o improvizovaný projev a vyzval k návratu na schůzi. Bylo jim v tom zabráněno přítomnými četníky a trojice neaktivnějších protestujících byla zatčena a vzata do vazby. Následující den proti nim bylo zahájeno trestní řízení u krajského soudu v Chrudimi.²⁶⁷

Podobná reakce komunistické strany na množící se fašistické akce rozhodně nebyla nejen v Pardubicích výjimkou. Komunistické ústředí vydalo v roce 1930 pokyn k vytváření tzv. protifašistických gard, které měly za úkol narušovat schůze, přednášky a veřejná vystoupení „nepřátelských“ stran a uskupení. Z dostupných pramenů je možno vytvořit obrázek, jak tyto polovojenské organizace měly vypadat. Šlo o skupiny mladých členů komunistické strany, které byly organizovány pod hlavičkou Komunistického svazu mládeže v Československu. Měly za úkol prosazovat názor komunistického vedení a zároveň vytvářet nátlak na politické odpůrce a vedoucí politickou garnituru. V nařízení o jejich vytváření doslova stojí, že úkolem protifašistických gard je *„boj proti fašismu a sociálfašismu“* a současně boj *„v čele protestujícího proletariátu na ulicích a proti brutálnostem policie a četnictva“*. Z toho důvodu byly považovány za ilegální a tajné organizace, na

²⁶⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 21, i.č. 85, Relace z veřejné schůze ze dne 4. prosince 1930,

²⁶⁷ SOKA Pardubice, Presidiální spisy OÚ Pardubice, kt.22, i.č. 832. Hlášení okresního hejtmana v Pardubicích ze dne 5. prosince 1930.

kteře se vztahoval zákon na ochranu republiky umožňující proti nim zasáhnout. Stojí za zmínku, že v podstatě svým upořádáním a posláním kopírovaly Omladinu NOF či jejich následovníky z Junáků NOF.²⁶⁸

Fašistická schůze a komunistická demonstrace a pochod měly ohlas i mezi veřejností a v tisku. Není překvapující, že komentáře a hodnocení událostí se výrazně liší podle stranické příslušnosti. Redakce Východu poukazuje na skutečnost, že k násilí a porušení zákona se schylovalo v podstatě již před začátkem schůze, protože skupinky mladých komunistů rozšířily po městě větší množství protifašistických letáků s vybízením k rozbití jejich schůze. Trnem v oku jim byla především účast Gajdy, kterého nazvali masovým vrahem ruské revoluce. List si neodpustil kritiku obou zneprátelených táborů, které se nesnaží vyřešit současné politické a hospodářské problémy klidnou a demokratickou cestou, ale sázejí na násilí či utlačování národnostních menšin. Národní demokracie se ohradila i proti nařčení z vypočítavé účasti v současné vládní koalici: *„Účast v česko-německé vládě není věcí našeho srdce, ale musíme tam být, aby držitelé moci nenadbíhali Němcům ještě víc, než se děje, že jsme tam mnohemu pro národ osudnému zabránili.“*²⁶⁹

Velmi silný kalibr vytáhl ve svém hodnocení fašistický týdeník Říšská stráž. Za poměrně vysokou účastí na schůzi viděl skutečnost, že česká společnost *„má již konečně dost politiky, jež by z nás, panujícího národa, chtěla udělat v našem státě národ druhořadý, má dost režimu, jenž jest je vším jiným, jen ne tzv. demokracií.“* Kladně byl zhodnocen projev Gajdy i Vážného: *„Bratr Vážný promluvil skvělou politickou řeč vysoké myšlenkové i formální úrovně. Bratr Vůdce v hodinové řeči zabýval se podrobně hospodářskou krizí i mravními nedostatky české společnosti rozrušované ve svém vývoji realistickým jedem.“*²⁷⁰

²⁶⁸ Oběžník prezidia Zemského úřadu v Praze ze dne 22. května 1930, SOkA Pardubice, Presidiální spisy OÚ Pardubice, kt. 22, i.č. 393.

²⁶⁹ Skandální výjevy na fašistické schůzi, Východ, roč. 13/1930, 6. 12. 1930, č. 49, s. 1.

²⁷⁰ Vítězné a skvělé schůze Čsl. fašistů-vlastenců na českém a moravském venkově, Říšská stráž, roč. 4/1930, 10. 12. 1930, č. 48-49, s. 6.

Zcela opačný pohled na stejný večer přineslo komunistické Rudé právo. KSČ naopak považovala události kolem fašistické za svůj úspěch. Kladně bylo hodnoceno především narušení veřejné schůze, kdy se komunisté pokusili fyzicky napadnout a inzultovat řečníky včetně Gajdy. Fašistický předák byl dokonce obviněn z ohrožování přítomných revolverem.²⁷¹

Ať budeme hodnotit podobné fašistické akce jako úspěšné, či nikoliv, je nesporné, že díky osobnosti okresního soudce Vojtěcha Vážného zaznamenalo fašistické hnutí v Pardubicích dlouho vyhlášené obrození. Nade vši pochybnost Vážný dokázal lépe využít úřední autoritu díky působení v pardubické justici. Veřejnost daleko výrazněji přemýšlela o fašistickém programu, který jí byl předkládán osobou, která měla symbolizovat dodržování práva a zákonů, než v době Vážného předchůdců. Zbytek politického spektra naopak neustále upozorňoval na nebezpečí spojování pozice okresního soudce a představitele extrémně zaměřeného hnutí, kterým Národní obec fašistická nesporně byla. Národně socialistická strana si tak položila otázku, zda je v Pardubicích fašistům dovoleno více než například komunistům, kteří byli úřady považováni za stejně nebezpečné hnutí. *„Fašistům je u nás dovoleno všecko, snad proto, že jedním z vedoucích činitelů fašistického hnutí u nás je okresní soudce p. Vážný, který jezdí na fašistické schůze [...] a k němuž do úřadu mají fašisté volný přístup a který za stranu p. Stříbrného kandidoval?“*²⁷²

Nejen kvůli těmto protestům začala být činnost Vojtěcha Vážného policejními složkami podrobně monitorována a úřady si také více rozmýšlely povolování veřejných fašistických schůzí. Před rokem 1930 byla v podstatě povolena každá, která byla řádně ohlášena. Nyní úřady poměrně často uplatnily zákon na ochranu republiky, který umožňoval nepovolit veřejnou akci, pokud by existovala možnost, že bude porušen veřejný pořádek. Fašisté proto částečně změnili taktiku a svá setkání v problematických místech ohlašovali jako důvěrná s předem nahlášeným seznamem pozvaných a pozvánkami na jméno.

²⁷¹ Gajda se bránil revolverem proti dělníkům, Rudé právo, roč. 11/1930, 6. 12. 1930, č. 282, s. 3.

²⁷² Je u nás fašistům dovoleno všecko? Bratrství, roč. 13/1930, 9. 10. 1930, č. 41, s. 4.

Příkladem takového setkání byla důvěrná schůze v Černé za Bory na okraji Pardubic 21. prosince 1930. Šlo o poslední akci roku a zároveň jednu z prvních, kterou pardubická fašistická organizace uspořádala mimo centrum města. Stála za tím snaha Vážného rozšířit působnost i na pardubická dělnická předměstí a do blízkých obcí, ve kterých měly převahu socialistické strany. Schůze nakonec proběhla v klidu i přes snahu radikálních komunistů, kteří se pokusili fašistické setkání přerušit. Početná četnická hlídka jim ale ve vstupu do sálu zabránila.²⁷³

Rok 1930 se v Pardubicích stal pro NOF jakýmsi restartem. Po prvních úspěších v polovině dvacátých let přišel úpadek v mezidobí mezi obecními volbami na konci roku 1927 a volbami parlamentními v roce 1929. Fašistická strana byla zmítána krizí, která reálně hrozila úplným rozpadem místní jednoty. Přesto se NOF na politické scéně prvorepublikových Pardubic udržela a rok 1930 pro ni znamenal začátek nového období.

Do období hospodářské krize vstoupili místní fašisté v novém personálním složení, z něhož vynikal soudce Vážný. Volba příslušníka československé justice se ukázala jako dobrý tah, se kterým mohl být Gajda spokojen. Vážný navázal úzkou spoluprací především s Františkem Novotným, který stál také za znovuoobnovením chrudimské jednoty.

Nové vedení fašistické organizace dokázalo využít radikalizace společnosti na počátku třicátých let. NOF se opět stala pro širší veřejnost ve východních Čechách přitažlivou, když s těžkou ekonomickou situací znovu vyplul na povrch český nacionalismus, který na konci dvacátých let přestával být hybnou silou politiky. O následujícím období přibližně dvou let tak lze hovořit jako o nejúspěšnějším v činnosti NOF v Pardubicích během první republiky.

Zvýšená aktivita NOF v Pardubicích kontrastovala s utlumením činnosti Národní ligy. V pardubickém regionu v roce 1930 Národní liga veřejně téměř nevystupovala a většina příznivců krajního nacionalismu inklinovala k NOF. Větší obliba Národní obce fašistické před Národní ligou byla v pardubickém

²⁷³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 22, i.č. 872, Relace z fašistické schůze v Černé za Bory z 21. prosince 1930.

regionu způsobena především úzkými vazbami místních představitelů NOF na Gajdu. Vážný byl členem Direktorია a kontakty dalších místních fašistů s Gajdou byly také nadstandardní. Sám Gajda do Pardubic zajížděl na pravidelné návštěvy a posiloval tak postavení místního vedení. Naopak mezi příznivci Národní ligy se v pardubickém regionu nenašla výraznější osobnost typu Vážného, která by zprostředkovala užší kontakty s ústředním vedením strany.

V.3.2 Posílení fašistických hnutí, úspěch v obecních volbách (1931 – 1932)

Přestože se ani v roce 1930 nepodařilo nacionálním stranám vytvořit společnou platformu, na jejímž základě by dokázaly účinně spolupracovat, nesplnilo se přání prohradní skupiny, aby se fašistické hnutí vzájemnými spory samo rozpadlo. Zůstává otázkou, jak by situace vypadala, kdyby do Československa nedorazila ekonomická krize. Je však faktem, že se na počátku třicátých let nacionálním skupinám podařilo zastavit úbytek členské základny. I když počet členů NOF byl v roce 1930 nižší než v polovině dvacátých let, lze najít regiony, kde počet členů mírně vzrostl.

Všeobecnému nárůstu agresivnějšího politického soupeření první poloviny třicátých let se přizpůsobila i fašistická strana. Vedle kritiky vládnoucí garnitury a vyzdvihování vlastního politického programu stále častěji zazníval požadavek na radikální postup proti politickému systému. V projevech na většině vystoupení zaznívá v různých podobách požadavek na odstranění politických stran radikálním způsobem za použití násilí. Jednalo se ve srovnání s druhou polovinou dvacátých let o markantní změnu.

V následujících dvou letech se z pardubického regionu stala jedna z opor fašistického hnutí, proto je tomuto období věnována na následujících stránkách detailní pozornost.

Po úspěšném obnovení činnosti v roce 1930 se pardubická organizace NOF pevně uchytila v povědomí místních lidí a našla si poměrně početnou skupinu členů a sympatizantů. Fašisté získali větší sebedůvěru a stanovili si

konkrétní cíl, kterým byl úspěch v obecních volbách. Hodlali získat pozice v zastupitelstvu města a stát se politickou silou schopnou ovlivňovat regionální politiku. V následujícím období je tak v pardubické jednotě patrná zvýšená činnost. Nejaktivněji si počínal Vojtěch Vážný, který hodlal prostřednictvím úspěchu fašistické strany uspokojit vlastní politické ambice.

Potenciálu pardubického regionu si bylo vědomo i fašistické ústředí. V roce 1931 jsou proto zaznamenány časté návštěvy Gajdy v Pardubicích a blízkých obcích. Jen v březnu se ve východních Čechách objevil třikrát a pokaždé promluvil na veřejných schůzích. Všechna setkání probíhala podle tradičního scénáře. Úřadům byla nahlášena jako veřejné schůze lidu s programem „*O československém fašismu a politické situaci*“. Téma bylo dostatečně neutrální, aby úřady neměly důvod schůzi nepovolit, a zároveň umožnilo řečníkům vyjádřit se ke všem aktuálním politickým a hospodářským tématům.²⁷⁴ Vedle Gajdy na schůzích vždy vystoupil i někdo z „místních“, nejčastěji někdo z trojice Vojtěch Vážný, František Novotný, Stanislav Manych. Na všech schůzích se sešlo několik desítek až stovek posluchačů.

S rostoucím počtem úspěšných vystoupení vzrostla i sebedůvěra pardubických fašistů. Počet setkání a veřejných debat se v dalších měsících výrazně zvýšil. Zatímco v předchozích letech uspořádali fašisté několik schůzí ročně, nyní jich proběhly jen v dubnu a květnu více než dvě desítky. Zároveň lze sledovat nový trend. Fašisté začali přesouvat většinu svých vystoupení do menších obcí v okolí Pardubic, což bylo pro NOF na počátku třicátých let typické. Oproti druhé polovině let dvacátých se změnilo sociální složení členské základny ve prospěch venkovského obyvatelstva.

Všechny dubnové a květnové schůze zorganizoval Vojtěch Vážný, který také na každé z nich promluvil.²⁷⁵ Na příkladu schůze v Dřítči ze 17. května je

²⁷⁴ Schůze byly svolány na 14. března do Přelouče, 15. března do Podůlšan a následně do Holic a 17. března do Rosicích nad Labem. Schůze v Holicích se nakonec neuskutečnila. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 23, i.č. 545, Hlášení okresního hejtmana v Pardubicích z 12. března 1931.

²⁷⁵ Schůze byly naplánované do následujících obcí: Staré Ždánice, Libišany, Pohřebačka, Lázně Bohdaneč, Lohenice, Rohovládová Bělá, Spytovice, Valy u Přelouče, Lány na Důlku, Rybitví, Trnová, Kunětice, Dolní Ředice, Osice, Dašice, Dolní Roveň, Ostřetín,

možné sledovat způsob agitace na venkově v období hospodářské krize. Vážný ve svém projevu obvinil vládu ze špatného hospodaření se státním majetkem a rozpočtem. Největší možnost úspor viděl ve snížení počtu ministerstev a počtu státních úředníků. Neopomněl zmínit nedokončenou pozemkovou reformu a kritizoval především neprůhledné přerozdělování zbytkových statků. V souladu s oficiálním stanoviskem strany zazněl i požadavek na podporu národního elementu v Československu, tzn. upřednostnění českých případně slovenských zaměstnanců před příslušníky národnostních menšin, zejména Němců. Gajda, který na Vážného navázal v kritice politického systému, následně navrhl fašisty prosazovanou změnu volebního systému, ve které se objevil požadavek na zrušení senátu jako nepotřebné a drahé instituce.²⁷⁶

Některá ohlášená setkání se NOF nevydařila a byla záhy po svém začátku ukončena intervenujícím úředníkem nebo samotnými pořadateli. Tento scénář se odehrál například na schůzi v Trnové 4. května. Nedlouho po zahájení musela být schůze pro velký odpor části obecnstva (policejní zpráva uvádí sympatizanty sociální demokracie a agrární strany – pozn. autora) ukončena, protože Vážný jako hlavní pořadatel nedokázal protestující posluchače uklidnit a schylovalo se k fyzickému násilí v publiku.²⁷⁷

Největším fiaskem bylo zrušení schůze, ohlášené na 14. května do Holic. Původně mělo jít o veřejnou schůzi, na které fašistům velmi záleželo, protože politické zdejší schůze byly hojně navštěvovány stovkami posluchačů. Kvůli obavám z výtržností místní úřady veřejné setkání zakázaly a povolily pouze konání schůze důvěrné. I tu nakonec Vážný ještě před začátkem zrušil, protože v sále došlo k potyčkám mezi přítomnými fašisty a skupinou místních komunistů.²⁷⁸

Nemošice, Dříteč a Vysoké Chovjno (seřazeno podle data, schůze proběhly od 27. dubna do 20. května, nakonec se nekonala setkání v Pohřebačce, Lázních Bohdaneč a Valech u Přelouče)., SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 23, i.č. 461, Hlášení okresního hejtmána v Pardubicích z 11. května 1931.

²⁷⁶ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 23, i.č. 491, Relace z veřejné schůze v Dřítči z 19. května 1931.

²⁷⁷ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 23, i.č. 644, Zpráva prezidia Zemského úřadu v Praze z 18. června 1931.

²⁷⁸ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 23, i.č. 475, Hlášení komisaře

I přes občasné neúspěchy dosáhli fašisté v pardubickém regionu svého cíle. Frekvence jejich schůzí výrazně narostla a také počet posluchačů byl vyšší. Také členská základna se rozšířila, když nárůst členů fašisté zaznamenali především na venkově.

Vzhledem k většímu zájmu o fašistické hnutí ze strany veřejnosti, začaly NOF ještě důsledněji kontrolovat i správní orgány. Vše se dělo v souladu s nařízením prezidia Zemského úřadu v Praze. Ústřední orgány se obávaly, že na důvěrných schůzích jsou často porušována ustanovení zákona na ochranu republiky, především jsou uráženi hlavní představitelé Československa v čele s Masarykem a Benešem. Fašisté většinu svých schůzí označili za důvěrné a omezili tak problémy s napadáním schůzí radikálními odpůrci. Zároveň ubylo žalob pro porušení zákona na ochranu republiky či pro porušení shromažďovacího zákona.²⁷⁹

První polovina roku 1931 naznačila, že pardubická jednotka NOF začíná získávat na síle. Zvýšený počet schůzí přinášel pozvolný nárůst členské základny a místní fašistické hnutí již nebylo jen doménou samotných Pardubic. Své stoupence fašisté našli i mezi částí venkovského obyvatelstva, čemuž fašisté přizpůsobili obsah svých projevů. Vedle tradičních výroků proti vládě, zahraničnímu kapitálu nebo vysoké nezaměstnanosti, se častěji objevují zemědělská témata. Fašisté se více vyjadřovali o kritizované pozemkové reformě, požadovali omezení dovozu zahraničních potravin nebo zvýšení cel na jejich dovoz apod.

V průběhu prvního pololetí se mezi vedením místní jednoty zrodila myšlenka na uspořádání celostátního sjezdu. Fašisté došli k závěru, že jednotvárné pořádání schůzí mohou doplnit větší akcí, která by necelý rok před obecními volbami pozitivně zapůsobila na regionální veřejnost. Okolnosti myšlenky sjezdu nahrávaly, protože na konec května bylo naplánováno otevření Celostátní výstavy tělesné výchovy a sportu, která se měla stát pro rok

²⁷⁹ politické správy ze dne 14. května 1931.
SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 644, Oběžník prezidia Zemského úřadu v Praze z 26. května 1931 a SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 808, Oběžník prezidia Zemského úřadu v Praze z 3. srpna 1931.

1931 největší akcí podobného typu v celé republice. Možnost zviditelnění místních fašistů v celostátním měřítku tak bylo lákavé, což si uvědomoval především Vojtěch Vážný, který úspěšným sjezdem hodlal posílit svou pozici nejen v místním fašistickém hnutí.

V.3.2.1 Sjezd Národní obce fašistické v Pardubicích (červenec 1931)

Fašistický sjezd se společně s obecními volbami na počátku následujícího roku stal významnými událostmi v existenci pardubické jednoty NOF. Na následujících stranách se podrobně věnuji přípravám, průběhu a ohlasu sjezdu ze stran úřadů, fašistů i jejich politických rivalů. Popis a analýza červencových událostí roku 1931 by se mohla jevit jako příliš podrobná, domnívám se však, že to není ke škodě práce. Na příkladu onoho červencového víkendu lze vytvořit konkrétní obraz, jakým způsobem fašistická strana jednala se správními orgány, nebo jak na veřejné vystupování fašistů reagovala pardubická veřejnost. Také analýza dobového tisku, ve kterém se hodnocení jedné a té samé události velmi liší, je přínosná pro zhodnocení vztahů místní NOF k ostatním politickým stranám v regionu.

Celostátní výstava tělesné výchovy a sportu se stala jednou z největších kulturních a společenských akcí, které se ve východočeské metropoli konaly. Otevření výstavního areálu 31. května 1931 byla přítomna řada státních činitelů včetně členů parlamentu a vlády. Ve slavnostním projevu prezident Masaryk vyzdvihl sportovní a kulturní pověst východočeské metropole: „*Pardubice mají svou sportovní tradici. [...] Pokračujte v této tradici a buďte živým příkladem svému bližšímu okolí a ostatním městům.*“²⁸⁰

Výstava se těšila velkému zájmu návštěvníků, takže ji pro své zviditelnění použila celá řada nejen politických stran a hnutí.²⁸¹ Národní obec

²⁸⁰ Celý projev prezidenta republiky při zahájení výstavy viz: KORBEL, Bohumil; JELÍNEK, Bedřich. Tělovýchova a sport Československé republiky na výstavě v Pardubicích. Pardubice 1931, s. 12.

²⁸¹ Výstavu od konce května do 4. října, kdy byla výstava oficiálně uzavřena, navštívilo více

fašistická nebyla výjimkou a celostátní sjezd naplánovala na polovinu července. Hlavním organizátorem se stal Vážný, který úspěšnou akcí zamýšlel posílit svou pozici v rámci fašistické strany. Plánovaný sjezd se pro takový záměr ideálně hodil, čehož si všimly také místní správní orgány: „*Pořádání fašistického sjezdu v Pardubicích je pro okresního soudce Vážného [...] první příležitostí veřejně vystoupiti před tisíci a tisíci účastníky, čímž jeho význam jen vzroste.*“²⁸² Sjezd se tak měl stát demonstrací fašistické jednoty v rámci strany i před veřejností a přípravám sjezdu byla v NOF věnována značná pozornost.

První zmínka o konání sjezdu byla otištěna v ústřední tiskovině NOF 24. června 1931: „*Manifestační sjezd Národní obce fašistické v Pardubicích ve dnech 18. a 19. července bude přehlídkou fašistických řad, manifestací pro českou říši a pro Spojené státy slovanské, obnovením přísahy věrnosti bratru Vůdci gen. Gajdovi a fašistickému hnutí. [...] Říšský sjezd fašistický soustředí v jednu českou rodinu všechny hospodářské stavy našeho národa! Zde půjdou svorně v jednom šiku dělníci, rolníci, obchodníci, živnostníci a duchovní pracovníci tak, jak je ve fašistických zásadách a jak bylo v památný 28. říjen 1918.*“²⁸³

Zvláštní pozvání patřilo legionářům, kteří byli vyzváni k co nejpočetnější účasti na sjezdu. NOF legionářské noty využívala při každé příležitosti a fašistické hnutí stylizovala jako pokračovatele legionářské tradice z první světové války. Jednalo se o snahu využít popularitu legionářů mezi veřejností a zároveň připomenout Gajdovu účast v ruských legiích: „*Bratři legionáři! Zúčastněte se všichni říšského fašistického sjezdu v Pardubicích v legionářských krojích. Půjdete v našem průvodu na čelném místě, jak Vám patří pro Vaše zásluhy o blaho Vlasti. Budete tvořit zvláštní oddíl, který bude*

než milion návštěvníků. Svůj sjezd či manifestaci zde uspořádaly prakticky všechny politické strany a významnější kulturní, sportovní či hospodářská sdružení a organizace. Pozn. autora.

²⁸² Vážný své osobní ambice v Národní obci fašistické neskrýval po celou dobu své kariéry. Jeho snaha stát se jedním z čelních představitelů fašistického hnutí mělo za následek i jeho pozdější problémy v československé justici. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

²⁸³ Připravujte se na Celoříšský sjezd fašistický v Pardubicích, Stráž říše, roč. 5/1931, 24. 6. 1931, č. 25, s. 4.

*naší chloubou a pýchou. Dokažte svojí účastí, že stojíte za svým sibiřským Vůdcem a že mu zůstanete věrni navzdory těm, kdo ho zneuctili. Přijedte všichni! Pardubice se na Vás srdečně těší.*²⁸⁴

Fašističtí představitelé předpokládali velkou účast. Podle velmi optimistických odhadů počítali, že by se v Pardubicích mohlo setkat patnáct až dvacet tisíc fašistů. Neponechali proto nic náhodě a hodlali ze sjezdu udělat velkou společenskou událost. Hlavní úlohu měl sehrát Gajda, který hodlal veřejně vystoupit v centru města: *„Na staroslavném Pernštýnském náměstí v Pardubicích bude historický tábor lidu. Zde promluví slavnostní řeč sibiřský hrdina generál Gajda. Občanstvo celé župy pardubické dostaví se na tento tábor, aby poslechlo pravdu o dnešních hospodářských a politických poměrech.*“²⁸⁵

Nejmasovější událostí měl být plánovaný průvod městem, který začínal na hlavním vlakovém nádraží v neděli dopoledne. Po průvodu městem fašisté počítali se společnou prohlídkou výstavy zakončenou večerní veselicí na výstavišti. Účastníci sjezdu byli proto vyzváni, aby se shromáždili před nádražím s dostatečným časovým předstihem a usnadnili organizátorům uspořádání slavnostního průvodu.²⁸⁶

Vrcholnou událostí se měla stát uzavřená recepce v hotelu Veselka za účasti čelních představitelů NOF a vlivných osobností veřejného života z východočeského regionu. Setkání mělo mít podobu slavnostního večírku, kde Gajda hodlal znovu veřejně vystoupit. Měl v úmyslu pronést přednášku o poměrech v Sovětském svazu.²⁸⁷ Účast na recepci měla být odměnou pro představitele jednotlivých žup NOF.

²⁸⁴ Připravujte se na Celoříšský sjezd fašistický v Pardubicích, Stráž říše, roč. 5/1931, 24. 6. 1931, č. 25, s. 4.

²⁸⁵ Připravujte se na Celoříšský sjezd fašistický v Pardubicích, Stráž říše, roč. 5/1931, 24. 6. 1931, č. 25, s. 4.

²⁸⁶ Připravujte se na Celoříšský sjezd fašistický v Pardubicích, Stráž říše, roč. 5/1931, 24. 6. 1931, č. 25, s. 4.

²⁸⁷ Přesný název přednášky zněl O Rusku carském a dnešním bolševickém. Připravujte se na Celoříšský sjezd fašistický v Pardubicích, Stráž říše, roč. 5/1931, 24. 6. 1931, č. 25, s. 4.

U příležitosti sjezdu bylo do Pardubic na večer 18. července svoláno i slavnostní zasedání ústředního výkonného výboru Národní obce fašistické a porady jednotlivých stavovských skupin.²⁸⁸

O přípravách fašistického sjezdu obdržely informace také policejní a správní orgány v Praze i Pardubicích. Vedení Pardubic se představa pochoduujícího fašistického davu rozhodně nezamlouvala. Proto již 29. května 1931, ještě před oficiálním zveřejněním informace o pořádání, zaslal přednosta pardubického okresního úřadu prezidentovi Zemského úřadu v Praze návrh na zakázání pořádání sjezdu.²⁸⁹ Pardubičtí představitelé se oprávněně domnívali, že by mohlo dojít k nepříjemným incidentům mezi fašisty a jejich odpůrci: *„Ježto se dá očekávat, že výstava bude vyhledávána četnými návštěvníky, jest nebezpečí, že by při známé animositě příslušníků jiných stran k fašistickému hnutí mohlo dojít také k porušení veřejného pořádku, což by mohlo také poškodit výstavní podnik, jehož význam je celostátní.“* Za snahou zamezit pořádání sjezdu je možno najít také snahu o omezení vlivu místní NOF před blížícími se obecními volbami.

Odpověď přednosta okresního úřadu obdržel 25. června s vysvětlením, že se v rámci Celostátní výstavy tělesné kultury a sportu uskuteční slavnosti a sjezdy i dalších politických stran a společenských organizací. Zákaz sjezdu jen pro jednu politickou stranu by podle zemského úřadu nemusel vést k očekávanému výsledku a naopak mohl pozici fašistické strany posílit: *„Žádám proto pana přednostu, aby znovu uvážil, zda eventuelní zákaz shora uvedeného*

²⁸⁸

Národní obec fašistická byla rozdělena do několika stavovských skupin, které v podstatě kopírovaly hlavní odborové skupiny v Československu. Pro zajímavost uvádím úplný výčet skupin, které se měly v Pardubicích 18. července 1931 setkat.

1. legionáři (hotel Veselka)
2. národní fronta zemědělců (hotel Zlatá štika)
3. dělníci (restaurace Na starém Pernštýně)
4. národní fronta železničářů (hotel Palác)
5. junáci (restaurace Na novém Pernštýně)
6. fašistická pomoc – ženy (restaurace ve Smilově ulici)
7. duševní pracovníci (Okresní dům)
8. živnostníci, obchodníci, průmyslníci (Živnostenská beseda)

²⁸⁹

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o přípravě fašistického sjezdu z 29. května 1931.

*sjezdu nestal by se spíše účinným agitačním prostředkem pro posílení fašistických řad, kdyžto sjezdy ostatních stran jsou povolovány a trpěny.*²⁹⁰

S doporučením povolit fašistický sjezd dorazila do Pardubic informace, že se pořádání sjezdu ve vedení NOF přikládá velký význam a že direktorium NOF vyvíjí velkou agitaci i mezi Junáky NOF. Podle důvěrných zpráv byl velitelem sjezdových oddílů jmenován Tomáš Kolář.²⁹¹ Junáci NOF se slavnostního pochodu městem hodlali zúčastnit oblečení do slavnostních stejnokrojů.²⁹² Bylo proto vydáno upozornění, že nošení nepovolených stejnokrojů nesmí být fašistům umožněno. Policejním ředitelstvím byl nastíněn i charakter chystaného průvodu, který měl připomínat slavnostní vojenskou přehlídku: *„Jednotlivé oddíly mají býti formovány po způsobu vojenském a hlavní velitelé mají jeti na koni. V čele průvodu pojedou vůdce poslanec Gajda na bílém koni v uniformě ruského generála a má míti na této připnuty veškeré řády, které obdržel.*“²⁹³

Přednosta okresního úřadu dal na radu pražského ústředí a na konci června vydal úřední povolení ke konání sjezdu. V úřední zprávě pro prezidium zemského úřadu okresní hejtman uvedl, že se kladně rozhodl i díky záruce hlavního pořadatele soudce Vážného: *„Po vyšetření nynější situace a vzhledem k záruce organizátora okresního soudce Vojtěcha Vážného okresní úřad povolil pořádání sjezdu ve dnech 18. a 19. července t.r.*“²⁹⁴ Fašisté však neuspěli v pokusu získat povolení účastnit se průvodu a dalších akcí ve stejnokroji. Vážný argumentoval tím, že na podobných akcích v jiných městech úřady nošení stejnokroje trpěly.²⁹⁵ Dá se s jistotou předpokládat, že i po oficiálním

²⁹⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Dopis prezidia Zemské úřadu v Praze z 25. června 1931.

²⁹¹ Tomáš Kolář, toho času vrchní náčelník Junáků NOF, byl Gajdou pro fašistický sjezd určen velitelem sjezdových oddílů NOF. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Příprava fašistického sjezdu.

²⁹² Stejnokroj obsahoval žlutou košili, trampskou čapku a kožený opasek SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Příprava fašistického sjezdu.

²⁹³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Příprava fašistického sjezdu.

²⁹⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Povolení fašistického sjezdu z 30. června 1931.

²⁹⁵ Za stejnokroj úřady nebyla považována jen uniforma, ale i nošení černé košile, případně bílé košile s černou kravatou. Skupině fašistů, která by byla takto oblečená, mělo být

povolení a přes záruky pořadatelů, měly policejní orgány v Pardubicích obavy z problémů, které účast velkého množství fašistů přinese. Okresní hejtman proto požádal o přidělení značných posil pro četnictvo na celou dobu sjezdu.

Fašistický sjezd byl tedy na konci června roku 1931 úředně povolen. Rozhodnutí bylo zasláno i Vážnému se sdělením, že okresní úřad v Pardubicích povoluje veřejnou schůzi a veřejný průvod podle tehdy platných zákonů. Současně Vážný získal povolení uspořádat průvod z okolních obcí Doubravice, Dražkovice, Černá za Bory, Hradiště, Svítkov a Sezemice. V souladu s tiskovým zákonem mu bylo povoleno vylepit předem schválené letáky a plakáty. Zároveň mu bylo zdůrazněno, že jako pořadatel odpovídá za získání povolení na pořádání zmíněných akcí od vlastníků pozemků a že především ručí za dodržení zákonů a veřejného pořádku během celého víkendu.²⁹⁶

Přílohou povolení byl i podrobný harmonogram celého sjezdu, jehož porovnání se skutečným průběhem událostí přináší zajímavé skutečnosti.

Podle programu bylo na sobotní odpoledne naplánováno slavnostní otevření výstavy památek Radoly Gajdy v Okresním domě v Pardubicích. Samotný Gajda s manželkou plánoval příjezd Pardubic na 18. hodinu a měl být na nádraží uvítán členy výkonného výboru strany.

Na neděli byl připraven daleko bohatší program. Po osmé hodině ranní mělo dojít ke slavnostnímu přivítání dorazivších členů ústředního výkonného výboru NOF na nádraží. Sraz účastníků průvodu byl před železniční nádraží a do přilehlých ulic připraven na půl desátou dopoledne. Následně měl projít hlavními ulicemi města a skončit na Pernštýnském náměstí, kam byl naplánován i tábor lidu spojený s projevy na téma *O československém fašismu* a zároveň měla být uctěna památka padlých během první světové války v boji za samostatné Československo. Odpoledne fašisté chtěli strávit společnou prohlídkou výstaviště a víkend zakončit večerní veselící na stejném místě.

²⁹⁶ znemožněno se veřejných akcí zúčastnit SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Povolení fašistického sjezdu z 30. června 1931. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Dopis okresního úřadu V. Vážnému z 1. července 1931.

Organizátoři pamatovali i na případ nepříznivého počasí. V takovém případě se měl slavnostní průvod místo na Pernštýnské náměstí odebrat do dvou největších hotelů v centru města – hotelu Grand a hotelu Zlatá štika, v jejichž přednáškových sálech by proběhly veřejné schůze.²⁹⁷

Velmi zajímavou součástí předloženého programu je soupis standart a transparentů, které měli fašisté v úmyslu nést při průvodu městem. Hesla ukazovala postoj Národní obce fašistické k hlavním politickým a hospodářským problémům doby – např. „*Odstraňte politické strany, jež jsou příčinou veškerého úpadku*“, požadavek na zpřísnění soudních rozsudků – např. „*Pryč s falešnou humanitou – vrahům smrt*“, apel na mravní hodnoty – např. „*Láska k Bohu nejvyšší ctností*“ nebo „*Mravní život nejvyšší povinností*“. Nechyběla ani nacionalistická hesla typu: „*Za práci pro vlast se neplatí*“, „*Jen nekulturní člověk neuznává vlast a národ*“ nebo ostřejší: „*Pro naše lidi bída, hlad a nezaměstnanost – pro cizáky válečné reparační*“. A samozřejmě hlavní heslo Národní obce fašistické – „*Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem*“.²⁹⁸

Zpočátku se fašistům organizace sjezdu dařila, počátkem července ale přišel náhlý obrat. Osmého července obdržel přednosta okresního úřadu

²⁹⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Program Říšského sjezdu fašistického v Pardubicích předložený 1. července 1931.

²⁹⁸ Pro zajímavost uvádím úplný přehled hesel:
Práce kázeň, odvaha; Proti ideí ideu – proti pěsti pěst; Blaho vlasti nejvyšším zákonem; Láska k Bohu nejvyšší ctností; Mravní život nejvyšší povinností; Pravda vítězí – fašismus zvítězí; Chceme národní slovanskou říši Čechů a Slováků; Jen nekulturní člověk neuznává vlast a národ; Od cizáckých mezinárodních nauk vraťme se k naší historické tradici a slávě; Symbolem našich snah a cílů – naší nadějí do budoucna je královská koruna svatováclavská; Podporujte české a křesťanské obchodníky a živnostníky – svůj k svému; Proti germánské Panevropě chceme spojené státy slovenské pod vedením národního Ruska; Nechte lidu Boha a víru; Odstraňte politické strany, jež jsou příčinou veškerého úpadku veřejného života; Chceme stavovský stát – ať rozhodují : zemědělci, dělníci, obchodníci, živnostníci a duševní pracovníci; Pryč s pacifismem; Chceme silné, národní, dobře placené vojsko; Vyhostěte z republiky všechny cizáky; Dejte práci a chleba našim lidem; Pracovat a šetřit; Začněte šetřit od shora; Socialistická šlechta – horší než šlechta stará; Pro naše lidi bída, hlad a nezaměstnanost, pro cizáky válečné reparační; Nemá-li zemědělec – nemá celý národ; Českému národu – českou a slovanskou kulturu; Vládu Čechům a Slovákům rodem, smýšlením a rasou; Kdo chce revisi našich hranic jest velezrádce; Vysoké daně = krize v podnikání = nezaměstnanost; Peníze vyhazované na reprezentaci věnujte sociálním a humanitárním účelům; Pryč s falešnou humanitou – vrahům smrt; Po svobodě politické svobodu hospodářskou.

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750. Program Říšského sjezdu fašistického v Pardubicích předložený 1. července 1931.

v Pardubicích příkaz, aby „*bez odvolání na tento pokyn povolovací výměr, byl-li již snad vydán, odvolal, pořádání sjezdu nahoře uvedeného zakázal a učinil opatření, by zákaz byl za všech okolností dodržen.*“ Na poměrně překvapivé nařízení byl kladem velký důraz, protože přednostovi okresního úřadu byl dán příkaz podat do Prahy co nejdříve hlášení o splnění příkazu a případných komplikacích při jeho provádění.²⁹⁹

Příkaz byl vyřízen obratem a již druhý den ráno (tj. 9. července 1931 – pozn. autora) bylo do Prahy telefonicky hlášeno, že fašistický sjezd byl zakázán. Zároveň přednosta okresního úřadu v Pardubicích znovu vznesl dotaz, zda zákaz sjezdu opravdu trvá a jaké jsou důvody zákazu, když byl původně povolen.³⁰⁰

V odpovědi, kterou okresní úřad obdržel 10. července, byl zákaz sjezdu potvrzen s požadavkem na vydání oficiálního úředního rozhodnutí.³⁰¹ Zároveň se prezidium zemského úřadu vyjádřilo k otázce nošení fašistického stejnokroje. Vážný ve svých protestech argumentoval, že Nejvyšší správní soud dříve na několika fašistických setkáních povolil nošení stejnokrojů a žádal stejnou možnost i na akci v Pardubicích. V odůvodnění znělo, že Nejvyšší správní soud může povolit nošení stejnokroje jen v jednotlivých konkrétních případech, nikoli všeobecně pro všechny shromáždění pořádané fašistickou stranou. Ve zprávě bylo dále uvedeno, co je možné považovat za stejnokroj: „*Oddíl oděný v občanské kalhoty a černou košili po příp. bílou košili s černou kravatou dlužno pokládati za oddíl opatřený nepovoleným stejnokrojem.*“ Za nepovolený oděv měly být pokládány i „*oděvní součástky*“, které jsou nošeny jako viditelná součást stejnokroje.³⁰²

Vedle sjezdu NOF měla o víkendu 18. a 19. července 1931 v rámci výstavy proběhnout i slavnostní tzv. hvězdicová jízda Východočeského

²⁹⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zákaz fašistického sjezdu z 8. července.

³⁰⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Dopis prezidia Zemského úřadu z 9. července 1931.

³⁰¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Výnos prezidia Zemského úřadu z 10. července 1931.

³⁰² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Výnos prezidia Zemského úřadu z 10. července 1931.

autoklubu z Hradce Králové jako součást dnů automobilistů. Při jejím povolování v době, kdy ještě nebyl fašistický sjezd zakázán, se správní orgány obávaly, že by mohlo dojít k problémům mezi fašistickým průvodem a automobilovou jízdou a zpočátku byly proti souběžnému pořádání obou akcí. Proto vydal místopředseda Východočeského autoklubu JUDr. Leo Kaufmann³⁰³ prohlášení, ve kterém se vyjadřuje v tom smyslu, že ani jemu ani jeho kolegům fašistický sjezd nevadí. Z dochovaného prohlášení je patrná i profesní kolegiální s Vojtěchem Vážným, když Kaufmann prohlásil, že *„ohlášený sjezd fašistický dle mého mínění nijak podnikům automobilistů nepřekáží, naopak je v zájmu podniků automobilistů, aby sjezd fašistický, jednou již povolený, zakazován nebyl.“*³⁰⁴

Přes protesty pardubického vedení Národní obce fašistické a přímlyvy některých dalších organizací byl úředním rozhodnutím prezidia Zemského úřadu v Praze fašistický sjezd v Pardubicích 10. července zakázán. Po zkušenostech z jiných měst však policejní orgány nepředpokládaly, že by úřední zákaz fašisty od záměru uspořádat v Pardubicích sjezd odradil. Do Pardubic navíc začaly přicházet zprávy, že se fašisté skutečně i přes zákaz do Pardubic ve větším počtu chystají. Jedna ze zpráv například hovořila o tom, že *„hodlá do Pardubic ranním vlakem dne 19. července odejeti 370 osob. Dle vydaných pokynů má být členstvo NOF pokud možno v krojích“* nebo *„má se dostavit na sjezd ve skautské košili opatřeno tzv. dohodovým řemenem a čepicí ve tvaru lodičky“*.³⁰⁵ Byla proto přijata mimořádně rozsáhlá policejní opatření.

O rozsahu policejních příprav hovoří instrukce pro policejní službu na dny 18. a 19. července 1931.³⁰⁶ Policejní ředitelství všem stanicím zdůraznilo, že

³⁰³ Leo Kaufmann byl soukromým advokátem z Pardubic. Dále byl místopředsedou Východočeského autoklubu v Hradci Králové a předseda odboru pro motoristický sport v Pardubicích. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Hlášení o JUDr. Kaufmannovi z 13. července 1931.

³⁰⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Protokol z 13. července 1931 podepsaný JUDr. Kaufmannem.

³⁰⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Hlášení prezidia Zemského úřadu.

³⁰⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Instrukce pro

„pořádání Celoříšského fašistického sjezdu v Pardubicích ve dnech 18. a 19. července bylo zakázáno v celém rozsahu“.³⁰⁷ Zakázán byl především tábor lidu na Pernštýnském náměstí a povoleny nebyly ani další doprovodné akce jako například recepce v hotelu Grand nebo veselice na výstavišti.

V instrukcích bylo zdůrazněno, že nesmí být trpěno nošení nepovoleného stejnokroje ani jednotlivé části: „*Mimo to nelze trpěti fašistický stejnokroj, třeba v něm byli jen jednotlivé, ojedinělé osoby nebo hloučky osob. [...] Stejnokrojem nutno rozuměti jakékoliv oděvy, jimiž se má vyznačiti příslušnost k fašistické organizaci.*“³⁰⁸ Tolerovány naopak měly být skautské nebo národní kroje či legionářské uniformy. Zároveň mělo být znemožněno nošení korouhví, praporů nebo transparentů.

Před pořádkovými složkami tedy stály dva hlavní úkoly. Nepřipustit konání zakázaného sjezdu, tzn. nedovolit fašistům společně projít městem a uspořádat setkání v centru Pardubic či ve výstavním areálu. A za druhé nedovolit účast uniformovaných osob ve fašistickém stejnokroji.

Policejní instrukce dále ukládaly, že od brzkého sobotního dopoledne má být na pardubickém nádraží přítomna četnická hlídka v počtu deseti mužů. Ta měla být v neděli brzy ráno posílena na čtyři desítky uniformovaných mužů, kteří měli podléhat velení přítomného policejního úředníka. Další tříčlenné policejní patroly dostaly za úkol hlídkovat na trase možného průvodu mezi vlakovým nádražím, Wilsonovou třídou a Pernštýnským náměstím. Tato opatření měla zamezit přístup do Pardubic „*osobám fašisticky stejnokrojovaným.*“³⁰⁹ Všechny takto oblečené osoby měly být zadrženy a předvedeny na nejbližší policejní stanici ke zjištění totožnosti. Zároveň byl vydán příkaz, že se tyto osoby musí převléknout do civilních šatů, nebo nuceně opustit nejbližším vlakem Pardubice.

³⁰⁷ policejní službu ve dnech 18. a 19. července 1931.
SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Instrukce pro policejní službu ve dnech 18. a 19. července 1931.

³⁰⁸ Stejnokroj představoval černou košili, bílou košili s černou kravatou nebo skautskou košili s čepicí ve tvaru lodičky a dohodový řemen. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Příprava na pořádání nepovoleného sjezdu.

³⁰⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Příprava na pořádání nepovoleného sjezdu.

Zbytek četnických záloh zůstal v pohotovosti v pardubických kasárnách, kde čekaly na pokyn z okresního úřadu k zásahu v případě, že by se fašisté pokusili uspořádat průvod městem nebo veřejné vystoupení na Pernštýnském náměstí.³¹⁰ Pro případné nasazení zde byly připraveny značné síly – v sobotu zde drželo pohotovost téměř padesát četníků, na neděli jich bylo připraveno více než devadesát.

Podobně podrobné byly instrukce i pro četnické stanice z okolních obcí. Dostaly příkaz držet po celý víkend pohotovost a hlásit případné problémy ve svém obvodu, především pokusy uspořádat dílčí průvody fašistických příznivců směrem do Pardubic. Pro případ, že by se problémy skutečně vyskytly i v okolních obcích, byl na okresním úřadě připraven styčný důstojník z pardubické četnické stanice, který měl v případě nutnosti pravomoc nasadit do problémových oblastí četnické zálohy. Řízením a organizací veškeré bezpečnostní služby byli pověřeni vrchní komisař Košta a vrchní rada Krejčí. Na nádraží byl přidělen na sobotní službu vrchní komisař Dr. Rais a na neděli komisař Dr. Kott.

Policejní opatření byla opravdu důkladná. Pečlivost, s jakou byla provedena příprava policejních orgánů, nebyla zbytečná a zabránila během celého víkendu větším problémům a eskalaci násilí mezi policejními složkami a fašistickými příznivci.

Předehru víkendovým událostem obstarali pardubičtí komunisté. V nočních hodinách z pátku na sobotu se po městě objevilo větší množství letáků, které vyzývaly odpůrce Národní obce fašistické, především z řad komunistů, k uspořádání setkání dělníků v neděli dopoledne na Pernštýnském náměstí se záměrem zabránit fašistům ve veřejném vystoupení. Zároveň se na fasádách několika domů zejména na pardubických předměstích objevily nápisy „Smrt Gajdovi“, někde doprovobené malbou lebky se zkříženými kostmi. Pomalována byla i budova okresního úřadu protifašistickými nápisy a kresbami a polepena plakáty s textem „*Kať ruského lidu Gajda bude v neděli 19. července*“.

³¹⁰ Jednalo se o objekt kasáren T.G. Masaryka na dnešním Zborovském náměstí. Dnes jsou zdejší kasárna armádou opuštěna a od roku 2014 přejdou do majetku města Pardubic. Pozn. autora.

v *Pardubicích*“. Ke střetům mezi příznivci obou táborů nakonec nedošlo. Jak uvádí policejní zpráva, „*ke srocení na Pernštýnově náměstí nedošlo, komunisté však jednotlivě chodili městem, pozorovali situaci, neodvážili se však nějaké akce*“.³¹¹ Přesto byla incidentům věnována značná pozornost, protože střet obou zneprátených táborů mohl mít vážné následky.³¹²

Policejní složky byly proto v plné pohotovosti již od sobotního rána. Přibližně v půl desáté dopoledne přišlo na policejní velitelství hlášení, že se během dne z Chrudimi dostaví žádané policejní posily v počtu padesáti mužů. Současně došlo na okresní úřad hlášení, že se v blízkém okolí Pardubic koná hasičská slavnost, kterou hodlají fašisté využít pro své účely. Několik minut po desáté hodině byla tato zpráva dementována velitelem pardubického hasičského sboru.³¹³

K prvnímu, byť menšímu, incidentu došlo během sobotního dopoledne. Na policejní velitelství přišla stížnost od starosty Pardubic, že „*černokošilati fašisté již běhají po městě*“. Vyslaná četnická hlídka následně zadržela skupinu devíti mladíků, kteří byli oblečeni do černých košil. Jednalo se pouze o malou provokaci, protože na výzvu četníků mladíci se mladíci okamžitě převlékli do občanského oděvu.³¹⁴

Policejní orgány v Praze i v Pardubicích se o fašistických aktivitách snažily získat co nejvíce informací, k čemuž využily všechny dostupné zdroje. V sobotu před devátou hodinou dopoledne na policejním ředitelství v Pardubicích hlásili dva konfidenti.³¹⁵ Přinesli několik zajímavých informací. Především o tom, že se do Pardubic skutečně chystá větší počet

³¹¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³¹² To se potvrdilo nedlouho poté při předvolební kampani NOF v dělnických čtvrtích, kde došlo k několika těžkým střetům s komunisty. Největší proběhly koncem ledna 1932. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 138. Zpráva o průběhu schůze NOF z 26. ledna 1932.

³¹³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³¹⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³¹⁵ V policejním hlášení jsou uvedena u konfidentů jména František Novotný a Antonín Chlebný. Další podrobnosti o totožnosti obou osob se z dostupných pramenů nepodařilo zjistit. Pozn. autora.

uniformovaných fašistů. Tyto informace byly telefonicky potvrzeny u příslušných orgánů v Praze, kde bylo do Pardubic sděleno, že proti uniformovaným fašistům bez předchozího porušení zákonů nebude v Praze při nástupu do vlaků zakročeno: „*Pražská policie zakročí a zadrží fašisty oděné ve stejnokroj jenom tehdy, jestliže budou v průvodě anebo jestli jinak budou se chovati demonstrativně.*“ Byl vydán pouze příslib, že po jejich odjezdu bude do Pardubic sdělen přibližný počet.³¹⁶

Průběžně od sobotního dopoledne byla na policejní centrálu podávána i hlášení hlídek z nádraží. Po celý den přicházely zprávy s podobným obsahem hovořící o klidu. Větší rozruch nastal až kolem patnácté hodiny. Strážmistr Kott hlásil, že poslanec Radola Gajda přijel rychlíkem z Prahy kolem patnácté hodiny. Z vlaku vystoupil v občanském oděvu, což bylo pro přítomné četníky překvapením, protože při odjezdu bylo z Prahy hlášeno, že se Gajda vydal do Pardubic v uniformě generála ruských legií. Na nádraží byl uvítán skupinkou asi třiceti mladých fašistů, kteří mu provolávali slávu.³¹⁷

Společně s doprovodem se Gajda odebral do hotelu Palác, který se nacházel nedaleko nádražní budovy, na občerstvení a při té příležitosti všechny přítomné pozval na večerní slavnostní recepci a důvěrnou schůzi do hotelu Zlatá štika.³¹⁸

Zmíněná recepce spojená s důvěrnou schůzí se konala bez policejní asistence za účasti špiček Národní obce fašistické z východních Čech, především Pardubic, Hradce Králové a Přelouče. Po jejím skončení se Gajda v doprovodu necelé stovky příznivců vydal na prohlídku pardubické výstavy. Průvod došel až na výstaviště, odkud přišla kolem desáté hodiny večerní na policejní ředitelství zpráva, že se Gajda, tentokrát již oblečený do vojenské uniformy, pravděpodobně chystá k projevu. Na místo byla vyslána policejní hlídka, aby mu v jeho snaze zabránila. V době, kdy četníci dorazili na

³¹⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³¹⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³¹⁸ Hotel Palác se nacházel přímo před starým nádražím v Pardubicích. Dnes je zde nová zástavba. BRONCOVÁ, Dagmar. Kniha o městě – Pardubice. Praha 1999. s. 122.

výstaviště, snažil se již fašistický průvod za zpěvu národních písní odejít z výstaviště směrem do centra, v čemž jim četníci zabránili a fašistický průvod rozehnali. Několik fašistů oblečených do nepovoleného stejnokroje bylo zadrženo.³¹⁹

Při zakročení proti průvodu se odehrál jeden násilný incident. Mezi fašisty se dostal i člen pardubické městské rady a národně socialistické strany Václav Dytrych, který si neodpustil slovní kritiku fašistického hnutí a přítomným četníkům si také stěžoval na fašistické urážky senátora Václava Klofáče. Za své výroky byl přítomnými fašisty označen za provokatéra. Jedním z nich byl fyzicky napaden boxerem a utrpěl tržnou ránu na hlavě. Zranění naštěstí nebylo vážné, přesto bylo pro radního zajištěno lékařské ošetření. Pro velký zmatek a rychlost, s jakou se událost stala, nebyli přítomní četníci schopni pachatele zajistit.³²⁰

Celá situace měla pravděpodobně předejdu již během odpoledne. Podle nepodložených zpráv trojice mladých mužů slovně napadla ministerského předsedu a člena agrární strany Františka Udržala: „*Když pan předseda vlády procházel se po jedné z ulic v Pardubicích, vystoupili náhle z proti němu příjíždějícího osobního auta tři neznámí muži, pravděpodobně příznivci fašismu, kteří se před ním vyzývavým způsobem vyplili se slovy „Fuj“ a dodali, že se na něj přijdou do Dolní Rovně ještě podívat.*“ Předseda vlády trestní oznámení nepodal a podle dostupných zpráv se o všem svěřil pouze svým spolupracovníkům. Při pozdějším vyšetřování nebylo zjištěno nic bližšího k totožnosti ani politické příslušnosti útočníků. K vyhrocení atmosféry mezi příznivci národně socialistické strany a fašisty to však stačilo.³²¹ Po tomto incidentu se již ve zbytku sobotního večera nic dramatického nestalo, a tak mohla policejní hlídka hlásit „*ke 24. hodině úplný klid*“.³²²

³¹⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Hlášení policejní hlídky z výstaviště z 18. července 1931.

³²⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Hlášení policejní hlídky z výstaviště z 18. července 1931.

³²¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Hlášení četnické stanice v Dolní Rovni z 28. července 1931 a SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 862, Hlášení četnické stanice v Dolní Rovni z 31. srpna 1931.

³²² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 862, Hlášení četnické stanice v Dolní Rovni z 31. srpna 1931.

Neděle 19. července 1931 byla na události daleko bohatší. Již v průběhu noci na neděli a během časného rána do Pardubic přijížděly autobusy s fašisty z různých oblastí Čech a Moravy.³²³ Přes policejní hlídky se autobusy až k nádraží nedostaly, proto fašisté vystoupili na nedaleké Palackého třídě a po skupinkách se vydali k děkanskému kostelu sv. Bartoloměje na ranní bohoslužbu.³²⁴ Této bohoslužby se zúčastnil i Gajda v uniformě sibiřského generála v doprovodu dvou desítek legionářů.

Zároveň dorazily zprávy, že kolem půl sedmé odjely z Prahy rychlíkem a dvěma osobními vlaky přibližně čtyři stovky fašistických příznivců, z nichž někteří byli oblečeni do fašistického stejnokroje a vezou s sebou několik praporů a husitských vlajek. Pardubickému policejnímu velitelství bylo znovu zdůrazněno, že za žádných okolností nesmí připustit nošení nepovolených stejnokrojů či praporů nebo vlajek.³²⁵ Vlaky dorazily do Pardubic po deváté hodině dopolední a na nádraží je již očekávaly policejní hlídky. Ukázalo se, že odhady o počtu fašistů byly nepřesné. Z vlaků vystoupilo více než šest set fašistů oblečených většinou do občanského oděvu ozdobeného trikolorou.

Po skončení mše se před kostelem vytvořila velká skupina čítající více než pět stovek osob. Na Gajdův příkaz se fašisté pokusili vytvořit průvod s cílem projít centrem města k vlakovému nádraží, kde se fašisté hodlali spojit s kolegy, kteří přijeli vlakem. Přítomní četníci se fašistům v jejich úmyslu snažili neúspěšně zabránit. Před kostelem se totiž kromě fašistů nacházelo velké množství nezúčastněných osob a skupiny účastníků slavnostní automobilové jízdy Východočeského autoklubu. Fašisté *„byli promíseni ostatním četným občanstvem, vycházejícím z bohoslužeb, přímo u vchodu byl cíl hvězdicové jízdy motorových vozidel, ten den v rámci výstavy pořádané, jež se sem*

³²³ Podle dostupných pramenů autobusy přijely delegace z Plzně, Českých Budějovic, Mladé Boleslavi, Benešova a několika pohraničních oblastí Moravy a Slovenska. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³²⁴ Kostel sv. Bartoloměje je jednou z dominant historického centra Pardubic a hlavním kostelem římskokatolické církve v Pardubicích. V polovině 90. let minulého století zde byla objevena hrobka rodu Pernštejnů. Pozn. autora.

³²⁵ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Instrukce policejním hlídkám ze 17. července 1931.

*v čteném počtu právě sjížděla a mimo to je na stejném místě stanoviště aut návštěvníků výstavy.*³²⁶

Vrchní komisař Košta proto důrazně upozornil přítomného Gajdu, že průvod ani shromáždění není povoleno, a přikázal, aby zajistil okamžité odstranění praporů a rozchod shromážděných fašistů. Fašisté se proto na Gajdův příkaz vydali k pokojnému pochodu bez průvodu směrem k nádraží.

Jakmile se fašisté vydali za zpěvu písně Hej Slované přes centrum města, přidaly se k nim další desítky příznivců a počet shromážděných fašistů se odhadoval na šest až osm set. Společně s rostoucím počtem osob se zradikalizovala atmosféra a někteří fašisté se osmělili a začali z davu vykřikovat hesla provolávající slávu generálu Gajdovi či různá protivládní výroky, například „*hanba Udržalovi*“.³²⁷

Přivolané policejní posily dostaly úkol zakročit proti pochodujícím fašistům a „*rozehnat je směrem od nádraží a od hlavní třídy Wilsonovy, od náměstí Smetanova a Pernštýnského do postranních ulic*“.³²⁸ Zástup fašistů ale úmysl četníků postřehl a dokázal se kolem městské elektrárny vyhnout policejním kordonům a u kostela sv. Jana Křtitele se dostal ke svým kolegům z nádraží. Odtud se všichni fašisté pokusili projít zpět do historického centra na Pernštýnské náměstí bez střetu s četníky.

Bez střetu se značnými četnickými posilami se jim projít nepodařilo a po desáté hodině hlásily motorizované hlídky, že „*pochodující zástup fašistů se podařilo sevřít*“.³²⁹ Oddíl četnictva pod vedením vrchního komisaře Raise uzavřel horní část Wilsonovy třídy a druhý oddíl četnictva v čele s komisařem Kottem zastoupil fašistům cestu u hotelu Veselka. Dav byl tak četníky obklíčen a začal být rozháněn do postranních ulic směrem k výstavnímu areálu a

³²⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³²⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 862, Hlášení četnické stanice v Dolní Rovni z 31. srpna 1931.

³²⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 862, Hlášení četnické stanice v Dolní Rovni z 31. srpna 1931.

³²⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 862, Hlášení četnické stanice v Dolní Rovni z 31. srpna 1931.

sportovnímu stadionu. Fašisté se rozdělili na malé skupiny a vydali se směrem k výstavišti.

V půl jedenácté přišla od starosty města Vojtěcha Znojemského zpráva, že se na silniční terase nad výstavištěm zformoval nový průvod. Na místo byly vyslány dva oddíly četnictva počtu přibližně sta mužů, které dorazily právě v okamžiku, kdy se fašisté chystali na slavnostní defilé před Gajdou: *„Na silniční rampě na chodnících stály tisíce přihlížejícího obecnstva a uprostřed stál seřazený fašistický průvod, v němž byli mezitím přijedší účastníci z Prahy a z jiných měst. V čele hudba, za ní legionáři v ruských stejnokrojích v počtu asi padesáti, pak asi čtyřicet žen v národních krojích, oddíl s prapory, za nimi asi čtyřicet mladších osob oděných v občanské kalhoty a černou košili. Pak průvod mužů a žen v občanském oděvu s vlajíci praporci. Průvod čítal asi 1400 osob s hrající hudbou [...] a chystal se defilovat před poslancem Gajdou.“*³³⁰

Četnictvo tak muselo znovu zasáhnout. Vrchní komisař Košta dal svým mužům příkaz na obklíčení části průvodu, kde byli fašisté oblečeni do černých košil. Přispěchavší Gajda od něj dostal příkaz, aby do tří minut byly všechny vlajky a prapory složeny, odevzdány četníkům a aby fašisté odložili černé košile a převlékli se do občanského oděvu.

Tentokrát Gajda okamžitě poslechl a příkazy policejního komisaře předal svým stoupencům. Mladíci v černých košilích se převlékli do občanského oděvu, 16 praporů a 35 praporců bylo odevzdáno a všichni účastníci se za zpěvu tradiční písně Hej Slované začali rozcházet. Vše se obešlo bez fyzického násilí, přesto si sympatizanti Národní obce fašistické neodpustili hlasitě vyjádřit svůj názor. Bylo tak možno zaslechnout výkřiky typu: *„Nejsme komunisti“*, *„České barvy musí v Čechách k zemi“* nebo *„Hakenkreuzlerům jste v Chebu půjčovali ještě slamníky“*.³³¹ Většina fašistů se následně v klidu rozešla po výstavišti, pouze skupina ruských legionářů si vymohla povolení položit věnec

³³⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³³¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

k pomníku padlým během první světové války. Po slibu, že tak učiní bez dalších politických projevů, jim povolení bylo uděleno.

Protože většinu návštěvníků výstavy během neděle tvořili fašisté, pokusilo se několik fašistických představitelů na různých místech výstaviště spontánně promluvit ke svým příznivcům. Tito ojedinělí řečníci ale kvůli přítomnosti četníků nedostali příležitost mluvit příliš dlouho a vždy po několika větách museli svého počínání zanechat.

Před čtrnáctou hodinou odpoledne se Gajda telefonicky spojil s představiteli okresního úřadu, aby si ověřil zprávu o zatčení tří fašistických příznivců. Bylo mu sděleno, že byl zatčen pouze jeden kvůli výtržnostem. Při té příležitosti Gajda požádal o povolení, aby během odpoledne mohla většina fašistů po skupinách odejít na nádraží a v klidu opustit Pardubice. Za podmínky, že nepůjde o nijak organizovaný průvod, že nebudou viditelně nošeny vlajky nebo transparenty a že se fašisté zdrží politických projevů, bylo jeho žádosti vyhověno.³³²

Kolem čtvrté hodiny odpolední se Gajda společně s větší skupinou fašistů vydal na společnou prohlídku výstaviště a podle dochovaných pramenů se zúčastnil i soutěže ve střelbě na terč. Po prohlídce výstaviště odjel společně s MUDr. Kučerou za ovací svých příznivců. Před svým odjezdem ještě přítomné pozval na večerní slavnostní recepci do hotelu Grand.

Většina fašistů po prohlídce výstaviště zamířila spořádaně na nádraží a během pozdního odpoledne začala opouštět Pardubice. Poslední skupina fašistů opustila město kolem sedmé hodiny večerní. Zástupcům jednotlivých fašistických jednot byly také vráceny jednotlivé prapory a vlajky.³³³

³³² Poději zatčeno i několik dalších osob za podobné prohřešky. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva Okresního soudu v Pardubicích z 28. července 1931.

³³³ Podle soupisu vlajek a praporů je možno získat obrázek o počtu zúčastněných jednot Národní obce fašistické. Podle policejních pramenů byly během neděle na okresním úřadě uloženy standarty z následujících jednot: Bratislava, Brno 2, Bubeneč, Bučovice, Čakovice, Černošice, Hradínsko, Hronov, Chrudim, Jindřichův Hradec, Líbeznice, Lipovice, Litoměřice, Milovice, Moravská Ostrava, Nihošovice, Praha 1, Praha 4, Praha 7, Praha – Krč, Praha – Libeň, Praha – Vršovice, Praha – Vinohrady, Praha – Žižkov, Plzeň, Ruzyň, Slivenec, Tišnov a sedm Gajdových osobních praporů. SOkA Pardubice,

Slavnostní recepce pro pozvané fašistické předáky a veřejně činné osoby východočeského regionu začala v hotelu Grand v půl osmé večer. Přítomny byly více než dvě stovky hostů. Gajda v doprovodu svých nejméně důvěrných dorazil kolem půl deváté a byl přítomnými bouřlivě přivítán.

Projev na uvítanou pronesl představitel chrudimské fašistické jednoty MUDr. Novotný. Vyjádřil potěšení nad uspořádáním a průběhem fašistického sjezdu. V krátkých vystoupeních se poté vystřídali i další fašističtí představitelé a jejich projevy byly prokládány zpěvem československé hymny a písně Hej Slované, při kterém přítomní fašisté zdravili Gajdu zdviženou pravicí. Svou řeč přednesl i Gajda a kladně zhodnotil události uplynulého víkendu. Obratně se vyhnul jakýmkoli zmínkám o současné politické situaci a spíše pochválil celou Národní obci fašistickou a všechny její členy za to, že vážili cestu do Pardubic, i když sjezd byl úředně zakázán. Vyjádřil se, že „*nikterak nelituje toho, že říšský fašistický sjezd v Pardubicích byl úředně zakázán, poněvadž prý, jak z dnešních událostí bylo vidět, akce tato budí reakci a fašistická strana může tím jen získat.*“ Projev uzavřel přáním, aby podobných akcí a setkání bylo co nejvíce a aby byly stejně úspěšné.³³⁴

Po oficiálním úvodu následovala volná zábava, během níž se Gajda pozdravil také s některými významnými osobami Pardubic, které nebyly členy fašistické strany, například pardubickým průmyslníkem ing. Prokopem. Celá recepce skončila bez větších problémů kolem jedenácté hodiny.

Fašistický víkend v Pardubicích tedy skončil. Nastala však otázka, jak se ke skutečnosti, že i přes úřední zákaz sjezd proběhl, postaví úřady. Šlo o důležitou okolnost, protože místní úřady poměrně dlouhou dobu avizovaly, že fašistický sjezd je zakázán a že žádné fašistické akce nebudou v Pardubicích trpěny. Z pohledu veřejnosti ale úřady konání sjezdu zcela nezabránily, o čemž svědčily především nedělní události v centru města. S podobným vyjádřením přišlo i prezidium Zemského úřadu v Praze. Ve zprávě hodnotící postup

f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

334

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července..

pardubických úřadů vyjádřilo spokojenost s udržení pořádku ve městě, protože po celý víkend musely policejní složky řešit jen drobné přestupky a k větším výtržnostem nedošlo. Prezidium zemského úřadu přidalo požadavek, aby se proti všem zadrženým a obviněným postupovalo přesně a důsledně podle všech zákonů a předpisů.

Poslední otázkou zůstalo vyřešení viny pořadatelů sjezdu. Za přípravu celé akce zpočátku nesl odpovědnost Vojtěch Vážný, za průběhem především nedělních událostí stál naopak Gajda. Okresní hejtman proto vznesl na příslušná místa dotaz, zda má podat *„trestní oznámení na poslance Gajdu pro pořádání sjezdu eventuelně schůze a trestní oznámení na okresního soudce Vojtěcha Vážného proto, že konal přípravy a novinami organisoval sjezd dříve, než měl jeho úřední povolení, respektive že nedodržel zákazu pořádati sjezd, ač byl za to osobně odpovědným.“*³³⁵

Pražské orgány nakonec pro stíhání Vážného neshledaly důvod, protože se sám krátce před začátkem sjezdu chytře vzdal pořadatelství ze zdravotních důvodů a zbavil se tak odpovědnosti za případné porušení zákona. V oficiálním zdůvodnění se zemský prezident vyjádřil: *„Pro zakročení proti okresnímu soudci Vojtěchu Vážnému neshledávám v tomto případě důvodu, ježto se pořadatelství krátce před 18. červencem 1931 vzdal, odůvodniv své rozhodnutí nemocí doloženou lékařským vysvědčením. Rovněž nelze jej stíhati pro pouhé konání příprav k chystanému sjezdu před úředním rozhodnutím.“*³³⁶

Vážný se navíc v době konání sjezdu v Pardubicích nenacházel. Společně s manželkou již 15. července odjel do sanatoria nedaleko Brna, odkud poslal do Pardubic lékařskou zprávu s odůvodněním, že se ze zdravotních důvodů nemůže podílet na výkonu úředního rozhodnutí o zákazu fašistického sjezdu.³³⁷

³³⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

³³⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Odpověď prezidia Zemského úřadu v Praze z 25. července 1931.

³³⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Opisy lékařských vysvědčení V. Vážného.

Trestní soud v Pardubicích se proto zabýval pouze menšími případy. Fašisté již byli zkušení a v podobných situacích se neocitli poprvé. Dokázali se proto na veřejných akcích chovat tak, aby četníkům nedali záminku k zadržení. Navíc platila silná autorita fašistických velitelů a především samotného Gajdy, takže když rozkázal svinout prapory nebo odložit uniformy, byly jeho pokyny splněny. Trestní řízení bylo zahájeno jen proti několika osobám pro drobné slovní urážky nebo nošení nepovolených černých košil. Okresním soudem v Pardubicích byly následně odsouzeny čtyři osoby k peněžitě pokutě od sta do dvou set korun. Šlo o tři muže z Prahy a jednoho z jižní Moravy. Podle povolání se jednalo o trojici dělníků a jednoho studenta.³³⁸

Jediným větším případem se tak stal proces s Benediktem Skálou, o nějž se zajímalo i prezidium Zemského úřadu v Praze. Skála byl obviněn z hrubé urážky prezidenta republiky. Podle svědků při fašistickém průvodu několikrát zvolal: „*Ať zhyne Masaryk*“. Za toto vystoupení byl přítomnými četníky okamžitě zatčen a předveden na četnickou stanici. Skála byl okresním soudem odsouzen k vysoké pokutě a několika dnům vězení. Svůj trest si okamžitě odpykal v Pardubicích.³³⁹

Pro pardubické orgány fašistický sjezd skončil vypracováním velmi podrobné zprávy o průběhu obou víkendových dní. Prezidium zemského úřadu v Praze celou věc uzavřelo pochvalou za udržení veřejného pořádku a zabránění větších výtržností. Připojilo však výtku za skutečnost, že se pardubickým orgánům nepodařilo fašistům překazit pokusy uspořádat fašistický průvod v centru Pardubic: „*Zpráva budí dojem, že při náležitě zařízené službě pozorovací a zpravodajské na výstavišti, bylo by bývalo možno včas zabrániti seskupení fašistického průvodu na výstavišti.*“³⁴⁰

³³⁸ Dělníky byli Alois Doubek, závozník z Prahy, Tomáš Kolář, topič z Prahy a Jan Mlček, dělník z Vicemělic u Vyškova. Studentem byl Miloš Mašek. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva Okresního soudu v Pardubicích z 28. července 1931.

³³⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva Okresního soudu v Pardubicích z 28. července 1931.

³⁴⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 803, Odpověď na zprávu o průběhu fašistického sjezdu ze 4. srpna 1931.

Událostem spojeným s povolením, následným zákazem sjezdu a událostem víkendu 18. a 19. července 1931 se samozřejmě důkladně věnoval i tisk. Nejvíce informací se objevilo ve fašistickém listu Stráž říše a v regionálních tiskovinách. Místní noviny byly stejně jako fašistická Stráž říše stranicky zaměřené, a tak vyjadřují v komentářích událostí oficiální stanoviska svých politických předáků. Proto některé události pohledem různých tiskovin vypadají podstatně jinak a je přínosné porovnat již známé události z pohledu jednotlivých redakcí.

Všechny tituly dávaly velký prostor informacím týkajícím se Celostátní výstavy tělesné výchovy a sportu po celou dobu jejího trvání. V tisku lze proto najít informace o přípravách sjezdu, komentáře k jeho zakazu i podrobné zprávy o průběhu fašistického pobytu v Pardubicích.

První zprávy o chystaném sjezdu se v pardubickém tisku objevily na konci června: *„Příští měsíc má se konati v Pardubicích fašistický sjezd s průvodem. [...] Dosud však není rozhodnuto, zda k sjezdu tomuto dojde. Fašisté však konají již ke sjezdu přípravy. Dle nich má vyzníti hodně demonstrativně.“*³⁴¹ Napříč stranickými týdeníky proběhla polemika, zda by se podobný sjezd v Pardubicích měl vůbec konat a zda by měl být povolen. Socialistický tisk přišel s jasně odmítavým stanoviskem, naopak agrární a národně demokratický tisk vyslovil domněnku, že by se fašistická akce v případě dodržení všech pravidel konat mohla.

Také po vydání úředního rozhodnutí o zakazu sjezdu se novinové komentáře podstatně liší. Nejradikálněji se vyjádřil list fašistické strany. Kritizuje skutečnost, že sjezd Národní obce fašistické byl zakázán, přestože ostatní politické strany a hnutí své sjezdy a veřejná vystoupení pořádají. Jako příklad posloužilo vystoupení německých nacionalistů počátkem července ve Vimperku, kde byly veřejně vyslovovány názory směřující proti samotné existenci Československa: *„Není jednoho týdne, aby se nekonal tam neb onde sjezd, tábor či manifestace komunistů, socialistů nebo německých štváčů,*

³⁴¹

Bude v Pardubicích fašistický sjezd s průvodem? Východočeský republikán, roč. 13/1931, 24. 6. 1931, č. 26, s. 7.

*nemohu prostě pochopit, kde vzal kompetentní úřad odvalu zakázati sjezd vlasteneckému hnutí našemu“.*³⁴²

List uvedl, že v rámci pardubické výstavy se již konalo a bude se i konat velké množství sjezdů většiny politických stran a zakázán byl jen ten fašistický: *„Od otevření pardubické výstavy až do dnešního dne konala se řada sjezdů politických i nepolitických, ale ani jediný z nich nebyl zakázán. [...] Proč zrovna byl zakázán celoříšský sjezd fašistický – vlastenecký?“* Oficiální zákaz sjezdu z důvodu možnosti výtržností a narušení veřejného pořádku bylo odmítnuto. List za zákazem sjezdu něco jiného. Ze všeho obvinil ministerského předsedu Udržala, který pocházel z nedaleké Dolní Rovně: *„My se nebojíme otevřeně říci pravé důvody zákazu. Župa pardubická je doménou pana ministerského předsedy Udržala. Blízká Roveň u Pardubic je základ dnešního blahobytu kdysi chudého sedláka Udržala.“*³⁴³ Jedním dechem bylo redaktorem vysloveno přesvědčení, že se sjezd i přes úřední zákaz 19. července v Pardubicích uskuteční.

Týdeník národně demokratické strany se k zakazu postavil také negativně. Kritizuje také domněle nespravedlivý přístup státních orgánů k NOF na jedné straně a ke KSČ a německým nacionalistickým uskupením na straně druhé: *„Není to správné a rozumné rozhodnutí. Fašisté nejsou stranou protistátní, jakou je strana komunistická, proti níž ostatně se postupuje mnohem benevolentněji. A také proti hakenkrejzlerům a jejich úderným rotám, vojensky organisovaným, projevuje vláda pana Udržala úžasnou slabost.“*³⁴⁴

Stanovisko agrárního Východočeského republikána se neslo v podobném duchu. I představitelé agrární strany vyslovili názor, že sjezd měl být fašistům povolen, protože jeho úřední zákaz jen vyvolal zbytečnou pozornost a fašistické straně může paradoxně prospět: *„Sjezd s průvodem byl původně povolen, později však byl zakázán. Nesouhlasíme s tímto postupem. Průvod městem měl býti klidně povolen, nic zvláštního by se bylo nestalo. Sám*

³⁴² Vizte demokracii!, Stráž říše, roč. 5/1931, 15. 7. 1931, č. 28, s. 5.

³⁴³ Vizte demokracii!, Stráž říše, roč. 5/1931, 15. 7. 1931, č. 28, s. 5.

³⁴⁴ Sjezd fašistů, Východ, roč. 14/1931, 18. 7. 1931, č. 29, s. 1.

ministerský předseda (František Udržal – pozn. autora) zastával toto stanovisko, kterého však v poslední chvíli nebylo dbáno a sjezd byl zakázán ³⁴⁵

Naopak názor sociálních demokratů byl zcela shodný s výnosem pardubického okresního úřadu. Východočeský obzor s povděkem přijal zákaz sjezdu s odůvodněním, že se tím předejde pravděpodobným výtržnostem v centru Pardubic i na výstavišti a samotná výstava nebude pořádáním oficiální akce fašistické strany degradována: *„Již dříve povolený fašistický sjezd [...] byl zakázán. Stalo se tak proto, poněvadž byla ohrožena bezpečnost, klid a pořádek. Fašisté totiž lid rozeštvali, takže byla obava, že by mohlo dojít k porušení klidu. Lid také zle reptal na to, že fašistická demonstrace měla se konati v rámci výstavy, jejímž protektorem je prezident republiky, kterého fašisté nenávidí a proti němuž štvou.*“³⁴⁶

Největší rozsah byl věnován reportážím a komentářům o průběhu fašistického sjezdu a doprovodných akcích během celého víkendu. Nejrozsáhlejší reportáž o sjezdu přinesla Stráž říše. V duchu fašistické rétoriky byly události vyliceny silně zaujatě a údaje značně zveličeny. Fašisté prezentovali nedělní události jako svůj naprostý úspěch, který označili známým citátem Veni, vidi, vici. V Pardubicích se podle redakce sešlo přibližně dvacet tisíc fašistů, kteří svou účastí ukázali životaschopnost fašistického hnutí a podle redakce dokázali, že *„vítězný zájezd do Pardubic a pochod ulicemi tohoto města přinesl nový život do našich řad a naději, že stojíme bezprostředně před cílem svého vítězství – před branou, která vede do národní říše Čechů a Slováků.*“³⁴⁷ Závěr reportáže byl více než symbolický: *„Bratři, budme pamětliví neděle 19. července t.r. Přišel zákaz a my přece šli – šli jsme vedeni naším Vůdcem generálem Gajdou, a zvítězili jsme. Zvítězili jsme proto, že bojujeme pro lepší budoucnost našich dětí.*“³⁴⁸

³⁴⁵ Poznámky o fašistickém dni v Pardubicích, Východočeský republikán, roč. 13/1931, 24. 7. 1931, č. 30, s. 3.

³⁴⁶ Okresní úřad zakázal fašistický sjezd, Východočeský obzor, roč. 27/1931, 16. 7. 1931, č. 30, s. 3.

³⁴⁷ Veni-vidi-vici!, Stráž říše, roč. 5/1931, 22. 7. 1931, č. 29, s. 1.

³⁴⁸ Veni-vidi-vici!, Stráž říše, roč. 5/1931, 22. 7. 1931, č. 29, s. 1.

Agrární tisk v úvodu své reportáže připomněl velký počet účastníků (uvádí jich kolem dvou tisíc) a konstatoval, že sjezd vyvolal celou řadu debat. Kritice neušlo ani vedení výstavy za to, že zařadilo fašistický sjezd do oficiálního a zveřejněného seznamu akcí, aniž by počkalo na úřední výnos o případném povolení či zakázání sjezdu: „*Zde se ukázalo zase opětne nešťastné aranžmá města, resp. výstavy. Výstava předem sjednala celé kalendárium sjezdů a zařadila na den 19. července sjezd fašistů. Výstava měla proto předem vědět, bude-li se tento sjezd konat či ne.*“ Tato skutečnost následně přinesla problémy vzniklé po zákazu sjezdu. Podobně byly kritizovány i podle listu přehnaně velké policejní manévry, které přinesly fašistům větší pozornost, než jakou by si zasloužili, a byly pro fašisty vítanou reklamou: „*Jak bylo v neděli postupováno vůči fašistům, to bylo vlastně pro ně dobrou, avšak zbytečnou reklamou. Sjezd dvou tisíc fašistů, i kdyby se konal s průvodem, nebyl by ničím zvláštním, byl by býval jedním z nejslabších sjezdů v Pardubicích pořádaných.*“³⁴⁹ Na novináře neudělal velký dojem ani samotný Gajda. Na výstavišti se pohyboval kolem průvodu, rovnal fašisty, přeřazoval jednotlivé skupiny, což vyvolávalo mezi diváky důvody k úsměvu. Trefně vystihl jeho počínání jeden z přítomných diváků, které pronesl, že se Gajda chová jako „*feldvébl*“. Pozitivně nebylo hodnoceno ani opakované vyvolávání Gajdova jména a provolávání slávy.³⁵⁰

Fašistický sjezd byl tak hodnocen jako akce, kterou mohli fašisté využít ke zvýšení své popularity, ale která nakonec skončila z jejich pohledu neúspěšně: „*Celostátní tento sjezd ukázal, že vlastně fašistické hnutí nemá mnoho příznivců. Je to přirozené, neboť nemá silných vůdců. [...] Gajda sám, kdyby byl opravdu nějakým vůdcem, počínal by si docela jinak. [...] Fašistický den v Pardubicích, který byl s velikou zvědavostí očekáván, skončil celkem*

³⁴⁹ Poznámky o fašistickém dni v Pardubicích, Východočeský republikán, roč. 13/1931, 24. 7. 1931, č. 30, s. 3.

³⁵⁰ Poznámky o fašistickém dni v Pardubicích, Východočeský republikán, roč. 13/1931, 24. 7. 1931, č. 30, s. 3.

neslavně. [...] *Veřejnost potom viděla fašisty v jejich velkém vystoupení, které nijak neimponovalo.*³⁵¹

Týdeník národní demokracie Východ ve svém komentáři vyjádřil názor, že se vláda bojí fašistů a uvádí, že podobný pocit převládl u velké části přihlížejících víkendovým událostem. I zde byly kritizovány přehnané policejní manévry, které fašistům spíše nahrály: „*Jedno je nepopíratelné, že četnickým zakročením v rozměrech tak širokých, že se Pardubice zdály ve stavu obležení, se fašismu jen posloužilo*“³⁵²

List si kromě podrobného vyličení událostí neodpustil kritiku ostatních tiskovin, které o sjezdu informovaly velmi zkresleně. V duchu politického zaměření se redakce vyslovila i proti odsuzování českého fašismu jako celku a jeho řazení na stejnou úroveň s komunismem či německými nacionalistickými hnutími: „*Ať zabíhají fašisté do extrémností, ať sebe více chybují, ať žijí v sebe větším omylu – protistátnost jim mohou vyčítati jen hlupáci nebo lidé získaní hradem.*“ Naopak pozitivně byl hodnocen nacionalismus Národní obce fašistické a list odmítl označení fašistů jako protistátního hnutí: „*Fašistům by se mohlo spíše vyčítat až chorobné vlastenectví – ale je to vlastenectví poctivé a nezištné. U nás ovšem stát se nahrazuje osobami a jsi-li proti určitým osobám, jsi proti státu. [...] To že je protistátní a rozvratná strana, která chodí do kostela, zpívá národní hymny, nosí prapory národních barev a hlásá heslo – Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem?*“³⁵³

Národní demokracie se tak vyslovila pro podporu národnostní politiky zaměřené na ochranu českých a slovenských zájmů proti nacionální politice menšin, zejména Němců, a naopak se vyslovila proti potírání českých nacionalistických hnutí. Český fašismus byl označen jako hnutí, které je potřebné a které bude existovat, dokud bude vláda prosazovat politiku ústupků vůči národnostním menšinám, se kterou strana ostře nesouhlasila: „*Četnickými bodáky a šavličkami se toto hnutí již nezastaví. Provozujte poctivou nacionální*

³⁵¹ Poznámky o fašistickém dni v Pardubicích, Východočeský republikán, roč. 13/1931, 24. 7. 1931, č. 30, s. 3.

³⁵² Vláda se bojí fašistů!, Východ, roč. 14/1931, 25. 7. 1931, č. 30, s. 1.

³⁵³ Vláda se bojí fašistů!, Východ, roč. 14/1931, 25. 7. 1931, č. 30, s. 1.

*politiku, [...] podporujte obranné jednoty národní a energicky zakročte proti hakenkrajzlerským štvanicím, které trpíte a podporujete, jen abyste si Němce, kteří se nikdy nezmění, naladili a fašismus se rozplyne jako pára nad hrncem.*³⁵⁴

Sociální demokracie sjezd okomentovala jako neúspěšný pokus o získání popularity pro fašistické hnutí na Pardubicku: *„Celá manifestace nadělala v Pardubicích příliš mnoho hluku ač všeobecně bylo konstatováno, že se minula cílem.*³⁵⁵ Východočeský obzor neopomněl zmínit dle jejich názoru rozdílný způsob zásahu četnictva proti fašistům během zakázaného sjezdu ve srovnání s postupem proti levicových a především komunistickým manifestacím: *„Pro zajímavost musíme uvést, že četnictvo chovalo se k fašistům způsobem více než taktním a bylo také zjevno, že je tu přece jen rozdíl, když manifestují komunističtí dělníci nebo fašistická buržoasie.*³⁵⁶

Nejradikálněji byly události kolem fašistického sjezdu odsouzeny národně socialistickým tiskem. Ironicky byl hodnocen rozdíl mezi počtem slibovaných fašistů, který se do Pardubic podle fašistického tisku chystal, a skutečným počtem dorazivších: *„Přes zákaz úřadů fašisté přijeli, vlakem i auty. Nebylo jich 30.000, ani 20, ani 10, snad sotva dva. Z 15.000 vstupenek vrátili výstavě 13.600!*³⁵⁷ Nepříliš kladně se autor článku vyjádřil i o samotných fašistech, ve kterých viděl *„provokatéry, kteří veřejně hlásali rozvrat, tupili osvoboditele a představitele státu, za zloděje označovali lidi počestné apod.*³⁵⁸ Jako důkaz pro autorovo tvrzení posloužil již zmíněný incident mezi fašisty a radním Dytrychem.

Na přetřes přišla i postava Vojtěcha Vážného, kterému bylo vytýkáno jeho stranické působení v extrémistické politické straně a současné vykonávání funkce okresního soudce. Poněkud jízlivě byla zmíněna okolnost, že Vážný na

³⁵⁴ Vláda se bojí fašistů!, Východ, roč. 14/1931, 25. 7. 1931, č. 30, s. 1.

³⁵⁵ Fašistická provokace v Pardubicích, Východočeský obzor, roč. 27/1931, 25. 7. 1931, č. 31, s. 3.

³⁵⁶ Fašistická provokace v Pardubicích, Východočeský obzor, roč. 27/1931, 25. 7. 1931, č. 31, s. 3.

³⁵⁷ Fiasko fašistického nástupu do Pardubic, Bratrství, roč. 13/1931, 23. 7. 1931, č. 29, s. 1.

³⁵⁸ Fiasko fašistického nástupu do Pardubic, Bratrství, roč. 13/1931, 23. 7. 1931, č. 29, s. 1.

inkriminovaný víkend z Pardubic odjel, aby se vyhnul případným problémům s nedodržením zákazu sjezdu: „*Kdo organisoval sjezd? Organisátor fašistů z Pardubic. Kdo jím je? Okresní soudce pan Vážný, který, znaje co jeho lidé dovedou, na oba dva dny sjezdu z Pardubic zmizel, aby měl alibi. Všichni rozumní občané našeho města právem se ptají: jest možno, aby organisátorem sjezdu, který pak musel býti z důvodů zákonných zakázán, mohl býti okresní soudce???*“³⁵⁹ V posledních řádcích byly události fašistického víkendu národními socialisty zhodnoceny jednou větou: „*Jinak – nic se nestalo! Fašisté dosáhli svého cíle: ukázali svou ubohost!*“³⁶⁰

Zakázaný a přesto konaný sjezd NOF v Pardubicích o víkendu 18. a 19. července 1931 se stal jednou z mezních událostí pro místní fašistickou jednotu. Představitelé pardubických fašistů zjistili, že je v jejich silách uspořádat velkou veřejnou událost a i přes úřední zákaz dokázali do Pardubic pozvat dva až tři tisíce fašistů. Také účast Gajdy napomohla místním členům NOF v pomalu se rozvíjející předvolební kampani. Pardubické fašistické hnutí se na několik dní stalo nejsledovanější politickou organizací v regionu. Negativum lze nalézt v absenci vedoucích představitelů pardubické organizace na víkendových událostech. Místní fašisté tak dokázali sjezd připravit, ale v jeho průběhu se na veřejnosti téměř neukázali. Za tímto pragmatickým rozhodnutím stála obava z následného potrestání za účast na nepovolené politické události. Typickým příkladem je osoba Vojtěcha Vážného, který dokonce na celý víkend Pardubice opustil.

Hodnocení fašistického víkendu tak vyznívá poněkud rozporuplně, přesto se domnívám, že z pohledu pardubické jednoty NOF klady převážily nad zápory. Záměrem fašistů bylo vlastní zviditelnění a zlepšení výchozí pozice v nadcházející volební kampani pro obecní volby. Čelní představitelé se sice na sjezdu neukázali, přesto z mediální pozornosti mohli následně těžit. Z dobových reakcí lze dále vyvodit další fakt. Jak ukázaly víkendové události, fašistické

³⁵⁹ Fiasko fašistického nástupu do Pardubic, Bratrství, roč. 13/1931, 23. 7. 1931, č. 29, s. 1.

³⁶⁰ Fiasko fašistického nástupu do Pardubic, Bratrství, roč. 13/1931, 23. 7. 1931, č. 29, s. 1.

hnutí v Pardubicích bylo veřejností vnímáno z větší části pozitivně. Pokud vynecháme příznivce socialistických stran a komunisty, dosáhli pardubičtí fašisté nejen tímto sjezdem na počátku třicátých let pozice kladně hodnoceného nacionálního hnutí. Se svým postavením přibližně půl roku před obecními volbami tak mohli být pardubičtí fašisté spokojeni.

V.3.2.2 Předvolební kampaň a obecní volby (podzim 1931 – únor 1932)

Fašistický sjezd znamenal pro pardubickou NOF počátek předvolební kampaně k obecním volbám. Proto lze zvýšení publicity a veřejné pozornosti během červencových událostí považovat z pohledu NOF za úspěch. Nárůstu veřejného zájmu fašisté naplno využili a v následujícím období vystupňovali svou aktivitu.

Inspirováni pardubickým sjezdem, uspořádali místní fašisté další veřejné vystoupení. Tentokrát na místě konání stala pro pardubický region symbolická Kunětická hora. Zřícenina středověkého hradu, která se tyčí nedaleko Pardubic, se stala místem konání tzv. národní slavnosti, kterou na konec srpna svolala pardubická jednota NOF. Akce byla řádně nahlášena a povolena okresním úřadem a měla podobu slavnostního pochodu z centra Pardubic až ke zřícenině hradu. Fašisté hodlali před veřejností vytvořit pojítka mezi svým hnutím a českou historickou tradicí.

V čele průvodu jelo několik jezdců na koních oděných ve stylu husitských bojovníků, někteří dokonce s palcáty v ruce. Mezi nimi jel na koni Gajda ve slavnostní uniformě legionářského generála. Dále fašisté nesli kopii svatováclavské koruny. Průvod vyrazil z centra města podél řeky Labe se zastávkami v jednotlivých vesnicích na trase. V každé pronesli fašističtí představitelé krátké projevy. Největší úspěch měl člen pardubické Národní obce fašistické a zároveň katolický farář z nedalekých Kunětic František Štefan, který u pomníku padlých v první světové válce vyzdvihl zásluhy legionářů za vznik Československa a zároveň kritizoval současné politické soupeření a rozbroje, které podle jeho slov připomíná situaci před bitvou u Lipan. Cestou se

k průvodu přidávali další lidé, takže na Kunětickou horu dorazily téměř dvě tisícovky osob. Na nádvoří hradu k nim fašisté v čele s Gajdou krátce promluvili.³⁶¹

Vedle veřejných vystoupení začali v druhé polovině roku 1931 fašisté hledat další možnosti, jak prezentovat svůj politický program. Místní vedení si uvědomovalo, že ve východních Čechách chybí stranický tiskový orgán, který by propagoval východočeské fašistické hnutí. Pardubičtí fašisté příležitostně přispívali svými články do centrální tiskoviny, avšak titul, který by propagoval regionální hnutí, chyběl.

V polovině listopadu proto začala pardubická jednota NOF vydávat časopis s názvem České směry.³⁶² List měl vycházet třikrát týdně a za vydavatele a majitele byl označen Vojtěch Vážný. Okresní soudce si záhy uvědomil možné problémy s úřady, protože jako vydavatel a majitel byl plně odpovědný za obsah. Majitelem a vydavatelem byl proto jmenován dosavadní hlavní redaktor Karel Jiří Marek.³⁶³ Vážný pouze ponechal v záhlaví krátkou poznámku „*zakladatel listu okresní soudce Vojtěch Vážný*“. Obavy byly na místě, protože již během prvních týdnů bylo několikrát zkonfiskováno celého číslo a začaly se objevovat žaloby namířené proti redakci časopisu.

Do závěrečné fáze předvolební kampaně tak fašisté vstupovali s optimismem. Rok 1931 pro fašisty v pardubickém regionu znamenal období prosperity. Získali sebedůvěru, kterou čerpali z narůstajícího počtu veřejných vystoupení, mezi než se již nepočítaly jen veřejné či důvěrné schůze. Pardubická jednota NOF dokázala zorganizovat akce s účastní několika stovek až tisíců osob. Vedle fašistického sjezdu se jednalo o historickou slavnost na Kunětické hoře. Úspěšně skončilo i úsilí o zřízení regionálního tiskového

³⁶¹ SOkA Pardubice, f. Prezidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 870, Zpráva o slavnosti Národní obce fašistické na Kunětické hoře z 31. srpna 1931.

³⁶² List původně nesl název Český směr, záhy však fašisté zjistili, tiskovina se stejným názvem již vychází v Plzni. Bylo proto nutné název časopisu změnit. První číslo fašistického časopisu vyšlo 17. listopadu 1931. SOkA Pardubice, f. Prezidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 1150, Hlášení okresního úřadu z 21. listopadu 1931.

³⁶³ Karel Jiří Marek byl oddaným příznivcem NOF a Vojtěcha Vážného. SOkA Pardubice, Prezidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 1150, Policejní vyjádření k žádosti o povolení vydávání časopisu z 21. listopadu 1931.

orgánu, který zpočátku třikrát později jednou týdně přinášel aktuální informace o NOF a především poskytl Vážnému a jeho spolupracovníkům platformu, na které se mohli vyjadřovat k aktuálním otázkám. Především vydávání vlastní stranické regionální tiskoviny považují za důležité. Fašisté díky vlastnímu časopisu získali možnost, jak ovlivnit širší spektrum obyvatel a napomoci tak příznivějšímu volebnímu výsledku. Zanedbatelné nebyly ani příjmy z inzerce, které přinesly do stranické pokladny tolik vítané finanční prostředky.

Závěrečná etapa předvolební kampaně odstartovala na konci roku 1931, kdy byl rozhodnutím městského zastupitelstva stanoven přesný termín voleb na 28. února 1932. Fašisté pro poslední dva měsíce kampaně zvolili taktiku pořádání co největšího množství veřejných vystoupení. Předvolební schůze byly značně rozdílné především kvůli místu konání a následnou sociální skladbou obecnosti. Jinak fašisté vystupovali na schůzích v centru města, na které zvali představitele veřejného života a majetnější skupiny obyvatel, odlišně vypadaly předvolební schůze v chudších, především dělnických čtvrtích a odlišně vypadaly schůze také na vesnicích. Rozdíly byly patrné nejen v obsahu příspěvků, ale často i v samotném průběhu. V centru Pardubic většina schůzí proběhla poklidně, naopak na několika schůzích v dělnických čtvrtích došlo k násilí a neznámo muselo být voláno na pomoc četnictvo, aby uklidnilo napjatou atmosféru a zamezilo eskalaci násilí.

Různé byly i ohlasy na vystoupení představitelů NOF. V centru Pardubic se většina schůzí dala označit za úspěšné. Menší úspěchy fašisté zaznamenali na venkově, kde měla nejsilnější pozici Republikánská strana. Přesto i na venkovských schůzích dokázali fašisté posluchače zaujmout. Naopak nejmenší úspěšnost měla fašistická vystoupení v dělnických čtvrtích na okraji Pardubic, které byly doménou socialistických stran a zejména strany komunistické.³⁶⁴ Ze stejného důvodu došlo i k největším excesům a násilnostem právě na těchto shromážděních. Zajímavě proto vychází podrobnější srovnání průběhu a obsahu několika předvolebních vystoupení na různých místech regionu.

³⁶⁴ Dělnické čtvrtě se tehdy nacházely především na jihozápadním okraji Pardubic v těsné blízkosti průmyslových podniků. Jde o dnešní sídliště Dukla a Svítkov. Pozn. autora.

Jedna z největších schůzí s tématem „*Cíle československého fašismu a poslední politické a hospodářské události*“ proběhla v hotelu Grand 26. ledna 1932.³⁶⁵ Byla uspořádána jako důvěrná, tudíž že se na ni nemohl dostat nikdo bez pozvánky nebo přítomnosti na listině pozvaných. Fašisté tak zamezili možným problémům s nezvanými návštěvníky a předešli možnému předčasnému ukončení schůze ze strany intervenujících úředníků. Svolavatelé schůze neponechali nic náhodě, otiskli oznámení o pořádání schůze v místních novinách a na adresy pardubických obyvatel rozeslali více než pět tisíc pozvánek.³⁶⁶ Při výběru pozvaných nehleděli na stranickou příslušnost a oslovené obyvatele vybírali podle voličských seznamů napříč politickým spektrem. Vybírali však pouze osoby, u nichž předpokládali, že nebudou schůzi nějakým způsobem narušovat. Pozvali i zástupce ostatních politických stran včetně stran socialistických a strany komunistické, záměrně však vynechali čelní představitele, u kterých předpokládali, že by se pokusili vyvolat problémy.

Svolavatelem byl tradičně okresní soudce Vážný, který v den pořádání schůze musel na okresním úřadě vysvětlovat, proč pořádá důvěrnou schůzi a přitom pozval několik tisíc účastníků. Vážný odmítl obvinění ze snahy obejít kontrolu ze strany úřadů, která na důvěrných schůzích nebyla povinná, naopak argumentoval snahou zabránit, aby „*schůze nebyla rozbita od stran socialistických*“. Naopak požádal o úřední intervenci, aby podle jeho slov nebyly projevy řečníků včetně jeho tiskem zkresleny.³⁶⁷

Představitelé okresního úřadu se přikláněli ke stanovisku, že by fašisté schůzi pořádat neměli. Vedly je k tomu poznatky z minulých schůzí, po kterých došlo k několika střetům mezi fašisty a komunisty. Nenašli ale důvod k tomu, aby řádně ohlášenou schůzi zakázali, protože fašisté, instruováni Vážným, přesně dodržovali všechny povinnosti vyplývající z pořádání akce takového

³⁶⁵ Hotel Grand byl jedním z tradičních míst, kde fašisté pořádali svá vystoupení. Dalšími oblíbenými místy byly v centru Pardubic hotely Zlatá štika a Veselka. Pozn. autora

³⁶⁶ Oznámení o konání schůze se objevilo v Českých směrech, Východočeském republikánu, Východu a Východočeském obzoru přibližně v polovině ledna 1932. Například: Národní obec fašistická pořádá důvěrnou schůzi v hotelu Grand, České směry, roč. 1/1932, 23. 1. 1932, č. 13, s. 1.

³⁶⁷ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 138, Zpráva o průběhu fašistické schůze z 26. ledna 1932.

rozsahu. Vrchní komisař politické správy JUDr. Adolf Kott se proto musel spokojit s tím, že schůzi povolil s nařízeným policejním dohledem. Zároveň uvedl do stavu pohotovosti četnické hlídky především v okolí hotelu Grand, kde se daly očekávat střety mezi fašisty a jejich odpůrci.³⁶⁸

Schůze byla zahájena kolem sedmé hodiny večer a jako první se slova ujal předseda župního výboru NOF MUDr. Novotný. Přivítal přítomné řečníky i posluchače bez rozdílu politické příslušnosti, kterých se ve velkém sále hotelu sešlo více než patnáct set. Poté předal slovo hlavnímu řečníkovi a svolavateli schůze Vojtěchu Vážnému.

Vážný se ve svém příspěvku držel tématu schůze a věnoval se obhajobě českého fašistického hnutí. Zdůraznil, že Národní obec fašistická není klasická politická strana, ale spíše národní hnutí: *„Naše hnutí jest mocná národní myšlenka. Jestliže jest myšlenka naše dobrá, tak zvítězí, není-li dobrá, ať padne!“* Pomocí obratné rétoriky se pustil do kritiky politického soupeření, které podle jeho názoru oslabilo pozici českého národa v domácí i zahraniční politice: *„Národ jest rozdělen takřka na třicet stran a strániček politických. Nepřátelé českého národa se z toho radují. Blíží se však hodina zoufalství, kdy se všichni sejdem na společné frontě proti nepříteli.“*³⁶⁹

Následně přešel k hlavnímu tématu svého projevu, kterým byl vztah fašismu a dělnictva. Jeho počínání bylo pokusem, jak získat sympatizanty a voliče mezi sociální skupinou, která inklinovala spíše ke straně komunistické. Podle Vážného je cílem Národní obce fašistické harmonická spolupráce mezi kapitálem a prací, protože se navzájem potřebují. V duchu fašistického nacionalismu neopomněl zdůraznit, že NOF bude podporovat pouze kapitál poctivý (rozuměj kapitál český – pozn. autora) a že se staví *„proti nepoctivému a nemravnému cizímu velkokapitálu, který korupčně působí a vyžaduje, aby mu národ sloužil.“* Ostře se postavil proti předákům socialistických stran, kteří podle něho dovolili vývoz národního kapitálu do zahraničí a v jeho očích tak zradili

³⁶⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 138, Zpráva o průběhu fašistické schůze z 26. ledna 1932.

³⁶⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 138, Zpráva o průběhu fašistické schůze z 26. ledna 1932.

český národ. Správně odhadl náladu většiny přítomných, kteří v době silící hospodářské krize slyšeli na kritiku hospodářské politiky vlády, a vysloužil si za své myšlenky souhlasný potlesk. Odmítl komunistickou kategorizaci na vykořisťovatele a vykořisťované ve smyslu třídního boje a jako alternativu nabídl spolupráci mezi podnikateli a dělníky: *„Jsme pro kladný poměr mezi podnikatelem a dělníkem a pro to, aby dělník svou práci miloval a také aby dělníka práce užívala.“*

To ale nebylo z jeho strany vše. Vážný pokračoval v kritice hospodářské politiky Československa jako celku, odmítl přítomnost představitelů politických stran ve správních radách velkých průmyslových podniků a požadoval, aby stát převzal absolutní kontrolu nad největšími průmyslovými podniky, čímž by se splnily sociální požadavky dělnictva: *„Fašismus chce, aby stát převzal ony monopolní podniky, které jsou v rukou často mezinárodního velkokapitálu! Sám by pak mohl plnit sociální požadavky dělnictva.“* Stále nezapomínal zdůrazňovat národní zaměření NOF a připomněl, že fašisté chtějí sloužit celku (rozuměj národnímu státu, národu – pozn. autora): *„My, čsl. fašisté, nechce sloužiti jen jednomu stavu. Nýbrž zájem celku, národa a státu jest nám nade vše!“* Nastínil, že cílem NOF je korporativní systém odmítající politické strany: *„Národu měli by vládnout jen nejlepší jak z dělníků, tak podnikatelů, zemědělců, živnostníků, úředníků atd.“*

Aby posluchače ještě více zaujal, vyslovil požadavek na okamžité zvýšení podpory v nezaměstnanosti a ostatních sociálních dávek. Samozřejmě se již nezmínil, jakým způsobem by fašisté na zvýšení sociálních jistot získali finanční prostředky. Velkého potlesku a souhlasu většiny přítomných dosáhl i požadavkem, aby z Československa byli vypovězeni zahraniční podnikatelé, kteří jsou podle Vážného jednou z příčin hospodářské krize: *„Řidme se heslem „Svůj k svému!“ Stát nechť vypoví všechny cizince za hranice – zejména říšsko-němečtí příslušníci mají u nás výhodná postavení.“* Kritizoval také československou vládu za to, že dbá spíše na zásadu *„co by tomu řekla cizina“*.

V další části svého vystoupení Vážný ve svých úvahách poněkud přitvrdil, což je patrné například z nevybíravé kritiky předáků socialistických

stran, když posluchačům přednesl, že neslibuje „*ráj na zemi jako socialističtí agitátoři a vůdcové, kteří tu na zemi se již do toho ráje dostali i s celým příbuzenstvem. Bude vždy bohatých a chudších – avšak fašism chce, aby všichni měli stejnou možnost života a zejména, aby dělník mohl pracovat a šetřit, aby uživil svou rodinu.*“

Patrně povzbuzen velkým potleskem, obrátil se ve své kritice i na politický a mocenský systém tehdejšího Československa a nabídl fašismus jako alternativu proti současnému systému: „*Náš fašism jest demokratický – chceme, aby slova 1. článku ústavy nezůstala na papíře, nýbrž aby lid se stal vskutku zdrojem státní moci. Naše právní demokracie skutečně praví: vláda lidu, lidem a pro lid a nikoliv aby lidu vládly sekretariáty politických stran.*“ Za celou Národní obec fašistickou vyslovil požadavek na okamžité zrušení druhé komory československého parlamentu jako nadbytečné instituce a naopak požadoval vytvoření systému odměn pro poslance parlamentu stanovené podle jejich docházky na jednotlivá zasedání.

Zazněl i tradiční požadavek na zrušení vázaných kandidátních listin a zredukování počtu ministerstev s následným snížením výdajů ze státního rozpočtu. Zároveň se vyslovil pro obsazení ministerských postů odborníky na příslušné obory, čímž by mělo dojít k jejich větší nestrannosti a nezávislosti na politických stranách.

Své vystoupení zakončil poněkud patetickým, i když tradičním provoláním: „*Lid musí si říci konečně: Stát jsem já, ne politické strany a jejich vůdcové. Spravedlnost musí být základem státu pro blaho všech stavů, pro blaho vlasti, jež jest naším zákonem nejvyšším!*“³⁷⁰

Za své vystoupení Vážný sklidil potlesk, za který by se nemusel stydět ani daleko zkušenější politik. Bylo patrné, že ve svém vystoupení neponechal nic náhodě a pokusil se zaujmout přítomné především líbivými sliby, co vše se zlepší, budou-li fašisté v nadcházejících volbách úspěšní. Neodchýlil se ani od typické kritiky vlády a ostatních politických stran, která zaznívala při všech

³⁷⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 138, Zpráva o průběhu fašistické schůze z 26. ledna 1932.

fašistických vystoupeních a v jejímž duchu se nesla celá předvolební kampaň Národní obce fašistické.

Po okresním soudci se u řečnického pultu vystřídali další řečníci, nikdo z nich již ale nedokázal přítomné zaujmout tak, jako Vojtěch Vážný. Zajímavé bylo vystoupení Kateřiny Gajdové, manželky Radoly Gajdy. První dáma české fašistické strany se obrátila především na přítomné dámy se svým příspěvkem nazvaným *Význam ženy a matky pro vlast*. Za hlavní povinnost každé moderní české ženy viděla především výchovu další generace v československém nacionalismu. Podle jejích slov by měla „*vychovávat své potomky jako čestné občany Československa s úctou k vlasti*.“ Ani ona se nezdržela kritiky komunismu, když vyslovila názor, že „*komunismus dělá z muže stroj a z ženy předmět*.“³⁷¹

Poslední příspěvek schůze obstaral František Novotný, který navázal na Vážného v odsouzení ostatních politických stran a jejich kritiky směrem k fašismu. Znovu zdůraznil požadavek Národní obce fašistické na přechod ke stavovskému uspořádání státu namísto rozhodování podle politických preferencí: „*Fašism chce, aby se dostaly ke slovu stavy, nikoliv politické strany a [...] politikové*.“ Neopomněl ani kritizovat narůstající zadlužení Československa, schodkový státní rozpočet nebo zahraniční politiku namířenou, podle jeho názoru, proti československým a celkově slovanským zájmům. Za všeobecného souhlasu odmítl především placení válečných reparací, když poražené státy, především Německo a Maďarsko, reparace platit odmítly.

Závěrečné slovo si vzal opět Vojtěch Vážný a v krátkosti poděkoval všem posluchačům za účast a členům ostatních politických stran v hledišti připomněl, že kritika poměrů v Československu, kterou společně s Novotným pronesl, je zaručena ústavním právem o svobodě názoru a politického přesvědčení. V posledních větách chytře apeloval na všechny přítomné a vyzval je, aby se nadcházejících obecních voleb zúčastnili v co největším počtu a volili pro blaho

³⁷¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 138, Zpráva o průběhu fašistické schůze z 26. ledna 1932.

obce. Přítomný policejní komisař to ve své zprávě glosoval slovy: „*Nechtěl užití známých svolání – Volte fašisty. Jen zdůraznil, že bude kandidovati na kandidátce národního hnutí fašistického* (Národní obce fašistické – pozn. autora)“.³⁷²

Schůze byla ukončena krátce před třiadvacátou hodinou a naštěstí se nevyplnily obavy okresního úřadu z možných násilných střetů mezi fašisty a komunisty v centru Pardubic. Ani na samotné schůzi nedošlo k větším problémům. Přítomní policisté zaznamenali jen vyvedení čtyř komunistických provokatérů, kteří však žádnou větší výtržnost provést nestihli.³⁷³

O událost takového rozsahu referoval i regionální tisk. Reportáže byly tradičně velmi rozdílné. Stranický tisk občanských stran sice hovoří o částečném úspěchu fašistické strany, především díky osobnosti okresního soudce Vážného, nepředpokládal však větší vliv na volební výsledek nastávajících voleb: „*S mnohou věcí na této schůzi bylo možno souhlasiti, ovšem to jsou většinou věci, o jichž uskutečnění usilují též jiní. [...] S mnohými věcmi bylo však možno hodně polemisovati a ukázalo by se, že různá ta tvrzení spočívají na chatrných základech.*“³⁷⁴

Naopak pardubické fašistické České směry hovořily o „*Obrovském projevu Národní obce fašistické v Pardubicích*“.³⁷⁵ Podle autora reportáže byl „*největší sál Pardubic v hotelu Grand přeplněn účastníky*“, kteří „*spontánně manifestovali pro fašistické zásady*“. S rezervou samozřejmě musel objektivní čtenář vnímat i sdělení, že projevy řečníků byly přijaty s velkým nadšením a byly přerušovány pouze bouřlivými ovacemi. Přehnané byly i zprávy o stovkách nových přihlášek do Národní obce fašistické či vyvedení více než deseti komunistických provokatérů. Reportáž byla sice založena na skutečných událostech, ve stylu fašistické žurnalistiky však byla fakta výrazně zveličena. A

³⁷² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 138, Zpráva o průběhu fašistické schůze z 26. ledna 1932.

³⁷³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 138, Zpráva o průběhu fašistické schůze z 26. ledna 1932.

³⁷⁴ Fašistická schůze v Pardubicích, Východočeský republikán, roč. 14/1932, 29. 1. 1932, č. 5, s. 3.

³⁷⁵ Obrovský projev Národní obce fašistické v Pardubicích, České směry, roč. 1/1932, 30. 1. 1932, č. 14, s. 1.

to nejen v počtu účastníků, rozdaných přihlášek či vyvedených komunistických provokatérů. Podíváme-li se na reportáž objektivně, vypadá až úsměvně líčení reakce publika na vystoupení Vojtěcha Vážného: *„Jeho řeč byla přijata celým shromážděním, zvláště přítomným dělnictvem všech politických odstínů [...] s velkým porozuměním a byla nepřetržitě odměňována bouřlivým potleskem.“*³⁷⁶ Podobně vyznívá i zhodnocení přítomnosti Kateřiny Gajdové: *„Když vystoupila na tribunu K. Gajdová, burácelo to celým sálem ovacemi a provoláváním slávy tomuto vzácnému hostu a generálu Gajdovi.“*³⁷⁷ Je sice pravdou, že schůze znamenala pro fašistickou stranu v Pardubicích pozitivní reklamu, o převratném úspěchu však mluvit nelze. Přesto z článku mohlo vzejít přesvědčení, že fašisté mají v Pardubicích volební vítězství prakticky zajištěno: *„Vedení fašistické dostává mnoho děkovných projevů a ze všech vyplývá odhodlání zlomit nemravné – korupční poměry dneška aspoň v Pardubicích, aby odtud vzešlo světlo pro celou republiku.“*³⁷⁸

Vedle osvědčených míst v centru Pardubic uspořádala místní fašisté několik setkání i v okolních vesnicích nebo menších městech. Za příklad může posloužit schůze v Holicích. Svolavatelem schůze, která se uskutečnila 1. února, se stal znovu Vojtěch Vážný. Za předsedu schůze byl však vybrán holický fotograf a člen NOF Karel Čuda.³⁷⁹ Vážný chtěl tímto gestem přilákat na schůzi více posluchačů a zároveň se vyhnul problémům nebo udáním proti jeho osobě. Za dodržení zákonů a udržení pořádku na schůzích odpovídal předseda schůze a Vážnému se problémům s úřady vyhnout.

Zatímco před několika dny v Pardubicích Vážný svůj projev zaměřil na problémy dělníků, československého průmyslu apod., nyní se logicky věnoval spíše zemědělským otázkám a kritice zemědělské politiky vlády. Za původ současné krize označil především špatnou celní politiku, která umožnila po

³⁷⁶ Obrovský projev Národní obce fašistické v Pardubicích, České směry, roč. 1/1932, 30. 1. 1932, č. 14, s. 1.

³⁷⁷ Obrovský projev Národní obce fašistické v Pardubicích, České směry, roč. 1/1932, 30. 1. 1932, č. 14, s. 1.

³⁷⁸ Obrovský projev Národní obce fašistické v Pardubicích, České směry, roč. 1/1932, 30. 1. 1932, č. 14, s. 1.

³⁷⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, kt. 25, i.č. 181, Relace z předvolební schůze v Holicích z 1. února 1932.

vzniku samostatného státu velkému dovozu zemědělských produktů ze zahraničí na úkor podpory domácích zemědělců. Vyslovil požadavek na větší uzavření hranic pro dovoz zboží ze zahraničí, což podle jeho slov může nastartovat domácí prosperitu. Neodpustil si ani kritiku tolik diskutované pozemkové reformy, respektive problémů s jejím dokončením a přerozdělením zbytkových statků: „*Pozemková reforma, kterou nutno zásadně schváliti, nebyla provedena ve prospěch lidu, neboť zbytkové statky nebyly přidělovány zemědělcům, nýbrž lidem kteří s nimi obchodovali. Tvoří se nová – zelená šlechta, která je horší než bývalá šlechta.*“ Vážný dobře věděl, že s tímto tématem uspěje, protože pozemková reforma byla aktuálním tématem a osobně se dotýkala velké části obyvatel.³⁸⁰ Vážný posluchačům nabízel i líbivá a na první pohled jednoduchá řešení, jak odstranit krizi a ušetřit značnou část státních výdajů. Jako tradičně požadoval omezení výdajů na reprezentaci Československa v zahraničí a žádal i zrušení senátu: „*Šetření ve státním hospodářství mělo býti prováděno zrušením senátu, snížením počtu členů poslanecké sněmovny, [...] omezením výdajů na reprezentaci, na konsuláty a vyslanectví.*“³⁸¹ Za své vystoupení a především za kritiku zemědělské politiky vlády sklidil Vážný potlesk, a tak mohl i tuto schůzi považovat za úspěch. I když z policejní hlášení uvádí, že „*Vážnému nebylo projeveno takové uznání jako jindy.*“³⁸²

Nejdramatičtější průběh měla předvolební kampaň fašistické strany na předměstích Pardubic. Okrajové čtvrti představovaly oblasti nejlevnějšího bydlení, proto zde žily většinou chudší vrstvy tvořené převážně dělnictvem.

20. února 1932 proběhla jedna z nejdramatičtějších předvolebních schůzí v hostinci U Kohoutka. Svolavatelem byl člen místní organizace NOF a správce místního cukrovaru ve výslužbě Alois Jandourek a hlavním řečníkem Vojtěch Vážný. Pořadatelé počítali s tradičním průběhem a jakmile Alois Jandourek

³⁸⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, kt. 25, i.č. 181, Relace z předvolební schůze v Holicích z 1. února 1932.

³⁸¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, kt. 25, i.č. 181, Relace z předvolební schůze v Holicích z 1. února 1932.

³⁸² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, kt. 25, i.č. 181, Relace z předvolební schůze v Holicích z 1. února 1932.

v sedm hodin večer všechny přítomné přivítal, předal slovo okresnímu soudci. Než se Vážný stihl přemístit k řečnickému pultu, začaly oproti zvyklostem z minulých schůzí problémy. Mezi přibližně třemi stovkami posluchačů bylo přítomno několik desítek příznivců komunistické strany (podle policejního hlášení jich bylo přibližně třicet – pozn. autora), kteří schůzi začali sabotovat. Nenechali Vážného zahájit svůj projev a hlasitě se začali dožadovat volby předsednictva schůze, jak bylo obvyklé na setkáních většiny politických stran. Fašisté tuto praxi neměli ve zvyku a jejich schůze řídil vždy jen předem určený předseda, který zároveň rozhodoval o tom, kdo a jak dlouho bude hovořit. To bylo trnem v oku komunistům, kteří požadovali, aby do předsednictva byl jmenován i někdo z publika.³⁸³

Po hlasitých projevech ze strany komunistů atmosféra v sále zhoustla i přes snahu Vážného uklidnit přítomné tvrzením, že „*v mezích slušnosti bude žadatelům uděleno slovo*“. Tentokrát se Vážnému nepodařilo získat posluchače na svou stranu a svými výroky spíše přilil olej do ohně. Nejaktivnější z řad komunistů se začali tlačit k pódiu ve snaze Vážného fyzicky inzultovat. Podle policejního hlášení komunisté svou snahu doprovázeli výkřiky: „*Toho lotra Vážného sem*“ či „*ven s fašisty*“. V následné potyčce se fašistická ochranka snažila ochránit především Vážného. Zmatek byl umocněn i zhasnutím světla a když bylo hostinským Kohoutkem světlo znovu zapnuto, naskytl se všem pohled na skupinku mladých fašistů, kteří chránili Vážného před napadením a pomáhali mu dostat se ven z hostince do přistaveného automobilu.³⁸⁴ Další členové vedení pardubické NOF takové štěstí neměli. Například Rudolf Medek byl pronásledován rozvášněnými komunisty ven z hostince a podle svědeckých výpovědí musel před útočníky přeskočit nedalekou říčku Haldu a utéci do polí. Sám Medek při vyšetřování uvedl, že ho komunisté pronásledovali s výkřiky: „*Hod'te ho do Haldy*“.³⁸⁵

³⁸³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 337, Zpráva o narušení fašistické schůze příslušníky KSČ ze 4. března 1932.

³⁸⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 337, Zpráva o narušení fašistické schůze příslušníky KSČ ze 4. března 1932.

³⁸⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 337, Zpráva o narušení fašistické schůze příslušníky KSČ ze 4. března 1932.

Násilnosti pokračovaly i v hostinci a skončili až do okamžiku, kdy některý z útočníků vykřikl, že se blíží četnická hlídka. Následkem toho se všichni útočníci společně se zbytkem posluchačů z hostince vzdálili. Četníci na místě již našli pouze fašisty. Mezitím se okresní soudce i se svým doprovodem vrátil zpět a po předběžných výsleších pokračovala důvěrná fašistická schůze, která již proběhla v klidu za účasti několika desítek členů Národní obce fašistické.³⁸⁶

Druhý den se na místní četnické stanici rozběhlo vyšetřování, ve kterém byli hlavními svědky kromě Vážného Alois Jandourek, hostinský Kohoutek a členové NOF Stanislav Manych a Rudolf Medek. Kromě uvedených byli vyslechnuti i další svědci (vyšetřovací spis jich uvádí více než dvě desítky – pozn. autora). Především svědectví Rudolfa Medka bylo pro četníky důležité, protože se s většinou útočníků osobně znal a při výpovědi uvedl jména více než deseti osob, které mezi útočníky poznal. Nakonec bylo obviněno patnáct osob, z nichž tři byly ženy. Všichni zadržení byli po sdělení obvinění vzati do vyšetřovací vazby.³⁸⁷ Případ byl po několika týdnech uzavřen u krajského soudu v Chrudimi, kde byli všichni umístěni ve vyšetřovací vazbě. Nakonec byly soudem vyneseny poměrně nízké tresty, které většinou znamenaly pouze peněžní pokuty.

Přes rozsáhlé vyšetřování neměla celá událost mezi nezúčastněnou veřejností významnější ohlas. V tisku o násilnostech píše pouze levicový tisk, fašistický tisk mlčel. České směry by musely uvést neúspěch jedné z posledních předvolebních schůzí. Větší zprávu tak uvedl pouze komunistický Rudý večerník, ve kterém se objevil komentář s popisem událostí

³⁸⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 337, Zpráva o narušení fašistické schůze příslušníky KSČ ze 4. března 1932.

³⁸⁷ Hlavními svědky byli: Vojtěch Vážný (okresní soudce v Pardubicích), Alois Jandourek (správce cukrovaru), František Kohoutek (hostinský), Stanislav Manych (stavitel), Václav Hájek (rotmistr ve výslužbě), Jaroslav Teplý (obchodník), František Forman (rolník), Rudolf Medek (dělník).
Obvinění byli: Jan Šimůnek (dělník), František Přibyl (dělník), Tomáš Horák (zámečník), Alois Hromádka (kolportér komunistických časopisů), Zdeněk Zavoral (čalounický pomocník), Alois Habětínek (dělník), Karel Ronge (dělník), Karel Mette (dělník), František Mette (kovář), Božena Metteová (švadlena), Jana Přibyllová (dělnice), Marie Škorpilová (v domácnosti), Jan Horáček (soustružník), Petr Ulrych (slévač).
SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 337, Vyšetřovací protokol ze 4. března 1932.

oné schůze. Podle autora článku si dělníci nenechali přítomnost fašistů ve své čtvrti líbit a „*fašističtí bojovníci byli z hostince vyházeni*“. A to i přes skutečnost, že většina z nich měla být ozbrojena. Velké pobouření vzbudilo následné trestní oznámení ze strany Vážného, který měl po okolí chodit s četníky a s jejich pomocí zatýkat nevinné dělníky: „*Včera byly Pardubice ve stavu obležení. Z celého okolí byli staženi do města četníci, kteří od rána zatýkali dělníky pro rozbíjení fašistických schůzí. Mezi dělníky je velké pobouření. Fašisté chodí s četníky a ukazují jim, koho mají zatknout.*“³⁸⁸

Z regionálních tiskovin informace o násilnostech na této a následující schůzi přinesl pouze Východočeský obzor. Ze střetnutí mezi fašisty a komunisty jsou viněni příznivci prvně jmenované strany: „*Zůstane smutnou zásluhou fašistů, jejichž kandidátku vede okresní soudce Vážný, že za jeho volební kampaně, která vedena byla tiskem a slovně způsobem tak provokačním, že došlo na volebních schůzích v Pardubicích [...] k tak surovým rvačkám, že Pardubice od převratu takové nezažily. Svůdci zůstali na svobodě, ale 17 dělníků bylo zatčeno, aby svobodou zaplatili troufalou provokaci fašistů.*“³⁸⁹

Policejní vyšetřování klid mezi znesvářené tábory nepřinesl a hned za dva dny komunisté násilím znemožnili pořádání další fašistické schůze. Ta se měla opět konat na pardubické periferii, tentokrát v restauraci Na Špici v Pardubicích – Svítkově. Komunisté vnikli do sálu ještě před začátkem schůze a vyvolali násilné střetnutí, které skončilo zničením restaurace a několika zraněními převážně na straně příslušníků NOF. Podle policejní zprávy „*příslušníci strany komunistické vnikli před zahájením schůze násilím do hostinské místnosti, kde schůze měla být konána, vykonali tam násilí na osobách z řad fašistických, které na těla těžce poranili, poškodili cizí majetek, demolovali hostinskou místnost a svým jednáním schůzi rovněž znemožnili.*“ I

³⁸⁸ Fašisté ozbrojeni boxery se rozbíreli, Rudý večerník, roč. 13/1932, 4. února 1932, č. 46, s. 1.

³⁸⁹ Krvavé řeže fašistů s komunisty, Východočeský obzor, roč. 28/1932, 27. 2. 1932, č. 9, s. 1.

zde byli pachatelé zjištěni a předání do vazby pardubického okresního soudu.³⁹⁰

Závěr předvolební kampaně se pardubické NOF vůbec nepovedl. Kromě již zmíněné dvojice nevydařených schůzí si na posledním předvolebním setkání fašisté nedali pozor a svými výroky a jednáním dali úřadům možnost k zákroku. Stranou nezůstal ani okresní soudce Vážný, proti němuž bylo nedlouhou poté zahájeno kárné řízení, které vyústilo v konec jeho soudcovské kariéry.³⁹¹

24. února, čtyři dny před volbami, se fašisté naposledy sešli v hotelu Zlatá štika. Jako hlavní řečníci se představili opět Vojtěch Vážný a František Novotný. V jejich projevech a také v příspěvcích ostatních řečníků zazněly výroky, které svým obsahem naplňovaly skutkovou podstatu porušení zákona na ochranu republiky a především byly na fašistických schůzích v Pardubicích neobvyklé. Do té doby byla v Pardubicích obvyklá všeobecná a neadresná kritika politických poměrů. Prohlášení, která zazněla tento večer, byla jasně namířena proti vrcholným představitelům Československa, především Edvardu Benešovi, kterému fašisté přisuzovali podíl na Gajdově odsouzení. Pražský redaktor fašistických novin Josef Kučera před zaplněným sálem prohlásil: *„Za jeden atentát na Gajdu, odpověď tisíc atentátů, za jeden výstřel, tisíc výstřelů, za jednu smrt, tisíc smrtí. První bude viset Eda nepostradatelný.“* O Gajdově pobytu ve vězení prohlásil: *„Cela, v níž jest zavřen Gajda, bude jednou historickým symbolem, kam budou vodit za nějakých pár let rodiče a učitelé děti a budou jim vyprávět, že v ní trpěl největší Osvoboditel republiky.“*³⁹² František Novotný za ním nijak nezaostal, když odsoudil politické špičky výrokem: *„Při porodu demokracie, čili republiky z matky historie, asistovalo několik bab, které si říkaly Osvoboditelé. Jedna držela folio o pacifismu, když dítě vystrkovalo hlavičku. Druhá, aby dítě bylo ohebné, aby se umělo klanět u vrbiček, mu ohýbala záda, aby mělo ohebnou páteř a společně mu daly nějaké heslo do*

³⁹⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 367, Hlášení četnické stanice o průběhu fašistických schůzí z 15. března 1932.

³⁹¹ Podrobnosti o kárném řízení proti Vojtěchu Vážnému jsou uvedeny v následující části práce – pozn. autora.

³⁹² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 367, Hlášení četnické stanice o průběhu fašistických schůzí z 15. března 1932.

života. *Daly mu heslo – ber.*“ Novotný pokračoval slovy o Gajdovi: „*Jediným největším Osvoboditelem jest Gajda, a kdyby Svatováclavská koruna byla postavena kterémukoliv Osvoboditeli na hlavu, našli byste pod ní jen zloděje.*“³⁹³ Nebylo proto překvapením, že v následujících dnech byla vznesena proti řečníkům obvinění.

Oficiální část schůze zakončil zpěv písně Hej Slované. Fašističtí předáci ústy Františka Novotného následně vyzvali přítomné, aby se shromáždili před hotelem, společně prošli centrem města a připomněli tak Gajdovo věznění. V čele průvodu šli Novotný s Vážným a pravděpodobně na jejich pokyn byla Gajdovi několikrát hlasitě provolávána sláva. Asi dvouseťhlavý dav prošel historickým centrem Pardubic a podle dostupných zpráv se u památníku bratranců Veverkových Vážný chystal veřejně promluvit. Přivolané četnictvo fašistický průvod poměrně rychle dostihlo a než mohlo dojít k veřejným projevům, rozešlo fašisty násilím.³⁹⁴ Vážný byl za účast v průvodu a pokus o nepovolené veřejné vystoupení odsouzen výnosem okresního úřadu ze 14. dubna k peněžitě pokutě jednoho sta korun.³⁹⁵ Pokuta sice nebyla nijak vysoká, ale pro volebního lídra pardubické fašistické strany měla dalekosáhlé následky. Zorganizování průvodu bylo symbolickou poslední kapkou, po níž bylo započato proti Vážnému kárné řízení.³⁹⁶

Pardubičtí fašisté svou volební kampaň nepostavili pouze na pořádání schůzí. Místní veřejnost zaujali také zveřejněním kandidátní listiny. Místní jednota navázala na pokračující kritiku vázaných kandidátních listin a fašisté pro obecní volby v Pardubicích představili kandidátní listinu obsahující pouze jedno jméno, a to Vojtěcha Vážného. Podle jeho vlastních slov tak bojoval „*proti nemravu vázaných kandidátek, nebude tedy tento nemrav sám podporovati, [...]*

³⁹³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 367, Hlášení četnické stanice o průběhu fašistických schůzí z 15. března 1932.

³⁹⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 399, Zpráva k disciplinární řízení proti Vojtěchu Vážnému z 30. dubna 1932.

³⁹⁵ Vážný byl odsouzen pro porušení vyhlášky z 20. ledna 1932, která zakazovala veřejné projevy a průvody bez předchozího povolení. V případě nezaplacení pokuty Vážnému hrozilo dvoudenní vězení. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228, Výnos Okresního úřadu v Pardubicích ze 14. dubna 1932.

³⁹⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 399, Zpráva k disciplinární řízení proti Vojtěchu Vážnému z 30. dubna 1932.

i kdyby mu to nepřátelé strany fašistické tisíckrát doporučovali.“ Hodlal kandidáty do městského zastupitelstva doplnit až po volbách v závislosti na počtu mandátů, které fašistická strana obdrží.³⁹⁷ Proti tomuto postupu se ohradila většina ostatních stran s argumentem, že Vážný zavádí v Pardubicích diktátorské zvyky. Těsně před volbami se vlna kritiky na hlavu okresního soudce stupňovala. Především v některých místních listech byl Vážný obviňován, že kopíruje diktátorské metody, typické například pro fašistickou Itálii: *„V případě, že by dostali více hlasů, byli by další kandidáti prostě jmenováni, dodatečně po volbách. Je to jistě zajímavý způsob. Připomíná diktátorský systém italský, kde se prosazuje velitelským způsobem vůle jednotlivcova. Kdyby na tuto kandidátku odevzdáno bylo více hlasů, mohl by soudce Vážný prostě další členy zastupitelstva jmenovat. Pro přívržence zásad demokratických je tento způsob jistě nepříznivý, neboť zde volič volí, aniž by věděl koho.“*³⁹⁸ Podle některých spekulací se Vážný k tomuto kroku odhodlal z důvodu, aby další jména na fašistické kandidátce neodradila voliče. Zda měli příslušní novináři pravdu, dodnes zůstává otázkou.

Fašisté proti systému vázaných kandidátních listin vystupovali dlouhodobě, kritizovali především absenci možnosti výběru konkrétních kandidátů. V předvolební kampani mnohokrát opakovali jako jeden z bodů svého programu odstranění této praxe: *„Odstraňte vázanost kandidátních listin! Dejte lidu svobodnou vůli, aby mohl skutečně volit, to znamená, vybrat si sám podle svého nejlepšího vědomí ty, které pokládá za schopné řídit záležitosti obecní.“*³⁹⁹ Kandidaturu Vážného jako jediného zástupce fašistické strany vedení pardubické organizace zdůvodnilo prostřednictvím svého listu: *„Národní obec fašistická jde příkladem. Nepředkládá vám [...] sáhodlouhý soupis kandidátů [...], nýbrž doporučuje vaší důvěře jednoho jediného občana Pardubic, bratra okr. Soudce V. Vážného, jehož soukromý i veřejný život [...]*

³⁹⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. února 1932.

³⁹⁸ Zajímavá volební kandidátka, Východočeský republikán, roč. 14/1932, 12. 2. 1932, č. 7, s. 6.

³⁹⁹ Fašisté jdou do obecních voleb na Pardubicku samostatně pod vedením okresního soudce V. Vážného, České směry, roč. 1/1932, 13. 2. 1932. č. 16, s. 3.

*jest dostatečnou zárukou, že povede záležitosti obecní stejně tak poctivě, spravedlivě a počestně, jako vede záležitosti své vlastní.*⁴⁰⁰

Vážný nakonec na nátlak veřejnosti nedlouho před volbami vydal leták *Voličové!*,⁴⁰¹ ve kterém zveřejnil více než tři desítky osob bez určení pořadí na kandidátní listině, ze kterých měli v případě volebního úspěchu vzejít zastupitelé za fašistickou stranu. Mezi uvedenými jmény bylo i několik známých osobností pardubického veřejného života.⁴⁰²

Fašisté se také pokusili získat pro nadcházející volby symbolické číslo jedna. Došlo tak k poněkud komické situaci při oficiálním podávání volebních kandidátek, na jejichž pořadí záviselo i přidělení volebního čísla. Vážný čekal od brzkého rána 5. února 1932, což byl první den pro podání kandidátky, před příslušnou kanceláří městském úřadě v Pardubicích. O to větší překvapení pro něho bylo, když se v osm hodin otevřely dveře do kanceláře a tam již registroval kandidátku národních socialistů člen městského zastupitelstva Václav Dytrych a kandidátní listinu národní demokracie městský právník Oktavián Krátký, kteří do místnosti přišli jiným vchodem. Vážný byl z nastalé situace tak konsternován, že se nechal předběhnout i zástupcem živnostenské strany a získal tak pro Národní obec fašistickou až číslo čtyři. Na nastalou situaci si společně se zástupci jiných stran stěžoval na schůzích volební komise, ovšem změnit pořadí stran pro nadcházející volby se mu nepodařilo.⁴⁰³

Předvolební kampaň orámovaná fašistickým sjezdem v červenci 1931 a samotnými volbami v únoru 1932 ukázala, že fašistická organizace ve východních Čechách a především v Pardubicích je dobře fungujícím hnutím

⁴⁰⁰ Fašisté jdou do obecních voleb na Pardubicku samostatně pod vedením okresního soudce V. Vážného, *České směry*, roč. 1/1932, 13. 2. 1932. č. 16, s. 3.

⁴⁰¹ Originál letáku v SOKA Pardubice chybí, jeho obsah je však podrobně popsán v policejních zprávách o činnosti NOF v Pardubicích – např. v SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. února 1932.

⁴⁰² V letáku byli uvedeni například následující: František Bělohlávek (ředitel školy v.v.), Ladislav Budějovský (inspektor státních drah v.v.), Václav Hájek (rotmistr v.v.), MUDr. Jaromír Kučera (lékař), Stanislav Many (architekt), MUDr. Heřman Nutz (lékař). SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. února 1932.

⁴⁰³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. února 1932.

schopným na regionální úrovni ostatním politickým stranám konkurovat. Objektivně fašisté nemohli očekávat, že nadcházející volby vyhrají, na druhou stranu si mohli být téměř jisti, že určitý počet zastupitelů na pardubické radnici získají. Ve srovnání s předchozí kampaní k parlamentním volbám v roce 1929 lze zaznamenat výrazně vyšší počet vystoupení a značně rozmanitější předvolební kampaň. NOF se pokusila oslovit voliče napříč regionem a napříč sociální strukturou. Svá vystoupení neprováděla pouze na osvědčených místech ve velkých přednáškových sálech v centru města, ale zorganizovala schůze také na dělnických předměstích, nebo v obcích v pardubickém okolí. Cílem se stalo pokrytí větší části společnosti, čemuž schůze tematicky odpovídaly. Projevy v centru města oslovovaly střední městskou třídu, například kritikou aktuálního politického systému a požadavky na podporu soukromého podnikání, na předměstích byly slibovány výraznější sociální jistoty a na venkově se soustředila kritika na pozemkovou reformu, či se objevily požadavky na větší podporu tuzemských zemědělců. Jednotícím prvkem programu místních fašistů pro nadcházející volby byl samozřejmě nacionalismus vyjadřovaný požadavkem na omezení cizího kapitálu, práv německé menšiny či požadavku na obnovení všeslovanské spolupráce.

Dle mého názoru zůstává otázkou, zda se jednalo o klasický politický program. Vážný se svými spolupracovníky kampaň postavil jednoznačně na kritice. Kritizoval prakticky všechno a všechny, konkrétní programové alternativy však nebyl schopen přinést. Sice se opakovaně objevovala myšlenka korporativního uspořádání, vlády odborníků apod., avšak všechny tyto myšlenky měly velmi abstraktní podobu. V době hospodářské krize však mezi místními obyvateli našli pro politické protivníky až nečekanou odezvu vyjádřenou příznivým volebním výsledkem.

Další netradiční otázkou kampaně se stala fašistická kandidátní listina. Vážný využil dlouhodobého odmítání vázaných kandidátních listin a pokusil se zasáhnout do voleb s jednomístnou kandidátkou. Vyvolal tím diskuzi a vysloužil si odsouzení od ostatních politických stran. Jeho argumenty zněly, že by voliči měli volit fašistické hnutí a že konkrétní jména jsou až druhořadá, naopak

političtí konkurenti přišli s obviněním ze zavádění nedemokratických praktik. Přikláním se k názoru, že pravda je někde uprostřed. Vážný pravděpodobně prosazoval myšlenku nadřazenosti hnutí nad konkrétními jmény, na druhou stranu NOF v regionu neměla tolik silných osobností, aby sestavila tradiční kandidátní listinu obsahující kolem dvaceti jmen. Kompromis spočívající ve vydání neoficiálního letáku se třemi desítkami jmen byl východiskem z nouze a z dnešního pohledu se jeví jako ústupek veřejnému mínění.

V.3.2.3 Výsledky obecních voleb a sestavení nového zastupitelstva

Obecní volby v Pardubicích proběhly v neděli 28. února 1932 bez větších problémů. Pondělní zveřejněné výsledky znamenaly pro značnou část veřejnosti překvapení a pro místní jednotu NOF úspěch. Fašisté se stali čtvrtou nejsilnější politickou stranou a za třetí národní demokracií zaostali pouze o několik desítek hlasů. Obecní volby v Pardubicích vyhráli sociální demokraté a národní socialisté. Obě tyto strany získaly přibližně stejný počet hlasů a v městském zastupitelstvu získaly devět, respektive osm mandátů. S odstupem několika set hlasů se na třetím místě umístila zmíněná národní demokracie se sedmi a fašistická strana se šesti mandáty.⁴⁰⁴

U ostatních politických stran bylo hned po zveřejnění volebních výsledků zřejmé, kdo zasedne v novém městském zastupitelstvu. Fašistická strana byla výjimkou, protože na kandidátce bylo uvedeno pouze jméno Vážného, který deklaroval, že konkrétní jména doplní až podle volebních výsledků.

Volebním výsledkům byla věnována značná pozornost v místním tisku. Komentáře voleb se podstatně liší podle stranického zaměření, i když společným znakem bylo konstatování, že stranou, která nejvíce posílila a překvapila, byla právě Národní obec fašistická.

Agrární Východočeský republikán viděl za úspěchem tažení socialistických stran proti NOF, které paradoxně tuto stranu posílilo a vehnalo

⁴⁰⁴ Přesné výsledky po jednotlivých volebních obvodech viz: Pardubské volby, Východočeský republikán, roč. 14/1932, 4. 3. 1932, č. 10, s. 3.

do její náručí více nespokojených voličů, než se všeobecně očekávalo: „Vzrůst této nové strany v Pardubicích překvapil, neboť ani nejbedlivější pozorovatelé nepočítali s touto cifrou. [...] Jednou z hlavních příčin vzrůstu bude tu i urputný boj, hlavně ze strany socialistů a komunistů, proti této straně vedený. Boj tento, jak patrně, měl právě opačný výsledek, neočekávaný vzrůst této strany.“⁴⁰⁵

Národně demokratický Východ viděl za fašistickým úspěchem především nárůst nespokojenosti z politické situace mezi veřejností a hledání nové alternativy: „I fašistická skupina, která téměř hodinou vyrostla ve zdech Pardubic a prokázala své mocenství, ohromila celou veřejnou a svým výjimečným postavením dokumentovala jen vzrůst nespokojenosti se současnou politikou.“⁴⁰⁶

Socialistické Bratrství se rovněž pozastavilo nad překvapivě vysokým počtem hlasů, který fašistická strana obdržela. Zároveň list vznesl otázku, od koho vlastně fašisté své hlasy obdrželi. Ve smyslu socialistické rétoriky byli „viníky“ státní zaměstnanci, kteří s NOF sympatizovali: „Kde získali fašisté dva tisíce hlasů? Z jaké vrstvy se rekrutovali stoupenci Vážného a Gajdy? Je přesně zjištěno, že dvoutisícový přírůstek fašisté získali u vyšších kategorií státních zaměstnanců. [...] Pardubice jedním slovem ukázaly, co bedliví pozorovatelé našeho veřejného života [...] vědí dávno: že naše vyšší a vysoká byrokracie z velké části je zfašizována.“⁴⁰⁷

Ve zvláštním vydání Českých směrů fašisté zhodnotili volební výsledky jako své vítězství a podle slov redakce se stalo „město Pernštýnovo městem fašismu, městem dobré pověsti a slušných lidí.“⁴⁰⁸ Fašisté nesporný úspěch personifikovali v úspěch Vážného, který volby zhodnotil prohlášením v Českých směrech ve vítězném stylu: „Po vítězství Národní obce fašistické v Pardubicích ve volebním zápase pokládám za svoji milou povinnost poděkovat všem bratrům a sestrám fašistům. [...] Prohlašuji, že v boji za právo, spravedlnost a hospodárnost v obci vytrvám a vynasnažím se ze všech sil, abych [...] stal se

⁴⁰⁵ Pardubské volby, Východočeský republikán, roč. 14/1932, 4. 3. 1932, č. 10, s. 3.

⁴⁰⁶ Vítězství národní demokracie v Pardubicích, Východ, roč. 15/1932, 4. 3. 1932, č. 9, s. 1.

⁴⁰⁷ Pardubický úspěch fašistů výstrahou, Bratrství, roč. 14/1932, 10. 3. 1932, č. 10, s. 1.

⁴⁰⁸ Od východu světlo, České směry, roč. 1/1932, 29. 2. 1932, č. 18, s. 1.

*plně hodným důvěry mně projevené.*⁴⁰⁹ Vážný zároveň smířlivě prohlásil, že je připraven spolupracovat se zástupci ostatních stran na pardubické radnici a je ochoten předvolební soupeření nechat stranou: „*Mým nepřátelům politickým odpovídám na všechny útoky podniknuté vůči mé osobě tím, že jim odpouštím, neboť jsem si vědom, že k vytčené metě nelze dojít v národě Čechů a Slováků bez protivenství, příkoří a hany.*“⁴¹⁰ Stojí za zamyšlení, zda by takto smířlivě mluvil i v případě volebního neúspěchu.

Obecní volby znamenaly pro pardubickou NOF nesporný úspěch. Špatná hospodářská situace, rostoucí ekonomické problémy většiny obyvatelstva a nenaplněné sliby vládnoucích stran jim přinesly překvapivý volební výsledek v podobě čtvrtého místa a především šest mandátů v pardubickém zastupitelstvu. Fašistům se tak naskytla jedinečná šance přeměnit se ze strany opoziční, sázející na kritiku poměrů a oslovování nespokojených voličů, na stranu tvůrčí, která se pokusí alespoň některé ze svých předvolebních slibů splnit.

Okamžitě po volbách museli fašisté vyřešit dva úkoly. Doplnit jména zbývajících zastupitelů, kteří Vážného doprovodí na radnici, a především najít mezi zbývajícími politickými stranami spojence. I když byl zisk šesti mandátů nesporným úspěchem, bez spolupráce s dalšími stranami by dobré výchozí pozice nedokázali využít.

Jména pětice nových zastupitelů za NOF Vážný zveřejnil přibližně měsíc po volbách. Na radnici byli vybráni zástupci z různých sociálních vrstev. K Vážnému tak přibyl architekt Václav Otakar Medek, rolník Stanislav Dvořák, průvodce vlaků František Strnad, účetní ředitel Jan Doležal a krejčovský mistr Josef Sovina.⁴¹¹

⁴⁰⁹ Přátelům děkuji – nepřátelům odpouštím, České směry, roč. 1/1932, 5. 3. 1932, č. 19, s.1.

⁴¹⁰ Přátelům děkuji – nepřátelům odpouštím, České směry, roč. 1/1932, 5. 3. 1932, č. 19, s.1.

⁴¹¹ Zástupci NOF na pardubické radnici, České směry, roč. 1/1932, 19. 3. 1932, č. 21, s. 5. Kromě výše uvedené pětice bylo zvoleno 12 náhradníků. Ze známějších pardubických jmen je možno uvést například Aloise Jandourka (správce cukrovaru v.v.) nebo MUDr. Jaromíra Kučeru (lékaře).

Otázka spolupráce s jinými politickými stranami začala být fašisty řešena okamžitě po volbách. Vážný přišel s návrhem vytvořit na pardubické radnici blok občanských stran a odsunout tak socialistické strany. V tomto okamžiku se ukázalo, že žádná z významnější stran nehodlala s fašisty spolupracovat. Ani strany, které měly část programového prohlášení podobnou s NOF, nebyly ochotny riskovat přízeň svých voličů a veřejně deklarovat spolupráci s fašisty. Nepřekonatelnou překážkou se také ukázala osobní averze místních politiků k Vážnému. Fašisté totiž očekávali, že občanské strany budou mít o spolupráci s fašisty zájem a využijí jejich mandátů k sestavení protisocialistického bloku a odsunutí vítězné sociální demokracie do pozadí.

Ve skutečnosti lze z prvních jednání napříč politickými stranami najít snahu vzájemně se dohodnout a odstavit do pozadí právě stranu fašistickou. Vážný na tuto skutečnost reagoval prohlášením: „*V důsledku toho, že občanský blok [...] setrvává v jednáních se socialistickými stranami, přerušujeme další jednání s ním a zůstáváme samostatnou, na nikom nezávislou složkou v obecním zastupitelstvu města Pardubic.*“⁴¹²

Krátce před volbou nové městské rady se Vážný ještě jednou pokusil zvrátit situaci memorandem, ve kterém vyzval občanské strany k zastavení spolupráce se socialistickými stranami. Poněkud sebevědomě vyznívají požadavky na okamžitý a veřejný příslib zastavení jednání se socialisty či zajištění odpovídající pozice pro NOF na pardubické radnici: „*Ukončíte ihned písemným přípisem veškerá jednání se socialisty všech směrů o utvoření většiny. [...] Při hlasování o představenstvu obce budete postupovati jednotně pro kandidáty občanského bloku, takže jediného hlasu nedáte socialistům. [...]* Národní obci fašistické zajistíte na radnici pardubické takové uplatnění, jaké odpovídá jejich síle.“⁴¹³ V opačném případě Národní obec fašistická odmítala občanské strany podporovat. Vážný zde prokázal špatný odhad situace, ve skutečnosti s NOF žádná z ostatních stran již nepočítala. K žádné koaliční

⁴¹² Fašisté se nikdy nezpronevěří svým zásadám a svému programu, České směry, roč. 1/1932, 26. 3. 1932, č. 22, s. 2.

⁴¹³ Občanskému bloku obecního zastupitelstva v Pardubicích, České směry, roč. 1/1932, 2. 4. 1932, č. 23, s. 1.

dohodě s účastí NOF tak nedošlo a městská rada byla zvolena přesně podle volebních výsledků. Ve čtrnáctičlenné městské radě měla NOF nárok na dva zástupce, jimiž byli zvoleni Vojtěch Vážný a Václav Otakar Medek. Vážný navíc neúspěšně usiloval o pozici druhého náměstka starosty.⁴¹⁴ Oba pardubičtí radní za NOF v následně do své působnosti odbory, ve kterých by mohli mít významnější podíl na řízení města, nezískali. Vážný vedle právního odboru, ke kterému ho opravňovala jeho profese, získal ještě referát vlastivědného muzea a odbor památkové péče. Architekt Medek dostal na starost odbor stavební a odbor bytový.⁴¹⁵ Byli tak ostatními radními v podstatě odsunuti do ústraní bez možnosti většího zasahování do chodu města. Fašisté se na radnici dostali do izolace a jejich možnost výrazněji ovlivnit zásadní otázky klesla prakticky k nule. Vrátili se proto ke své běžné činnosti, kterou byla především agitace v podobě veřejných vystoupení. I v povolebním období probíhaly v Pardubicích veřejné či důvěrné schůze, na kterých byly komentovány zejména povolební jednání a také okolnosti věznění Radoly Gajdy.

Gajdovo propuštění z vězení bylo pro místní NOF vzpruhou. Vůdčí osobnost fašistického hnutí do Pardubic dorazila počátkem dubna a fašisté uspořádali na jeho počest slavnostní večírek, na kterém byl přivítán jako hrdina.⁴¹⁶ Mezi přítomnými nechyběly hlavní postavy místních fašistů – František Novotný a Vojtěch Vážný.⁴¹⁷

Nejen díky častým návštěvám Pardubic se v březnu začaly objevovat zprávy, že by se Gajda měl natrvalo přestěhovat do Pardubic. Počátkem března místním tiskem doběhla informace, že hned po propuštění z vězení se Gajda počátkem dubna přestěhuje právě do Pardubic.⁴¹⁸ Zdejšími úřady se

⁴¹⁴ SOKA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 125, č.j. M1425/1932, Zápis z volby starosty, náměstků a radních ze dne 6. dubna 1932.

⁴¹⁵ SOKA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 125, č.j. M1425/1932, Jmenování V. Vážného a V. O. Medka do čela jednotlivých odborů ze 4. května 1932.

⁴¹⁶ Na pozvánkách na tuto soukromou akci byl tradičně označen jako „Zborovský hrdina, Vůdce NOF a generál ruských legií“. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 429, Zpráva o schůzi NOF v hotelu Zlatá štika z 2. dubna 1932.

⁴¹⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 429, Zpráva o schůzi NOF v hotelu Zlatá štika z 2. dubna 1932.

⁴¹⁸ Například: Generál Gajda trvale do Pardubic? Východočeský rozhled, 2. 3. 1932, roč. 2/1932, s. 1.

zachycená informace zdála hodnověrná natolik, že se jí začaly zcela seriózně zabývat: „*Je zřejmo, že R. Gajda po svém propuštění z vězení, hodlá se skutečně usadit v Pardubicích a odtud vyvíjet činnost ve všech směrech.*“⁴¹⁹ Dokonce byla nadřízeným orgánům zaslána žádost o sledování Gajdova pražského bytu pro rychlejší ověření, zda se opravdu Gajda chystá do východních Čech přestěhovat.⁴²⁰

I když se myšlenka Gajdova stěhování do Pardubic zdá na první pohled nesmyslná, o zcela scestné řešení by se pro fašistickou stranu nejednalo. Pardubice byly regionem s velkým množstvím fašistických příznivců a pardubickou jednotu NOF vedli schopní lidé, kteří se v politice mnohdy orientovali lépe než ideály často zaslepený Gajda. I policejní zpráva z počátku dubna uvádí, že počet fašistických sympatizantů na Pardubicku dosáhl čísla několik tisíc. Mírně úsměvně také dokládá možný důvod, proč vedení NOF uvažovalo o Gajdově přestěhování: „*Gajdův příchod do Pardubic má se uskutečnit po jeho propuštění z vazby a sice z důvodu politických, aby Gajda chráněn byl před policejními agenty, jelikož jest prý příliš důvěřivý a zde by byl jaksi pod dozorem strany.*“⁴²¹ Gajda byl ve fašistické straně opravdu považován za ideální osobu pro reprezentaci a předávání fašistických ideálů členské základně a širší veřejnosti. Pro zdlouhavou a rutinní práci na řízení chodu NOF však byli jiní. Podle stejné zprávy měla v Praze „*zůstatí ústřední kancelář, která by sestávala as ze tří osob, a to pouze pro nutný styk s centrálními úřady.*“⁴²² Ke Gajdovu přestěhování nakonec nedošlo a zda se po celou dobu jednalo pouze o fámy a policejní konstrukci, nebo zda o tom Gajda či jeho spolupracovníci reálně uvažovali, není dnes možno jednoznačně ověřit.

Pozitivní nálada mezi pardubickými fašisty, kterou odstartoval dobrý volební výsledek, vystřídal v březnu 1932 obavy. S Vojtěchem Vážným bylo na

⁴¹⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 429, Zpráva o činnosti NOF na Pardubicku z 31. března 1932.

⁴²⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 429, Zpráva o činnosti NOF na Pardubicku z 31. března 1932.

⁴²¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 429, Zpráva o činnosti NOF na Pardubicku z 31. března 1932.

⁴²² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 429, Zpráva o činnosti NOF na Pardubicku z 31. března 1932.

počátku března započato disciplinární řízení.⁴²³ Hlavním podkladem a informačním pramenem se stala podrobná zpráva Okresního úřadu v Pardubicích, která byla vypracována na objednávku Vrchního státního zastupitelství, které disciplinární řízení proti pardubickému soudci vedlo.

Posudek vypracoval sám přednosta okresního úřadu, který si byl vědom výsadního postavení Vážného v místním fašistickém hnutí. Jak sám uvedl: „Vážný svým vzděláním a služebním postavením vynikl nad ostatní členy hnutí i samotného Gajdu. Ve fašistickém hnutí působil agitačně, organizačně i tiskově.“⁴²⁴

Vrchní státní zastupitelství si vyžádalo odpovědi na tři následující otázky:

1. Jak rozsáhlé byly a jsou kontakty Vážného s Gajdou?
2. Jakým způsobem se Vážný zúčastnil nepovoleného průvodu městem 24. února 1932?
3. Jaký je jeho podíl na vydávání fašistického časopisu České směry?

Odpovědi přednosta okresního úřadu tvoří zajímavé shrnutí informací o soudci Vážném a jsou přínosným poznáním, jakým způsobem úřady na činnost Vážného ve fašistické straně nahlížely.

Vážného kontakty s Gajdou byly velmi časté. Oba jmenovaní spolupracovali především při fašistických schůzích, na kterých vystupovali jako hlavní řečníci: „Pokud je Gajda v pardubickém okrese, je Vážný vždy v jeho společnosti, na všech veřejných i důvěrných schůzích [...] je mezi řečníky na pozvánkách uváděn Gajda i Vážný [...] a vždy také společně na schůzích vystupují a řeční.“⁴²⁵ Gajda byl v Pardubicích častým hostem i také díky kontaktům s bývalými legionáři z východní fronty, z nichž mnozí byli zároveň členy fašistické strany.⁴²⁶

⁴²³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 399, Zpráva k disciplinární řízení proti Vojtěchu Vážnému z 30. dubna 1932.

⁴²⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF SOKA Pardubice z 28. února 1932.

⁴²⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 399, Zpráva k disciplinární řízení proti Vojtěchu Vážnému z 30. dubna 1932.

⁴²⁶ Jako příklad lze uvést osobu pardubického lékaře Jaromíra Kučery. Pozn. autora.

Účast na nepovoleném průvodu městem koncem února 1932 byla pravděpodobně jeho největší chybou v pozici vůdce pardubické fašistické jednoty. Vážný se po ukončení schůze v hotelu Zlatá štika společně se svými příznivci vydal na nepovolený pochod městem s úmyslem pronést veřejný projev u pomníku vynálezce ruchadla bratranců Veverků. Úřady bylo jeho počínání klasifikováno jako porušení obecní vyhlášky z ledna stejného roku, ve které se kvůli udržení klidu před obecními volbami zakázaly veřejné projevy a shlukování bez předchozího povolení. Vážný se sám k účasti na pochodu přiznal a byl odsouzen k peněžitě pokutě jednoho sta korun pro porušení již zmiňované vyhlášky.⁴²⁷

K otázce Českých směrů bylo okresním úřadem zopakováno již uváděné, že se Vážný po změně názvu uváděl jako zakladatel listu, ale hlavní zodpovědnost za obsah listu nechal na svých spolupracovnících.⁴²⁸ Na okraj je zmíněna i častá konfiskace Českých směrů, neboť jen během února a března 1932 bylo zabaveno šest čísel časopisu pro závadný obsah.

Kromě započatého disciplinárního řízení byla u Vážného v jeho soukromém bytě, v jeho kanceláři na soudu a v sekretariátu fašistické strany provedena domovní prohlídka nařízená klatovským okresním soudem kvůli podezření z kontaktů mezi Vážným a několika jihočeskými fašisty, kteří byli počátkem roku 1932 obviněni z násilí proti příslušníkům ostatních politických stran a kteří při výsleších uvedli informace ukazující na spolupráci s pardubickými fašisty včetně osoby okresního soudce.⁴²⁹

Domovní prohlídky byly negativní a postup úřadů byl fašisty v Českých směrech odsouzen. Za příkazy k domovním prohlídkám fašisté tradičně viděli své politické odpůrce, kteří se v jejich očích neúspěšně snažili Vážného a celou NOF poškodit: „*Bratr soudce Vážný zůstane na svém místě, poněvadž se sprostá denunziace nepodařila a bratr Vážný vychází z ní znovu jako vítěz. [...]*

⁴²⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 399, Zpráva k disciplinárnímu řízení proti Vojtěchu Vážnému z 30. dubna 1932.

⁴²⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 399, Zpráva k disciplinárnímu řízení proti Vojtěchu Vážnému z 30. dubna 1932.

⁴²⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 393, Zpráva o domovní prohlídce u V. Vážného z 23. března 1932.

*Prohlašujeme znovu, že nás nikdo nezlomí a že si nás nikdo nekoupí. My půjdeme dále, třeba sami proti všem se vztyčenou hlavou.*⁴³⁰

Přes všechna sebevědomá prohlášení se začaly množit informace o možném postihu Vážného, o jeho možném přesunu k jinému soudu, či dokonce o zbavení soudcovského titulu. Například týdeník Východ prohlásil, že „*podle posledních zpráv bude okresní soudce Vojtěch Vážný z trestu přeložen z Pardubic v důsledku posledních politických událostí.*“⁴³¹

Také Vážný pochopil, že pozice okresního soudce a zároveň hlavního představitele fašistické strany je nadále neudržitelná. Uvědomil si, že stojí na rozcestí a musí se rozhodnout, zda si zvolí cestu udržení soudcovského povolání, nebo zda půjde cestou fašistického předáka. Dilema nakonec rozhodly nadřízené orgány, protože koncem května 1932 byl Vážný odsouzen za činnost ve fašistickém hnutí disciplinárním soudem v Praze k přeložení na jiné služební místo. I když Vážný podal proti rozhodnutí odvolání, bylo jasné, že se jeho soudcovská kariéra v Pardubicích uzavřela. Rozhodl se proto demonstrativně na svůj úřad rezignovat. Své prohlášení nechal otisknout v několika tiskovinách, všechny však byly zkonfiskovány.⁴³²

Rezignaci předal nadřízeným 14. června 1932 a své rozhodnutí zdůvodnil skutečností, že se nadále chce naplno věnovat fašistickému hnutí. Veřejnosti svůj postoj sdělil prostřednictvím fašistických Českých směrů, kde se zároveň objevila informace, že si Vážný v nejbližší době otevře kancelář obhájce ve věcech trestních.⁴³³ Pro místní jednotu NOF i pro celostátní ústředí fašistické strany se jednalo o zásadní událost, o čemž svědčí i veřejný dopis zasláný Vážnému z centrály fašistické strany. Příběh nyní již bývalého okresního soudce byl přirovnán odsouzení Gajdy a Vážný byl vyzdvižen jako prototyp „fašistického bojovníka“, který je ochoten obětovat kariéru a osobní

⁴³⁰ Náhlá domovní prohlídka u vůdce pardubických fašistů, České směry, roč. 1/1932, 26. 3. 1932, č. 22, s. 1.

⁴³¹ Okresní soudce Vážný přeložen? Východ, roč. 15/1932, 3. 6. 1932, č. 22, s. 1

⁴³² Vážného rezignace byla otištěna například v Národní politice 17. června 1932 nebo ve večerníku Express. Pozn. autora.

⁴³³ Bratr okresní soudce Vážný resignoval dne 14. června na úřad soudce, České směry, roč. 1/1932, 18. 6. 1932, č. 34, s. 1.

prospěch pro fašistické ideály: „*Poslední události nutí nás projevit Tobě obdiv a radost nad vykonanou prací, kterou pro fašismus jsi nezištně s láskou konal. Ta nepřízeň a persekuce – již po bratru Vůdci – jsi v poslední době právě Ty pronásledován, budí v nás neochvějné přesvědčení, že jsi věrný syn naší krásné vlasti a obávaný její ochránce.*“⁴³⁴ Vážného rozhodnutí bylo ve fašistických řadách přijato pozitivně a dáváno jako příklad pro „všechny dobré vlastence“: „*Bratře, jest ke zdaru fašismu a přáním všech dobrých vlastenců, abys zanechal práce, jež je Ti ztrpčována a ztěžována. Věnuj se naší věci plným zdrojem svých sil.*“⁴³⁵ Disciplinární řízení proti Vážnému však díky jeho odvolání pokračovalo i nadále a Vážný do doby vynesení rozhodnutí byl Vážný suspendován. Po dobu jeho suspendace mu byly výrazně zkráceny služební požitky a Vážný se v očích fašistů stal jakýmsi mučedníkem, který pro fašistické ideály obětoval kariéru i materiální prospěch: Vážný „*vzdal se všech služebních požitků, ačkoliv má nezaopatřenou rodinu, jen aby mohl plně věnovati se činnosti ve fašistickém hnutí.*“⁴³⁶ Kárné řízení probíhalo až do druhé poloviny roku 1932 a nakonec Vážného nadřízení vynesli rozsudek, že se okresní soudce svou činností ve fašistické straně provinil proti zásadám úřadu československého soudce. Místo postihu byla 29. září 1932 přijata ministerstvem spravedlnosti jeho rezignace.⁴³⁷

Rezignace Vážného na post okresního soudce znamenala pro fašistickou stranu v Pardubicích velkou ránu. V očích veřejnosti ztratila pozici politického hnutí, které je vedeno společensky uznávanou osobou. Zároveň již fašisté nemohli počítat, že soudcovská autorita bude fašistům ku prospěchu a že Vážný z pozice soudce bude fašistům pomáhat při poměrně častých problémech se zákony.

Přesto se fašisté pod vedením Vážného pustili do pořádání dalších schůzí. Většina z nich byla přesunuta do menších obcí v blízkém okolí

⁴³⁴ Bratře okresní soudce V. Vážný, České směry, roč. 1/1932, 18. 6. 1932, č. 34, s. 2.

⁴³⁵ Bratře okresní soudce V. Vážný, České směry, roč. 1/1932, 18. 6. 1932, č. 34, s. 2.

⁴³⁶ Bratr okresní soudce Vážný suspendován z úřadu, České směry, roč. 1/1932, 30. 7. 1932, č. 40, s. 3.

⁴³⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1579, Zpráva o služebním poměru V. Vážného z 30. listopadu 1932.

Pardubic. Prakticky všechna setkání měla ráz důvěrné schůze, na kterou byli pozváni vždy vybraní obyvatelé příslušné obce podle vytvořeného jmenného seznamu. Šlo o tradiční opatření, kterým se fašisté snažili zamezit opakování násilností z předvolebních schůzí. Zároveň vyhověli i úřadům, které velmi zřídka povolovaly schůze veřejné a trvaly na tom, aby měly přehled o účastnících. Také řečníci byli až na výjimky totožní. Obvykle se schůze účastnil Gajda v doprovodu Vážného. Třetím řečníkem byl obvykle František Novotný, hlavní postava fašistického hnutí z nedaleké Chrudimi. Jako první se před posluchače tradičně stavěl Gajda, který ze své pozice vůdčí osobnosti fašistické strany vysvětloval cíle NOF pro následující období. Přítomné se snažil zaujmout vysvětlením, že fašismus v jeho podání nepodporuje diktaturu, ani nevystupuje proti demokracii. Naopak žádá jen vytvoření autorit, které by sloužily přímo veřejnosti a nebyly by závislé na politických stranách. V podstatě šlo o stále stejnou rétoriku, kterou fašisté používali již svého vzniku. V budoucnu parlament měli tvořit zástupci jednotlivých stavů, nikoliv zástupci politických stran. Sám navrhoval čtyři základní stavy (zemědělce, řemeslníky, dělníky a duševní pracovníky – pozn. autora), které by zahrnuly většinu obyvatel a spravedlivě vedly stát ve prospěch československého národa. Jakým způsobem by byli zástupci vybráni, však již nezmiňoval. V současném politickém systému viděl i hlavní příčinu ekonomické krize, ze které vinil špičky politických stran a mírnou hospodářskou politiku státu vůči zahraničí. Na schůzi v obci Kladina u Sezemic prohlásil: „*Stát nemá dostatek rozhodností v řešení krise, samé ohledy a stranické ústupky, zatímco cizina chrání v první řadě své lidi, u nás je spousta cizozemců [...] na skvěle placených místech na úkor naší nezaměstnané inteligence i dělníků.*“⁴³⁸ Za podobné výpady proti politickým elitám Gajda často sklídl velký potlesk. Kritice podroboval i přetrvávající problémy s nedokončenou pozemkovou reformou.

Následující řečníci Gajdovy myšlenky dále podporovali. Především Vážný Gajdu doplňoval v konkrétních návrzích na úspory v chodu státu, po

⁴³⁸

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228, Relace z fašistické schůze v Kladině u Sezemic z 28. dubna 1932.

kterých většina společnosti bez rozdílu politické příslušnosti volala. Požadoval omezení výdajů na chod ministerstev a orgánů státní správy včetně zrušení druhé komory Národního shromáždění. Při projevu v Sezemicích Vážný vyslovil požadavek: „*Fašisté požadují, aby zbytečné instituce byly zrušeny, aby reprezentační výlohy byly zmenšeny, [...] aby byly zrušeny vázané kandidátní listiny a aby byla provedena revise majetku osob politicky činných.*“⁴³⁹

Průběh většiny schůzí byl poklidný především díky jmennému seznamu účastníků a předem připraveným pozvánkám. Fašisté svou kritiku současných poměrů vyslovovali neadresně a poměrně mírně a nechávali na posluchačích, aby si mezi řádky našli konkrétní jména. V některých případech se však řečníci nechali atmosférou unést a pronesli výroky, které naplnili skutkovou podstatu porušení zákona na ochranu republiky pro urážky ústavních činitelů. Většinou za těmito výroky stát sám Gajda. Jako příklad je možno uvést jeho slova ze schůze v Komárově: „*Byl jsem na Pankráci, a přesto, že máme v republice větší množství moc velkých zlodějů, nikoho z nich jsem tam nepotkal. [...] Jest to dobře, že měl jsem možnost prohlednout si kobky žalární, budu alespoň vědět, až budu dělati pořádek, kam kterého zloděje dát.*“⁴⁴⁰ Po podobných provoláním většinou následovalo odsouzení k peněžité pokutě.

Navzdory úspěšnému počátku roku 1932 se NOF se v Pardubicích dostala přibližně v polovině roku 1932 do útlumu. Fašistickým zástupcům na pardubické radnici se nepodařilo získat významnější pozice a ocitli se v izolaci. Následně značně klesla autorita vedení pardubické jednoty NOF v očích řadových členů. Vážný se ze všech sil snažil vzbudit opačný dojem, většině fašistů bylo ale jasné, že příležitost na získání většího vlivu v Pardubicích NOF promarnila. Vnějšímu pozorovateli se mohlo zdát, že pardubická jednota funguje stále stejně, fašisté dále pořádali veřejné schůze a politická shromáždění, přesto na veřejnost začaly postupně prosakovat zprávy o sporech

⁴³⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228, Relace z fašistické schůze v Sezemicích z 25. května 1932.

⁴⁴⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 714. Relace z fašistické schůze v Komárově 9. dubna 1932.

uvnitř vedení pardubické organizace i o počínajících sporech mezi jednotou a ústředními orgány NOF v Praze.

Negativní vývoj se východočeští fašisté pokusili zvrátit v červenci. Na počátek července připadlo patnácté výročí bitvy u Zborova, které místní fašistická organizace hodlala využít. Fašisté tuto část legionářské historie personifikovali s Gajdou, který se bojů osobně zúčastnil jako velitel praporu.⁴⁴¹ Jako připomínku pro československé dějiny významné události uspořádali fašisté v okolí Pardubic několik národních slavností, jichž se zúčastnil Gajda i vedení pardubické a příslušné místní jednoty Národní obce fašistické. Šlo o jedinečnou příležitost, jak spojit propagaci fašistického hnutí s událostí, na kterou byla většina obyvatel Československa hrdá. Navíc byla značná část pamětníků – legionářů členy NOF.

První ze slavností proběhla již na konci května v Chrasti u Chrudimi. Fašisté uspořádali průvod, kterého se zúčastnilo přibližně pět set lidí, z nichž mnozí byli oblečeni v národních krojích. Nechyběla ani početná skupina legionářů v jejichž čele šel Gajda. Průvod se zastavil v nedalekých Podlažicích, kde František Novotný pronesl u pomníku padlých z první světové války slavnostní řeč, ve které vyzdvihl hrdinství československých legionářů a obratně jejich počínání spojil s činností fašistické strany, která podle jeho slov pokračuje v prosazování legionářských ideálů: „*Přísaháme, že odkaz váš [...] budeme hájiti proti všem do posledních vzdechů svých a že jej rozhojněný odevzdáme do rukou těch, kdož přijdou po nás.*“⁴⁴² Slavnostního přijetí od představitelů

⁴⁴¹ V bitvě u Zborova se projevila pro Gajdu typická vlastnost – uměl se chopit náhodou nabízené příležitosti. Bitvy u Zborova se Gajda měl zúčastnit jako velitel 1. praporu 2. pluku, který nesl jméno Jiřího z Poděbrad. Podle dochovaných zpráv měl naleznout těsně před útokem ruského velitele pluku opilého a neschopného boje, proto se sám chopil velení celého pluku a přidal se k ostatním československým jednotkám. Svou aktivitou tak přispěl k úspěchu československých legií, který byl však rychle znehodnocen neúspěchy ruských jednotek v rámci rozsáhlé tzv. Kerenského ofenzivy. Za svou iniciativu Gajda obdržel vojenské vyznamenání a byl povýšen. Zároveň byl dočasně jmenován velitelem celého pluku. KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda. Praha 1995. s. 21-22.

⁴⁴² Velkolepá účast bratří a sester N.O.F. v Podskalí u Chrasti, České směry, roč. 1/1932, 4. 6. 1932, č. 32, s. 2.

obce včetně starosty se dostalo i Gajdovi, který byl uvítán jako hrdina od Zborova a místními fašisty pohoštěn chlebem a solí.⁴⁴³

Podobné slavnosti proběhly za účasti Vážného, Novotného i Gajdy také na dalších místech. Z větších lze zmínit setkání východočeských fašistů 26. června v Třebechovicích pod Orebem, 24. července ve Spytovicích u Přelouče či 31. července v Litomyšli.

Početné schůze a veřejná vystoupení nedokázala zakrýt narůstající rozepře uvnitř místních jednot NOF. Vývoj na Pardubicku tak kopíroval celostátní vývoj. Těžkosti pro fašistickou organizaci byly zapříčiněny přísnějším dohledem úřadů nad činností NOF, častými domovními prohlídkami nebo zabavováním fašistických tiskovin. NOF tak přišla o značné finanční prostředky a opět se dostala do finanční krize.

Také u místních fašistů došlo počátkem června k sérii domovních prohlídek, namířených zejména proti vedení pardubické fašistické jednoty. Prohlídky proběhly v návaznosti na rozhodnutí Prezidia zemského úřadu o zrušení organizace Junáků NOF, které bylo zdůvodněno polovojenským výcvikem Junáků. Objevily se domněnky, že vedení NOF uvažuje i o jejich možném použití k násilnému rozbíjení politických shromáždění a schůzí ostatních politických stran: „*Je patrna tendence, aby z organizací Junáků byly utvořeny úderné roty, mající za úkol ne snad pouze ochranu podniků Národní obce fašistické, jako spíše [...] rušení i násilné rozbíjení schůzí stran stavících se svým programem proti fašismu.*“⁴⁴⁴

Po domovních prohlídkách byli někteří fašisté předvoláni k výslechu. Shodou okolností se výslech týkal také Gajdy, který se v inkriminované době nacházel v Pardubicích. Z výpovědí lze zjistit, že hlavním představitelem pardubických Junáků byl Josef Sovina,⁴⁴⁵ člen NOF od jejího vzniku v roce

⁴⁴³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228. Zpráva o fašistických slavnostech z 2. června 1932.

⁴⁴⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 627. Výnos prezidia Zemského úřadu v Praze.

⁴⁴⁵ Josef Sovina se narodil v roce 1888 nedaleko Mnichova Hradiště. V Pardubicích působil

1926. Při výslechu Sovina uvedl, že pardubická organizace Junáků čítala přibližně tři desítky členů, popřel však jakýkoli vojenský výcvik nebo podíl Junáků na trestné činnosti. Další informace o činnosti místní organizace Junáků nebyly zjištěny, přesto Sovina následující obdržel rozhodnutí o oficiálním zastavení činnosti Junáků NOF v Pardubicích. Zdůvodnění bylo prosté: „*Konaným šetřením [...] bylo zjištěno, že vyvíjíte ilegální činnost Junáctva Národní obce fašistické v Pardubicích, přesto, že tato organizace nevyhověla zákonným podmínkám. Přihlížeje k tomu, zastavuje okresní úřad v Pardubicích [...] vaši činnost.*“⁴⁴⁶

Výsledky dalších představitelů místních fašistů, zejména Vojtěcha Vážného, Jaromíra Kučery a Stanislava Manycha přinesly kromě informací o činnosti Junáků i další podstatná zjištění. Správním orgánům se podařilo dokázat úzkou spoluprací místní organizace Národní jednoty střelecké s fašisty. Potvrdilo se tak podezření z roku 1931. Tehdy se předsedou střelecké jednoty stal člen NOF Karel Zástěra⁴⁴⁷ a následně ji začal přibližovat k fašistické straně. Počátkem roku 1932 měl na jedné ze schůzí dokonce prohlásit, že členem střelecké jednoty by měli být pouze fašisté.⁴⁴⁸ Jednalo se o závažné zjištění, protože střelecké jednoty měly přístup k velkému množství zbraní.

Z výpovědi Gajdy, který byl četnickou hlídkou zadržen v nedalekých Kuněticích, kde byl na návštěvě u římsko-katolického faráře Františka Štefana,⁴⁴⁹ vyšlo najevo, že pardubické fašisty podporují i někteří představitelé katolické církve. Pravděpodobně největším příznivcem z řad církevních hodnostářů byl právě farář Štefan, který se s fašistickými představiteli scházel

jako krejčovský mistr. Velitelem oddílu Junáků byl jmenován Gajdou. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228, Protokol z výslechu Josefa Soviny z 28. května 1932.

⁴⁴⁶ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228, Rozhodnutí o zastavení činnosti Junáků NOF z 29. května 1932.

⁴⁴⁷ Karel Zástěra pracoval jako obchodní zástupce, trvalý pobyt měl v Pardubicích. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 763, Zpráva o činnosti Národní jednoty střelecké v Pardubicích, z 30. května 1932.

⁴⁴⁸ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 763, Zpráva o činnosti Národní jednoty střelecké v Pardubicích, z 30. května 1932.

⁴⁴⁹ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228, Zadržení a výslech R. Gajdy z 29. května 1932.

pravidelně a často se u něho při svých návštěvách Pardubic zastavoval i Gajda.⁴⁵⁰

Domovní prohlídky a následné výslechy tak přinesly informace o činnosti místní pardubické jednoty NOF a vztazích mezi hlavními členy. Zároveň bylo zjištěno, že ústředním místem pro fungování pardubické jednoty se stal dům lékaře Františka Kučery, kam velmi často přicházel Vojtěch Vážný vyřizovat fašistickou agendu. U Kučerů také při každé své návštěvě přebýval Gajda, který si zde uschoval část svého osobního archivu.

Od poloviny roku lze hovořit o hluboké krizi v místní NOF. Domovní prohlídky, Vážného rezignace, nesplněné naděje z jarních obecních voleb a především finanční problémy, prohloubily osobní neshody mezi jednotlivými členy. Spory mezi fašisty se nepodařilo udržet v soukromí strany, naopak objevily se na veřejnosti a staly se diskutovaným tématem. Konkrétním projevem byla také častá oznámení o vyloučení členů z NOF, která se pravidelně objevovala v Českých směrech.⁴⁵¹

Častých rezignací na členství ve fašistické straně si všimly ostatní regionální tiskoviny a předpokládaly, že se jedná o začátek konce fašistického hnutí v Pardubicích: „Členové [NOF – pozn. autora] *když poznali, že se fašistická organizace netěší pro ně žádoucí přízni, organizaci narychlo opustili. Z toho je také vidět, že značná část příslušníků fašistické organizace sestává se z lidí, kteří zde hledali osobní výhody. Když uviděli, že tato organizace může jim přinést spíše nevýhodu, dali jí vale.*“⁴⁵²

Z pardubické jednoty však nevystupovali jen řadoví členové. Pro velké neshody s Vojtěchem Vážným rezignoval na své členství i architekt Stanislav Manych, který byl jednou z hlavních postav NOF v Pardubicích. Spory měly delšího trvání a Manych se o nich zmínil i při výslechu na policii s souvislostí s vyšetřováním činnosti Junáků NOF: „*Upozorňuji, že mezi mnou a okresním*

⁴⁵⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228, Zpráva o fašistickém hnutí z 26. září 1932.

⁴⁵¹ Zprávy zněly často lakonicky: *Upozorňujeme členstvo, že pan Josef Bílek, obchodní zástupce, Pardubice, není již členem NOF.* České směry, roč. 1/1932, č. 40, s.3.

⁴⁵² Výstupy z fašistické strany v Pardubicích, Východočeský republikán, roč. 14/1932, 15. 7. 1932, č. 29, s. 3.

soudcem Vážným jsou určité difference, takže se o něho nestarám".⁴⁵³ Manych se vzdal pozice krajského tajemníka strany i řadového členství v NOF. Oficiálně byl jeho odchod vysvětlen rodinnými důvody a na jeho místo byl rychle zvolen Josef Škutchan.⁴⁵⁴ Skutečnost, že se fašistická organizace v Pardubicích rozpadá, to však zakrýt nemohlo.⁴⁵⁵

Vedení Národní obce fašistické se nastalou situací rozhodlo řešit razantně, a to kompletní reorganizací fašistické organizace ve východních Čechách. S myšlenkou na změnu struktury NOF na Pardubicku přišel sám Gajda, který nechtěl dopustit rozpad fašistické strany v jednom z nejúspěšnějších regionů. Jako záminka Gajdovi posloužili blížící se obecní volby v mnoha obcích v okolí Pardubic. Gajda ve svém rozkazu, otištěném počátkem září v Českých směrech,⁴⁵⁶ spojil dosud samostatné župy Pardubice a Hradec Králové v tzv. východočeskou skupinu, jejímž hlavním představitelem byl jmenován chrudimský fašista František Novotný. Na místo župního náčelníka v Pardubicích byl dosazen Vojtěch Vážný a na místo náčelníka královéhradecké župy jistý Horyna.⁴⁵⁷ Vážný byl zároveň jmenován hlavním propagátorem NOF a jeho byt za centrální kancelář fašistické strany a sídlo redakce Českých směrů.⁴⁵⁸ Vedení pardubické župy bylo kompletně rozpuštěno a sestavením nového byl Gajdou pověřen právě Vážný.⁴⁵⁹ Bývalý okresní soudce se tak mohl vypořádat se všemi svými odpůrci a jmenovat do vedení pardubické organizace své stoupence. Byl to poslední okamžik „slávy“ Vážného v pardubickém fašistickém hnutí, protože zanedlouho se měl dostat do přímého sporu s Gajdou.

⁴⁵³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1228, Výslech Stanislava Manycha z 28. května 1932.

⁴⁵⁴ J. Škutchan byl členem od počátku roku 1932 členem NOF v Pardubicích a od srpna 1932 pokladníkem pardubické jednoty NOF a tajemníkem krajské rady NOF. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1098, Zpráva o fašistickém hnutí na Pardubicku z 3. září 1932.

⁴⁵⁵ Organizační zpráva, České směry, roč. 1/1932, 30. 7. 1932, č. 40, s. 3.

⁴⁵⁶ Rozkaz generála Gajdy, České směry, roč. 1/1932, 3. 9. 1932, č. 45, s. 1.

⁴⁵⁷ Křestní jméno nebylo v Českých směrech uvedeno. Pozn. autora.

⁴⁵⁸ Vojtěch Vážný v té době bydlel Pardubicích na Smetanově náměstí čp. 56-57. Pozn. autora.

⁴⁵⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1098, Zpráva o fašistickém hnutí na Pardubicku z 3. září 1932.

Krise fašistů měla vedle názorových rozepří také materiální důvody. NOF v Pardubicích totiž došly finanční prostředky na provoz strany, organizování schůzí či veřejných vystoupení a především na vydávání fašistického časopisu České směry. Zejména vydávání tisku bylo pro fašisty finančně velmi náročné, protože se zhoršujícím se obrazem fašistů v regionu ubývalo inzerentů, kteří byli téměř jediným zdrojem příjmů. Velkou finanční zátěž přinášelo i časté zabavování celých nákladů. Fašisté se tomu snažili čelit vydáváním tzv. zkušebních výtisků, které v několika kusech odevzdávali cenzorovi ke kontrole, a teprve po jejich schválení či přepracování tiskli celý náklad. Přesto se počátkem listopadu 1932 finanční situace pardubické jednoty zhoršila natolik, že vydávání Českých směrů bylo zastaveno. Mělo se jednat o dočasné opatření, fašistický list ale znovu vycházet nezačal.

Následný podzim roku 1932 provázely fašistickou stranu neúspěchy. Místní fašisté chtěli svou dobré volební výsledky z obecních voleb v Pardubicích potvrdit i v okolních obcích. Snažili se proto vést sice finančně skromnou, přesto aktivní předvolební kampaň. Vrchol svého snažení si fašisté naplánovali na 28. září. Ve dnech kolem svátku svatého Václava chtěli v Pardubicích i v mnoha okolních obcích uspořádat sérii veřejných setkání, které souhrnně nazvali fašistickým týdnem. Za touto myšlenkou stál opět Vojtěch Vážný, který však s žádostí o povolení zmíněných shromáždění neuspěl.⁴⁶⁰

Fašistické snahy o zvýšení popularity měly zcela opačný efekt. Ostatní strany tentokrát neoponechaly nic náhodě a nechtěly riskovat další volební úspěch fašistické strany. Poté, co se na veřejnosti objevily zprávy o chystaném fašistickém týdnu a kdy ještě nebylo rozhodnuto o jeho případném úředním zákazu, vzniklo v Pardubicích občansko-politické hnutí, které se vymezilo jako obhájce demokracie právě proti fašismu. Hnutí neslo název *Souručenství na obranu demokratické republiky* a kromě několika politických stran⁴⁶¹ se

⁴⁶⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1223, Zákaz fašistického týdne z 20. září 1932.

⁴⁶¹ K hnutí se přihlásila především Československá strana národně socialistická a Československá sociálně demokratická strana dělnická. Pozn. autora.

k členství přihlásily i nepolitické organizace – například Československá obec legionářská či Svaz národního osvobození.⁴⁶²

Hlavní veřejné vystoupení proti fašismu proběhlo 18. září 1932 na Smetanově náměstí v Pardubicích. Představitelé souručenství připravili veřejné vystoupení s názvem *Proti fašismu, za demokracii a socialismus* a ústředními postavami se stali členové národně socialistické strany Josef Jírek a sociální demokrat Bohumil Laušman.⁴⁶³ Vedle zmíněné dvojice promluvila na shromáždění před více než dvanácti sty posluchači řada dalších politiků, z nichž někteří byli poslanci Národního shromáždění. Od všech zaznělo po obsahové stránce přibližně totéž, tzn. odsouzení fašismu jako nedemokratického systému. Zazněly i výzvy k užší spolupráci všech sociálních i profesních skupin proti nedemokratickým hnutím, především proti fašismu a komunismu. Výsledkem shromáždění bylo i veřejné prohlášení podpory demokracii a prezidentu Masarykovi, kterému bylo ve formě telegramu také odesláno: „*Pane Presidente, občané sdružení v Souručenství na obranu demokratické republiky a shromáždění na veřejném projevu v Pardubicích dne 18. září, sklánějí se vděčně před Vaším životním dílem a ujišťují Vás, že stojí věrně za Vámi a Vašimi ideami a jsou odhodláni nejen upevňovati a zlepšovati demokratickou formu našeho státu tvořivou, vytrvalou prací a bratrskou láskou, ale jsou též připraveni chránit ji před každou demagogií a politickým romantismem nepřátel demokracie.*“⁴⁶⁴ V následujících dnech proběhlo na Pardubicku několik dalších podobných vystoupení.⁴⁶⁵ Závěr roku 1932 tak byl pro pardubické fašisty

⁴⁶² Podrobnější informace k legionářským organizacím viz např.: MICHL, Jan. Legionářské organizace v Československu (1920-1938). In: Historie a vojenství, roč.56/2007, č. 4, s. 4-23.

⁴⁶³ Josef Jírek byl po většinu první Československé republiky jednou z vůdčích osobností národně socialistické strany v Pardubicích. Zároveň byl šéfredaktorem místního stranického listu Bratrství. Bohumil Laušman byl východočeským rodákem, který se v roce 1935 stal poslancem Národního shromáždění za sociální demokracii. Více o osudech tohoto politika např. ve studii: HORÁK, Pavel. Bohumil Laušman – politický životopis. Praha 2012.

⁴⁶⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1201, Telegram prezidentu Masarykovi z 18. září 1932.

⁴⁶⁵ Další veřejná setkání proběhla například v Lázních Bohdaneč (25. září), Sezemicích (25. září), Opatovicích nad Labem (18. září), Přelouči (25. září) nebo v Holicích (25. září). SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 27, i.č. 1629, Zpráva o činnosti Souručenství na obranu demokratické republiky z 21. prosince 1932.

neúspěšný. Ve srovnání s počátkem roku, kdy se stali hlavním volebním překvapením, se opět dostali do pozice politické organizace stojící na okraji politického spektra.

Při zhodnocení roku 1932 v pardubické jednotě NOF považují za zásadní problém neschopnost potvrdit volební úspěch v následných jednáních. Vážný se svými kolegy sice dokázal část pardubické veřejnosti získat na svou stranu a představit NOF jako politickou alternativu, následně však nedokázal překlenout osobní rozpory s představiteli ostatních stran. Domnívám se, že fašisté doplatili na svou agresivní předvolební kampaň. V ní dokázali zaujmout řadu nespokojených voličů, pasovali se však do pozice politických radikálů, se kterými nebyla žádná strana ochotná reálně spolupracovat. Disciplinární řízení se soudcem Vážným a důsledný postup úřadů doprovázený domovními prohlídkami a opakujícími výsledky se na sebevědomí místní jednoty podepsal také negativně. NOF opustilo množství členů a strana přišla o značné finanční prostředky, což lze dokumentovat zastavením vydávání Českých směrů.

Fašistické hnutí se v tomto regionu ocitlo na konci roku 1932 v očividné krizi, přesto ve srovnání s předchozím obdobím na přelomu let 1929 a 1930 působilo stabilnějším dojmem. Sami fašisté si uvědomovali, že v pokračující hospodářské i politické krizi mají stále šanci. S NOF se tak i v následujícím období muselo nejen v pardubickém regionu počítat.

V.3.3 Židenická tragikomedie a její následky (1933)

Obavy z pokusu o státní převrat ze strany Národní obce fašistické existovaly od jejího vzniku. Prvním okamžikem, kdy se fašisté měli pokusit násilně převzít moc v Československu, byl termín všesokolského sletu v Praze v polovině roku 1926. Obavy se v létě roku 1926 nepotvrdily, přesto se v následujících letech s pravidelností objevovaly znovu. Po celou dobu první Československé republiky šlo o nepodložené informace, protože české fašistické hnutí nikdy nedosáhlo takové síly, aby mohlo reálně pomýšlet na násilné uchopení moci. Fašistické jednoty byly schopny vyvolat místní násilné

střety s politickými oponenty či s policejními složkami, na přípravu tak rozsáhlé akce, jakou by byl státní převrat, neměli v žádném okamžiku své existence dostatek síly. Přesto se na počátku roku 1933 na okraji Brna odehrál incident, který měl být podle jeho organizátorů počátkem státního převratu. Naivní myšlenka několika desítek zfanatizovaných fašistů z okolních jednot NOF se pokusila násilím obsadit vojenská kasárna 43. pěšího pluku, zmocnit se většího množství zbraní a vyvolat tak násilné akce i v dalších regionech. Akce byla již na počátku odsouzena k neúspěchu, což se záhy potvrdilo. Neúspěšní útočníci byli z velké části rychle dopadeni a posléze se podařilo zadržet i dva hlavní organizátory celého přepadení. Z vojenského hlediska se jednalo pouze o menší incident, politické následky pro Národní obec fašistickou však byly rozsáhlé. Židenický incident zapříčinil rozsáhlé zatýkání a detailní vyšetřování ve všech regionech Československa. Největší pozornost se soustředila na regiony, kde bylo fašistické hnutí nejsilnější.⁴⁶⁶

Vyšetřování v Pardubicích probíhalo v únoru 1933. Podobně jako v jiných regionech vedl vyšetřování policejní rada Miloslav Preininger, který měl za úkol zmapovat poměry v místních fašistických jednotách a zjistit případnou spojitost mezi pardubickými fašisty a přípravou židenického puče. Kromě silné pozice fašistů v regionu zavalil důvod pro důsledné vyšetřování svými výroky i Vážný. Na jedné z důvěrných schůzí bývalý okresní soudce prohlásil: „*Bratři, chodte ozbrojeni i nožem, neboť nevíte, kdy bratry organizátory budete povoláni, abyste chránili vlast!*“⁴⁶⁷ Podle dalších, i když neověřených zpráv, měl Vážný prohlásit, že ke státnímu převratu mělo dojít přibližně o měsíc později, měl být pečlivěji připraven a lépe zorganizován. Židenickou událost považoval za akci provokatérů a politických amatérů v čele s Ladislavem Kobsinkem. Stejného názoru byli i další členové užšího vedení pardubické jednoty.⁴⁶⁸ Nejen pro tyto

⁴⁶⁶ Vedle Pardubicka byly velmi důkladnému vyšetřování podrobeny například jednoty NOF v jižních Čechách. Vyšetřování členů fašistické strany v jižních Čechách se ve své studii věnuje např. Pavel Baloun: BALOUN, Pavel. Vyšetřování členů Národní obce členů Národní obce fašistické v únoru 1933. *Paginae historiae* 18, roč. 2010. s. 133-145.

⁴⁶⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 123, Zpráva o činnosti NOF na Pardubicku z 25. ledna 1933.

⁴⁶⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 123, Zpráva o činnosti

výroky byl Vážný počátkem února v Pardubicích zadržen a po vyslechnutí eskortován četnickou hlídkou na nádraží, odkud s ozbrojeným doprovodem odcestoval do Brna. U brněnského krajského soudu byl umístěn do vyšetřovací vazby.⁴⁶⁹

Hlavní část vyšetřování v Pardubicích proběhla od 22. do 28. února 1933 a vedle zmiňovaného policejního rady Preiningera se zásahu proti členům fašistické strany účastnil pardubický okresní hejtman J. Vítek a okresní četnický velitel kpt. Dušek. Na úvodní poradě 21. února byl dohodnut harmonogram prohlídek a výslechů. Příslušným četnickým stanicím byl rozeslán formulář, na jehož základě byly domovní prohlídky prováděny: „*Jelikož jest důvodné podezření, že ve svém bytě a jeho příslušenství přechováváte písemnosti a věci N.O.F., které zakládají skutkové podstaty různých trestných činů dle zákona na ochranu republiky, nařizují dle ustavení § 141 tr.ř. provedení domovní prohlídky ve Vašem bytě a jeho příslušenství.*“⁴⁷⁰

V následujících dvou dnech proběhlo v 81 obcích pardubického regionu 146 domovních prohlídek, z nichž více než polovina byla kladných v tom smyslu, že byly objeveny písemnosti týkající se činnosti NOF. V několika případech byly dokonce zajištěny zbraně. Celkem bylo zadrženo 8 pistolí různých typů společně se 74 náboji. Dále byly zabaveny 2 zásobníky a 3 samostatné náboje do pušek a po jednom bajonetu, vojenské dýce a obušku.⁴⁷¹ Na žádnou ze zabavených střelných zbraní nevlastnili jejich majitelé zbrojní pas.

V samotných Pardubicích byla nejúspěšnější domovní prohlídka provedená u Jaroslava Teplého z Pardubic, při které bylo objeveno 32 vojenských pušek francouzského typu s bodáky, 2 pušky shodného typu bez bodáku a 3 vojenské pušky japonské výroby. Dále bylo zabaveno velké

⁴⁶⁹ NOF na Pardubicku z 25. ledna 1933. Vážného na nádraží doprovázela manželka a skupina asi dvaceti příznivců, kteří mu při odjezdu provolávali slávu. SOkA Pardubice, Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 182, Zpráva o zadržení Vážného z 6. února 1932.

⁴⁷⁰ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 258, Formulář příkazu k domovní prohlídce z 22. února 1933.

⁴⁷¹ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 258 a i.č. 303, Soubor protokolů z domovních prohlídek z února a března 1933.

množství nábojů (policejní zpráva uvádí množství několika set – pozn. autora). Jaroslav Teplý se hájil tím, že nalezené zbraně jsou vlastnictvím pardubické odbočky Národní jednoty střelecké. Následným šetřením však bylo zjištěno, že soupis zbraní neodpovídá oficiálnímu seznamu vedenému v Národní jednotě střelecké a především, že zbraně u Teplého vůbec neměly být uschovány.⁴⁷²

Většinu domovních prohlídek v menších obcích v okolí Pardubic prováděly místní četnické hlídky. Činnost rady Preiningera se soustředila na hlavní postavy NOF v Pardubicích. Sám Preininger asistoval u více než deseti domovních prohlídek u ústředních postav pardubických fašistů. Především však vedl následující výslechy, které probíhaly na okresním úřadě až do 28. února.⁴⁷³ Z jejich obsahu je možné vykreslit poměry v místní fašistické jednotě a především vzájemné vztahy mezi ústředními postavami místní organizace. Především výslech Bohumila Konopáska potvrdil, že proti Vážnému se vytvořila značná opoziční skupina reprezentované MUDr. Novotným z Chrudimi.

Vyšetřování policejního rady Preiningera přineslo další překvapivé skutečnosti. Znovu se na scéně objevilo jméno JUC. Václava Hrbka, který stál u zrodu pardubické jednoty NOF a byl jedním z trojice mladíků, kteří v roce 1926 zorganizovali první veřejnou schůzi NOF v Pardubicích. Při jeho domovní prohlídce byla zabavena celá řada tiskových materiálů týkajících se činnosti NOF, včetně zápisů z porad místního fašistického vedení za posledních několik let. V rámci zabavených listin byl nalezen dokument pracovně nazvaný *Styčné body a návrhy pro budoucí práci zákonodárnou NOF*. Dokument obsahoval několik desítek programových bodů, které měli fašisté v plánu realizovat po převzetí moci. S časovým odstupem se některé body zdají značně naivní, v rozjitřené atmosféře několik týdnů po židenickém přepadení to pro Hrbka

⁴⁷² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 258, Protokol z domovní prohlídky z 22. února 1933 a SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 30, i.č. 265, Hlášení o vazbách Národní jednoty střelecké a NOF z 22. února 1933.

⁴⁷³ V archivním fondu Státního okresního archivu v Pardubicích se dochovaly protokoly z výslechu např. MUDr. Bohumila Konopáska, JUC. Václava Hrbka, MUDr. Jaromír a Kučery a jeho ženy Berty Kučerové, MUDr. Heřmana Nutze, ing. Václava Otakara Medka či ing. Stanislava Manycha. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 258 a SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 303.

znamenal okamžité vzetí do zadržovací vazby u pardubického okresního soudu a obvinění z porušení zákona na ochranu republiky, za což mu hrozil poměrně značný trest.⁴⁷⁴

Rozsáhlé vyšetřování vedené radou Preiningerem zasáhlo do činnosti a fungování pardubické organizace. Mezi místními fašisty se prohloubily názorové neshody, které přiměly další část členské základny k opuštění strany. Po zatčení Vážného bylo také nutné alespoň dočasně změnit vedení pardubické jednoty. Na pozici náčelníka byl místo Vážného dosazen jeho kolega z pardubického zastupitelstva Václav Otakar Medek. Podle výpovědí několika členů NOF byl však do této funkce dosazen pouze formálně kvůli své značné autoritě mezi řadovými členy, skutečnou náhradou za Vážného se stal do té doby neznámý MUDr. Heřman Nutz, který oficiálně zastával místo pokladníka.⁴⁷⁵

Vážný se i z brněnské vazební věznice pokoušel dění v pardubické organizaci ovlivňovat a především se pokusil urovnat dřívější spory mezi ním a některými kolegy z vedení fašistické strany. Jednalo se například o konflikt se Stanislavem Manychem, kterého kvůli vzájemné rozepři vyloučil z fašistické organizace. V polovině února mu zaslal smířlivý dopis: „*Ve svém hoři podávám i Vám ruku k smíru. Nevím – snad jsem i Vám někdy ublížil, snad to nebyla vždy*

⁴⁷⁴

Pro představu uvádím některé body:

2. je nutné rázné vystoupení Vůdce, neboť jedině on svou osobou může zachrániti změnu v kritické době.

7. deportace všech příslušníků národnosti německé a maďarské, kteří nejsou spokojeni s našimi poměry, do jejich mateřských států.

11. výchova aktivního důstojnictva v naprosto vlasteneckém bojovném duchu.

13. již nyní pracovati na plánu na vyčištění všech státních úřadů od byrokratů, lidí neschopných, korupčníků a všech realistů.

18. školství a celá metoda vyučovací musí býti vypracována tak, aby ze škol obecných vycházely děti vychované ve zbožnosti, charakteru a v bojovném nacionálním duchu.

21. jedním z prvních zákonů musí býti otázka židovská, vyloučení jejich vlivu ze spolků a veřejných orgánů, zastavení státních dodávek Židům.

31. upravit otázku reparací, dnešní nemožný stav se musí změnit.

33. vypracování plánu, aby co možná se zastavil příliv cizího kapitálu do našeho průmyslu a podnikání.

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 303, Zpráva o domovní prohlídce u JUC. Václava Hrbka z 28. února 1933.

⁴⁷⁵

MUDr. Heřman Nutz se narodil roku 1895 v Prostějově. Byl vojenským lékařem v záloze s hodností majora. Ve 30. letech působil v Pardubicích jako praktický lékař. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 303, Výslech MUDr. Nutze z 22. února 1933.

*jen moje vina, snad okolnosti, snad poměry, lidé kolem mne, nemohu zde řešit.*⁴⁷⁶ Z Manychova výsledku ale vyplývá, že přes omluvná gesta neměl o další spolupráci s Vážným ani s nikým dalším z fašistické strany zájem a vyloučení z NOF považoval za křivdu: *„Jak se nyní vyvíjí poměry v hnutí fašistickém na Pardubicku nevím, neboť se o to nestarám. [...] Pokládal jsem za poškozeného usnesením jednoty N.O.F. v Pardubicích, že mě vylučuje. [...] Vážný mně nedůvěřoval, ba mně často ukřivdil, jak o tom nejlépe svědčí dopis, který mě poslal z vazby.*⁴⁷⁷

Pardubická jednotka na jaře 1933 procházela zatím nejtěžším obdobím. Většina fašistů očekávala, že židenický incident bude mít za následek zákaz strany. Místní jednoty výrazně omezily svou činnost a byly ve veřejném vystupování a korespondenci opatrnější. Ze zadrženého tajného oběžníku krajského vedení NOF z února 1933 v Hradci Králové jsou zřejmé pokyny pro následující období: *„Musíme jednat velmi opatrně, neboť veškerý tisk zvláště v poslední době štvě proti nám úřady, které postupují vůči nám velmi přísně. [...] Hnutí naše snaží se postavit mimo zákon, neboť budou soustavně rozpuštěny naše důvěrné schůze a dokonce dějí se pokusy znemožnit i členské schůze. [...] Nyní musíme dvojnásob pracovat, pokud možno ale tak, aby měli nepřátelé nejméně zpráv o našem hnutí. Omezte korespondenci na nejmenší míru, korespondenci od nás palte, aneb uschovejte u lidí, kteří jsou našimi dobrými tajnými spolupracovníky.*⁴⁷⁸

Československá vláda k zákazu Národní obce fašistické nepřistoupila, přesto odliv členů NOF v Pardubicích pokračoval. Po návratu Vážného z vězení tak před vedením NOF stála otázka, jak vůbec zachovat existenci pardubické organizace. Fašismus se v následujících měsících v Pardubicích dostal na okraj zájmu a z veřejného života prakticky zmizel. Na pardubické radnici byli zástupci NOF při rozhodování v ústraní. Vážnému byla dokonce účast na jednání

⁴⁷⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 303, Dopis Vážného Stanislavu Manychovi z 16. února 1933.

⁴⁷⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 303, Výslech Stanislava Manycha z 22. února 1933.

⁴⁷⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 303, Oběžník krajského vedení NOF v Hradci Králové z února 1933.

městské rady zakázána.⁴⁷⁹ Po svém návratu z vězení v květnu 1933⁴⁸⁰ byl ze všech veřejných funkcí až do skončení trestního řízení starostou města suspendován.⁴⁸¹

Situace se částečně uklidnila na podzim roku 1933. Od září lze hovořit o částečné konsolidaci místního fašistického hnutí.⁴⁸² Fašisté začali opět vydávat vlastní časopis, který nesl název Stráž východu⁴⁸³ a znovu začali vyvíjet veřejnou činnost. Z opatrnosti upustili od pořádání veřejných schůzí a naopak v malých skupinách navštěvovali restaurace v Pardubicích a okolních obcích a snažili se s přítomnými navázat hovor. Domnívali se, že se tak vyhnou úřednímu zásahu a obejdou shromažďovací zákon a povinnost ohlásit každé veřejné vystoupení dopředu. Fašistické hnutí se touto snahou v očích místní veřejnosti degradovalo a vysloužilo si pověst jakéhosi debatního spolku. Jejich snaha byla často neúspěšná a skončila vykáváním fašistů, či přivoláním četnické asistence.⁴⁸⁴

Důkazem nejednotnosti regionálního fašistického hnutí na konci roku 1933 byla také snaha krajského náčelníka NOF MUDr. Novotného, který se na konci října pokusil zorganizovat větší veřejnou akci. Za příhodné datum si vybral 28. říjen a hodlal vše spojit s oslavami vzniku Československa. Na Okresní úřad v Pardubicích podal žádost o povolení, při kterém deklaroval, že

⁴⁷⁹ Jednalo se V.O. Medka a Josefa Sovinu, kteří byli suspendováni ze svých funkcí v zastupitelstvu kvůli probíhajícímu trestnímu řízení u krajského soudu v Chrudimi. SOkA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 125, č.j. 2054/33, Výnos starosty města o suspendaci ze 17. května 1933.

⁴⁸⁰ Vážný se z brněnské vazby vrátil do Pardubic 19. května 1933. Nebyl vpuštěn již na následující jednání městského zastupitelstva 22. května 1933. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 31, i.č. 1608, Zpráva o činnosti NOF v Pardubicích z 26. května 1933.

⁴⁸¹ Vážný byl suspendován v květnu roku 1933. Trestní řízení proti jeho osobě bylo krajským soudem v Praze zastaveno až v červnu roku 1936, načež bylo zastaveno i suspendování Vojtěcha Vážného z funkcí v pardubickém zastupitelstvu. SOkA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 125, i.č. 2108/33, Výnos starosty města o suspendaci ze 17. května 1933.

⁴⁸² SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 29, i.č. 1113, Oběžník prezidia Zemského úřadu v Praze z 13.8.1933.

⁴⁸³ Časopis začal vycházet od listopadu 1933. Hlavním redaktorem se stál Karel Marek, který působil již v redakci Českých směrů. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 29, i.č. 1309, Zpráva o fašistickém hnutí z 29. září 1933.

⁴⁸⁴ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 29, i.č. 1209, Zpráva o fašistickém hnutí z 1. září 1933.

by do Pardubic mělo zavítat několik tisíc příslušníků NOF. Zpočátku byla od Novotného slyšet silná slova, když prohlašoval, že se fašisté v Pardubicích objeví i v případě úředního zákazu a prokáží tak svou sílu a ochotu podpořit fašistické hnutí: „*Chceme tím ukázati svou sílu a moc a prokázati také, že budeme pracovati ilegálně, bude-li našemu podniku členo, respektive bude-li podnik rozpuštěn.*“⁴⁸⁵ Než okresní úřad žádost projednal, Novotný po několika dnech zcela obrátil. Oznámil, že na povolení již netrvá a že se žádná akce konat nebude. Své rozhodnutí vysvětlil organizačními problémy a nepřátelskou atmosférou v Pardubicích šířenou ostatními politickými stranami.⁴⁸⁶

Závěr roku 1933 byl sice z pohledu pardubických fašistů poněkud rozpačitý, celkově však mohli hodnotit svou situaci hodnotit spíše kladně. V prvních měsících roku nejen fašisté počítali se zákazem své strany a vynuceným přechodem do ilegality. Naivní židenické dobrodružství znamenalo i pro místní fašisty těžké období. Zatčení Vážného, výsledky všech čelních představitelů, důkladné a opakující se domovní prohlídky přinesly úbytek členské základny a především ztrátu posledních zbytků prestiže. Ve srovnání se situací na jaře 1932 lze mluvit o výrazném ústupu. Přes všechna očekávání však nebyla NOF zakázána a místní jednota zůstala funkční. Pardubická organizace prošla v roce 1933 také výraznými personálními změnami. Členská základna se ztenčila a ve vedení byla narušena Vážného dosud neotřesitelná pozice. Období, po které byl umístěn ve vyšetřovací vazbě, využil František Novotný k posílení vlastní pozice. Novotný začal prokazovat lepší organizační schopnosti a v následujícím období Vážného odsunul do pozadí, což vyvrcholilo v parlamentních volbách v roce 1935, kdy získal místo Vážného volitelnou pozici do parlamentu.

⁴⁸⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 29, i.č. 1403, Prohlášení F. Novotného.

⁴⁸⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 29, i.č. 1403, Dopis F. Novotného z 21. října 1933.

V.4 Český fašismus v době zhoršujícího se zahraničního postavení Československa (1934 – 1937)

V.4.1 Pokus o sloučení krajních nacionalistů, vznik Národní fronty (1934)

Přelom let 1933 a 1934 přinesl mezi krajními nacionalisty další pokus o sjednocení. Znovu se na scéně objevila myšlenka vytvořit silnou nacionální organizaci. Rok 1934 se pro tuto snahu jevil jako ideální, protože se začalo horšit mezinárodní postavení Československa a stále častěji se skloňovalo nebezpečí rozpínavého nacionálního socialismu v Německu. Český nacionalismus tak opět získal na přitažlivosti a stal se diskutovaným tématem nejen mezi krajními nacionalisty.

Pardubická organizace NOF vstoupila do roku 1934 v pozici okrajové politické síly, jejíž ambice a reálné možnosti výrazně klesly. I v rámci NOF se tak stupňují požadavky na výraznou reorganizaci strany a navázání užší spolupráce s dalšími nacionálními organizacemi. V této atmosféře se počátkem ledna 1934 konala v Hradci Králové konference NOF. Z jednotlivých východočeských fašistických jednot dorazili čelní představitelé, aby připravili strategii pro následující období. Konference se účastnili i zástupci pražského ústředí. Výsledkem jednání byly konkrétní požadavky změn, se kterými měl souhlasit také Gajda. Delegáti navrhli, aby místo Gajdy na časově omezenou dobu nastoupil do čela NOF generál Konopásek, který měl vybrat nové členy ústředního vedení, kteří by svou pozici měli placenou a mohli se jí věnovat na plný úvazek.⁴⁸⁷ Návrhy souvisely s požadavky na omezení výsadního postavení Gajdy a převedení některých pravomocí na krajské a okresní organizace NOF, což mělo přispět k efektivnější činnosti. Od decentralizace si mnozí fašisté slibovali lepší fungování NOF a následně získání nových členů. V tomto duchu se 11. února 1934 v budově řemeslnicko-živnostenské besedy v Pardubicích

⁴⁸⁷

Na konferenci zazněla i jména možných členů nového ústředí. Nebylo mezi nimi žádné překvapení – navrženi kromě Konopáska byli za východní Čechy V. Vážný, F. Novotný a V. O. Medek. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 32, i.č. 190, Zpráva o konferenci ze 4. ledna 1934.

konala okresní rada NOF. Místním členům byly představeny závěry krajské konference. Účastníci rady se na nutnosti omezení Gajdových pravomocí shodli, což přivítali především Vážný s Novotným, kteří se také stali členy celostátního vedení NOF.⁴⁸⁸

Nejen z popudu regionálních organizací NOF se počátkem dubna podařilo úspěšně dokončit vyjednávání o spolupráci nacionálních organizací a veřejnosti byl představen nový politický subjekt s názvem Národní fronta. Podle záměru svých zakladatelů se mělo konečně jednat o organizaci, která sloučí všechny nacionální uskupení. Vzhledem k osobním rozporům Stříbrného s Gajdou hned na počátku odmítla do Národní fronty vstoupit Národní liga. Také pozice NOF nebyla od počátku stabilní. Gajda a jeho neblížší spojenci nepodporovali myšlenku úplného rozpuštění NOF a pevného začlenění místních organizací do Národní fronty. Gajda nechtěl ztratit své výsadní postavení a pozice místopředsedy za profesorem Marešem jeho ambice neuspokojovala. Naopak mnoho regionálních organizací vytvoření Národní fronty vítalo. Vedení pardubické jednoty reprezentované Vážným, Novotným a navrátilivším se Konopáskem jednoznačně podporovalo začlenění do nové organizace.⁴⁸⁹

Gajda konečné rozhodnutí o rozpuštění NOF neustále odsouval. Svou nerozhodností a nejednoznačným postupem proti sobě vytvořil opoziční křídlo, v jehož stál právě Vojtěch Vážný, který v Národní frontě vykonával místo Gajdy funkci místopředsedy za NOF. Když počátkem srpna 1934 Gajda oznámil, že Národní obec fašistická vystupuje z Národní fronty a bude nadále fungovat jako samostatný politický subjekt, část členů s jeho rozhodnutím nesouhlasila a názorové neshody rychle přerostly v otevřené střetnutí špiček strany. Členská základna na přibývajících rozpory ve vedení strany reagovala dalším odlivem

⁴⁸⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 32, i.č. 355, Hlášení o konání okresní rady v Pardubicích z 11. února 1934.

⁴⁸⁹ Konopásek i Vážný se také společně s několika desítkami dalších veřejně činných osob podepsali pod prohlášení *Národní veřejnosti v ČSR* oznamující vznik Národní fronty. *Národní veřejnosti v ČSR, Národní fronta*, roč. 2/1934, 15. 4. 1934, č. 8-9, s. 1.

členů. Mnoho řadových příslušníků vlastně nevědělo, na kterou stranu se mají přidat a volilo vystoupení z NOF. Část z nich poté zamířila k jiným stranám.

Ve východních Čechách se spory mezi zastánci Gajdy a příznivci slučovacího procesu naplno projevily počátkem července na krajském sjezdu v Chocni. Gajda zde velmi ostře kritizoval postup pardubických fašistů v čele s Vážným, kterému vyčetl nedostatek úcty k vůdci strany a kritizoval jeho přílišnou samostatnost. Pardubické fašisty obvinil, že svou jednotu řídí v rozporu s jeho rozkazy. Zmíněným fašistům pohrozil vyloučením z NOF.⁴⁹⁰

Vážný reagoval veřejným prohlášením o Gajdových finančních machinacích se stranickou pokladnou. Zveřejnil informaci, že si Gajda z rozpočtu strany a především ze stranických příspěvků nechává více jak dvacet procent pro osobní potřebu. Kritizoval také tzv. Gajdův existenční fond, kam podle jeho slov odešlo jen z Pardubic několik desítek tisíc korun.⁴⁹¹ Pravdivost nařčení nelze jednoznačně ověřit. Faktem zůstává, že finanční machinace byly Gajdovy vyčítány opakovaně po celou dobu jeho působení v NOF. Vrcholem vzájemných útoků byl následný dopis pardubické jednoty NOF, ve kterém byl Gajda vyzván k abdikaci na všechny veřejné funkce ve fašistické straně.⁴⁹² Gajda tento projev neposlušnosti podobně jako v minulosti překonal. Pardubická jednota mu nakonec vyjádřila podporu, na členství v NOF však rezignovali mnozí pardubičtí představitelé včetně tria Konopásek, Vážný, Novotný, kteří odmítli Národní frontu opustit a volili raději odchod z NOF.

Domnívám se, že rezignace výše zmíněné trojice znamenala pro pardubickou jednotu a celé východočeské fašistické hnutí značné oslabení. Ústřední vedení v čele s Gajdou si sice zachovalo poslušnost místní jednoty, zkušené politické kádry však pardubická organizace nebyla schopna nahradit. V Pardubicích tak vznikla situace, kdy na jedné straně nadále existovala

⁴⁹⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 33, i.č. 1345, Zpráva o krajské radě NOF z 23. července 1934.

⁴⁹¹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 33, i.č. 1345, Zpráva o krajské radě NOF z 23. července 1934.

⁴⁹² Dopis byl Gajdovi odeslán počátkem srpna 1934. Gajda v něm byl vyzván k opuštění vůdčí pozice v NOF pod pohrůžkou zveřejnění jeho finančních machinací. Hlavním autorem byl Vojtěch Vážný. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 33, i.č. 1440, Zpráva o činnosti NOF z 16. srpna 1934.

Gajdovi věrná jednota NOF, na druhé straně její nedávní čelní představitelé začali působit ve prospěch Národní fronty a místní jednotě tak konkurovali. Pro potenciální voliče se jednalo o značně nepřehlednou situaci, protože místní fašistická organizace byla silně personifikovaná právě zmíněnou trojicí. Příznivci krajně nacionálního proudu se tak museli rozhodovat, zda zůstanou věrni NOF nebo zda budou následovat jim známé osobnosti do řad Národní fronty. Necelý rok před parlamentními volbami se jednalo o nešťastnou situaci.

V.4.2 Národní sjednocení nebo Národní obec fašistická (1935)

Závěrečné měsíce roku 1934 přinesly další v řadě pokusů o sjednocení nacionálního politického proudu. Tentokrát se slučovací proces netýkal Národní obce fašistické. Národně demokratická strana dokázala připravit dohodu s Národní ligou a zbytky Národní fronty a na politické scéně se tak objevilo Národní sjednocení. Veřejnosti bylo představeno symbolicky 28. října.

Na nacionalisticky orientované scéně tak vedle sebe začaly působit dvě organizace. Národní sjednocení vystupovalo z pozice umírněného a státoporného obhájce českých národních zájmů, NOF byla naopak označena za politické extremisty, se kterými by slušní nacionalisté neměli spolupracovat.⁴⁹³

Situace v Pardubicích kopírovala situaci v ostatních regionech. V průběhu první poloviny roku 1935 lze sledovat souběžnou činnost Národní obce fašistické i Národního sjednocení. Pro místní veřejnost nastalá situace vypadala poněkud nepřehledně, protože politický program a způsob vedení předvolební kampaně byl totiž u obou uskupení z velké části totožný. Zvláštní bylo i personální složení předvolebních vystoupení. Nejaktivněji si opět počínala trojice známých regionálních politiků Konopásek, Vážný, Novotný. Všichni však již jako kandidáti Národního sjednocení, nikoli Národní obce fašistické.⁴⁹⁴

⁴⁹³ Více o programu a činnosti Národního sjednocení např.: PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 141-145.

⁴⁹⁴ Vážný s Novotným byli častými řečníky na předvolebních schůzích Národního

Vzhledem k tématu práce zůstane pozornost upřena na předvolební kampaň NOF. Fašistická strana v Pardubicích po problematičtém období v roce 1934 znovu obnovila svou obvyklou činnost a během úvodních měsíců roku 1935 uspořádala několik velkých důvěrných schůzí. Držela se tradice a posluchače zvala do oblíbených restaurací v Pardubicích i v okolních obcích. Řečníci se ve svých projevech věnovali komentování aktuálních politických otázek a zároveň se snažili vymezit Národní obec fašistickou vůči Národnímu sjednocení. Pro své příznivce fašisté uspořádali také několik společenských akcí, příkladem lze jmenovat ples pořádaný v nedalekém Ostřetíně.⁴⁹⁵

Pardubická NOF před volbami rozšířila po regionu také větší množství letáků, ve kterých byl představen program NOF. V letáku *Kdo jsou a co chtějí českoslovenští fašisté* se znovu objevují tradiční požadavky a sliby typické pro NOF v každé předvolební kampani. Jednalo se o volební program plný na první pohled logických požadavků a slibů, jak zlepšit politické i hospodářské poměry v Československu, tradičně však chyběl reálný návod, jak uvedených cílů dosáhnout. Jako příklad předvolební rétoriky lze uvést několik citací. Požadavek na důsledné prosazování československých národních zájmů fašisté zdůvodňovali následovně: „*Národní obec fašistická je hnutím mravního i hmotného obrození národa. [...] Chce, aby československý stát byl státem národním a aby jeho charakter jako národního státu Čechů a Slováků projevoval se zevně i vnitřně v našem veřejném životě. Žádáme, aby při obsazování míst ve službách veřejných bylo dbáno toho, aby byli přijímáni bezvýhradně příslušníci státního národa.*“⁴⁹⁶ Vedle krajního nacionalismu fašisté volali po změně politického systému. Tradičně se kritika obrátila proti existenci politických stran a existenci vázaných kandidátních listin. Zazněly taktéž časté požadavky na zeštíhlení státní správy: „*Československý fašismus usiluje o*

sjednocení v Pardubicích a blízkém okolí. Například: SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 35, i.č. 425, Relace ze schůze Národního sjednocení z 20. března 1935 nebo SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 35, i.č. 428, Relace ze schůze Národního sjednocení z 28. března 1935.

⁴⁹⁵ Ples proběhl 4. února 1935. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 33, i.č. 635, Pozvánka na společenský ples.

⁴⁹⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 1102, Leták *Kdo jsou a co chtějí českoslovenští fašisté?* z 28. 3. 1935.

*přebudování dnešních řádů společenských, jež umožňují přebudování vykořisťování milionů poměrně malou skupinou jednotlivců [...] a usiluje o nový, spravedlivější řád fašistický. [...] Jako první etapu v naší cestě za provedením stavovského zřízení chceme dosáhnout změny volebního řádu a žádáme odstranění vázaných kandidátních listin, kterými je ohrožován, ba přímo znemožňován skutečný přímý svobodný projev vůle voličstva. [...] Chceme snížení počtu ministerstev spojováním příbuzných resortů, stejně tak snížení počtu poslanců, senátorů a vyslanectev.*⁴⁹⁷

Svým programem hodlali oslovit všechny sociální skupiny, pro dělníky například požadovali vypovězení zahraničních pracovníků a zavedení větších sociálních jistot, pro zemědělce především dořešení pozemkové reformy a zavedení ochranných dovozních cel pro zemědělské produkty ze zahraničí a konečně ze slibů pro drobné živnostníky a obchodníky lze vyzdvihnout volání po větší ochraně před velkými podniky: *„Chceme postavit velké průmyslové podniky pod kontrolu státu, aby dělnictvo nemohlo býti bezdůvodně propouštěno z práce. Žádáme zavedení čtyřiceti hodinové pracovní doby ve všech podnicích bez výhrady. [...] Chceme, aby půda patřila všem, kteří ji vzdělávají a na ni pracují, a proto držitelem půdy nesmí býti nikdo, komu by měla sloužiti pouze k zaopatřování rentováním zisků. [...] Chceme ochranu drobných podnikatelů proti ničivé konkurenci velkokapitálu a proti ničení samotných existencí drobných živnostníků a obchodníků privilegovanými konsumy a družstvy.*⁴⁹⁸ Obvyklé bylo závěrečné provolání: *„Vyvrcholením všeho úsilí a našich snah je zásada sloužiti státu, pracovati pro jeho velikost, moc a sílu, a pro blaho národa plněním hesla našeho hnutí, jež zní: Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem!*⁴⁹⁹

Krátce před volbami se v regionu objevily i další letáky, které kopírovaly předešlé, avšak stylem se snažily vzbudit ve voličích pocit, že NOF je

⁴⁹⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 1102, Leták *Kdo jsou a co chtějí českoslovenští fašisté?* z 28. 3. 1935.

⁴⁹⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 1102, Leták *Kdo jsou a co chtějí českoslovenští fašisté?* z 28. 3. 1935.

⁴⁹⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 1102, Leták *Kdo jsou a co chtějí českoslovenští fašisté?* z 28. 3. 1935.

ochránkyní národních zájmů: „Nelze déle již mlčeti, jest příkazem odpovědnosti k budoucím odstranit zlo – politické strany a rozhodnouti se pro demokracii stavovskou. [...] Nedopustíte, aby vás jednou vlastní děti proklínaly! Ještě je čas – čekáme na vás! Pomozte nám, sobě i budoucím generacím k lepšímu životu!“⁵⁰⁰

Květnové parlamentní volby přinesly nacionálnímu táboru výrazně horší výsledky, než jaké očekával. Především Národní sjednocení bylo se svými přibližně pěti procenty a osmým místem mezi parlamentními stranami silně nespokojeno. Národní obec fašistická obdržela hlasů méně, získala přes dvě procenta hlasů a obsadila dvanácté místo. V parlamentu získalo Národní sjednocení sedmnáct a Národní obec fašistická šest mandátů. Při porovnání celostátních výsledků s volebními zisky v Pardubicích lze konstatovat, že Národní sjednocení zde získalo podstatně více hlasů. Stalo se čtvrtou nejúspěšnější stranou a obdrželo více než jedenáct procent hlasů. Výsledky NOF více odpovídaly celostátnímu průměru. Z kandidujících stran obsadila osmé místo a obdržela téměř přesně dvě procenta hlasů.⁵⁰¹

Regionální výsledky nacionálních stran odpovídaly aktuálnímu rozložení sil. NOF byla výrazně oslabena odchodem zkušených vůdců a dvě procenta získaných hlasů korespondovala se slábnoucí pozicí fašistů v pardubickém regionu. Také nadprůměrný zisk Národního sjednocení nebyl při bližším pohledu překvapivý. Trojice bývalých fašistů přivedla do tábora Národního sjednocení část voličů, kteří v minulých volbách odevzdali hlasy fašistické straně. Konkrétně se tak projevilo Gajdovo neuvážené jednání, když nedokázal v roce 1934 najít s regionálními představiteli kompromis. Pro úplnost je nutno dodat, že z pardubického regionu se za NOF nedostal do parlamentu žádný kandidát, za Národní sjednocení byl úspěšný František Novotný.

V povolebním období se v místní NOF znovu projevily chronický nedostatek finančních prostředků. Fašisté neměli dostatek peněz na běžnou stranickou činnost. Přestaly se pořádat stranické schůze, ve většině menších

⁵⁰⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 1053, Leták Čtěte, *uvažujte, jednejte!*

⁵⁰¹ Výsledek voleb, Východ, roč. 18/1935, 24. 5. 1935, č. 24, s. 3.

obcí byly zrušeny místní kanceláře a v Pardubicích byla zřízena tzv. župní centrála pro celé východní Čechy.⁵⁰² Ani tímto razantním opatřením se nepodařilo zajistit dostatek prostředků na provoz kanceláře. Od poloviny roku 1935 tak fašisté přistoupili k rozesílání letáků a předepsaných složenek s prosbou o finanční dar. Text průvodního dopisu charakterizoval situaci, která silně kontrastovala se sebevědomým vystupováním po úspěšných komunálních volbách v roce 1932: „*Bohužel nemáme dostatek finančních prostředků, a proto se obracíme na naši fašistickou veřejnost, by nás jakýmkoli způsobem podpořila. Naše práce jest: Pečlivě sloužiti všem našim členům. Jsme však tak chudí, že nemáme peněz ani na zakoupení nábytku ani na psací potřeby, proto jsme si dovolili přiložiti složenku a prosíme o dáreček.*“⁵⁰³

Parlamentní volby v roce 1935 razantně ukončily představu o výrazném posílení nacionální politiky v Československu. Národní sjednocení ve srovnání se svými předpoklady utrpělo těžkou porážku. NOF sice získala více hlasů než ve volbách v roce 1929, přesto ani ona nemohla pomýšlet na výraznější ovlivnění politického vývoje v Československu. Pro regionální organizaci fašistické strany znamenalo povolební období rezignaci na jakoukoli veřejnou činnost. Místní jednotu opět dostihl chronický nedostatek finančních prostředků, který omezil činnost na absolutní minimum. Pro pardubickou veřejnost v tomto období přestala NOF existovat. Důvody shledávám nejen ve slabém volebním výsledku a nejednoznačném programu, ale především v absenci výrazné osobnosti v čele místní jednoty. Po odchodu tria Vážný, Konopásek a Novotný z NOF byl vedením NOF v celém pardubickém regionu Gajdou pověřen Jan Říha, původně obchodník z Poličky, který v polovině třicátých let bydlel v Pardubicích a v době voleb byl bez stálého zaměstnání. Pro širší veřejnost se jednalo o zcela neznámou postavu, která nedokázala ve volbách fašistické straně přinést výraznější počet hlasů.⁵⁰⁴

⁵⁰² Župní sekretariát pro východní Čechy byl v Pardubicích otevřen na Masarykově třídě v č.p. 278. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 1053, Zpráva o činnosti NOF v Pardubicích 20. srpna 1935.

⁵⁰³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 1053, Zpráva o činnosti NOF v Pardubicích 20. srpna 1935.

⁵⁰⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 910, Hlášení o J. Říhovi.

V.4.3 V době ohrožení Československé republiky (1936 – 1937)

Období po parlamentních volbách v roce 1935 lze označit za krizi českého nacionalismu. Slabý volební výsledek, zisk malého počtu křesel v parlamentu a především zjištění, že nacionalismus již není pro širokou veřejnost tolik přitažlivý, přinesly do řad nacionálních stran a organizací nejistotu. Nesplněné osobní ambice a finanční nedostatek ve stranických pokladnách znamenal opětovné štěpení opozičních křídel a vytváření nových uskupení. Nacionální strany se tak ani v tomto okamžiku nedokázaly shodnout na společném postupu a vzájemným soupeřením se jen dále oslabovaly.

Stejný vývoj lze zaznamenat i v případě Národní obce fašistické. Od druhé poloviny roku 1935 se NOF nacházela v opětovném finančním nedostatku. Ani Gajdově straně se nevyhnul odliv členů způsobený vytvářením nových uskupení. Jen v roce 1935 vznikly z popudu bývalých členů NOF dvě organizace – Vlastenecká akce a Slovanská jednota. I když žádná z nich nedosáhla většího úspěchu, soustředila ve svých řadách několik desítek členů, kteří většinou opustili řady mateřské NOF. Gajda si byl horšíci se situace vědom, zvláště když NOF značně ztrácela své sympatizanty také na venkově. Mezi venkovským obyvatelstvem přestala být fašistická strana v polovině třicátých let zajímavá, čemuž se Gajda pokusil zamezit vytvořením přidružené Národní strany zemědělské.

V Pardubicích klesla činnost regionální organizace na absolutní minimum. Od parlamentních voleb v polovině roku 1935 do konce roku následujícího počet zaznamenaných schůzí NOF nepřekročil číslo deset. V samotných Pardubicích fašisté neuspořádali schůzi žádnou.

Významnější akcí byla až župní konference konaná v pardubickém hotelu Palác 29. března 1937. Konference se zúčastnila více než stovka delegátů z celých východních Čech. Hlavním programovým bodem byla finanční krize fašistické strany. Kritika se obrátila především proti Gajdovi, kterému byly vyčítány finanční machinace a byl obviněn z používání stranických

peněz a finančních darů pro osobní potřebu.⁵⁰⁵ Výsledkem konference se stalo usnesení požadující Gajdovo odstoupení ze všech funkcí v NOF. Částí nespokojených delegátů byla navíc založena nová politická formace s názvem Slovanská obce fašistická, která s mateřskou stranu přerušila veškeré kontakty. Nová organizace nebyla příliš úspěšná a ještě před koncem roku 1937 se sloučila s Národní stranou radikální, přesto její existence přinesla další odliv části členské základny NOF a její opětovné oslabení. Nastala tak poněkud paradoxní situace. V regionu, který byl po dlouhou dobu jednou z hlavních opor fašistického hnutí a zůstával Gajdovi věrný, se objevila politická formace, která se proti Gajdovi jasně vyslovila a požadovala jeho odchod do ústraní.

Krise fašistického hnutí, která byla patrná ve všech regionech, se v období let 1936 a 1937 naplno projevila i v pardubickém regionu. NOF nedokázala oslovit v době zhoršující se situace Československa dostatečné množství voličů. Gajda tak nedokázal využít potenciál, který mu zahraničně politická situace nabízela. Přikláním se k názoru, že se zde projevila nejednoznačnost ideologie českých fašistů. Obdivně se vyjadřovali k nástupu fašismu v Evropě, kladně hodnotili především italské fašistické hnutí, ale zároveň se vyjadřovali silně protiněmecky. V očích široké veřejnosti tak v podstatě nezaujali jednoznačné stanovisko, o čemž svědčí také existence tzv. Arijské fronty. Snaha o přilákání německých a maďarských sympatizantů kontrastovala s protiněmeckým postojem většiny členské základny. Do závěrečného roku existence první Československé republiky proto Národní obec fašistická vstupovala v pozici slábnoucí politické síly bez výraznějšího vlivu na politické dění.

⁵⁰⁵

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 40, i.č. 468, Zpráva o krajské radě NOF v Pardubicích z 29. března 1937.

V.5 Tragický konec první Československé republiky (1938)

V období stupňujícího se nebezpečí pro Československo především ze strany nacistického Německa se o slovo pokusili přihlásit i nacionalisté. Národní sjednocení i znovu samostatná Národní liga se přidali na stranu většiny české politické reprezentace a situaci se pokusili vyřešit smířlivějším postojem k Německu a německé menšině v Československu. Obě strany se dokonce vyslovily pro vstup Sudetoněmecké strany do československé vlády. Vedle zmírnění protivládního tlaku ze strany sudetských Němců obě uskupení doufala, že v reorganizované vládě zasednou i jejich zástupci.

Do složité situace se pokusila promluvit i NOF. Gajda se od roku 1937 začal stylizovat do horlivého obránce Československa a podnikl celou řadu cest po celém území republiky. Zdůrazňoval odhodlání českých fašistů bránit územní celistvost republiky silou a požadoval ve vztahu k německým požadavkům absolutní neústupnost. NOF v průběhu roku 1938 opustila pozici opoziční strany a přihlásila se k vlastenecké kampani na obranu republiky. Gajda veřejně vyslovil podporu prezidentu Benešovi za předpokladu, že bude hájit národní zájmy.

Od počátku roku 1938 lze mluvit o zvýšení aktivity české fašistické strany. V pardubickém regionu se aktivizace NOF projevila v uspořádání několika větších veřejných schůzí. Místní fašisté oproti předchozímu období vystoupili jako státotvorná politická síla podporující aktivní obranu československé samostatnosti. Místní veřejnosti byl nový kurz NOF představen 15. ledna v hotelu Zlatá štika. Jedním z řečníků byl i Gajda, který prohlásil, že NOF je připravena přidat se k aktivní obraně republiky, což podmiňoval vyloučením příslušníků jiných národností a imigrantů z veřejného a ekonomického života: *„Příslušníci NOF postaví se do řad obránců našeho státu proti komukoliv, proti každému státu s jakýmkoli režimem, jímž by byl náš stát napaden. NOF však nechce bojovat za marxisticko-židovský kapitalismus a za*

*emigraci jakoukoliv, která by mohla býti příčinou války.*⁵⁰⁶ Na schůzi bylo přítomným nabídnuto k podpisu prohlášení NOF adresované československé vládě, ve kterém NOF zdůraznila své odhodlání bránit územní integritu Československa: „*Pokládáme za naprosto nutné zdůrazniti naši naprostou oddanost státu, čímž nejen prokazujeme naprostou jednotnost našeho státu navenek, ale též současně vysoko zvedáme náš prapor s helem „Blaho vlasti – zákon nejvyšší“.* [...] *My, českoslovenští fašisté, sloužíme ideji, vlastnímu lidu a státu především!* [...] *Žádáme, aby bylo uplatňováno heslo: Československo Čechoslováků. Plnoprávným občanem ať je pouze ten, kdo je schopen a ochoten nejen pro blaho státu pracovati, ale i stát se zbraní v ruce hájiti!*“⁵⁰⁷

V napjaté atmosféře umocněné květnovou částečnou mobilizací se v Pardubicích konaly obecní volby. Městským zastupitelstvem byly vyhlášeny na 12. června. Předvolební období bylo ovlivněno tíživou politickou situací, proto nebyla povolena klasická předvolební kampaň. Z rozhodnutí centrálních úřadů nebyla po prvním dubnu povolena žádná veřejná shromáždění, voličské schůze, průvody městem ani vylepování či rozšiřování letáků a jiných tiskovin.⁵⁰⁸ Pro NOF znamenaly tyto volby nejhorší volební výsledek za celé jejich působení v Pardubicích. Fašisté se umístili až na posledním osmém místě a získali pouhé necelé dvě stovky hlasů⁵⁰⁹ V porovnání s předchozími obecními volbami v roce 1932 se jednalo o značný propad a aktuální volební výsledek nestačil ani na jeden mandát do městského zastupitelstva.⁵¹⁰ Pardubická

⁵⁰⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 42, i.č. 77, Relace z veřejné schůze NOF v Pardubicích z 15. ledna 1938.

⁵⁰⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 42, i.č. 77, Provolání *Slavné vlády republiky Československé*.

⁵⁰⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 42, i.č. 652, Oběžník prezidia Zemského úřadu v Praze z 1. dubna 1938.

⁵⁰⁹ Poněkud úspěšnější bylo ve volbách Národní sjednocení, které v Pardubicích získalo více než dva tisíce odevzdaných hlasů. Přesto i pro tuto stranu to znamenalo o více než tisíc získaných hlasů méně než v parlamentních volbách v roce 1935. Výsledky voleb do obcí v kraji Pardubickém, Východ, roč. 21/1938, 17. 6. 1938, č. 24, s. 2.

⁵¹⁰ Volební číslo pro jeden mandát na pardubické radnici bylo 413. Z toho vyplývá, že počtem hlasů fašisté nezískali ani půl mandátu. Jak se volilo v Pardubicích, Východ, roč. 21/1938, 17. 6. 1938, č. 24, s. 1.

fašistická organizace tak jen potvrdila, že v regionu přestala být politickou stranou s určitým vlivem na místní politiku.

V následujících měsících události v Československu rychle dospěly do tragického konce. V poslední dekádě měsíce září Hodžova vláda přijala na nátlak západoevropských mocností německé požadavky, což vyvolalo řadu protivládních demonstrací. S požadavkem na vojenskou obranu přišli i čeští fašisté a Gajda několikrát veřejně vystoupil při protivládních demonstracích. Nástupnická vláda generála Syrového přes vlnu veřejných protestů následně přijala i výsledky Mnichovské konference, které znamenaly konec existence první Československé republiky.

Závěrečný rok první republiky byl obdobím, ve kterém se definitivně potvrdil ústup pardubické fašistické organizace do politického ústraní. Vrcholem úpadku byly obecní volby v polovině roku, ve kterých NOF výrazně neuspěla. NOF v regionu si nadále svou existenci zachovala, neměla však sílu jakýmkoli způsobem ovlivnit regionální dění. Místní fašisté nedokázali ani v období ohrožení samotné existence republiky oslovit pardubickou veřejnost. Většina obyvatel do posledního okamžiku doufala, že krizovou situaci je možno vyřešit demokratickými prostředky a na stranu politických radikálů nejen z NOF se nepřiklonila.

Se vznikem druhé Československé republiky souvisely rozsáhlé politické změny. Systém pluralitní demokracie existoval pouze na papíře, ve skutečnosti vznikla širokospektrální Strana národní jednoty zahrnující většinu existujících politických stran. Záhy založená Národní strana práce pouze imitovala existenci funkční opozice. Probíhajících politických změn se zúčastnily i nacionalistické strany. Národní sjednocení i Národní liga se staly součástí Strany národní jednoty hned na jejím počátku. Národní obec fašistická zpočátku vyčkávala, ale i Gajda nakonec souhlasil se začleněním do SNJ. Vstup do SNJ nebyl přijat všemi fašisty kladně, přesto Gajdův příkaz uposlechli. Gajda vstupem do vládní strany sledoval i osobní cíle. Premiérem Beranem a prezidentem Háchou mu byla výměnou za spolupráci nabídnuta rehabilitace v případě úplného rozpuštění fašistické strany a začlenění místních organizací do struktury SNJ.

V říjnu 1938 byl jako odnož NOF založen Národní tábor československý. Pomocí rozsáhlé letákové akce Národní tábor československý sliboval změnu současného politického systému, zabavení židovského majetku apod. V čele stál Gajda, který prohlásil, že Národní tábor československý je nadstranickým hnutím určeným pro všechny obyvatele Československa slovanského původu. Jednalo se o alternativu pro část členské základny, která nesouhlasila se vstupem NOF do SNJ.

Letáky se v polovině října ve velkém množství objevily také v Pardubicích. Obsahovaly Gajdovo svolání s výzvou ke vstupu do Národního tábora: „*Já, generál Gajda, volám vás [...] všechny do houfu, do aktivního národního tábora československého, který dnešním dnem uvádím v život, na záchranu národa a státu a pro nový život národa českého a slovenského.*“⁵¹¹ Z aktuálních problémů obvinil bývalé představitele v čele s Edvardem Benešem: „*Politické strany a politický režim korupčních stran v čele s bývalým prezidentem Dr. Benešem přivedly stát a národ československý do neštěstí, do národního ponížení a do kritického stavu. [...] Žádám vás, abyste se otevřeně přihlásili ne jako političtí straníci, nýbrž jako vojáci národního života, kteří chtějí, aby národ a stát žil.*“⁵¹² Následoval požadavek autoritativního řízení státu spojený s rostoucím antisemitismem: „*Jednou pro vždy budou vyloučeni z rozhodování o dalších osudech našeho státu předáci, kteří byli ve zkorumpovaného režimu hospodářského a politického Dr. E. Beneše. [...] Židovská otázka musí být ihned vyřešena. Všichni židovští emigranti [...] budou koncentrováni do určitých pracovních táborů a budou dáni k dispozici našim bývalým spojencům. [...] U nás mítí místa nebudou. Z těchto emigrantů nesmí v novém Československu zůstat ani jediný.*“

Místní úřady následně provedly rozsáhlé pátrání, protože obsah letáků byl shledán jako porušení zákona na ochranu republiky. Záhy se podařilo zjistit, že letáky se tiskly v nedalekém Horním Jelení a po Pardubicích a po okolních

⁵¹¹ Prohlášení R. Gajdy *Občané!* SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 45, i.č. 1979.

⁵¹² Prohlášení R. Gajdy *Občané!* SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 45, i.č. 1979.

obcích byly rozšiřovány příslušníky pardubické NOF. Další náklad několika set kusů byl před distribucí zabaven v další tiskárně v Holicích.⁵¹³

Jinou činnost místní NOF během druhé republiky neprováděla. Pardubičtí fašisté uposlechli Gajdova příkazu ke vstupu do Strany národní jednoty. Ve stejném období na podzim roku 1938 se v Pardubicích opakovaně objevovaly letáky dalších krajně nacionalistických hnutí. Jednalo se výrazně antisemitské organizace Vlajka a Akce národní obrody.⁵¹⁴

Činnost Národní obce fašistické a Národního tábora československého skončila s počátkem německé okupace v březnu 1939. Z nařízení centrálních úřadů byla provedena důkladná likvidace všech organizačních složek místních jednot Národní obce fašistické i Národního tábora československého: *„Existence a činnost jakýchkoli organizací a místních skupin těchto politických útvarů nesmí být trpěna. [...] Z toho plyne i nutnost zrušení dosud snad existujících výkonných orgánů, sekretariátů a jakýchkoli jiných zařízení uvedených politických skupin, jakož i nutnost odstranění různých jejich zevních označení.“*⁵¹⁵

Gajda na nátlak protektorátní vlády v červnu 1939 vyhlásil definitivní rozpuštění NOF a členům adresoval poslední rozkaz, kterým nařizoval vstup do Národního souručenství.⁵¹⁶ Gajdův příkaz však nebyl splněn všemi členy a část

⁵¹³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 45, i.č. 1948, Zpráva o vyšetřování letákové akce NOF z 20. října 1938.

⁵¹⁴ Příkladem jsou letáky zadržené četnickými stranicemi v Pardubicích a okolních obcích v listopadu a prosinci roku 1938. Letáky nesly název: *Českému národu! a Lidé, otevřete oči!* SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 45, i.č. 2227 a SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 45, i.č. 2258.

⁵¹⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 47, i.č. 605, Oběžník prezidia Zemského úřadu v Praze ze 17. dubna 1939.

⁵¹⁶ Národní souručenství bylo jedinou povolenou politickou organizací v době Protektorátu Čechy a Morava. Budování Národního souručenství začalo ještě v březnu 1939. Na ustavující schůzi 23. března se sešel Výbor Národního souručenství, kde bylo rozhodnuto, že ve Výboru NS bude zasedat téměř pět desítek členů různých sociálních skupin. Největší zastoupení měli členové bývalých politických stran sdružených ve Straně národní jednoty a Národní straně práce. Zastoupení získali i členové krajně nacionalistických hnutí jako například NOF, ANO či Vlajky. Formálně byl vznik Národního souručenství dokončen počátkem dubna 1939, kdy bylo na zasedání vlády přijato rozhodnutí, že Národní souručenství, v jehož čele stojí protektorátní prezident, je jediným povoleným politickým útvarem pro sdružování osob české národnosti. GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. Velké dějiny Zemí koruny české, svazek XV.a. Praha 2006. s. 210-216.

z nich pokračovala v tajné činnosti, která vyvrcholila v druhé polovině roku 1940 znovuoobením činnosti strany. V jejím čele však již nestál Gajda, který s novým vedením NOF odmítl spolupracovat.⁵¹⁷ Obnovená Národní obec fašistická oficiálně existovala až do konce druhé světové války, její činnost se však omezovala na občasné členské schůze a vydávání letáků. Výrazněji do politického života protektorátu nezasáhla.

Existence pardubické organizace Národní obce fašistické oficiálně skončila v červnu roku 1939 Gajdovým rozkazem, který nařizoval rozpuštění stávajících místních organizací a vstup všech členů do Národního souručenství. V případě Pardubic se jednalo pouze o formální záležitost, protože místní jednota od poloviny roku 1938 přestala vyvíjet jakoukoli činnost. Od obecních voleb v červnu 1938 do oficiálního rozpuštění v červnu 1939 nebyla zaznamenána žádná aktivita pod hlavičkou místní NOF. Jedinou výjimku tvořilo rozšiřování výše uvedených letáků, což však bylo dílem jednotlivých členů NOF, nikoli dohodnutou akcí celé pardubické organizace.

⁵¹⁷

Gajda tak splnil slib, který dal v březnu 1939 prezidentu Háchovi a premiérovi Beranovi, že pokud mu bude udělena amnestie a navracena vojenská hodnost, rozpustí Národní obec fašistickou a stáhne se z politického života do ústraní.
PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011. s.119-120.

V.6 Specifika pardubického fašistického hnutí

České fašistické hnutí prošlo na Pardubicku v průběhu první Československé republiky zajímavým vývojem. V první polovině dvacátých let se zde objevila místní organizace jedné z protofašistických skupin – Národního hnutí. Zbývající dvě protofašistické skupiny (Červenobílí a Českoslovenští fašisté – pozn. autora) se v Pardubicích neprosadily. V následujících letech v návaznosti na celorepublikový vývoj došlo k založení místní organizace Národní obce fašistické. V průběhu roku 1926 získala pardubická jednota pevnou organizační strukturu a vedení. V počátečních letech byl ústřední postavou zdejšího fašistického hnutí legionářský generál zdravotnické služby Bohumil Konopásek. Na přelomu dvacátých a třicátých let byl ve vedení pardubické NOF vystřídán ambicióznějším okresním soudcem Vojtěchem Vážným, pod jehož vedením dosáhla NOF v regionu největších úspěchů. Jednalo se o zorganizování celostátního sjezdu v červenci 1931 a zejména úspěch při obecních volbách v Pardubicích v únoru roku 1932. Následné období charakterizované hospodářskou krizí znamenalo nevyužitou možnost, jak se výrazněji v regionu prosadit. V konečném důsledku to znamenalo pozvolný úpadek Národní obce fašistické na Pardubicku. NOF tak byla postupně nahrazena dalšími nacionalistickými organizacemi, které však nevystupovaly tak radikálně a nelze o nich mluvit jako o organizacích fašistických. Jednalo se o Národní frontu a především o Národní sjednocení, které se v regionu od svého vzniku v roce 1935 stalo ústřední organizací sdružující české nacionalisty. Národní obec fašistická v druhé polovině třicátých let pouze přežívala. Za výjimku lze považovat krátké období v roce 1938, kdy se pokusila přispět ke snaze odolat nacistickému nebezpečí. Oficiální konec pardubické jednoty přišel z příchodem Protektorátu Čechy a Morava a celkovým rozpuštěním NOF a začleněním její organizační struktury do Národního souručenství.

Vedle podrobně zmapovaného vývoje místní organizace NOF, což bylo provedeno na předcházejících stranách této části práce, zbývá vymezit místní

specifika českého fašistického hnutí a především odpovědět na otázky, jaké byly odlišnosti místního hnutí a proč se právě Pardubicko stalo jednou z opor fašistického hnutí v Československu.

Regionální odlišnosti fašistického hnutí je nutno hledat ve specifickém charakteru prvorepublikových Pardubic. Město na soutoku Labe a Chrudimky prodělalo od poloviny 19. století prudké změny, které městu přinesla železnice. Do té doby byly Pardubice malým provinčním městem s výrazně agrárním charakterem. Funkci kulturního a administrativního centra této části východních zajišťovaly spíše Hradec Králové vzdálený necelých dvacet kilometrů severně a Chrudim nacházející se od Pardubic necelých patnáct kilometrů na jih. S napojením Pardubic na železnici nastaly v regionu velké změny, které lze pozorovat především na rychlé změně sociální skladby Pardubic. V druhé polovině 19. století došlo k velkému nárůstu počtu obyvatel Pardubic a trend pokračoval po celou dobu první republiky. Provinční město s převážně agrárním charakterem se v průběhu několika desetiletí stalo významným průmyslovým centrem monarchie a později samostatného Československa. Nově založené průmyslové podniky využily strategické polohy Pardubic na páteřní železnici a poskytly velkému množství nových obyvatel zaměstnání. Značně se tak zvýšil podíl obyvatel zaměstnaných v dělnických profesích, kteří více inklinovali k radikálním politickým proudům včetně Národní obce fašistické.

Dalším sociálním specifikem prvorepublikových Pardubic bylo velké množství přímých účastníků první světové války. Na západním okraji města vyrostl již v průběhu válečných let jeden z největších vojenských lazaretů v celé monarchii.⁵¹⁸ Existence vojenské nemocnice a karantény ještě dlouhé roky po skončení války a vzniku samostatného státu vytvořily v Pardubicích specifickou skupinu nových obyvatel. Značná část rekonvalescentů a obyvatel karantény se následně zapojila do běžného života právě v Pardubicích. Mezi pardubickou veřejností tak bylo poměrně značné zastoupení válečných vysloužilců z rakousko-uherské i legionářské armády, kteří měli blízko k radikálnímu

⁵¹⁸ Podrobnosti o tzv. karanténě a vojenském lazaretu viz např.: PAROULEK, Josef. Barákové město c. a k. válečné nemocnice v Pardubicích. Pardubice 1917.

nacionalismu a také z nich se stala opora členské základny místních fašistů. K vojenským vysloužilcům je dále nutné vzít v úvahu i velkou vojenskou posádku, která se v Pardubicích nacházela. Také účast části vojáků z místní posádky napomáhala pardubickým fašistům k budování silnější pozice.

Politická organizace ke svému úspěchu potřebuje vedle členské základny schopné vůdčí osobnosti. I to považuji za specifikum východočeského a především pardubického fašistického hnutí. Místní NOF byla od počátku vedena schopnými a společensky uznávanými postavami. V počátečním období byl ústřední postavou již zmíněný generál zdravotní služby ve výslužbě MUDr. Bohumil Konopásek, který vedle své činnosti ve fašistickém hnutí provozoval v Pardubicích i úspěšnou lékařskou praxi. Konopásek měl z pozice legionáře dobré společenské postavení a požíval autority nejen mezi členy fašistické strany. Vedle Konopáska se ve vedení pardubické NOF postupně objevil i další lékař – legionář MUDr. František Kučera. Především jejich zásluhou bylo v počátečním období na místní fašisty veřejností nahlíženo spíše jako na pokračovatele legionářské tradice než na politické radikály prosazující nedemokratický či diktátorský režim. Bývalý legionář dokázal obratně využít také dobré vztahy s Gajdou, který se v té době ještě těšil dobré společenské pověsti.

V následujícím období se čelním představitelem stal mnohokrát zmiňovaný okresní soudce Vojtěch Vážný. Tento vzdělaný právník se do čela místního fašistického hnutí dostal v době hospodářské krize a obratně dokázal využít svých předností. Vážný byl oproti Konopáskovi výrazně lepší řečník a lépe dokázal využít svých znalostí československého právního systému. Společně s chrudimským lékařem MUDr. Františkem Novotným vytvořili silnou dvojici, která přinesla místní NOF období největší prosperity. Paradoxně se výhoda výrazných osobností ve vedení NOF stalo pro pardubickou NOF v dalších letech osudnou. V důsledku osobních konfliktů s Gajdou se Konopásek, Vážný i Novotný v polovině třicátých let vzdali své kariéry v NOF, zůstali v Národní frontě a posléze posílili řady Národního sjednocení.

Při hodnocení vlivu jednotlivých osobností na pardubické fašistické hnutí lze tedy konstatovat, že se v regionu sešlo dostatek vzdělaných, schopných a společensky uznávaných osobností, které přinesly fašistickému hnutí dočasnou prosperitu. V momentě, kdy vyšlo najevo, že NOF není schopna svých závazků dostát, však tyto lidé NOF opustili a zcela zanechali politické činnosti nebo posílili řady jiných organizací. Místní NOF se tak v polovině třicátých let ocitla bez schopného vedení, což znamenalo její faktický konec. Lze jen odhadovat, jak by se místní hnutí vyvíjelo, kdyby někdo ze zmíněné trojice v pardubické NOF zůstal. Přikláním se však k názoru, že úpadek by pravděpodobně nebyl tak strmý, ochromení činnosti však bylo v dané situaci s velkou pravděpodobností nevyhnutelné.⁵¹⁹

Naopak argumentem, který hovořil proti silné pozici fašistického hnutí, byla absence výraznějšího zastoupení příslušníků národnostních menšin. Zdánlivě tak nebyl splněn jeden z konstitutivních znaků, a to jasné vymezení nepřítelů. Místní fašisté si proto vedle lpění na všeobecné legionářské tradici a stylizování se do ochránce československé samostatnosti vytvořili hlavního nepřítelů v místních socialistických stranách. V tom vidím jeden z hlavních důvodů, proč byli fašisté v Pardubicích úspěšní v průběhu hospodářské krize a naopak zaznamenali velkou krizi v době reálného ohrožení Československa. V regionu se nenacházela národnostní menšina, proti které by fašisté mohli svůj radikalismus v druhé polovině třicátých let namířit a většina nacionálně smýšlející veřejnosti dala v tomto období přednost státotvornějšímu Národnímu sjednocení, které slibovalo stejný problém vyřešit méně radikálním způsobem.

Při závěrečném shrnutí lze tedy konstatovat, že Pardubicko bylo z výše uvedených důvodů významnou základnou českého fašistického hnutí a že český fašismus zde patřil po více než deset let k politickému proudu s určitým společenským vlivem, přesto ani v tomto regionu nemohl ze své podstaty pomýšlet na dlouhodobější úspěch. Absenci propracovaného programu

⁵¹⁹ Otázce vlivu vůdčí osobnosti, konkrétně Vojtěcha Vážného, na pardubické fašistické hnutí se věnuji v další části práce – pozn. autora.

nemohly vynahradit ani příhodné dobové okolnosti, nahrávající v určitých okamžicích radikálnímu řešení, ani dostatek schopných osobností ve vedení.

Oddíl VI.

Vojtěch Vážný – příběh jednoho fašisty

Úspěch žádné politické strany či hnutí by nebyl možný bez schopných osobností ve vedení. V tomto ohledu se od sebe neliší strany demokratické a strany prosazující nedemokratický program. Čím více je strana orientována na prosazení autoritativního či totalitního režimu, tím role vůdčí osobností nebo vůdčích osobností roste. U hnutí či politických stran prosazující fašistickou ideologii nebo u stran, které se jí svým programem snaží co nejvíce přiblížit, úspěšné nalezení ústřední postavy tvoří základní předpoklad úspěchu. Vůdčí osobnost nemusí sama o sobě znamenat jistotu úspěchu, naopak chybějící silná osobnost v čele neúspěch znamená téměř vždy. V případě Národní obce fašistické se vůdčí osobností stal Radola Gajda. Jeho postavení v čele fašistické strany po většinu doby existence NOF naplňovalo podstatu fungování vůdcovského principu. Stranická struktura tedy byla postavena na bezvýhradně nadřazeném postavení Gajdy na vrcholu stranické pyramidy, pod níž byly teprve centrální a následně regionální orgány strany. Jednou ze základních podmínek fungování vůdcovského principu je poslušnost zbytku členstva strany počínaje řadovými příslušníky a členy ústředního vedení konče.

Hierarchická struktura se z ústředního vedení následně promítla do regionálních a místních organizací fašistické strany. Místní vůdcové měli mít ve své organizaci podobné postavení jako Gajda v celé straně. Jejich rozhodnutí měla být plněna bez výhrad a místní vůdce měl požívat velké autority opřené vedle jeho schopností a aktivit především na skutečnosti, že na své místo byl jmenován právě Gajdou. Také do čela pardubické organizace NOF byly vůdčí osobnosti jmenovány Gajdou. V počátečním období byl ústřední postavou Bohumil Konopásek, po několika letech byl na prvním místě pardubické fašistické hierarchie vystřídán okresním soudcem Vážným. Na následujících stranách se pokusím charakterizovat a analyzovat Vážného činnost v pardubické NOF a zhodnotit jeho skutečný význam pro místní fašistickou

organizaci. Podobně jako v předchozí části je cílem najít odpovědi na následující otázky:

1. Jaká byla role Vojtěcha Vážného v pardubické NOF?
2. Byl mužem na svém místě?
3. Jak by vypadalo místní fašistické hnutí bez jeho působení?
4. Jakou byl osobností?

Na první dvojici otázek lze nalézt odpovědi s pomocí dobových pramenů, z nichž některé nebyly dosud při výzkumu českého fašismu použity. Odpovědi na druhou dvojici otázek jsou spíše zamyšlením autora reprezentující jeho osobní názor, s nímž je možné polemizovat.

VI.1 Počátky kariéry v Národní obci fašistické (do roku 1931)

I když se v průběhu první Československé republiky stal Vojtěch Vážný ústřední postavou pardubického fašismu, východočeským rodákem nebyl. Narodil v roce 11. března 1894 v Praze. Bohužel další informace osobního rázu v dostupných pramenech chybí, takže nelze s jistotou stanovit, z jakých poměrů pocházel. Lze však předpokládat, že měl pozitivní rodinné zázemí, které se projevilo na jeho svědomité školní docházce a úspěšném absolvování vysokoškolského studia.

Po získání základního a středoškolského vzdělání vystudoval v Praze právnickou fakultu a také zde začal svou kariéru v československé justici.⁵²⁰ První praktické zkušenosti získal od konce roku 1918 u okresního soudu na Žižkově, kam byl přidělen na absolvování povinné praxe.⁵²¹ Půlroční praxi absolvoval podle dochovaných vysvědčení úspěšně a v následujících dvou letech působil u zemského trestního soudu v Praze a na státním zastupitelství v Praze,⁵²² aby se v polovině roku 1920 vrátil k okresnímu soudu na Žižkově.⁵²³

Prvním působištěm po jmenování soudcem byl Liptovský Hrádek na Slovensku, kde se v červnu roku 1924 narodil jeho syn Vojtěch.⁵²⁴ V říjnu následujícího roku se jeho působení na Slovensku uzavřelo, když byl výnosem ministerstva spravedlnosti přeložen k Okresnímu soudu v Dobříši.⁵²⁵

S působením v Dobříši je také spojen počátek jeho činnosti v Národní obci fašistické. Přesné datum jeho vstupu do NOF není známo, od druhé poloviny

⁵²⁰ V Praze se také seznámil se svou manželkou, se kterou v roce 1922 oženil. Manželka se za svobodna jmenovala Vlasta Veselá, narozena 22. listopadu 1904 v Chicagu. SOkA Pardubice, f. Matrika příslušníků města Pardubic, k. 651, Matriční list Vojtěcha Vážného.

⁵²¹ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 29342, Výnos prezidia Vrchního zemského soudu v Praze z 20. prosince 1918.

⁵²² SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 40404, Platový výměr z 30. listopadu 1919.

⁵²³ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 7803, Přidělení k Okresnímu soudu na Žižkově z 30. června 1920.

⁵²⁴ NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 49783, Výpis z matriky Liptovského Hrádku vyhotovený 14. prosince 1925.

⁵²⁵ Vážný nastoupil k okresnímu soudu v Dobříši z 29. října 1925. NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 43012, Potvrzení o nástupu Vážného k Okresnímu soudu v Dobříši 4. listopadu 1925.

roku 1926 se však začal objevovat na schůzích NOF v Dobříši a od roku 1927 začal na schůzích a veřejných shromážděních také aktivně vystupovat. Zanedlouho mu některé výroky přinesly první problémy u nadřízených. Již v roce 1927 bylo proti němu zahájeno první disciplinární řízení. Vážnému se kladlo za vinu, že svým aktivním vystupováním a několika projevy porušil zásadu apolitičnosti justičních zaměstnanců. V březnu následujícího roku byl shledán vinným, jelikož se však jednalo o první prohřešek, byl potrestán pouhým napomenutím: „*Vojtěch Vážný [...] jest vinen, že porušil povinnosti okresního soudce [...] tím, že na veřejných místech jako řečník pronesl výroky, které byly na újmu důvěry, hodnosti a vážnosti stavu soudcovského. [...] Za porušení toto ukládá se mu pořádkový trest napomenutí.*“⁵²⁶

V tomto okamžiku se poprvé projevil talent Vážného obhájit se a v očích nadřízených zmírnit své prohřešky. Proti napomenutí se odvolal a velmi obratně vysvětlil důvody svého počínání. Není pochyb o tom, že byl úspěšný, protože samotná kárná komise ve zdůvodnění udělení napomenutí uvedla: „*Vzhledem k hájení obviněného, že celá jeho činnost vycházela z ideálního dobrého úmyslu pracovati pro dobro státu, z organizace fašistické využívat pouze to, co dobrého v ní viděl a brzdit všem případným výstřelkům. Že vždy jen zdůrazňoval smysl pro zákon a právní řád, neshledává kárný soud v této jeho činnosti nějaké těžké pochybení, nýbrž shledává pouze porušení proti pořádku.*“⁵²⁷ V disciplinárním rozsudku lze najít zajímavou skutečnost. Nadřízení v tomto okamžiku neshledali jeho členství ve fašistické straně za nevhodné, vinili ho pouze z několika závadných výroků. „*Skutečnost, že obviněný projevil zanícení a nadšení pro směry fašistické, není sama o sobě ničím nečestným, ani porušením služebních povinností.*“⁵²⁸ Naopak v disciplinárním řízení v roce 1932 se Vážnému kladlo za vinu i členství ve fašistické straně.

⁵²⁶ NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 11498, Disciplinární nález z 31. března 1927.

⁵²⁷ NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 11498, Disciplinární nález z 31. března 1927.

⁵²⁸ NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 11498, Zamítnutí odvolání z 27. září 1928.

Na počátku roku 1928 byl výnosem ministerstva spravedlnosti jmenován na místo soudce při okresním soudu v Pardubicích. V úředním rozhodnutí Prezidia vrchního zemského soudu bylo uvedeno: „*Vláda Republiky československé propůjčila Vám rozhodnutím ze dne 14. prosince 1927 místo okresního soudce u Okresního soudu v Pardubicích.*“⁵²⁹ Do svého úřadu nastoupil počátkem května 1928 a byl mu přidělena občanskoprávní agenda.⁵³⁰ Tímto okamžikem začíná nejen soudní kariéru v Pardubicích, ale zároveň svou spoluprací s místní organizací Národní obce fašistické.

Ve východočeském fašistickém hnutí na sebe poprvé výrazněji upozornil 20. ledna 1929, kdy vedl jako předseda veřejnou schůzi v pardubickém hotelu Zlatá štika, které se zúčastnilo více než sto posluchačů.⁵³¹ V následujícím období začala jeho pozice v rámci pardubického fašistického hnutí nabývat na důležitosti. Poměrně rychle projevil své značné organizační a řečnické schopnosti. Svou pozici vylepšoval také okolností, že byl soudcem u okresního soudu, díky čemuž se především zpočátku těšil značné autoritě mezi obyvateli Pardubic.

Již následujícího roku se na několika schůzích vystoupil jako jeden z hlavních řečníků. Následně se také jeho politická činnost dostala pod drobnohled politických odpůrců fašistického hnutí, kteří poukazovali na rozpor ve Vážného profesi soudce a politické činnosti v Národní obci fašistické. Tato skutečnost začala přinášet i první konflikty, například počátkem prosince roku 1930 během jeho projevu na fašistické schůzi vyvolali jeho odpůrci mezi posluchači výtržnosti, takže projev, ve kterém Vážný kritizoval špatný chod státní správy v Československu a zbytečné výdaje na politickou reprezentaci čelních představitelů republiky, musel být na delší dobu přerušen a většina posluchačů musela být za četnické asistence ze sálu vyvedena. Schůze pak

⁵²⁹ NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 690, Dopis Vojtěchu Vážnému z 13. ledna 1928.

⁵³⁰ SOKA Pardubice, f. Matrika příslušníků města Pardubic, k. 352, i.č. 2435/29, Potvrzení o nástupu Vážného k Okresnímu soudu v Pardubicích 3. května 1928.

⁵³¹ Podrobnosti o průběhu schůze jsou uvedeny v předcházející části. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 20, i.č. 115, Relace z veřejné schůze z 20. ledna 1929.

mohla být dokončena v daleko komornější atmosféře za účasti pouze několika desítek účastníků, kteří měli pozvánky napsané přímo na své jméno.⁵³²

Vážný se od roku 1930 stal také terčem kritiky regionálního tisku socialistických stran. Především národně socialistické Bratrství ostře kritizovalo rozdílný postup úřadů a policie při zásazích na fašistických a komunistických schůzích. Hlavní důvod viděli právě v osobnosti okresního soudce: „*Fašistům je u nás dovoleno všecko, snad proto, že jedním z vedoucích činitelů fašistického hnutí u nás je okresní soudce p. Vážný. [...] Pan okresní soudce může vést organizaci, která je zjevně protistátní! To se nevidí!*“⁵³³

Od počátku roku 1931 vyvíjel Vážný se svými spolupracovníky značnou veřejnou činnost, jejímž cílem bylo posílení pozice fašistické strany v regionu s výhledem na připravované obecní volby počátkem roku 1932. Soustředil se především na pořádání veřejných schůzí v Pardubicích a okolních obcích. Na setkáních vystupoval v roli organizátora nebo řečníka. Pro místní úřady se stalo nepříjemnou skutečností, že se okresní soudce, který by měl být z titulu své funkce apolitický, tak výrazně angažuje v politické straně, která je navíc na okraji politického spektra a má protistátní charakter. V hlášení nadřízeným orgánům se přednosta okresního úřadu vyjádřil takto: „*Všech dosud konaných schůzí zúčastnil se jako řečník okresní soudce V. Vážný, který jest hlášen jako řečník na další schůze a jenž obstarává také povolení k vylepování plakátů oznamujících konání schůzí i v sousedních okresech. Činnost okresního soudce V. Vážného ve fašistických schůzích budí značný rozruch a jest velmi nepříznivě kritisována.*“⁵³⁴

Vážného rostoucí pozice v pardubické NOF si od roku 1930 stále častěji všímaly i úřady. Z několika podrobných hlášení, které okresní úřad v Pardubicích zaslal do Prahy je zřejmé, že právě v osobnosti okresního soudce byla viděna jedna z hlavních příčin vzestupu místního fašistického hnutí: „*Jest*

⁵³² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 21, i.č. 85, Relace z veřejné schůze ze dne 4. prosince 1930.

⁵³³ Je u nás fašistům dovoleno všecko? Bratrství, roč. 13/1930, 9. 10. 1930, č. 41, s. 4.

⁵³⁴ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 23, i.č. 461, Zpráva o činnosti okresního soudce Vážného ve fašistickém hnutí z 11. května 1931.

nesporno, že hlavní zásluhu o rozšíření hnutí fašistického na Pardubicku a především v Pardubicích samotných má okresní soudce Vojtěch Vážný, přidělený službou k okresnímu soudu v Pardubicích, organizátor strany fašistické.⁵³⁵ Vážný měl výhodu také v tom, že ve fašistické straně nezačínal z pozice řadového člena, ale díky svému profesnímu postavení patřil hned od svého vstupu do strany k významným členům. Stejná skutečnost přidávala na důležitosti i jeho projevům. Všimly si toho policejní orgány: „Že se mu práce dařila dlužno přičítati mimo jiné také jeho postavení služebnímu, které zejména na venkově na počátku jeho politické činnosti bylo respektováno a i ve městech mu prospívalo, jelikož soudce je u občanstva symbolem spravedlnosti.“⁵³⁶

Sám Vážný si byl dobře vědom výhody své profese, proto při každé příležitosti používal a zdůrazňoval svůj titul. Jeho služební postavení se tak objevilo na všech tiskovinách, propagačních letácích a dalších agitačních materiálech – například na pozvánkách na veřejné či důvěrné schůze fašistické strany. Jeho jméno se později objevovalo i v tiráži pardubického fašistického tisku České směry. V některých případech, zejména na počátku jeho politické činnosti, jeho postavení způsobilo, že mnozí z posluchačů brali jeho projevy a názory jako oficiální stanovisko místních úřadů. Došli k tomu jednoduchou úvahou, že postava takto vysoce postavená, by jistě neprosazovala názory, které by byly v přímém rozporu s oficiální politikou.

Vážný ke svému nespornému intelektu a zkušenostem dokázal přidat ještě řečnické schopnosti. Proto jeho veřejná vystoupení poměrně rychle padla na úrodnou půdu. Na svou stranu získal především skupiny nespokojených, kteří byli větším či menším způsobem zasaženi hospodářskou krizí. V policejním hlášení je k této skutečnosti uvedeno: „Jeho výroky padly na úrodnou půdu především u všech nespokojenců politických, zejména u v Pardubicích rozštěpené strany živnostenské, mezi pensionovanými gážisty a v míře mizivější u republikánů žijících na venkově, majetníků domů a lidovců,

⁵³⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

⁵³⁶ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

kteří od něho očekávají příznivé řešení otázek stavovských i nynější všeobecné krise hospodářské.⁵³⁷ Tato skupina voličů našla ve fašistické straně alternativu, čehož Vážný dokázal využít.

Zajímavým příkladem jeho řečnického umění je schůze NOF z poloviny května roku 1931, která proběhla v obci Dřítěč.⁵³⁸ Vážný nastínil vlastní pohled na důvody aktuálních hospodářských problémů. Odmítl argumentaci jiných politických stran, že za krizi v Československu může poválečný rozvrat. Vinu dával špatnému hospodaření s přírodními a lidskými zdroji a nepříliš efektivnímu fungování státní správy: *„Není správné porovnávat naše hospodářské poměry s poměry v sousedních státech, které trpí následkem prohrané války. Náš stát jako stát vítězný s velkým přírodním bohatstvím a pracovitým a inteligentním obyvatelstvem nemusel by prodělávat dnešní těžkou krizi, kdyby hospodářství státu a jeho podniků bylo řádné.“*⁵³⁹ Neopomněl zmínit ani nepříliš podařenou pozemkovou reformu či podle fašistů nedůslednou nostrifikaci průmyslových podniků. Řešení viděl v zavedení úsporných opatření ve státní správě a přednostnímu zaměstnávání příslušníků české národnosti i v oblastech, které byly národnostně smíšené: *„Šetřiti by se mělo omezením výdajů a zmenšením počtu ministerstev, snížením počtu poslanců a zrušením senátu.“*⁵⁴⁰

Značnou výhodou, kterou Vážný dokázal využít, byla znalost legislativní soustavy, a proto si při jednání s úřady byl vědom všech svých možností. Okresní úřad dlouhou dobu nemohl najít záminku k zásahu proti jeho osobě, přestože jeho činnost byla velmi pozorně monitorována a na každém jeho vystoupení byl přítomen zaměstnanec okresního úřadu nebo příslušník četnictva jako úřední intervence.⁵⁴¹ Okresní soudce dokázal přítomnost úřední

⁵³⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

⁵³⁸ Fašistická schůze ze dne 17. května 1931 je podrobně zmíněna v předchozí části. Na tomto místě je uvedena pouze ukázka Vážného projevu. Pozn. autora.

⁵³⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

⁵⁴⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

⁵⁴¹ Z policejního hlášení je možno vyčíst, že Vážného chování úřadům vadilo. Autor zprávy

intervence využít proti svým politickým odpůrcům. Podle jeho vlastních slov přítomnost úředníků vítal, protože mu poskytovala záruku, že jeho vyjádření nebudou oponenty zkresleny nebo zneužity.

Vážený si byl vědom, jaké by mohl mít problémy při porušení některých zákonů, především zákona shromažďovacího a zákona na ochranu republiky. Vyžadoval proto na fašistických schůzích důsledné dodržování pořádku a zvolil osobitý způsob řízení veřejných schůzí, který u jiných politických stran nebyl obvyklý a byl jeho oponenty často kritizován. Ostatní politické strany na začátku každé schůze obvykle volily předsednictvo schůze. Vážený tuto praxi vynechal a na počátku všem přítomným důrazně připomenul, že danou schůzi má povolenou okresním úřadem na své jméno, a proto ji bude řídit sám. Vzápětí udělil slovo sám sobě a po svém projevu rozhodoval, kdo další dostane možnost veřejně vystoupit, případně na jak dlouhou dobu. Velmi často se tak stalo, že se jeho rivalové vůbec nedostali ke slovu. Zároveň vyžadoval přísné dodržování klidu a pokud někdo v hledišti výrazněji projevil nesouhlas, nechal ho ze schůze vyvést dobře organizovanou pořadatelskou službou nebo se po skončení schůze obrátil na nejbližší četnickou stanici s příslušným udáním. V těchto chvílích se opět projevila výhoda jeho služebního postavení, protože četnictvo muselo každé udání pečlivě zaznamenat a zabývat se jím.

Tento postup rozhodně nepřidal na autoritě policejních orgánů a v tisku i mezi veřejností se množily negativní reakce. Objevily se vcelku logické pochybnosti o objektivním přístupu úřadů k osobě Vážného a zároveň byla zpochybněna nestrannost funkce československého soudce, čímž utrpěla pověst celého okresního soudu v Pardubicích. Republikánský tisk se ve svém komentáři vyjádřil ve smyslu, že v Pardubicích dochází ke znevážení soudu jako nestranné opory demokratického zřízení: *„Na schůzích je představován jako okresní soudce, jako okresní soudce mluví a na jeho schůzích asistují*

dokonce Vážného jednání vyjádřil následovně: *„Okresní soudce Vojtěch Vážený byl opatrný jako had, pokud šlo o styk s okresním úřadem a úředními zástupci, kteří intervenovali na četných schůzích jím svolávaných.“* SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

*četníci. Mohlo by se stát, [...] že by lid dostávala podivný názor na soud. Nesmíme připustiti, aby se národ vyslovoval, že soudce [...] těžko dovede býti objektivním, kdy je to nutno, když na jeho schůzi o objektivnosti mluví není možno. [...] Oháněti se soudcovskou neodvislostí a přitom negovati vládní režim [...] není možno dobře srovnati se soudcovskou nedovislostí. [...] Vystupování soudce Vážného je nebezpečím pro vážnost Okresního soudu v Pardubicích.*⁵⁴²

Na počátku třicátých let v období propukající hospodářské krize se z Vojtěcha Vážného stala ústřední postava pardubického fašistického hnutí. Do Pardubic zamířil z dobříšského soudu na počátku roku 1928. Není však pravdou, že ve fašistické straně začal působit až po svém příchodu do východních Čech, jak je v některých regionálních pracích uvedeno.⁵⁴³ Svou politickou činnost započal již v předchozím působišti, kde se také poprvé setkal s institucí kárného řízení, které se v následujícím období mělo opakovat. Nejen díky svému povolání Vážný vynikal nad ostatními představiteli místní NOF řečnickým uměním a schopností jednat s nadřízenými orgány a dozorujícími úředníky. Především komunikační dovednosti Vojtěcha Vážného byly v kontrastu s jeho předchůdcem ve vedení pardubické NOF – Bohumilem Konopáskem. S legionářským generálem přesto dokázal spolupracovat a společně vytvořili v prvních letech existence pardubické NOF úspěšnou dvojici čelních představitelů. Vážný představoval osobnost s potenciálem stát se úspěšným regionálním politikem, Konopásek představoval regionálně uznávanou osobnost, která přinášela do NOF legionářskou tradici.

Vážný záhy po svém příchodu do Pardubic ukázal, že může být pro fašistickou stranu prospěšný a začal stoupat ve stranické hierarchii. Spolupráce s místními fašisty – legionáři Vážnému také přinesla možnost navázat spolupráci s Gajdou. Přikláním s k názoru, že již v tomto období se Vážný stal pro místní fašistickou organizaci téměř nepostradatelný. Jeho organizační

⁵⁴² Nebezpečné znevažování soudu, Východočeský republikán, roč. 12/1931, 15. 5. 1931, č. 20, s. 1.

⁵⁴³ Například KOTYK, Jiří. Kapitoly z dějin českého fašismu na Pardubicku. Zprávy Klubu přátel Pardubicka 2001 – 2008.

schopnosti a umění využít nabízenou příležitost přinesly pardubické NOF v následujícím období výrazný vzestup zakončený úspěchem v obecních volbách.

VI.2 Od fašistického sjezdu po obecní volby (1931 – 1932)

Vrcholným obdobím pro Vojtěcha Vážného v jeho kariéře v rámci NOF byly bezpochyby roky 1931 a 1932. Okresnímu soudci přály dobové okolnosti, když se v roce 1931 Pardubice staly místem pořádání Celostátní výstavy tělovýchovy a sportu. Jedna z největších kulturně společenských akcí tohoto roku v Československu do východních Čech přilákala mnoho návštěvníků a především se těšila velkému zájmu místní veřejnosti. Z toho důvodu ji využily mnohé politické strany pro své zviditelnění a pomyslné odstartování předvolební kampaně směřující k obecním volbám. NOF nechtěla zůstat výjimkou, což Vážnému vyhovovalo. V uspořádání fašistického sjezdu viděl příležitost na splnění svých osobních ambic a plánované setkání fašistů z celého Československa hodlal využít ve svůj prospěch.

Národní obec fašistická naplánovala Celoříšský sjezd do Pardubic na polovinu července. V souladu s Gajdovým rozhodnutím se ujal příprav. Prvním krokem bylo podání žádosti o povolení sjezdu na okresní úřad v Pardubicích. Vážný předpokládal, že vzhledem k jeho postavení a bezúhonnosti bude vydání povolení pouhou formalitou. V oficiální žádosti se tak prohlásil hlavním organizátorem sjezdu. Přes nesouhlasné stanovisko představitelů pardubického okresního úřadu byl sjezd také díky písemné záruce Vážného na konci června nakonec povolen. Vážný obdržel rozhodnutí o povolení, bylo mu však zdůrazněno, že jako pořadatel ručí za udržení veřejného pořádku, zamezení škod na majetku a za dodržování všech zákonů především při politických projevech. Jinými slovy, za to, že během sjezdu nebude nutno proti fašistům zasáhnout, zodpovídal zejména Vážný. Za organizátora se veřejně prohlašoval jen do počátku července. Jak již bylo popsáno v předchozí části, sjezd byl rozhodnutím Prezidia zemského úřadu s okamžitou platností 8. července 1931 zakázán.⁵⁴⁴ V odůvodnění, které Vážný obdržel, bylo řečeno: „Z důvodu veřejné bezpečnosti a obecného dobra odvolává okresní úřad svůj původní povolovací

⁵⁴⁴

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zákaz fašistického sjezdu z 8. července.

výměr [...] a nepovoluje Vám [...] konati v Pardubicích ve dnech 18. a 19. července 1931 říšský sjezd fašistický v celém rozsahu, tedy nepovoluje veškeré schůzky, schůze, recepci, pořádání výstavy památek poslance N.S. Rudolfa Gajdy, budíček, průvody, tábor lidu i veselice a zakazuje Vám pořádati tento říšský sjezd v Pardubicích. [...] Za nedodržení tohoto zákazu jste jako organizátor a svolavatel osobně zodpovědný.⁵⁴⁵ Vážný se proti zákazu neúspěšně odvolal.

Gajda se zákazem nehodlal řídit a Vážný pravděpodobně dostal příkaz, aby sjezd uspořádal ilegálně.⁵⁴⁶ V tomto okamžiku stál okresní soudce před závažným rozhodnutím. Neuposlechnutí Gajdova příkazu mohlo znamenat ztrátu vydané pozice v NOF, naopak pokračování v přípravách sjezdu v rozporu s příkazem správních orgánů mohlo mít nepříjemné následky pro jeho soudní kariéru. Uvědomoval si, že jeho politická činnost je pod drobnohledem místních orgánů, které čekají na záminku, aby proti němu mohly zasáhnout.

Komplikovanou situaci vyřešil osobitě. V přípravách sjezdu pokračoval dále, ale přibližně dva týdny před konáním fašistického sjezdu nastoupil do pracovní neschopnosti. Pro podporu svého tvrzení si opatřil několik lékařských zpráv, ve kterých doložil údajné nervové zhroucení.⁵⁴⁷ Přesto ještě týden před konáním sjezdu (již v době pracovní neschopnosti – pozn. autora) se dostavil na Okresní úřad v Pardubicích a pokusil se zvrátit rozhodnutí o zákazu sjezdu. Úředníci okresního úřadu zaznamenali jeho argumenty: „*Prohlašoval, že si je jist, kdyby byl zákaz odvolán, že by k ničemu nedošlo, že by se podrobil všem úředně ustanoveným omezením, že by byla okamžitě dodržena, neboť on jako organizátor má neomezený vliv, takže by ho na slovo poslechlo tisíce a tisíce fašistů.*“⁵⁴⁸ V případě odvolání zákazu byl ochoten výrazně upravit program

⁵⁴⁵ NA Praha, f. 225 (Ministerstvo vnitra), k. 731, i.č. 31050, Výnos Okresního úřadu v Pardubicích z 10. července 1931.

⁵⁴⁶ Rozhodl tak i přes rady některých vysokých představitelů NOF sám Gajda. Vyplývá tak z policejních zpráv. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Příprava fašistického sjezdu.

⁵⁴⁷ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Opisy lékařských vysvědčení V. Vážného.

⁵⁴⁸ SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

podle požadavků okresního úřadu: „Jsem ochoten dokonce v případě kladného rozhodnutí mého odvolání ze stanoveného programu něco vypustiti. [...] Abych předešel jakékoliv možnosti porušení klidu a pořádku, jsem ochoten pro případ povolení sjezdu upustiti od tábora lidu na Pernštýnském náměstí a odbýti tento na Kunětické hoře.“⁵⁴⁹ Argumentoval také skutečností, že vzhledem k blízkému termínu sjezdu není v jeho silách uvědomit všechny účastníky o zákazu. Poněkud absurdně vyznělo prohlášení, že v případě povolení sjezdu, bylo by po jeho nervovém zhroucení a mohl by se okamžitě vrátit do pozice hlavního organizátora.⁵⁵⁰ Vážnému na povolení sjezdu záleželo také ze zjištěných důvodů. Do přípravy sjezdu vložil značné finanční prostředky, které mohl získat zpět jen v případě úspěšného průběhu sjezdu znamenající velkou účast. Takto o své finance přišel, což podle jeho slov byl jeden z důvodů nervového zhroucení.⁵⁵¹

S opakovanou žádostí neuspěl a okresní úřad požadoval, aby i přes pracovní neschopnost nesl odpovědnost za události nadcházejícího sjezdu. Vážný proto na inkriminované dny Pardubice opustil a odjel do brněnského sanatoria. Svou nepřítomnost úřadům doložil lékařskou zprávou a zbavil se tak přímé odpovědnosti za případné problémy během fašistického sjezdu v Pardubicích.⁵⁵² Okresní úřad zastával stanovisko, že by Vážný měl nést odpovědnost za události fašistického víkendu, i když se v Pardubicích nenacházel. Objevila se snaha podat na okresního soudce trestní oznámení, ve kterém přednosta okresního úřadu Vážného vinil z porušení shromažďovacího zákona, protože sjezd organizoval ještě před jeho úředním povolením a zároveň nepodnikl žádná opatření, aby byl pozdější zákaz dodržen a v Pardubicích se sjezd fašistů nekonal. Nadřízené orgány v Praze nakonec stíhání nepovolily, protože se Vážný svého pořadatelsví před 18. červencem

⁵⁴⁹ NA Praha, f. 225 (Ministerstvo vnitra), k. 731, i.č. 31050, Odvolání Vojtěcha Vážného z 13. července 1931.

⁵⁵⁰ NA Praha, f. 225 (Ministerstvo vnitra), k. 731, i.č. 31050, Odvolání Vojtěcha Vážného z 13. července 1931.

⁵⁵¹ NA Praha, f. 225 (Ministerstvo vnitra), k. 731, i.č. 31050, Odvolání Vojtěcha Vážného z 13. července 1931.

⁵⁵² 13. července 1931 byla na okresní úřad v Pardubicích doručena lékařská zpráva ze sanatoria MUDr. Jana Navrátila v Brně – Králově poli s dodatkem, že se tudíž nemůže zúčastnit sjezdu ani jeho likvidace. SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Zpráva o průběhu zakázaného fašistického sjezdu z 23. července 1931.

prokazatelně vzdal, i když bylo jasné, že jeho indispozice byla pouze předstíraná.⁵⁵³

Koncem léta 1931 se situace kolem nepovoleného sjezdu uklidnila a Vážný se mohl vrátit ke své běžné činnosti ve vedení pardubické NOF. Jeho činnost byla směřována k nadcházejícím obecním volbám, ve kterých viděl možnost, jak si napravit reputaci po nepovedených událostech v červenci roku 1931. Vedle tradičních veřejných vystoupení v podobě předvolebních schůzí hodlali svůj obraz před veřejností fašisté vylepšit vydáváním vlastního tiskového orgánu. Iniciativa vzešla od okresního soudce, který v existenci regionální fašistické tiskoviny viděl možnost, jak oslovit širší spektrum potenciálních voličů. První číslo nového časopisu bylo naplánováno na 17. listopadu 1931. Fašistický list měl být vydáván pod názvem Český směr. Fašistický tisk měl zpočátku vycházet třikrát týdně. Při ohlašování zahájení distribuce se za vydavatele i majitele označil Vojtěch Vážný. Jeho jméno tak bylo zmíněno i v tiráži časopisu.⁵⁵⁴ Vážný si záhy uvědomil, že jako vydavatel a majitel listu plně ručí za jeho obsah a že by mu tato skutečnost mohla přinést velké problémy. U fašistického časopisu bylo logickým předpokladem, že obsah bude přinejmenším kontroverzní a že se dostane do rozporu s úřady. Využil proto situace, kdy bylo nutné před vydáním prvního čísla změnit název z Českého směru na České směry⁵⁵⁵ a místo sebe označil za vydavatele a majitele Českých směrů hlavního redaktora listu Karla Jiřího Marka.⁵⁵⁶

První týdny existence listu mu daly za pravdu. Ještě do konce roku 1931 byly několikrát celé náklady Českých směrů zkonfiskovány. Dokonce již obsah prvního čísla znamenal podání žaloby na redakci listu za urážky ministerského předsedy Udržala, kterého autor článku kritizoval za údajný nepřátelský postoj a

⁵⁵³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 750, Vyjádření prezidia Zemského úřadu v Praze ze dne 25. července 1931.

⁵⁵⁴ SOKA Pardubice, Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 1150, Hlášení o činnosti NOF v Pardubicích z 21. listopadu 1931.

⁵⁵⁵ Tiskovina s názvem Český směr v té době již vycházela v Plzni, proto bylo nutné název časopisu změnit. Pozn. autora.

⁵⁵⁶ Karel Jiří Marek byl příznivcem NOF a blízkým spolupracovníkem Vojtěcha Vážného. SOKA Pardubice, Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 24, i.č. 1150. Policejní vyjádření k žádosti o povolení vydávání časopisu z 21. listopadu 1931.

nepravdivé výroky vůči Gajdovi.⁵⁵⁷ Vážný se nehodlal v očích veřejnosti vzdát možnosti veřejně poukazovat na svou zásluhu na vzniku listu. V záhlaví každého výtisku byl proto označován jako zakladatel listu.⁵⁵⁸ Částečně se tím odchýlil od své pověstné opatrnosti, protože uvedením svého jména v tiráži se stal spoluodpovědným za jeho obsah, což bylo vzato v úvahu při pozdějším disciplinárním řízení.

Předvolební agitaci pardubičtí fašisté vystupňovali na podzim roku 1931. Pardubice několikrát navštívil Gajda, aby místní organizaci podpořil. Při své návštěvě byl vždy doprovázen právě Vážným, který tak umocňoval dojem, že je hlavním Gajdovým spolupracovníkem ve východních Čechách.

Množící se fašistické schůze působily stále větší napětí mezi NOF a ostatními politickými stranami. Vedle ostřejší rétoriky zaznívající střídavě z obou stran se začaly objevovat násilné incidenty. Proto také okresní úřad stále častěji nepovoloval pořádání veřejných schůzí, při kterých bylo nebezpečí násilí největší. Vážný proto přešel k pořádání schůzí důvěrných, na které zval pouze omezený počet osob podle předem připraveného jmenného seznamu. Mohl tak snadněji udržet pořádek a zamezit případnému násilí, na druhou stranu nemohl působit na velké množství lidí. Dodržoval osvědčenou opatrnou taktiku, když na jednu schůzi obvykle pozval přibližně pět set osob podle voličských seznamů. Každý z oslovených obdržel pozvánku na své vlastní jméno, takže i přes poměrně vysoký počet lidí vše odpovídalo charakteru důvěrné schůze. Při oslovování pozvaných nehleděl na stranickou příslušnost, vynechával pouze čelní představitele konkurenčních politických stran. Na každé schůzi byla přítomna pořádková služba se seznamy pozvaných. Pořádkovou službu tvořili většinou mladí členové Národní obce fašistické, často ještě nedospělí.

Okresní soudce se v předvolební kampani neomezil pouze na vlastní schůze. Společně se svými spolupracovníky navštěvoval vystoupení ostatních stran, na kterých se domáhal udělení slova. Vyvolával tím značnou nelibost a i

⁵⁵⁷

Jak se časy mění, České směry, roč.1/1931, 17. 11. 1931, č.1, s.1.

⁵⁵⁸

Zajímavá je i skutečnost, že trval také na uvedení svého služebního postavení. V záhlaví každého čísla tak bylo uvedeno: Zakladatel listu okresní soudce Vojtěch Vážný. Pozn. autora.

dohlížející úředníci několikrát ve svých hlášeních uváděli, že jeho vystupování a způsob projevu není důstojný pozici československého soudce.⁵⁵⁹

S blížícím se termínem voleb rostlo mezi stranami napětí. Neklidná situace vyvrcholila v únoru roku 1932, kdy se těžiště fašistických schůzí přeneslo z centra Pardubic do okrajových částí.⁵⁶⁰ K největším projevům vzájemného nepřátelství mezi komunistickými radikály a příznivci fašistického hnutí došlo během dvou schůzí krátce před volbami. Obě se konaly v periferních oblastech v restauracích U Kohoutka a Na Špici⁵⁶¹ a v obou případech došlo i přes snahu Vážného o udržení pořádku k násilným střetům mezi fašisty a jejich odpůrci. Především příslušníci komunistické strany narušovali průběh schůzí a hlasitě požadovali udělení slova a možnosti veřejně vystoupit, což Vážný jako hlavní organizátor odmítl. Tentokrát nedokázal správně odhadnout náladu v publiku a klid se pokusil udržet hrozbou zásahu pořádkové služby. Pro radikální posluchače se jednalo o podnět k použití fyzického násilí a v obou případech se pokusili fyzicky inzultovat samotného Vážného. Okresní soudce proto musel v rychlosti opustit obě schůze, utéct i s doprovodem do připraveného automobilu a odjet k nejbližší četnické stanici. Následně se vrátil s četnickou asistencí.⁵⁶²

Policejní zprávy a svědectví Vážného a dalších fašistů jsou více než podrobná a byla použita v předchozí části práce. Přínosný je také popis události z opačného pohledu. Ve svých pamětech na inkriminované události vzpomíná jeden z tehdejších komunistických radikálů, který se aktivně účastnil útoku na obě fašistické schůze – Otakar Hromádko.⁵⁶³ Přestože jsou události hodnocené

⁵⁵⁹ Jako příklad lze uvést: SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Interní zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. dubna 1932.

⁵⁶⁰ Na periferiích měla silnou pozici strana sociálně demokratická a komunistická, protože zde bydleli především dělníci z nedalekých továren. Vypovídají o tom i volební výsledky z daného roku. Pozn. autora.

⁵⁶¹ Podrobnosti o průběhu obou schůzí jsou uvedeny v předchozí části práce. Pozn. autora.

⁵⁶² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 337, Zpráva o narušení fašistické schůze příslušníky KSČ ze 4. března 1932 a SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 367, Hlášení četnické stanice o průběhu fašistických schůzí z 15. března 1932.

⁵⁶³ Otakar Hromádko byl v té době krajský tajemník Komsomolu (Komunistického svazu

z velkého časového odstupu, jsou stále patrné silné osobní antipatie k fašistickému hnutí a především k postavě Vojtěcha Vážného. Proto je do textu zařazena poměrně dlouhá citace vzpomínek Otakara Hromádky. Líčení událostí je nutno brát s rezervou, přesto je jejich barvitý popis k celkovému vykreslení tehdejších událostí a charakteristice postavení Vojtěcha Vážného v Pardubicích přínosný.

Události během schůze v hostinci U Kohoutka příslušník mladých komunistů popsal následovně: „Soudce dr. Vážný zahájil schůzi, vzadu vystoupil jeden bodrý bratr český socialista a vyzval přítomné, aby nenechali fašisty roztahovat se v jejich demokratické čtvrti. Zakřičeli jsme na souhlas, naši píškaři začali fašisty chytat pod krkem, vynášeli je ven na zádech jako pytle a před hospodou vypláceli každému pár facek. Měl jsem zájem na tom, aby se i soudci dr. Vážnému dostalo takového poučení, avšak v té mele ho nebylo nikde vidět. [...] Marně jsem se ohlížel, kdeže je pan doktor Vážný. V sále nebyl a také jsem neviděl, že by ho někdo vynášel ven. Ubrus předsednického stolu byl stažený až na zem. V tichu, které náhle nastalo, když četníci vtrhli dovnitř, se zvedl jeho jeden cíp a pod ním vykoukla obrýlená hlava pana doktora. Zatímco jeho lidé bojovali, schoval se vůdce pod stůl.“⁵⁶⁴ Následující konflikt v restauraci Na Špici, kde se skupina komunistických a socialistických radikálů střetla s početnou skupinou fašistických Junáků, proběhla podle jeho vzpomínek takto: „Když jsme se v sevřeném šiku blížili k hospodě, zabarikádovali Junáci dveře. [...] Junáci stáli v šiku, ozbrojeni pendreký, proti vchodu. Porazili jsme je jak vichřice les. Přišli jsme neozbrojeni a bojovali jsme židlemi. [...] Jedna věc se nám opět nezdařila. Věděli jsme, že pan soudce dr. Vážný vešel do hospody a je v lokále, ale když jsme vešli, tak ho nebylo nikde vidět. Po skončeném boji

mládeže) a později jako tajemník KSČ. V době španělské občanské války působil mezi tzv. interbrigadisty a i během druhé světové války byl členem komunistické části protinacistického odboje. Paradoxní je, že po komunistickém převratu byl v rámci politických procesů v roce 1954 odsouzen k 12 letům. Po srpnové invazi v roce 1968 emigroval a požádal o politický azyl ve Švýcarsku, kde se sepsal i své paměti, ze kterých jsou uvedeny ukázky. Zprávy Klubu přátel Pardubicka, roč. 15/2005, č. 11/12, s. 346.

564

Košiláté doby (úryvek z pamětí O. Hromádky), Zprávy Klubu přátel Pardubicka, roč. 15/2005, č. 11/12, s. 349-350.

jsme prohledali všechny přilehlé místnosti, pak celý dům, půdu, sklepy, ale pan doktor prostě nebyl. [...] Bojiště jsme vyklidili ještě dříve, než přiběhli četníci. Boj sám netrval dlouho. Ambulance pak odvezla okolo dvaceti vážněji poškozených Junáků, méně poškození museli jít do nemocnice pěšky. [...] Druhý den vyprávěl hostinský hostům, kam se ztratil pan soudce dr. Vážný. Když jsme s pokřikem zaútočili na dveře, uprchl do dvora, vlezl do prasečího chlívku a schoval se tam. Nikoho nenapadlo hledat okresního soudce v prasečím chlívku, a tak znovu ušel trestu.“⁵⁶⁵

Některé skutečnosti z líčení Otakara Hromádky jsou více než diskutabilní, nicméně z jeho vyprávění je možno stanovit, jakou antipatii dokázal Vážný ve svých oponentech vzbudit. Ať jsou informace ukrývání se pod stolem v restauraci U Kohoutka či v hospodářské části restaurace Na Špici pravdivé či nikoli, v Pardubicích se staly předmětem rozsáhlé veřejné diskuze.

Velký rozruch před obecními volbami nezpůsobily jen fašistické schůze. Postaral se o ně sám Vážný zveřejněním kandidátní listiny NOF, na které bylo uvedeno jen jeho jméno. Ostatní strany tento postup shodně kritizovaly jako zavádění nedemokratických postupů. Vážný oponoval veřejným prohlášením, že další jména do městského zastupitelstva hodlá zveřejnit až po volbách v závislosti na volebním výsledku. Chtěl tak pokračovat v nastoleném trendu NOF, která veřejně vystupovala proti tzv. vázaným kandidátním listinám. Z odmítnutí této politické zvyklosti si vytvořila jeden z hlavních bodů volebního programu.⁵⁶⁶

Je faktem, že vázané kandidátní listiny umožnily stranickým aparátům určit zástupce do volených orgánů prakticky nezávisle na vůli voličů. Lidé mohli volit jen politickou stranu, ne přímo své kandidáty. Na druhou stranu zveřejnění jediného jména na kandidátní listině nebylo příliš šťastné. Vážný ve svém

⁵⁶⁵ Košilaté doby (úryvek z pamětí O. Hromádky), Zprávy Klubu přátel Pardubicka, roč. 15/2005, č. 11/12, s. 350-351.

⁵⁶⁶ Národní obec fašistická vystupovala proti způsobu volby podle vázaných kandidátních listin. Vázané kandidátní listiny byly jedním ze znaků politického systému první Československé republiky. V praxi to znamenalo, že si volič nemohl v rámci kandidátky příslušné politické strany vybrat jím preferované zástupce, ale volil pouze danou stranu. Pořadí kandidátů na stranických kandidátních listinách určovaly tedy politické strany samy. Proto se také o meziválečném období mluví jako tzv. partokracii. Pozn. autora.

odmítnutí vázaných listin argumentoval potřebou dát voličům možnost svobodně vyjádřit, jaké osobnosti chtějí v zastupitelstvu, což ani tento postup neumožňoval. Okresní soudce nakonec tlaku veřejného mínění neodolal a uchýlil se ke kompromisu. Veřejně vystoupil jako odpůrce vázaných kandidátních listin, nedlouho před volbami ale vydal leták, ve kterém zveřejnil přibližně tři desítky jmen, ze kterých hodlá v případě volebního úspěchu vybrat kandidáty do zastupitelstva města Pardubic.⁵⁶⁷ V tomto okamžiku se projevil jeho výsadní postavení v rámci pardubické NOF. Vážný sám vytvořil seznam osob, ze kterých v případě příznivých volebních výsledků hodlal vybrat zastupitele do městského zastupitelstva.

Vážný nehodlal před nadcházejícími volbami podcenit žádnou možnost, jak vylepšit pozici NOF. Hodlal pro fašistickou stranu získat symbolické volební číslo jedna. Čekal proto od časného rána 5. února 1932 (první den podávání oficiálních přihlášek k volbám – pozn. autora) před volební kanceláří na městském úřadě. Jeho úsilí tentokrát nebylo úspěšné, jakmile v osm hodin, kdy v kanceláři začaly úřední hodiny, vstoupil dovnitř, uviděl zástupce dvou jiných stran, jak dokončují registraci svých kandidátek. Zástupci národních socialistů a národních demokratů využili skutečnosti, že již v zastupitelstvu města působili, do kanceláře se dostali služebním vchodem a dokončili registraci svých stran před okresním soudcem. Vážný byl nastalou situací natolik překvapen, že se dokonce nechal předběhnout i za ním čekajícím zástupcem živnostenské strany a pro NOF získal pro obecní volby volební číslo čtyři. Se nastalou situací se nehodlal smířit a podal proti postupu příslušného úředníka protest. K jeho námitce se přidal i zástupce komunistické strany Josef Jägermann, živnostenské strany Josef Voltner a za Národní ligu Josef Černý.⁵⁶⁸ Volební komise (které byl Vážný členem – pozn. autora) se ke stížnosti vyjádřila na zasedání v polovině února. Okresnímu soudci bylo sděleno, že k žádnému

⁵⁶⁷ Originál letáku s názvem *Voličové!* v SOkA Pardubice chybí, jeho obsah je však podrobně popsán v policejních zprávách o činnosti NOF v Pardubicích – např. v SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 308, Zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného v NOF z 28. února 1932.

⁵⁶⁸ SOkA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 124, i.č. 8482, Protokol sepsaný u Okresního úřadu v Pardubicích ze dne 5. února 1932.

pochybení zainteresovaných úředníků nedošlo a že při udělování pořadových čísel jednotlivých kandidátních listin má nejvyšší pravomoc volební komise, nikoli úředník v podatelně. Volební čísla tak mohou být změněna rozhodnutím komise. Obratem se však dozvěděl, že většina členů považuje za vhodné ponechat pořadí v aktuální podobě. Vážnému tak zbyla pouze možnost podat stížnost po provedení samotných voleb.⁵⁶⁹ Fašisté se i tento dílčí neúspěch pokusili využít ve svůj prospěch. V Českých směrech se objevil článek o tom, jak se Vážný zasadil o odhalení podle fašistů nezákonného postupu na pardubické radnici.⁵⁷⁰

Od své tradiční opatrnosti se okresní soudce odchýlil těsně před volbami. 24. února, čtyři dny před konáním voleb, proběhla jedna z posledních schůzí pořádaných fašistickou stranou na obvyklém místě v hotelu Zlatá štika. Už samotný průběh schůze a obsah příspěvků jednotlivých řečníků postačil intervenujícím úředníkům k podání několika žalob pro urážky na cti či pro porušení zákona na ochranu republiky.⁵⁷¹ Po skončení schůze fašističtí předáci pod dojmem blížících se voleb vyzvali přítomné, aby se shromáždili před hotelem a společně prošli centrem Pardubic a připomněli tak zatčeného Gajdu.

Vážný se průvodu aktivně zúčastnil a podle očitých svědectví kráčel po v jeho čele a několikrát sám provolával slávu Gajdovi. Když se průvod přiblížil k pomníku bratranců Veverkových, hodlal pronést další projev. V té chvíli však zasáhl přivolaný oddíl četnictva, který znemožnil vystoupení a donutil všechny přítomné k rozchodu.⁵⁷² Za zorganizování nepovoleného průvodu a za pokus o veřejný projev byl v dubnu 1932 odsouzen k peněžitě pokutě jednoho sta korun. Pokuta sama o sobě nebyla výrazným trestem, závažnější byla skutečnost, že

⁵⁶⁹ SOKA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 124, Zápisy z jednání volební komise ze dne 15. února 1932 a ze dne 16. února 1932.

⁵⁷⁰ Vůdce kandidátky Národní obce fašistické v Pardubicích, bratr okr. soudce Vojtěch Vážný, zakročuje na okresním úřadě proti volební machinaci nár. soc. partaje, České směry, roč. 1/1932, 13. 2. 1932, č. 16, s. 2.

⁵⁷¹ Průběh schůze a projevy řečníků jsou podrobněji rozebrány v předchozí části práce podle policejní zprávy SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 367, Hlášení četnické stanice o průběhu fašistických schůzí z 15. března 1932.

⁵⁷² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 399, Zpráva k disciplinární řízení proti Vojtěchu Vážnému z 30. dubna 1932.

se jednalo o pověstnou poslední kapku, která zanedlouho přiměla jeho nadřízené k zahájení disciplinárního řízení.

Navzdory nepovedenému závěru volební kampaně se na konci února 1932 mohl radovat z nečekaně vysokého počtu hlasů, které ve volbách fašistická strana získala.⁵⁷³ Otevřela se před ním příležitost, na kterou čekal. NOF uspěla ve volbách a získala šest mandátů na pardubické radnici. Fašisté hodlali svůj úspěch náležitě využít a okresní soudce vystupoval v roli vítěze. V tisku se objevilo poněkud patetické prohlášení, ve kterém například uvedl: *„Děkuji znovu všem svým přátelům, odpouštím svým nepřátelům a jdu pevně, nikým nekoupen a nezlomen k vytčenému cíli.“*⁵⁷⁴

Před Vážným po volbách vyvstaly dva hlavní úkoly – vybrat pět svých spolupracovníků na místa v pardubickém zastupitelstvu a zajistit pro fašistickou stranu v zastupitelstvu důstojnou pozici. Ke zveřejnění jmen zbývajících pěti zastupitelů došlo v polovině března, kdy se jejich jména objevila v Českých směrech.⁵⁷⁵ Komplikovanější se ukázala snaha získat ostatní strany ke spolupráci v zastupitelstvu.

Vážný si dobře uvědomoval, že se volební úspěch může být velmi rychle znehodnocen, pokud by fašistická strana nezískala na pardubické radnici další spojence nebo pokud by se nepodařilo vytvořit koalici s dalšími stranami. Rozběhla se řada jednání, ve kterých se pokusil získat na svou stranu zastupitele z občanských stran a vytvořit na radnici silnou koalici jako protiváhu socialistickým stranám. Jeho snaha nebyla úspěšná. Důvodem byla především neochota ostatních stran veřejně se zavázat ke spolupráci s fašisty a zároveň osobní antipatie většiny zastupitelů právě k jeho osobě. Nebylo příliš překvapující, že se zástupci ostatních stran, které fašisté dlouhodobě slovně napadali na svých schůzích a ve svém tisku, nechtěli pustit do jednání s NOF.

⁵⁷³ Podrobné výsledky např.: Politické rozvrstvení v Pardubicích, České směry, roč. 1/1932, 5. 3. 1932, č. 19, s. 6.

⁵⁷⁴ Přátelům děkuji – nepřátelům odpouštím, České směry, roč. 1/1932, 5. 3. 1932, č. 19, s.1.

⁵⁷⁵ Jmenování byli: architekt Václav Otakar Medek, rolník Stanislav Dvořák, průvodčí vlaků František Strnad, účetní ředitel Jan Doležal a krejčovský mistr Josef Sovina. Zástupci NOF na pardubické radnici, České směry, roč. 1/1932, 19. 3. 1932, č. 21, s. 5.

Výsledek povolebních jednání odsunul fašistickou stranu mimo hlavní dění. Vážný se nepříznivou situací pokusil zvrátit vydáním několika veřejných prohlášení ve snaze vyvolat zdání, že fašisté si přejí vytvoření silné koalice, což ostatními strany sabotují. Především v memorandu adresovaném občanským stranám těsně před volbou městské rady se pokusil vyvolat zdání, že fašistická strana je rozhodující silou, bez které se další strany jen těžkou obejdou.⁵⁷⁶ Stanovil si několik podmínek, po jejichž splnění by NOF byla ochotna vytvořit koalici občanských stran. Ve skutečnosti již v té době zastupitelé ostatních stran o spolupráci s fašisty vůbec neuvažovali. K vytvoření koalice za účasti fašistické strany tak na pardubické radnici nedošlo.

Úspěšná pro hlavního představitele fašistické strany nebyla ani volba městské rady a městských odborů. Vážný usiloval o pozici jednoho z náměstků starosty, ale nakonec získal pouze odbor právní, odbor památkové péče a dohled nad vlastivědným muzeem.⁵⁷⁷ Dostal se tak na pardubické radnici se svými stranickými kolegy do izolace a v podstatě ztratil možnost významněji ovlivňovat chod města.

Neúspěchem povolebních jednání v jarních měsících roku 1932 skončilo nejúspěšnější období Vojtěcha Vážného v NOF. V polovině předchozího roku se projevil jako vynikající organizátor, když dokázal připravit celostátní fašistický sjezd. Nebylo jeho vinou, že sjezd byl nakonec zakázán. Vážný v tomto okamžiku prokázal dobrý odhad situace, protože si byl vědom, že se fašisté do Pardubic dostaví i přes úřední zákaz. Zajistil si pro inkriminovaný víkend beztrestnost v podobě lékařem schváleného pobytu v brněnském sanatoriu a vyhnul se tak přímé odpovědnosti za události, které se během fašistického víkendu v Pardubicích udály. Nepovolený a přesto uskutečněný sjezd znamenal posílení jeho stranické pozice a upevnění postavení hlavního představitele NOF pro obecní volby. Cílem bylo získat na pardubické radnici dostatečný počet

⁵⁷⁶ Občanskému bloku obecního zastupitelstva v Pardubicích, České směry, roč. 1/1932, 2. 4. 1932, č. 23, s. 1.

⁵⁷⁷ SOKA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 125, č.j. M1425/1932, Zápis z volby starosty, náměstků a radních ze dne 6. dubna 1932 a SOKA Pardubice, fond MÚ Pardubice, k. 125, č.j. M1425/1932, Jmenování V. Vážného do čela jednotlivých odborů ze 4. května 1932.

mandátů a přesunout pardubickou NOF z opozičního tábora na pozici strany ovlivňující chod města. Přes vynikající výsledek a zisk šesti mandátů v zastupitelstvu však nedokázal předvolebních cílů dosáhnout. Fašisté byli ostatními stranami odsunuti na samotný okraj rozhodování. V tento moment Vážný doplatil na radikální předvolební kampaň založenou na silné kritice politických konkurentů. Žádná z ostatních stran nehodlala navázat s fašistickou stranou a především s Vojtěchem Vážným hlubší spolupráci. Okresní soudce a nyní také člen městské rady stál před rozhodnutím, jakým směrem se bude fašistická strana pod jeho vedením dále ubírat. Vážný se zároveň ocitl i před důležitým osobním rozhodnutím, protože krátce po volbách proti němu bylo zahájeno disciplinární řízení. Výsledek řízení se dal odhadnout s velkou mírou jistoty a Vážnému bylo jasné, že brzy bude muset zvolit mezi politickou a soudní kariérou.

VI.3 Disciplinární řízení (1932)

Od počátku kariéry ve fašistické straně čelil Vážný kritice, že se jeho činnost v NOF neslučuje s výkonem funkce okresního soudce. Kritika zaznívala především od jeho politických odpůrců. S rostoucím vlivem ve fašistické straně se jeho osobou začaly zabývat i policejní orgány a orgány ministerstva spravedlnosti. Počátkem třicátých let bylo jeho působení ve fašistické straně značně kontroverzní a vyvolalo řadu stížností, které se dotýkaly celé pardubické justice. Zahájení disciplinárního řízení Vrchním státním zastupitelstvím v Praze na počátku března 1932 tak bylo logickým vyústěním.⁵⁷⁸

Vážného nadřízení zkoumali tři otázky. Jak často a jak intenzivně spolupracoval s Gajdou, jaká byla jeho účast na nepovoleném průvodu Pardubicemi několik dní před obecními volbami a jaký měl podíl na vydávání a obsahu Českých směrů.

Odpověď na první otázku byla snadná. Kontakty s Gajdou byly intenzivní. Při každé Gajdově návštěvě v Pardubicích vystupoval po jeho boku a ve většině případů se střídali v projevech. Chytře tak těžil z Gajdovy autority a popularity mezi fašisty a sám tím posiloval svou pozici nejen v Pardubicích. Zorganizování a účast na nepovoleném průvodu městem lze označit za největší politickou chybu. Událost z 24. února 1932 se neobešla bez trestu a Vážný byl společně s dalšími fašisty odsouzen za porušení místní vyhlášky o pořádání veřejných shromáždění. Vydávání politického časopisu České směry bylo další přitěžující okolností. Sice nebyl za obsah listu přímo odpovědný, nebyl uveden jako odpovědný redaktor ani jako majitel listu, přesto bylo zřejmé, že v redakci má rozhodující vliv.

Reakce fašistů na zahájení disciplinárního řízení následovala zanedlouho. Vážný i jeho kolegové vystupovali sebevědomě a za vším viděli snahu politických odpůrců zdiskreditovat hlavní postavu fašistické strany

⁵⁷⁸

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 25, i.č. 399, Zpráva k disciplinární řízení proti Vojtěchu Vážnému z 30. dubna 1932.

v Pardubicích. Přes všechna podobná prohlášení muselo být všem jasné, že okresní soudce s největší pravděpodobností kázeňskému postihu neujde.

Ke slyšení před kárnou komisí při Vrchním soudu v Praze byl Vážný předvolán na 31. května 1932.⁵⁷⁹ Po výslechu se jeho obavy z kázeňského postihu ukázaly jako opodstatněné, protože ještě téhož dne byl potrestán disciplinárním trestem v podobě přeložení na jiné služební místo.⁵⁸⁰ Kárná komise shledala hlavní provinění ve skutečnosti, že při své politické činnosti velmi často zdůrazňoval svou profesi a snažil se tak těžit z obecné autority justice ve společnosti: *„Obviněný byl si dobře vědom úcty, důvěry a vážnosti, jakou přináší soudcovskému stavu široká veřejnost, a proto neopomenul při žádné příležitosti poukázat na to, že i on je příslušníkem tohoto stavu. Tím vzbuzoval důvěru ve svou osobu a propůjčoval tak autoritu jako soudce i nezákonným činům, kterých se dopouštěl.“*⁵⁸¹ Proti rozhodnutí komise se odvolala žalující strana i sám Vážný. Vrchní prokurátor vinil pardubického soudce z výrazného porušení služebních povinností a přeložení k jinému soudu nepovažoval za dostatečný postih. Své rozhodnutí zdůvodnil následovně: *„Uložení trestu přeložení na jiné služební místo neodpovídá druhu a stupni provinění, jehož povaha nedopouští, aby obviněný na jiném služebním místě mohl vykonávat svůj úřad soudcovský. Závadná činnost obviněného neomezovala se pouze na Pardubice a známost o ní nerozšířila se jen v Pardubicích. Poklesky obviněného zaměstnávají již řadu měsíců celou československou veřejnost, ba známost o ní dostala se i za hranice republiky a vyvolala podiv a úžas, ba přímo pobouření nad tím, jak je možno, aby příslušník stavu soudcovského, jenž povolán je úřadem svým k tomu, aby byl ochráncem a strážcem zákonů republiky, vyvíjeti mohl činnost, zakládající soustavné porušování zákonů.“*⁵⁸²

⁵⁷⁹ NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 25678, Předvolání Vojtěcha Vážného k výslechu z 21. května 1932.

⁵⁸⁰ NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230, sign.851 – Vážný Vojtěch, i.č. 11218, Posudek na Vojtěcha Vážného z 18. března 1937.

⁵⁸¹ NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230, sign.851 – Vážný Vojtěch, i.č. 11218, Posudek na Vojtěcha Vážného z 18. března 1937.

⁵⁸² NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 1693/32,

Vážný očekával, že jeho odvolání bude zamítnuto. Stál tak před dilematem. První možností byl pokus udržet si kariéru v československé justici, vzdát se tak kariéry ve fašistické straně a přijmout přeložení k jinému soudu. Druhá možnost znamenala obětovní místa soudce a upřednostnění politické kariéry v NOF. Druhá možnost zvítězila a Vážný se rozhodl veřejně a demonstrativně rezignovat na svůj úřad. Svou rezignaci podal nadřízeným 14. června a zároveň ji zveřejnil v několika denících.⁵⁸³ V otevřeném dopise, adresovaném ministerstvu spravedlnosti, nastínil důvody svého odstoupení. Za prvotní příčinu uvedl svůj odmítavý postoj k vládní politice: *„Prohlašuji, že nemohu a nechci sloužiti politice, která po mém soudu přináší národu a státu co den nové a nové neodčinitelné škody, která potlačuje volnost projevu a občanskou svobodu vykládá v duchu současné síly a moci. [...] Nemohu se déle dívat na to, jak se ve jménu politiky šlape tak často po nezadatelných právech českého a slovenského národa, jak jsou beztretně smýkáni a odstraňováni nejlepší naši lidé, všichni ti, kteří mají odvahu postavit se proti proudu a žádati nápravu ku prospěchu národa a státu.“* Stylizoval se do pozice mravní autority, která odstoupení z veřejné funkce československého soudce považuje za jedinou možnost, jak si zachovat morální kredit. Neopomněl zdůraznit, že morální hodnoty jsou pro něho důležitější, než materiální zajištění sebe a vlastní rodiny: *„Jsem si toho vědom, že mne s mojí rodinou očekává tvrdý život, že se budu muset po čtrnácti letech soudcovské služby rvát o skývu chleba, ale tak už je to v mé povaze. Raději přijmu sebetvrdší život, než abych v duchu dnešní doby přisluhoval něčemu, co musí být každým charakterním člověkem bez rozdílu stran odsouzeno. Charakter, mravnost a nekompromisnost kladu výše než žold.“* Pateticky vyjádřil na závěr vizi, že bude za nějaký čas českým národem zpět povolán do služby: *„Odcházím ze soudcovské služby dobrovolně a dočasně, pouze na dobu, dokud budou vládnout dnešní nemravné a korupční poměry. Věřím, že přijde doba, kdy národ jako celek ničím nespoutaný, povolá*

Posudek kárné komise z 13. června 1932.

583

Vážného rezignace byla otištěna například v Národní politice 17. června 1932 nebo ve večerníku Express. Pozn. autora.

*mne sám zpět na místo mně tak svaté, jež jedině vzhledem ku stávajícím dnešním veřejným poměrům opouštím.*⁵⁸⁴

V Českých směrech bylo zdůvodněno jeho rozhodnutí následovně: „V úterý dne 14. června t.r. odevzdal bratr okresní soudce Vážný ministerstvu spravedlnosti, Vrchnímu soudu v Praze, Krajskému soudu v Chrudimi a Okresnímu soudu v Pardubicích prohlášení, že vystupuje ze soudních služeb, aby mohl se cele věnovati fašistickému hnutí.“⁵⁸⁵ Vážný zároveň prohlásil, že nehodlá opustit Pardubice a že hodlá dál působit v místní fašistické organizaci: „Povedu dál uvědomělý pardubický lid do boje za lepší příští národa našeho a věřím, že od východu přijde světlo pro celou republiku. Všechny volný čas věnuji nyní propagaci našeho vlasteneckého lidového hnutí fašistického jak v Pardubické župě tak i na jiných místech v republice.“⁵⁸⁶

Ve fašistické straně byla jeho rezignace přijata pozitivně. Byl prohlášen za fašistického bojovníka a hrdinu, který je ochoten obětovat kariéru a materiální zajištění ve prospěch fašistického hnutí. Několik fašistických jednot především ze středních Čech zaslalo otevřený dopis, ve kterém vyjádřily Vážnému obdiv a podporu: „Věnuj se naši věci věci plným zdrojem svých sil. Takováto práce bude Ti nutnou existenční jistotou a najdeš i bezměrný vděk vlastenecké veřejnosti, která Tvé práce, vědění a čestného charakteru si nejvš vší váží.“⁵⁸⁷

Veřejná rezignace neznamenalala konec disciplinárního řízení, kárná komise rozhodla o suspendaci do definitivního uzavření případu. Kárné řízení probíhalo až do druhé poloviny roku 1932, kdy bylo s konečnou platností rozhodnuto, že Vojtěch Vážný svou činností v Národní obci fašistické porušil povinnosti československého soudce a že za své působení musí nést odpovědnost. Diplomatsky místo konkrétního postihu byla 29. září téhož roku

⁵⁸⁴ NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 25123, Dopis Vážného ministerstvu spravedlnosti ze 14. června 1932.

⁵⁸⁵ Bratr okresní soudce Vážný resignoval dne 14. června na úřad soudce, České směry, roč. 1/1932, 18. 6. 1932, č. 34, s.1.

⁵⁸⁶ NA Praha, f. ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 25123, Dopis Vážného ministerstvu spravedlnosti ze 14. června 1932.

⁵⁸⁷ Bratře okresní soudce V. Vážný, České směry, roč. 1/1932, 18. 6. 1932, č. 34, s. 2.

ministerstvem spravedlnosti přijata jeho rezignace.⁵⁸⁸ Fašistická strana v Pardubicích tím přišla o nespornou výhodu, protože již nemohla vystupovat jako hnutí vedené společensky vysoce postavenou osobou, která navíc může pomoci z pozice svého povolání řešit množící se problémy se zákonem.

Disciplinární řízení znamenalo v kariéře Vojtěcha Vážného zásadní okamžik. Stál na rozcestí mezi materiálním prospěchem relativně dobře zajištěného místa okresního soudce a politickou kariérou, která poskytuje možnost většího společenského zviditelnění, zároveň je však její výsledek podstatně více nejistý. Vážný se rozhodl pro politickou kariéru ve snaze splnit si své ambice. Jak se ukázalo později, jeho cílem bylo obsazení vysoké pozice ve vedení fašistické strany a nereálným se mu nezdál ani post zástupce NOF v československém parlamentu. Přikláním se k názoru, že kdyby opustil pardubickou NOF, pozici v československé justici by si uchoval, byť s důsledkem odchodu k jinému soudu. Jeho ambicióznost však převážila a volba padla na polickou kariéru. V zásadním okamžiku svého profesního života se tak rozhodl, jak se záhy ukázalo, nesprávně. Vážný spoléhal, že z pozice fašistického mučedníka získá v NOF takovou pozici, která mu přinese politický úspěch i materiální zabezpečení.

⁵⁸⁸

SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 26, i.č. 1579, Zpráva o služebním poměru V. Vážného z 30. listopadu 1932.

VI.4 Během krize NOF, členem Národní fronty a Národního sjednocení (1933 – 1935)

Nedlouho po své rezignaci Vojtěch Vážný vyklidil svůj služební byt a nastěhoval se do bytu na Wilsonově třídě v Pardubicích, kde si otevřel kancelář obhájce ve věcech trestních. Přestěhoval na tuto novou adresu i sekretariát fašistické strany a redakci Českých směrů. Jeho rezignace však nepřišla ve vhodnou dobu. Místní organizace se dostávala do krize, protože značná část členské základny byla nespokojena s povolebním postavením NOF na pardubické radnici. Rozčarování se obrátilo proti Vážnému jako hlavnímu představiteli strany v regionu a objevily se také osobní rozpory mezi Vážným a stranickými kolegy.

Do nastalé situace se rozhodl vstoupit Gajda, který svého chráněnce v Pardubicích potřeboval v co nejpevnější pozici. Provedl proto reorganizaci NOF v celých východních Čechách, byla vytvořena tzv. východočeská skupina skládající se z královéhradecké a pardubické župy. Dohledem nad celými východními Čechami byl Gajdou jmenován František Novotný a reorganizaci pardubické župy právě Vojtěch Vážný. Dosavadní vedení bylo kompletně rozpuštěno a Vážný jmenováním nového získal možnost vyřešit osobní spory se svými rivaly. Byl to však jeden z posledních úspěchů v jeho fašistické kariéře. Na konci roku 1932 se totiž fašistická strana v Pardubicích ocitla v hlubokém úpadku, která vedla velké množství členů k opuštění strany.

Ani jemu samotnému se přes Gajdovu podporu nevedlo příliš dobře. Advokátní praxe neprosperovala, protože většinu klientů tvořili příslušníci fašistické strany, kteří odmítali za obhajobu a právní pomoc svému stranickému kolegovi platit s odůvodněním, že jeho pomoc je povinností. O materiální zabezpečení se proto starali především manželé Kučerovi, kteří byli zároveň blízkými přáteli Gajdy. Z jejich vzájemné korespondence vyplývá, že se Gajda snažil Vážnému zajistit placené místo v pražském ústředí a také v redakci Fašistických listů a předložil mu konkrétní nabídku na práci v Praze: *„Zanech kanceláře jako trestní obhájce pro malé a bezvýznamné věci, které Ti v dnešní*

*těžké době a za zvláštních poměrů, ve kterých žijeme, nevynesou ani tolik, kolik potřebuješ ke slušnému živobytí, nýbrž specializuj se jenom na větší a pokud možno výnosnější jednotlivé případy a nastup mi práci na tři dny v týdnu v Praze. [...] Pro tento případ mám pro Tebe zaručen měsíční příjem Kč 2000 na dobu nejméně dvou let. [...] Tímto způsobem mohl by ses plně věnovati věcem našeho hnutí, aniž bys event. zavíral kancelář pro ty jednotlivé případy [...] a my bychom v této rozhodující době společně s jinými udělali rozhodný krok kupředu.*⁵⁸⁹ Vážný s nabídkou souhlasil, ale k její realizaci již nedošlo. Příčinou byl neúspěšný pokus o obsazení vojenských kasáren v Brně-Židenicích počátkem roku 1933. Naivní pokus o ovládnutí kasáren znamenal velké změny také pro osobu Vojtěcha Vážného.

S pokusem o násilné ovládnutí vojenských kasáren neměl nic společného a je pravděpodobné, že o této akci vůbec nevěděl. Přesto se při výsleších velkého množství fašistů včetně členů pardubické jednoty objevilo několik informací, které zavdaly příčinu pro jeho zatčení a předání do vyšetřovací vazby v Brně. Podle svědectví vyslýchaných fašistů měl na jedné ze schůzí na přelomu roku pronést výrok ve smyslu, že by členové NOF měli chodit neustále ozbrojeni, aby byli připraveni na případný rozkaz k akci, který může přijít kdykoli. Právě to byl podnět pro vydání zatykače na náčelníka pardubické fašistické župy. K zatčení došlo v podvečer 2. února 1933, kdy byl zatčen v bytě Kučerových, kde byl s celou rodinou na návštěvě. Četnická eskorta ho okamžitě odvedla na vlakové nádraží, odkud s ním odcestovala přímo do Brna.⁵⁹⁰ Na nádraží se při jeho odjezdu stačil shromáždit skupina více než dvaceti fašistů, z nichž někteří provolávali zatčenému slávu a jeden z nich několikrát vykřikl protistátní hesla, za což si vysloužil okamžité zatčení.⁵⁹¹

⁵⁸⁹ NA Praha, fond 225, k.732, i.č. 3827, Korespondence zabavená při domovní prohlídce u manželů Kučerových.

⁵⁹⁰ SOKA Pardubice, Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 182, Zpráva o zadržení V. Vážného z 6. února 1932.

⁵⁹¹ NA Praha, fond 225, k.732, i.č.2616, Zpráva o zatčení V. Vážného ze 14. února 1933.

Po uvalení vyšetřovací vazby na hlavního představitele bylo nutno jmenovat dočasné vedení pardubické NOF. Volba padla na druhého člena městské rady za fašistickou stranu V. O. Medka.

Vážený se pokoušel z vazby dění v Pardubicích sledovat a v rámci možností ovlivňovat. Pravděpodobně v tomto okamžiku si začal uvědomovat své přehmaty ve vedení pardubické NOF. Příliš autoritativní způsob vystupování a jednání mu přineslo značný počet odpůrců a ze strany vyhnalo i několik schopných osobností. Ze svého pobytu ve vyšetřovací vazbě se ty nejvýraznější rozpory snažil uhladit. Kontaktoval například pardubického architekta Stanislava Manycha, který byl kvůli osobním sporům z fašistické strany vyloučen. V polovině února mu poslal z vyšetřovací vazby obsáhlý omluvný dopis.⁵⁹² Jeho snaha se minula účinkem, sám Manych při jednom z policejních výslechů uvedl, že od vyloučení z NOF s Vážným ani s nikým dalším z fašistů nespolupracoval a svou budoucnost si ve spojitosti s fašistickou stranou nedokáže představit.⁵⁹³

Po návratu z vyšetřovací vazby 19. května 1933 se pokusil vrátit ke svým funkcím v městském zastupitelstvu.⁵⁹⁴ Měl v úmyslu zúčastnit se následujícího zasedání, které se konalo 22. května 1933. Proti jeho účasti se však ohradila většina zastupitelů z ostatních politických stran, především ze sociální demokracie a národně socialistické strany a požadovali jeho suspendování z veřejných funkcí podobně, jak se to stalo u jeho stranických kolegů. Po propuštění z vyšetřovací vazby nebylo trestní řízení skončeno, pouze se přesunulo ke Krajskému trestnímu soudu v Praze. Zastupitelé z jiných stran proto žádali Vážného suspendaci do skončení procesu. Starosta Pardubic

⁵⁹² SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 303, Dopis Vážného Stanislavu Manychovi z 16. února 1933.

⁵⁹³ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 28, i.č. 303, Výslech Stanislava Manycha z 22. února 1933.

⁵⁹⁴ Obvinění z přípravy přepadení kasáren v Brně-Židenicích byl Vážený zproštěn 18. března 1933, na svobodu však propuštěn nebyl. Z Brněnské vyšetřovací vazby byl přesunut do věznice v Praze-Pankráci, kde na něho byla uvalena vazba kvůli obvinění z organizování zakázané organizace Junáků NOF. Z vazby byl propuštěn 19. května 1933, i když trestní řízení probíhalo až do roku 1936. NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230, sign.851 – Vážený Vojtěch, i.č. 18131, Vyjádření předsednictva ministerské rady z 20. května 1940.

JUDr. Jan Frýba 27. května 1933 vydal rozhodnutí o zastavení výkonu veřejných funkcí do skončení trestního řízení: „*Na základě výměru okresního úřadu v Pardubicích ze dne 27. května 1933 [...] vylučuji Vás [...] dočasně na dobu, dokud nebude trestní řízení proti Vám u krajského trestního soudu v Praze vedené, buď zastaveno nebo právoplatně skončeno, z výkonu funkcí vyplývajících z členství v městském zastupitelstvu a z výkonu funkcí v městské radě a obecních komisích, jichž jste členem.*“⁵⁹⁵ Vážný se ocitl v těžké situaci. Pozastavením výkonu veřejných funkcí přišel o stabilní finanční příjem a musel se spolehnout na finanční podporu svých spolupracovníků.⁵⁹⁶

Velká krize českého fašistického hnutí se samozřejmě i ve východních Čechách. Vedle Vážného se do reorganizace místní NOF zapojil chrudimský František Novotný. Společný plán přednesli na zasedání krajské rady počátkem ledna 1934 v Hradci Králové. Navrhovali výraznou decentralizaci, aby krajské a místní jednoty strany byly méně závislé na rozhodování pražského ústředí a samotného Gajdy. Oba východočeští fašisté zároveň viděli příležitost, jak posílit své postavení v rámci NOF ve východních Čechách. Především Vážný ve svém úsilí sledoval i materiální zájmy, protože navrhoval, aby představitelé jednotlivých organizací měli vedle větších pravomocí i stabilní finanční příjem.⁵⁹⁷

Vážný v nadcházejících měsících podpořil snahu o sloučení krajně nacionálních uskupení do Národní fronty. I když Gajda vstup NOF do Národní fronty v dubnu 1934 podpořil, stále odsouval termín úplného rozpuštění NOF a začlenění do struktur nové organizace. Obával se ztráty výsadního postavení. Nerozhodný postoj vytvořil v NOF prostor pro vznik opozičního křídla, které bylo ve východních Čechách poměrně silné a bylo reprezentováno právě Vojtěchem Vážným. Mezi Gajdou a Vážným následně propukly spory, když Vážný

⁵⁹⁵ SOKA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 125, i.č. 2108/33, Výnos starosty města z 27. května 1933.

⁵⁹⁶ Trestní řízení skončilo u Krajského trestního soudu v Praze až v roce 1936 odložením pro nedostatek důkazů. Následně bylo Vážnému obnoveno členství ve veřejných funkcích v Pardubicích. SOKA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 125, i.č. 2108/33, Výnos starosty města ze dne 27. června 1936.

⁵⁹⁷ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 32, i.č. 190, Zpráva o konferenci ze 4. ledna 1934.

kritizoval Gajdu za špatná politická rozhodnutí a dával mu za vinu úpadek fašistické strany. Gajda naopak kontroval několika prohlášeními, ve kterých vytkl bývalému soudci nedostatek kázně a veřejně pohrozil vyloučením z NOF.⁵⁹⁸ Vzájemné útoky a obviňování vyvrcholily na přelomu července a srpna 1934. Vážný v poslední červencové dekádě zaslal pražskému ústředí fašistické strany svou rezignaci na členství a všechny funkce, které ve vedení NOF zastával.⁵⁹⁹ Zároveň Gajdu veřejným dopisem vyzval k abdikaci a odchodu do ústraní.⁶⁰⁰ Vzájemné nevraživosti obou osobností se také věnoval regionální tisk. Především Východočeský republikán zmínil Gajdův spor s Vážným kvůli setrvání Národní obce fašistické v Národní frontě či kvůli nevyjasněnému financování NOF.⁶⁰¹ Vrcholem roztržky bylo trestní oznámení pro pomluvy a urážku na cti, které podal Vážný na Gajdu u Okresního soudu v Pardubicích. K přelíčení v polovině března 1935 se Gajda nedostavil a další řízení bylo pro nedostatek důkazů zastaveno.⁶⁰²

Gajda nastalou situaci vyřešil přijetím Vážného rezignace. Společně s vystoupením Národní obce fašistické z Národní fronty si zachoval výsadní postavení, ztratil však významnou část členské základny, která stála na straně Vojtěcha Vážného. Rezignace osobnosti, která pomohla NOF stát se ve východních Čechách aktivní politickou stranou a získat zastupitelská místa nejen na pardubické radnici, byla pro Gajdu značnou ztrátou. Změny ve fašistické straně komentoval také místní tisk: „*V přítomné době píše se velmi mnoho o bývalém pardubském soudci Vojtěchu Vážném, který před časem opustil soudcovský úřad a vrhl se úplně do dobrodružné politiky fašistické.*“⁶⁰³ Podrobný komentář, který si zaslouží rozsáhlejší citaci, přinesl Východočeský

⁵⁹⁸ Výroky zazněly například na krajské radě NOF v Chocni, kde byl Gajda jedním z řečníků. SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 33, i.č. 1345, Zpráva o krajské radě NOF 23. července 1934.

⁵⁹⁹ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 33, i.č. 1440, Zpráva o činnosti NOF z 3. srpna 1934.

⁶⁰⁰ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 33, i.č. 1440, Zpráva o činnosti NOF z 3. srpna 1934.

⁶⁰¹ Fašisté jsou si ve vlasech, Východočeský republikán, roč. 15/1934, 17. 8. 1934, č. 33, s. 7.

⁶⁰² Vážný contra Gajda, Východočeský republikán, roč. 16/1935, 29. 3. 1935, č. 13, s. 2.

⁶⁰³ Vážný, Východočeský republikán, roč. 15/1934, 24. 8. 1934, č. 34, s. 6.

republikán: „Vážný nyní poznává, že chybil a že pravdu měli ti, kteří jej kritisovali a kteří jeho cesty neschvalovali. Vážný byl a nebo snad ještě je romantikem a člověkem houževnaté činnosti. Nelitoval žádné námahy a s největší energií pracoval na vybudování fašistické strany. [...] V této činnosti se nijak nešetřil, nelitoval námahy, nelitoval ani svého zdraví. Ti, kteří Vážného bedlivě pozorovali, říkali, že z této činnosti značně sestárli. Šel dokonce tak daleko, že byl i zatčen a držen delší dobu ve vazbě. A nyní se Vážný ke všemu, co dříve chválil, obrací zády a zavrhuje to. [...] Vážný také svým činem dává poslední ráno skomírajícímu fašismu ve východních Čechách, o jehož rozmach měl dříve zásluhu.“ Otázkou zůstalo, kam se bude jeho další politická činnost ubírat. List na tuto otázku měl jasnou odpověď: „Obrací se jinam, půjde snad ke Stříbrnému, snad k národní demokracii, nebo někam jinam. Ale ať jde kamkoliv, valné ceny to mítí nebude. Vážný již politické kariéry získat nemůže. Touto cestou se ničeho nedosáhne, nedosáhne se ničeho věcného, nedosáhne se ani osobní kariéry.“ Závěrem list zaujal stanovisko k důvodu, proč okresní soudce dal přednost politice před kariérou v justici: „Vážný je ctižádostivý a ctižádost ho žene do politiky. Že chce hrát velkou roli. [...] Ovšem způsob, jakým Vážný postupoval, nevede k ukojení osobních politických ambicí. [...] O Vážném se říkalo, že je člověkem rozumným. A tu bezděky vyvstává otázka: Nepoznal jako soudce – psycholog, co defektních individuí chytilo se tohoto hnutí? [...] Vážného jsme stavěli vždy výše a podívovali jsme se, že mu bylo lhostejným řádění různých těch defektních jedinců a že s touto společností chtěl působiti k mravní obrodě v národě.“ Na úplný závěr poněkud smířlivým tónem list uzavřel, že jeho talentu je škoda a že upřednostnění politiky před justicí bylo chybou: „Vážného jako člověka je škoda. Říkali, že byl talentovaným soudcem. Tam měl zůstat a mohl udělat přirozenou a zdravou kariéru. V politice je tomu jinak, zdá se, že Vážný politice přece jen málo rozuměl. Byl hodně romantický a u nás doba romantismu není.“⁶⁰⁴

Vážný se tedy k fašistické straně obrátil zády. Všeobecně diskutovanou otázkou bylo, kam bude jeho kariéra směřovat po vystoupení z Národní obce

⁶⁰⁴

Vážný, Východočeský republikán, roč. 15/1934, 24. 8. 1934, č. 34, s. 6.

fašistické. Společně s bývalými kolegy z pardubické NOF (Konopáskem a Novotným – pozn. autora) se v Pardubicích stali hlavními postavami nově vzniklého Národního sjednocení. Společně vystupovali na schůzích v předvolební kampani k parlamentním volbám v roce 1935. U Vážného se opět projevila touha uspět v politice. Aktuálním cílem se stal úspěch v nadcházejících volbách do parlamentu. Přestože změnil politickou stranu, ze svého politického programu změnil jen málo. Jednotícím znakem jeho předvolebních projevů bylo prosazování českých národních zájmů, pozornější posluchač však mohl zaznamenat větší míru idealismu než při jeho projevech v řadách Národní obce fašistické. V době horšícího se postavení Československa stále častěji zmiňoval nutnost prosazení ideálů francouzské revoluce či vytvoření slovanské říše pod vedením Ruska zbaveného bolševického režimu.⁶⁰⁵

Změna jeho politické příslušnosti byla komentována také tiskem. Většina titulů se shodla, že Vážného politická hvězda již vyhasla a že ani změna politické strany mu k vytouženému úspěchu nepomůže: „*Vážný dostává se zajímavou oklikou do národní demokracie, vlastně do nové strany, kde národní demokracie tvoří podstatnou součást. Vážný je roztrpčen a zklamán. Fašismus, pro který tolik bojoval, nic nedokázal. [...] Uplatní se v nové politické seskupenině? To jest otázka. [...] Vážný vsadil vše na politiku a dochází ke zklamání. V soudní službě mohl právem vyniknouti, v politice, zdá se, půjde to těžko.*“⁶⁰⁶

Parlamentní volby v květnu roku 1935 nepřinesly Národnímu sjednocení, potažmo Vojtěchu Vážnému politický úspěch. Strana získala méně mandátů než předpokládala⁶⁰⁷ a Vážný na pozici čtvrtého muže kandidátní listiny v pardubickém volebním kraji vytoužený poslanecký mandát nezískal. Ze svého

⁶⁰⁵ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 36, i.č. 832, Relace ze schůze Národního sjednocení 21. února 1935.

⁶⁰⁶ Bude Vážný kandidován? Východočeský republikán, roč. 15/1934, 30. 11. 1934, č. 48, s. 6.

⁶⁰⁷ Národní sjednocení získalo v Pardubicích ve volbách do Národního shromáždění více než 3400 hlasů. Stalo se tak čtvrtou nejsilnější stranou, což byl výsledek zaostávající za očekáváním. Poslancem Národního shromáždění byl zvolen MUDr. František Novotný. Výsledek voleb, Východ, roč. 18/1935, 31. 5. 1935, č. 25, s. 2.

neúspěchu začal obviňovat své stranické kolegy, kterým vyčítal, že se ocitl na nevolitelném místě. Reakcí na neúspěch v řadách Národního sjednocení byl neúspěšný pokus založit vlastní politickou stranu s názvem Československá národní fronta pracujících lidu. S hrstkou svých věrných dokonce uspořádal úvodní schůzi.⁶⁰⁸ Další aktivity tento politický útvar však nepodnikl.

Definitivní politická prohra někdejšího okresního soudce a úspěch do té doby méně výrazného Františka Novotného, který v regionální politice začínal později, byl na první pohled překvapivý. Vysvětlením úspěchu Františka Novotného bylo jeho umírněnější vystupování. Na rozdíl od Vážného byl ochoten ke kompromisům a vůči svým oponentům nevystupoval tak radikálně. Regionální tisk zhodnotil definitivní tečku za Vážného politickou kariérou krátkým komentářem: *„Vážný obětoval vše, aby dosáhl úspěchu v politice a přece jen žádného úspěchu v politice nedosáhl a také již nikdy nedosáhne. Možná říci bez jakéhokoliv nadsazování, že Vážný se ocitá úplně v politickém propadlišti. A přece jen se pro politiku angažoval až příliš. Věnoval se jí cele, vše položil, aby mohl pracovat politicky. Zatím místo něho ocitá se na prvním místě jeho soupeř Dr. Novotný z Chrudimě.“*⁶⁰⁹

Neúspěchem v parlamentních volbách v roce 1935 se uzavřela politická kariéra bývalého okresního soudce a především bývalého čelního představitele pardubické organizace NOF, člena fašistického ústředního vedení strany a svého času blízkého spolupracovníka Gajdy. Vážný pro svůj politický úspěch udělal maximum možného, ale jak trefně komentovaly některé místní tiskoviny, vybral si pro splnění svých ambic nevhodnou politickou stranu. Ze studia pramenů vyplývá, že Vážný byl nadprůměrně schopný, ambiciózní a ochotný obětovat materiální výhody. V opačném případě by si nevybral fašistické hnutí před jistotou soudního povolání. Výše zmíněné klady, které dokázal v počátečním období v řadách NOF využít ve svůj prospěch, se po odchodu z NOF staly naopak nevýhodou. Vstupem do Národního sjednocení se ocitl

⁶⁰⁸ SOKA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 37, i.č. 889, Zpráva o činnosti Vojtěcha Vážného z 21. července 1935.

⁶⁰⁹ Proč bude Vážný prostým vojákem, Východočeský republikán, roč. 16/1935, 10. 5. 1935, č. 19, s.1.

v politické straně fungující na demokratickém principu, ve kterém jeho ambicióznost, radikalismus a neochota přistupovat ke kompromisům znamenala nevýhodu. Zastávám názor, že právě toto bylo hlavním důvodem neúspěchu. Fašistická minulost zásadní negativum neznamenal, o čemž svědčí úspěch Františka Novotného, který byl do roku 1934 ústřední postavou chrudimské fašistické jednoty, a přesto poslanecký mandát za Národní sjednocení získal.

VI.5 Návrat do služeb československé justice (1936 – 1939)

Po volebním neúspěchu se Vážný zcela stáhl z veřejného života a věnoval se pouze své soukromé advokátní praxi. V důsledku své předchozí politické činnosti však neměl širší klientelu, a tak se ocitl ve finančně tíživé situaci. Bez finanční podpory bývalých spolupracovníků z NOF, především MUDr. Kučery, by prakticky nemohl existovat.

Bezvýchodnou situaci se v polovině roku 1936 rozhodl řešit pokusem o návrat do řad československé justice. V polovině září zaslal na ministerstvo spravedlnosti žádost, ve které se uznal své pochybení z předchozí politické činnosti a oprávněnost disciplinárního řízení, které proti němu bylo vedeno. V rozsáhlém textu naplno uplatnil svou výřečnost, když se zřekl bývalých spolupracovníků z fašistického hnutí i svého politického programu. Předchozí činnost ve fašistickém hnutí ospravedlňoval snahou prospět československému národu a státu: *„Vzpomínám s opravdovou lítostí let 1926 a následujících, kdy z idealismu (maje na mysli vždycky jen prospěch národa a státu) dal jsem se svést na cesty, jež se nesrovnávaly s důstojností a povinnostmi stavu soudcovského, za což jsem pykal jednak disciplinárním řízením a byl jsem i ve vyšetřování trestním. Dostal jsem se tak do situace, z níž jsem neviděl jiného východiska, než že jsem rezignoval a vystoupil ze státní služby.“*⁶¹⁰ Následně požádal o možnost odčinit předchozí prohřešky opětovným přidělením na místo soudce: *„Chci dokázati skutkem na kterémkoli místě v Čechách nebo na Moravě, že chci a ještě dovedu pracovati ze všech si pro Republiku a odčiniti tak to, co bylo a čeho s lítostí vzpomínám jako jiný člověk.“*⁶¹¹

V následujících více než šesti měsících se odpovědi z ministerstva spravedlnosti nedočkal. V lednu 1937 proto zaslal prezidentu Benešovi žádost o osobní přijetí, při kterém by mohl svou žádost o novou šanci v justici podpořit. Už v dopise s prosbou o přijetí znovu zopakoval svou připravenost odčinit své

⁶¹⁰ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 47595, Žádost Vojtěcha Vážného z 12. září 1936.

⁶¹¹ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 47595, Žádost Vojtěcha Vážného z 12. září 1936.

chyby a naplno se věnovat pouze soudní profesi: „*Ve Vaší moci, slovuťný pane prezidente, byste Svojí milostí umožnil mi návrat zpět v mém povolání okresního soudce a zahladil tak kruté důsledky dřívějšího mého provinění, když již dávno žiji stranou veškerého politického života jedině a výlučně pro svoji rodinu, pro práci a pro stát.*“⁶¹²

Přijetí u prezidenta se sice nedočkal, v březnu se přesto dočkal pozitivních zpráv. Vážný obdržel odpověď na svou původní žádost vypracovanou Vrchním soudem v Praze. V posudku sice nechyběly zprávy o předchozích disciplinárních prohrěšcích, zároveň byla vyzdvižena vysoká profesní způsobilost a kladná hodnocení nadřizených ze všech soudů, při kterých působil. Senát vrchního soudu proto doporučil přijetí Vojtěcha Vážného zpět na místo soudce a konkrétně doporučil přidělit mu pozici soudce při krajském soudu v Chebu: „*Osobní senát Vrchního soudu v Praze navrhuje, aby žadateli propůjčeno bylo služební místo [...] u Krajského soudu v Chebu za předpokladu, že žadatel opravdu zanechal veškeré činnosti politické, [...] pro kteroužto činnost byl svého času vícekrátě kárně stíhán.*“⁶¹³ V dalších měsících následovala jednání ministerské rady a v listopadu téhož roku skutečně obdržel rozhodnutí o přidělení ke Krajskému soudu v Chebu s titulem okresní soudce.⁶¹⁴ Do nového působiště se s rodinou přestěhoval prakticky okamžitě a do nového zaměstnání nastoupil ještě před koncem roku 1937.⁶¹⁵

Situace v pohraničních oblastech Československa se však v druhé polovině třicátých let stala kritickou a na podzim roku 1938 přišly události spojené s Mnichovskou konferencí a následným odstoupením území Sudet ve prospěch Německa. Vojtěch Vážný tak v novém působišti pracoval necelý rok, načež byl nucen své místo opustit. S rodinou se nepřestěhoval zpět do Pardubic, nýbrž novým bydlištěm se stala Praha. Zde také počátkem října 1938

⁶¹² NA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, Personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 23, Dopis Edvardu Benešovi z 23. ledna 1937.

⁶¹³ NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230, sign.851 – Vážný Vojtěch, i.č. 11218, Posudek na Vojtěcha Vážného z 18. března 1937.

⁶¹⁴ NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230, sign.851 – Vážný Vojtěch, i.č. 29088, Protokol ze schůze ministerské rady z 26. listopadu 1937.

⁶¹⁵ SOKA Pardubice, f. Matrika příslušníků města Pardubic, k. 651, Matriční list Vojtěcha Vážného.

požádal o přidělení k místnímu krajskému soudu, u kterého se ve stejné době uvolnilo místo soudního rady.⁶¹⁶ S žádostí byl částečně úspěšný. V posledním říjnovém týdnu byl přidělen k civilnímu soudu pro vnitřní Prahu na pozici okresního soudce.⁶¹⁷

Období druhé poloviny třicátých let se stalo pro Vojtěcha Vážného nejsložitějším v jeho dosavadním životě. Zklamání z neúspěchu politické kariéry vystřídal náročné období soukromé advokátní praxe v Pardubicích. Širší okruh klientů se mu vybudovat nepodařilo a žil tak společně se svou rodinou v materiální nouzi, kterou zmírňovala pouze finanční výpomoc bývalých spolustraníků z NOF. V těžké životní situaci mu nezbyla jiná možnost, než požádat ministerstvo spravedlnosti o prominutí předchozích disciplinárních prohřešků a opětovné jmenování na pozici soudce. V citované korespondenci, ve které Vážný žádá o novou šanci, je zřetelný rozdíl oproti vyjádřením z roku 1932, kdy demonstrativně rezignoval na pozici pardubického okresního soudce. Vážný se ocitl v situaci, kdy byl nucen ustoupit od svého sebevědomého a místy až arogantního vystupování a uznat své chyby.

Vojtěch Vážný se druhé šance nakonec dočkal. Byl jmenován na stejnou pozici, jakou vykonával v Pardubicích a stal se okresním soudcem v Chebu. Dobové okolnosti mu neumožnily v pohraničí prožít delší čas a znovu naplno nastartovat svou justiční kariéru. Po odstoupení pohraničí se musel odstěhovat do vnitrozemí a jeho kroky vedly do Prahy. Hlavní město zvolil pragmaticky, protože se mu zde naskytla největší možnost na získání nového místa a v přechodném období mohl i s rodinou pobývat u příbuzných. V žádosti o přidělení k soudu v Praze lze sledovat zajímavou okolnost. Vážný jako mimopražskou alternativu uváděl soud v Hradci Králové, o případném návratu k pardubickému soudu z jeho úst nezaznělo ani slovo.

⁶¹⁶ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 54937, Žádost Vojtěcha Vážného z 6. října 1938.

⁶¹⁷ NA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, Personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 11563, Výnos o přidělení Vojtěcha Vážného k okresnímu soudu z 26. října 1938.

VI.6 Během okupace (1939 – 1945)

Během prvních měsíců nacistické okupace Vážný působil u Okresního soudu pro vnitřní Prahu. Záhy přišel kariérní postup, když mu byl počátkem června 1939 propůjčen titul soudní rada při Krajském civilním soudu v Praze.⁶¹⁸ Jmenování obdržel na počátku srpna téhož roku společně s přiznáním vyššího finančního ohodnocení se zpětnou účinností od ledna 1939: „*Vláda Protektorátu Čechy a Morava propůjčila Vám podle výnosu ministerstva spravedlnosti ze 6. června 1939 s účinností od 1. ledna 1939 služební místo [...] s úředním titulem – soudní rada – u krajského soudu civilního v Praze.*“⁶¹⁹

Kariérní postup a upevnění postavení v protektorátní justici Vážného povzbudilo natolik, že se rozhodl usilovat o finanční odškodnění za dobu, kterou strávil ve vyšetřovací vazbě v roce 1933 a za kárné řízení vedené proti jeho osobě od roku 1932. V únoru 1940 tento požadavek adresoval přímo ministerskému předsedovi Eliášovi. S využitím své výřečnosti a znovunabytého sebevědomí se opět stylizoval do oběti politického režimu první republiky. Pokusil se vzbudit dojem, že veškerá obvinění byla vykonstruována se záměrem poškodit jeho osobu a zamezit mu pracovat jako obhájce v Pardubicích: „*O události v Židenicích jsem vůbec nevěděl, žádnou účast ani přímou ani nepřímou jsem na ní neměl a neměl jsem o ní toho nejmenšího tušení. [...] Kdybych měl sebemenší zdání o tomto podniku, byl bych ho všemi prostředky znemožnil a jiné od něho odvrátil. Toto mohu říci dnes na své čisté svědomí. Nicméně byl jsem tehdy vládnoucím režimem nařčen [...] a zcela bezdůvodně zatčen.*“⁶²⁰ Požádal o opětovné otevření trestních řízení a provedení revize. Hodlal dosáhnout veřejné omluvy a získat také nárok na finanční odškodnění.

⁶¹⁸ NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230, sign.851 – Vážný Vojtěch, i.č. 12359, Výnos předsednictva ministerské rady z 6. června 1939.

⁶¹⁹ NA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, Personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 36658, Dopis Vážnému z 11. srpna 1939.

⁶²⁰ NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230, sign.851 – Vážný Vojtěch, i.č. 18131, Dopis Vojtěcha Vážného A. Eliášovi z 2. února 1940.

V následujících měsících rozhodnutí neobdržel, a tak se celou záležitostí pokusil uspišit dalším dopisem adresovaným Aloisi Eliášovi. Svou předchozí žádost se pokusil podpořit argumenty o velké materiální nouzi, ve které se měl podle svých slov nacházet, a dovoláváním se autority ministerského předsedy: „*Tolik věřím ve Vaši lidskost a spravedlnost, že nepochybuji o tom, že své autority, jako předseda naší české vlády zařídíte spolu s ostatními členy vlády, aby bezpráví, křivda a potupa na mně spáchané, byly ihned odčiněny. Vraťte mi, prosím Vás, víru ve spravedlnost, jež v mém případě byla tak bezohledně pošlapána.*“⁶²¹

Ministerstvo spravedlnosti shledalo požadavky o finanční kompenzaci jako bezpředmětné.⁶²² Ani odvolání proti tomuto výroku nebyla vyslyšena, proto Vážný přistoupil k podání žaloby přímo na Protektorát Čechy a Morava. V žalobě již své finanční požadavky konkrétně vyčíslil na 410 000 K. Ministerstvo spravedlnosti následně uznalo možnou souvislost s vězněním Vážného a úpadkem jeho advokátní kanceláře. Nabídlo také finanční vyrovnání ve výši třiceti tisíc korun.⁶²³ Tuto částku žalující strana odmítla a požadovala její navýšení. Spor byl ukončen dohodou obou stran na mimosoudním vyrovnání, ve kterém se žalující strana spokojila s okamžitým vyplacením částky sto tisíc korun.⁶²⁴

Vedle snahy o svou rehabilitaci se Vážný během okupace úplně nerozloučil ani s politickou činností. Již nebyl tak výrazný jako během působení v Národní obci fašistické, přesto jeho jméno figuruje mezi aktivními členy krajně pravicových hnutí protektorátní politické scény. Jednalo se o Árijskou frontu a Národní árijskou kulturní jednotu.⁶²⁵

⁶²¹ NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230, sign.851 – Vážný Vojtěch, i.č. 3773, Dopis Vojtěcha Vážného A. Eliášovi z 23. září 1940.

⁶²² NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 35442, Usnesení z 23. června 1941.

⁶²³ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 5543, Rozhodnutí ministra vnitra z 5. února 1942.

⁶²⁴ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 66408, Výnos ministerstva spravedlnosti z 24. prosince 1942.

⁶²⁵ **Árijská fronta** byla antisemitistickou krajně pravicovou organizací, která vznikla v době trvání tzv. druhé Československé republiky. Neměla žádnou spojitost s Árijskou frontou zřízenou Gajdou při Národní obci fašistické. V prohlášení vydaném při příležitosti vzniku

V posledních dvou letech okupace se k Vážnému štěstí obrátilo zády. Počátkem roku 1944 mu byla ošetřujícím lékařem diagnostikována tuberkulóza plic. Ze zdravotních důvodů nastoupil zdravotní dovolenou, kterou střídavě trávil na venkově nedaleko Poličky a v sanatoriu pro léčbu tuberkulózy v Bechyni.⁶²⁶ Nebezpečnou nemoc se částečně podařilo porazit až na konci roku 1944 a v lednu 1945 se znovu zapojil do činnosti Krajského soudu v Praze.⁶²⁷

Složitě období nacistické okupace Vážný v profesní oblasti přečkal úspěšně. Ještě v průběhu druhé republiky získal soudní místo v Praze a na počátku okupace byl jmenován soudním radou. Povýšení přineslo také lepší materiální zázemí, přesto se rozhodl, že bude požadovat odškodnění za údajné křivdy, které se měly udát v souvislosti s jeho politickou činností v rámci Národní obce fašistické. Je poněkud kontroverzní, že se rozhodl podat žalobu proti Československé republice, tedy proti režimu, který mu v druhé polovině třicátých let dal druhou šanci a neobrátil se k němu zády. Znovu zajímavě vychází srovnání prosby adresované prezidentu Benešovi v roce 1937 a sebevědomým vyjádřením adresovaným protektorátní vládě. V době protektorátu se Vážný znovu zapojil i do politického života. Jeho jméno se například objevilo mezi aktivními členy Národní árijské kulturní jednoty. Přestože nepůsobil zdaleka tak aktivně jako v předchozím období, nelze brát členství v minimálně této organizaci na lehkou váhu. Nelze sice přímo mluvit o

této organizace byl vysloven hlavní požadavek nastolení silné nacionalistické vlády a omezení práv národnostním menšin. Mezi aktivními členy bylo několik osobností veřejného života včetně tehdy již pražského soudce Vojtěcha Vážného. Árijská fronta počátkem roku 1939 vstoupila do Národní árijské kulturní jednoty a tím zanikla. PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011. s. 357-358.

Národní árijská kulturní jednota byla další silně antisemitskou organizací. Oficiálně byla povolena v květnu 1939 jako kulturní instituce. Hlavním bodem programu bylo prosazování árijské ideologie, tzn. snaha o tzv. rasově čistou společnost, odstranění Židů a jejich spolupracovníků z veřejného života a zabavení jejich majetku. NÁKJ po dobu své existence spolupracovala s další krajně pravicovou organizací – Vlajkou. Formálně organizace existovala až do roku 1945, většina členů však v průběhu okupace přešla právě do Vlajky.

PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011. s. 359-367;

PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999. s. 289-290.

⁶²⁶ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 6978, Dopis Vážného prezidiu Krajského soudu v Praze z 15. července 1944.

⁶²⁷ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 619, Zpráva prezidenta Krajského soudu v Praze z 16. ledna 1945.

kolaboraci, o tom nejsou v archivních pramenech žádné informace, přesto byla účast v hnutích spojovaných s nacistickým režimem pro osobu jeho postavení přinejmenším nevhodná.

VI.7 Po roce 1945

Konec druhé světové války Vážného zastihl u Krajského soudu v Praze. Několik týdnů po osvobození však u něho znovu propukla tuberkulóza, kvůli které byl nucen opětovně nastoupit k léčení do sanatoria v Bechyni.⁶²⁸ Léčba trvala delší dobu a do zaměstnání se mohl vrátit až v první polovině roku 1947.⁶²⁹ Vedle těžké nemoci se v následujícím období musel vyrovnat s následky své předchozí činnosti. Již na podzim roku 1945 vyšly v několika celostátních titulech články, ve kterých byla zmiňována jeho fašistická minulost z doby první republiky a údajná spolupráce s nacistickým režimem během německé okupace.⁶³⁰

Rudé právo počátkem prosince otisklo článek, ve kterém byla zmíněna fašistická minulost a vysloven požadavek, aby opustil řady československé justice: *„Upozornili jsme ministerstvo spravedlnosti, že tento poslanec a vůdce gajdových fašistů je nyní soudním radou u Krajského soudu civilního v Praze. Dra Vážného znají zejména Pardubice, kde působil jako okresní soudce a fašistický vůdce. Ministerstvo spravedlnosti by mělo vysvětlit, proč až do dnešního dne nebyl Vážný ze svého místa odstraněn. Lidově demokratický režim v nové republice opravdu nestrpí, aby pod talárem demokratického soudce byla nošena černá fašistická košile.“*⁶³¹ Podobnou rétoriku zvolilo také Svobodné slovo. I zde byla zmíněna jeho fašistická minulost, kariérní postup během okupace a finanční vyrovnání s protektorátním režimem. Především hmotný zisk byl redakcí listu považován za důkaz spolupráce s režimem a jasný důvod pro jeho propuštění: *„Za první republiky byl okresní soudce Vážný z Pardubic jedním z předních fašistických funkcionářů a dalo hodně práce, než*

⁶²⁸ Vážný na léčení nastoupil 28. června 1945. SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 6498, Oznámení prezidia Vrchního soudu v Praze z 18. července 1945.

⁶²⁹ Podle lékařského posudku vedle tuberkulózy Vážný prodělal vážný infarkt myokardu. SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 11762, Posudek ošetřujícího lékaře pro prezidium krajského soudu z 12. září 1946.

⁶³⁰ Články se objevily především na počátku prosince 1945 ve všech důležitých celostátních denících – Rudém právu, Mladé frontě, Svobodném slovu nebo Národním osvobození. Pozn. autora.

⁶³¹ O případu fašisty Vážného, Rudé právo, roč. 25/1945, 6. 12. 1945, č. 179, s. 3.

byla jeho činnost paralysována. Za okupace byl však za „příkoří“ hmotně odškodněn a mimořádně povýšen na soudního radu. Nyní se dovídáme, že pan soudní rada úřaduje v přítmí ponuré budovy Krajského soudu civilního v Praze. Zdá se, že je tam dobře schován před očištnou vlnou, která by se před ním neměla zastavit.“⁶³²

Přes pokračující léčení se Vážný rozhodl, že se proti nařčením bude bránit. Redakcím zmíněných deníků zaslal vlastní pohled na věc a požadavek na otištění omluvy.⁶³³ Podle vlastních slov udělal za fašistickou kariérou tlustou čáru již v polovině třicátých let a během okupace s okupanty nespolupracoval. Naopak zmínil, že již v červnu 1945 obdržel osvědčení o nezávadném chování během okupace.⁶³⁴ Odpovědi ani omluvy se od redakcí nedočkal, a proto počátkem jara požádal o vyřešení situace přímo ministra spravedlnosti. Stěžoval si především na skutečnost, že listy odmítly uveřejnit jeho vysvětlení a obhajobu a touto agresivní kampaní poškozují nejen jeho, ale také jeho nejbližší: *„I když vím, že jsem se ničím neprovinil, toto surové trápení otravuje mi život a vede mne k zoufalství. [...] Musím trpět, abych byl beztrestně dále tupen a moje rodina žije v ustavičném rozrušení, nepřivodí-li toto stálé volání po mém odstranění jednoho ne skutečně moje odstranění – ne sice z úřadu – ale za života vůbec.“⁶³⁵* Vážný měl pravdu, že již v polovině prosince 1945 projednávala závodní rada krajského civilního soudu v Praze jeho případ a neshledala v předchozí činnosti v Národní obci fašistické ani v působení u soudu během okupace žádné překážky k tomu, aby nemohl dále vykonávat svou profesi. Za tímto rozhodnutím stála především skutečnost, že činnost ve fašistické straně byla smazána jeho opětovným jmenováním okresním soudcem v Chebu. V oficiálním prohlášení stálo: *„Zaměstnanecká rada [...] neshledala*

⁶³² Bývalý fašista vysokým úředníkem lidové republiky? Svobodné slovo, roč. 1/1945, 2. 12. 1945, č. 175, s. 3.

⁶³³ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. neuvedeno, Dopis redakcím Rudého práva a Svobodného slova z 14. prosince 1945.

⁶³⁴ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. neuvedeno, potvrzení nezávadného chování Vážného během okupace závodní radou Krajského civilního soudu v Praze z 27. června 1945.

⁶³⁵ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 24690, Dopis ministru spravedlnosti z 24. ledna 1946.

*důvodu proti němu zakročiti. Jmenovaný vystoupil veřejným prohlášením z NOF již roku 1934 a od roku 1935 je mimo veřejný politický život a že ještě za prvé republiky byl rozhodnutím vlády rehabilitován.*⁶³⁶

Vážný i jeho nadřízení měli zájem na definitivním uzavření případu, nicméně na definitivní tečku si museli počkat ještě více než rok. V září 1946 byl národním výborem v Praze vydán posudek v souladu s příslušným dekretem prezidenta republiky,⁶³⁷ ve kterém byla Vážnému potvrzena nezávadná činnost během německé okupace a byl tak úředně zbaven podezření ze spolupráce s okupanty.⁶³⁸ Následně byla ministerstvem spravedlnosti vypracována zpráva mapující činnost od opětovného jmenování soudcem až do konce války. Nálezem Zemského soudu v Praze bylo znovu konstatováno, že fašistická minulost byla anulována a zahlazena ještě za existence první republiky. Proti činnosti během německé okupace nebyly shledány žádné námitky. K otázce finančního odškodnění za vyšetřovací vazbu z roku 1933, kterou získal právě během okupace, zaujal zemský soud shovívavé stanovisko. Prohlásil tuto skutečnost za poněkud nešťastnou, ale vyjádřil pochopení nad hmotnou nouzí Vážného a jeho rodiny během okupace, která ho k tomuto požadavku vedla.⁶³⁹

Přibližně po dvou letech od konce války tak byl Vojtěch Vážný definitivně zbaven obvinění z kolaborace a závadné činnosti během okupace. Přesto jeden negativní důsledek služby v justici během německé okupace je možno

⁶³⁶ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 14313, Vyjádření zaměstnanecké rady ze 14. prosince 1945.

⁶³⁷ Dekret č. 138/1945 Sb. neboli Dekret presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti je také nazýván jako Malý retribuční dekret. Byl součástí souboru dekretů mající za cíl potrestání činů německých okupantů a kolaborantů se zpětnou platností na celou dobu tzv. zvýšeného ohrožení republiky (od částečné mobilizace v roce 1938 do konce roku 1946). Podle tohoto dekretu bylo možno postihnout „nepřístojné chování, urážející národní cítění českého nebo slovenského lidu“. Úplné znění dekretu viz např.: JECH, Karel; KAPLAN, Karel. Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945. Brno 1995. s. 951-954.

⁶³⁸ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 418/46, Posudek trestní komise Ústředního národního výboru hlavního města Prahy z 10. září 1946.

⁶³⁹ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 13491, Nález Zemského soudu v Praze z 1. května 1947.

zaznamenat. Podle dekretu prezidenta republiky⁶⁴⁰ bylo v březnu 1946 zrušeno jeho jmenování soudním radou⁶⁴¹ a Vážný se tak ocitl zpět na pozici okresního soudce. Poměrně výrazně si pohoršil i finančně. Byl totiž nucen vrátit finanční rozdíl, který získal svým povýšením. Nastalou situaci se pokusil zvrátit podáním odvolání, které bylo s dovoláním na jednoznačné znění prezidentského dekretu zamítnuto: *„Bylo-li postavení odvolatele jako soudního rady podle § 1 citovaného dekretu anulováno, [...] neměl odvolatel nárok na služební požitky soudního rady a pokud mu byly vyplaceny, jest povinen je vrátiti. Skutečnost, na kterou odvolatel odkazuje, že vrácením přeplatků nebudou zhodnoceny jeho vyšší služby, které státu konal ve funkci soudního rady, je jednoznačným důsledkem zákona, a proto touto výtkou – čelící proti zákonu a jeho duchu – nemůže se ministerstvo spravedlnosti zabývat a je pro rozhodnutí věci bezpodstatnou.“*⁶⁴²

Následujícího roku okresní soudce podal žádost o jmenování krajským soudcem. V odůvodnění své žádosti vedle vysoké profesní kvalifikace uvedl i značné zdravotní komplikace, které ho provázely již od počátku čtyřicátých let. Přestože zaměstnanecká rada k jeho žádosti připojila kladné vyjádření, krajským soudcem jmenován nebyl.⁶⁴³

Následující roky v životě Vojtěcha Vážného nebyly příliš radostné a byly vyplněny zdravotními komplikacemi a častými pobyty na léčení. Jednou z mála pozitivních událostí byla promoce jeho syna Vojtěcha na právnické fakultě v Praze.⁶⁴⁴ V červenci roku 1953 dokonce kvůli snaze soudní správy snížit

⁶⁴⁰ Jednalo se dekret prezidenta republiky číslo 59/1945 Sb. – Dekret prezidenta republiky, jímž se zrušují jmenování veřejných zaměstnanců z doby nesvobody. Tato právní norma byla vydána 20. srpna 1945 a nabyla účinnosti 1. září 1945. Podle tohoto dekretu se zrušila veškerá jmenování v době tzv. doby nesvobody ode dne účinnosti příslušných jmenování.

JECH, Karel; KAPLAN, Karel. Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945. Brno 1995. s. 54.

⁶⁴¹ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 17266, Výměr Zemského soudu v Praze z 20. března 1946.

⁶⁴² SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 84637, Výnos prezidia Zemského soudu v Praze z 23. května 1947.

⁶⁴³ NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu), i.č. 69464, Vyjádření zaměstnanecké rady z 20. září 1948.

⁶⁴⁴ Vojtěch Vážný mladší promoval na právnické fakultě Univerzity Karlovy 2. prosince

náklady obdržel rozhodnutí o ukončení pracovního poměru s platností ke konci října téhož roku.⁶⁴⁵ V té době se však nacházel v dlouhodobé pracovní neschopnosti, proto na jeho odvolání byla výpověď stažena.⁶⁴⁶

Pracovní kariéra přesto šla ke konci. Vzhledem k nevyléčitelným zdravotním problémům požádal o povolení předčasného odchodu do důchodu. Jeho žádosti bylo vyhověno a v polovině ledna 1954 obdržel dopis, který obsahoval krátké sdělení, které uzavřelo jeho bohatou a mnohdy bouřlivou kariéru: „*Krajská soudní správa v Praze ukončuje s Vámi pracovní poměr dnem 31. ledna 1954 na základě výměru Státního úřadu důchodového zajištění.*“⁶⁴⁷ Odchodem do důchodu se uzavřela více než třicet let trvající justiční kariéra, během které vykonával úřad soudce ve třech naprosto rozdílných režimech.

1949. SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 90, Zpráva prezidiu Okresního soudu v Praze z 10. ledna 1950.

⁶⁴⁵ V odůvodnění se uvádělo: „*Aby bylo docíleno snížení nákladů na státní administrativu a účelnějšího rozmístění pracovních sil, bylo justičnímu resortu uloženo snížit početní stavy pracovníků. Za účelem provedení tohoto opatření ukončilo ministerstvo spravedlnosti [...] s Vámi pracovní poměr dnem 31. 10. 1953.*“ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 3384, Výnos Krajské soudní správy v Praze z 21. července 1953.

⁶⁴⁶ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 4819, Výnos Krajské soudní správy v Praze z 13. října 1953.

⁶⁴⁷ SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného, i.č. 3384, Výnos Krajské soudní správy v Praze z 12. ledna 1954.

VI.8 Zamyšlení nad osobností Vojtěcha Vážného

V úvodu části věnované osobnosti Vojtěcha Vážného byly stanoveny tři základní otázky týkající se především jeho působení v pardubické organizaci Národní obce fašistické. Domnívám se, že na předchozích stranách bylo naznačeno, jaká byla Vážného pozice v pardubickém fašistickém hnutí. Dovolím si přesto krátké shrnutí. Zastávám názor, že role Vojtěcha Vážného v pardubické NOF byla s ohledem na dobové okolnosti a aktuální personální složení fašistické organizace nezastupitelná. V období, kdy se NOF dostala do první vážnější krize v průběhu v druhé polovině dvacátých let, dokázal svou místní organizaci povznést. Nemělo by se zapomínat i na další představitele fašistického hnutí, Vážný však svými schopnostmi ostatní převyšoval a bylo skutečně především jeho zásluhou, že se z NOF v Pardubicích stala dobře fungující organizace. Svými řečnickými schopnostmi a sebevědomým vystupováním dokázal k fašistické organizaci přitáhnout značný počet stoupenců nespokojených v době propukající hospodářské krize. Dokázal si tak kolem své osoby vybudovat dostatečnou autoritu, a to nejen v rámci fašistické organizace. Sebevědomě dokázal vystupovat i při jednání s dohlízejícími úředníky či správními orgány. Umně využíval svého služebního postavení a zkušeně kombinoval pozici okresního soudce s politickou činností. Nastíněný styl práce a rozhodování však fungoval jen v době, kdy byla fašistická organizace na vzestupu a jeho potenciální konkurenti neměli protiargumenty. V okamžiku, kdy se Vážnému přestalo dařit a ocítl se ve vyšetřovací vazbě, dostaly se na povrch dosud skryté antipatie jeho stranických kolegů.

Vážný si byl své silné pozice v místní NOF vědom a podle toho se také choval. Využil stranickou pozici, když se na počátku třicátých let stal Gajdovým blízkým spolupracovníkem, a o svých rozhodnutích nebyl s kolegy ochoten diskutovat. Na počátku třicátých let se tak nezaujatému pozorovateli mohlo zdát, že pardubická fašistická organizace rovná se Vojtěch Vážný. S rostoucím sebevědomím se Vážný pustil i do sporů s Gajdou, které záhy přinesly jeho odchod z NOF. Vážný nesouhlasil s odstoupením NOF z Národní fronty a dal

přednost vystoupení z fašistické strany. Nejhlubší následky lze pozorovat právě na pardubické organizaci NOF. Jeho odchodem ztratila charismatickou osobnost a v dalším období nebyla schopna navázat na úspěchy z počátku třicátých let. Vážný tedy skutečně byl pro pardubickou organizaci NOF klíčovou osobností.

Poněkud složitější je odpověď na otázku, jak by pardubické fašistické hnutí vypadalo bez Vážného. Neodvážuji se na tomto místě pouštět do hlubšího odhadu ve stylu co by bylo kdyby..., nicméně dovolím si jednoduchou premisu. Vedle Vojtěcha Vážného v místní organizaci působily další osobnosti, které by se v případě jeho nepřítomnosti staly ústředními postavami pardubického fašistického hnutí. Domnívám se, že by se jednalo zejména o Bohumila Konopásku, který ostatně místní fašisty v počátečním období vedl. Fašistické hnutí by v Pardubicích jistě existovalo i bez Vážného, přikláním se však k názoru, že by fašisté nedokázali oslovit tak širokou skupinu voličů, jak se to povedlo Vážnému. Ze studia dobových pramenů například vyplývá, že Konopáskovi byl poměrně často vytýkán nedostatek řečnických schopností a umění oslovit větší skupinu posluchačů. Alternativou možná mohl být další lékař František Novotný, který se však výrazněji prosadil až v Národním sjednocení. Důvodem byly jeho politické vlastnosti hodící se spíše do demokraticky fungující strany, jak se potvrdilo v roce 1935, ve kterém byl ve volbách úspěšný právě na úkor Vážného. Nakonec vždy existuje možnost, že by se objevil někdo další, kdo by byl přinejmenším stejně úspěšný jako Vážný. Na základě rozboru dobových pramenů však nelze jméno takové osobnosti ani odhadnout.

K úplnému vykreslení studované postavy závěrem zbývá zamyšlení nad tím, jakou byl Vážný osobností. Na tuto otázku se odpověď hledá značně obtížně, k dispozici jsou pouze prameny úřední povahy a dobový tisk. V archivních pramenech se nedochovaly dokumenty osobní povahy, soukromá korespondence nebo osobní vzpomínky, které by přispěly k vykreslení povahových znaků Vojtěcha Vážného. Následující řádky jsou proto pouze osobním pohledem autora, názor ostatních badatelů může být zcela odlišný.

Již v úvodních řádcích tohoto oddílu bylo zmíněno, že se z dochovaných pramenů nepodařilo zjistit, z jakých poměrů Vážný pocházel. Nelze tak s jistotou stanovit, jaké byly hodnoty jeho rodičů a jakým způsobem byla osobnost mladého Vojtěcha Vážného formována. Z jeho bezproblémové školní docházky, úspěšného absolvování vysokoškolského studia a především z velmi kladných posudků z počátečního období jeho kariéry v justici vyvozují, že mu rodina poskytla stabilní zázemí a pozitivní hodnotovou orientaci, která se na jeho pracovních výkonech v dobrém podepsala. Domnívám se, že Vážný byl především inteligentní a cílevědomý člověk, který v počátečních letech své profesní kariéry prokázal velkou míru pracovitosti. Poměrně rychle se po ukončení studia práv stal československým soudcem. Vedle těchto nesporně kladných povahových rysů se u něho záhy projevila velká ambicióznost, provázená touhou po veřejném uplatnění. Již za působení v Dobříši ho tato vlastnost přivedla ke spolupráci s fašistickou stranou, která se stala ještě intenzivnější po jeho přeložení do Pardubic. Ambicióznost u okresního soudce na přelomu dvacátých a třicátých let převážila nad pragmatismem. Jiným způsobem nelze vysvětlit jeho volbu nejisté politické kariéry v NOF před trvalejším místem v československé justici. Kariéru soudce sice opustil v době, kdy byla fašistická strana na vrcholu svých sil, přesto neměl jistotu trvalého úspěchu. Nedokázal správně zhodnotit potenciál NOF v demokratickém politickém systému Československé republiky. Na druhou stranu, pokud se hodlal prosadit v politice, byla fašistická strana pro jeho povahu ideální. Vážný se v první polovině třicátých let projevoval jako člověk, který nestrpí vůči své osobě opozici a jen neochotně uzavírá kompromisy. V Pardubicích se svým vystupováním a jednáním stylizoval do pozice jakéhosi východočeského Gajdy. Mnozí z jeho spolupracovníků i oponentů mu vyčítali značnou míru arogance při vzájemném jednání. Ambice ho neopustily ani po neúspěšném pokusu začlenit NOF do Národní fronty. Vážný v Národní frontě viděl snadnější cestu k vytouženému úspěchu, neváhal proto pardubickou NOF opustit. Ani v Národní frontě nebo následně v Národním sjednocení své cíle naplnit nedokázal. Především v roce 1935 těžce nesl volební neúspěch v parlamentních volbách a

skutečnost, že za místní region se do parlamentu dostal František Novotný, jenž byl původně ve stranické hierarchii NOF až za ním.

Až po neúspěchu v polovině třicátých let zanechal pokusů o politickou kariéru a alespoň navenek uznal svá předchozí pochybení. Získal tak od ministerstva spravedlnosti druhou šanci a mohl se vrátit na pozici československého soudce. V tíživé historické době přelomu třicátých a čtyřicátých let se u Vážného projevil další povahový rys, kterým byl oportunismus. Většina lidí by po poskytnutí druhé šance byla za novou příležitost vděčná, naopak Vážný využil v době nacistické okupace příležitost a získal finanční odškodnění za vazební stíhání a disciplinární řízení. Obrátil se tak proti systému, který mu zmíněnou druhou šanci poskytl. Závěrečná etapa jeho profesního i osobního života byla výrazně poznamenána následky prodělané tuberkulózy. Přesto dokázal i po další změně politického režimu své místo obhájit a působit jako československý soudce až do poloviny padesátých let, kdy svou kariéru zakončil odchodem do důchodu.

Jednoznačný pohled na vůdčí postavu pardubického fašistického hnutí lze tedy vyvodit jen s velkými obtížemi a výše uvedená charakteristika by měla především posloužit k vyvolání diskuze nad osobou a kariérou Vojtěcha Vážného.

Oddíl VII.

Závěr

Český fašismus, italský fašismus, německý nacionální socialismus či nacismus jsou pojmy, které se v české i zahraniční historiografii používají velmi často. Přesto dodnes není vytvořena široce přijímaná definice samotného základního pojmu fašismus. I když snaha o nalezení všeobecně přijímané definice fašismu není hlavním předmětem této práce, věnoval jsem této problematice samostatnou kapitolu. Z uvedeného přehledu neúspěšných pokusů je patrné, že stručně a zjednodušeně vymezit fašismus je prakticky nemožné. Dokládá to například nedostačující definice fašismu typická pro marxistickou historiografii, která brala v úvahu pouze některé faktory a nedokázala tak postihnout celou šíři problematiky. Domnívám se proto, že zatím nejhodnotnější definování fašistické ideologie bylo vytvořeno N. O'Sullivanem, který fašismus definoval jako protiklad omezeného politického stylu typického pro demokratické státy podporující pluralitní demokracii. Tímto inverzním přístupem, který umožňuje snadnější pochopení a vymezení znaků sledované ideologie, je vymezena skupina základních či tzv. konstitutivních znaků, pomocí kterých je fašismus možno co nejpřesněji vymezit. Z analýzy uvedených znaků také vyplývá, že mezi fašistické režimy není možno zařadit každou moderní diktaturu, jak se o to někteří autoři v předchozím období pokoušeli.

Přesnější vymezení fašistické ideologie následně umožnilo vymezení charakteristických znaků českého fašismu, který svou ideologickou inspiraci skutečně čerpal především z italského fašismu, nicméně byl v mnohých věcech značně odlišný. A právě porovnání tuzemského fašismu s jeho zahraničním vzorem a stanovení českých specifíků tohoto hnutí umožní snadnější pochopení dalších částí práce, ve kterých je pozornost věnována vývoji na domácí nacionální a fašistické scéně.

České fašistické a krajně nacionální hnutí vytvořilo v průběhu dvacátých let minulého století specifickou součást politického systému demokratické první

Československé republiky. Důvody vzniku českých fašistických skupin lze najít v hlubokých změnách ve středoevropském prostoru po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku samostatného Československa. Fašistické hnutí v Československu se ihned po svém vzniku snažilo vymezit jako ochránce českých a slovenských národních zájmů proti svým ideovým či národnostním protivníkům. Ideové protivníky fašisté spatřovali v politických stranách, které prosazovaly internacionalismus. Hlavním soupeřem se tak staly socialistické strany, zejména strana komunistická. V zahraniční politice se nepřitelem stalo komunistické Rusko (posléze Sovětský svaz – pozn. autora). Z hlediska národnostního se fašisté v období první Československé republiky vymezili především proti německé a částečně maďarské menšině. Růst antisemitismu se v českém fašistickém hnutí výrazněji prosazuje až na sklonku první a především v druhé Československé republice.

Zpočátku bylo české fašistické hnutí rozděleno do několika organizací, které spolu více či méně spolupracovaly. Tyto skupiny, vyznačující se především vyhraněným nacionalismem, lze označit za tzv. protofašistické. Teprve od poloviny dvacátých let však můžeme mluvit o ryze fašistické organizaci s celostátní působností. Vznikem Národní obce fašistické vznikla klasická politická strana, která se pokoušela stát se vlajkovou lodí českého fašismu a krajního nacionalismu. Z naznačeného vývoje Národní obce fašistické a dalších organizací označovaných za krajně nacionální či fašistické vyplývá, že NOF byla sice po většinu první republiky nejsilnější českou fašistickou stranou, nedokázala však tuto část politického spektra sjednotit do jednotného hnutí. Vzájemné soupeření, osočování a opakovaný vznik a zánik nových organizací a stran přinášel zmatek, který negativně působil na potenciální příznivce či voliče. Český fašismus tak nevyužil možnost stát se masovým hnutím s reálnou šancí na úspěch.

K úspěchu nepomohla ani osobnost Radoly Gajdy, který nedokázal využít gloriolu legionářského hrdiny, kterou kolem něho v polovině dvacátých let poměrně úspěšně pěstovali jeho příznivci. Gajda v sobě nenašel potřebné vlastnosti, bez kterých se člověk jeho politických ambic neobejde. Jeho

dobrodružná povaha mu byla spíše překážkou. Taktéž politická naivita a neochota uzavřít kompromis se svými spolupracovníky vedla ke vzniku opozičních skupin, které pozici českého fašismu soustavně oslabovaly. Gajda se tak nedokázal stát „jedním z davu“ či „prvním mezi rovnými“, jak se to zdařilo Mussolinimu či Hitlerovi.

Příčinou neúspěchu byl také zásadní rozpor mezi cílem a používanými prostředky. Mám tím na mysli snahu zavést nedemokratický režim (ať již je nazýván jakkoli – pozn. autora) demokratickými způsoby. Zahraniční zkušenost ukázala, že je to možné, nicméně v Československu v meziválečném období nenastalo pro tuto alternativu příhodné politické klima. Vznik samostatného Československa a ukotvení demokratického systému pluralitní demokracie bylo většinou československé společnosti přijímáno souhlasně, a proto neexistovala možnost násilného nedemokratického převratu s podporou široké veřejnosti. Českým fašistům tak zbývala jen možnost pokusit se získat podíl na moci prostředky pluralitní demokracie, na což nebylo fašistické hnutí stavěno. Vznikl tak paradox, ve kterém fašisté politický systém první republiky kritizovali a zároveň se mu podřídili. Přesto nelze existenci a činnost českých radikálů v politickém systému prvorepublikového Československa bagatelizovat. Pro tehdejší demokratické zřízení, zejména v okamžicích hospodářské krize či ohrožení československé samostatnosti, mohlo znamenat určitou hrozbu, přestože je s odstupem času zřejmé, že čeští fašisté neměli v žádném okamžiku existence první republiky reálnou šanci na výrazný úspěch a vlastně se ani neodhodlali k pokusu o převzetí moci. Židenickou epizodu, byť mohla svým současníkům připadat velmi nebezpečná, nelze za takový pokus považovat.

Dalším důvodem neúspěchu českého fašistického hnutí bylo přílišné kopírování zahraničních vzorů, především italského fašismu. V československé společnosti na rozdíl od italské chyběla myšlenka historického poslání, které by fašismus mohl naplnit. Jedním ze stěžejních argumentů, na kterém Mussolini postavil svůj úspěch, bylo zdůrazňování historického poslání italského národa ve smyslu snahy o obnovu antické římské říše. Na tuto myšlenku oprávněnosti

expanzivního chování italská společnost meziválečného období z velké části zareagovala kladně. Podobný názor v československém prostoru ve větší míře zastoupen nebyl. Myšlenka národního sebeurčení byla naplněna vznikem samostatného státu v roce 1918 a až na občasné výjimky se mezi širokou veřejností neobjevovaly požadavky expanzivního chování vůči okolním státům.

Problém, který fašistické hnutí nedokázalo překonat, byl také chronický nedostatek finančních prostředků. Národní obec fašistická ani žádná z dalších organizací této části politického spektra nedisponovala dostatkem financí, přestože se především v počátečním období našli mecenáši, kterým bylo sympatické především protisocialistické vystupování NOF. S pokračující hospodářskou krizí a především s narůstajícími excesy a problémy s úřady se však většina sponzorů od českého fašismu odvrátila. Nedostatek financí také přinesl vleklé spory regionů s pražským ústředím i samotným Gajdou, kterému bylo často vyčítáno, že stranické peníze používá pro soukromé účely.

Další okolností, proč české fašistické hnutí mělo v dlouhodobém horizontu pouze malou šanci na úspěch, byla nejednotnost členské základny. Od prvních let existence českých fašistických hnutí reprezentovaných např. Červenobílými, Národním hnutím či následně Národní obcí fašistickou byla členská základna značně roztržštěná. Zatímco u většiny ostatních politických stran lze najít převažující sociální vrstvu či profesní skupinu, která tvořila většinu členstva, u Národní obce fašistické je vymezení typického člena poněkud problematické. Fašistická strana sdružila velmi rozdílné skupiny obyvatel, které spojovala především nespokojenost se současným stavem. V osudových chvílích se tak předákům strany nepodařilo vytvořit jednotnou masu členů bez výrazných vnitřních rozporů.

Přes všechny uvedené těžkosti našel český krajní nacionalismus a fašismus od počátku dvacátých let poměrně výraznou oporu i v jednotlivých regionech českých zemí. Po vzniku Národní obce fašistické se zakládání regionálních a místních jednot ještě urychlilo. Přestože se vedení fašistické strany snažilo rozšířit svou působnost na celé české země, ne vždy byla tato snaha úspěšná. Záhy lze najít na politické mapě regiony, kde bylo fašistické

hnutí zastoupeno sporadicky, a naopak regiony, kde se hnutí poměrně dařilo. Jedním z nich bylo také Pardubicko.

Pardubické fašistické hnutí navázalo na činnost Národního hnutí, které v tomto regionu začalo působit od počátku dvacátých let. V roce 1926 byla založena místní jednota Národní obce fašistické a poměrně záhy získala pevnou organizační strukturu a personální složení. Především díky legionářskému generálovi B. Konopáskovi a okresnímu soudci V. Vážnému se na přelomu dvacátých a třicátých let stala z místní organizace NOF dobře fungující a na regionální úrovni úspěšná politická organizace. Zejména období let 1931 a 1932 se stalo nejúspěšnější etapou pardubického fašistického hnutí. Nevyužitá příležitost po překvapivém úspěchu v obecních volbách na počátku roku 1932 znamenala pro pardubickou NOF počátek konce. NOF byla v Pardubicích předstižena jinými organizacemi – Národní frontou a pozdějším Národním sjednocením, které již nevystupovaly tak radikálně a nelze o nich hovořit jako o organizacích fašistických.

Vývoj pardubického fašistického hnutí tak kopíroval celostátní vývoj, přestože určitá regionální specifika lze vymezit. Specifické bylo především sociální složení prvorepublikových Pardubic. Prudký populační nárůst v druhé polovině 19. století způsobený napojením Pardubic na páteřní železnici a následný rozvoj průmyslu v předtím převážně agrárním městě znamenal značné zvýšení podílu dělnického obyvatelstva, které v určitých okamžicích více inklinovalo k radikálním politickým proudům včetně Národní obce fašistické. Významnou skupinou obyvatel byli také legionáři a vojenští vysloužilci z rakouské armády. Díky rozlehlému vojenskému lazaretu a karanténě nalezla určitá část rekonvalescentů nový domov právě v Pardubicích a vytvořili tak další předpoklad pro poměrně širokou členkou základnu místního fašistického hnutí. V neposlední řadě byly pardubickou výhodou schopné a společensky uznávané osobnosti v čele fašistického hnutí. Legionářští důstojníci a zároveň lékaři se soukromou praxí v Pardubicích František Kučera a Bohumil Konopásek tvořili pro místní NOF ideální dvojici společensky uznávaných osobností. V následujícím období se k nim přidal okresní soudce

Vážný, který se záhy stal místním předákem fašistické strany. Paradoxně se však přítomnost těchto výrazných osobností stala pro pardubickou NOF osudnou. Ambice Vojtěcha Vážného se v průběhu první poloviny třicátých let několikrát střetly s neústupností Radoly Gajdy a vyústily v roztržku, po které dal Vážný přednost odchodu z NOF a přiklonění se na stranu Národní fronty. Svým odchodem z NOF inspiroval i značnou část členské základny a pardubická NOF tak ztratila většinu ze svého vlivu.

Významným specifikem pardubického regionu byla absence větší národnostní menšiny, tudíž programový znak vymezení se proti jiným národnostem nemohl být uplatněn. Pardubická jednota NOF se proto vyhranila především jako odpůrce místních socialistických stran. V obecnější rovině pardubičtí fašisté z programu NOF prosazovali především odpor proti aktuálnímu politickému a hospodářskému systému Československa, který byl reprezentován například existencí vázaných kandidátních listin. Místní fašisté dokázali na konci dvacátých a počátku třicátých let zaujmout část pardubické veřejnosti. Uspořádáním fašistického sjezdu získali i značnou reklamu, kterou přenesli do největšího úspěchu svého působení, totiž do dobrého volebního výsledku v obecních volbách na počátku roku 1932. Získáním šesti mandátů na pardubické radnici však fašisté vyčerpali své možnosti, protože nedokázali navázat smysluplnou spolupráci s žádnou další stranou a stát se tak uznávanou politickou stranou v Pardubicích. Přes volební úspěch tak nedokázali získat podíl na rozhodování v pardubickém zastupitelstvu.

Lze tedy konstatovat, že Pardubicko bylo z výše uvedených důvodů významnou základnou českého fašistického hnutí a že český fašismus zde patřil po více než deset let k politickému proudu s určitým společenským vlivem, přesto ani v tomto regionu nemohl ze své podstaty pomýšlet na dlouhodobější úspěch. Absenci propracovaného programu nemohly vynahradit ani příhodné dobové okolnosti, nahrávající v určitých okamžicích radikálnímu řešení, ani dostatek schopných osobností ve vedení.

Hlavním stavebním kamenem fašistické organizace je existence silné vůdčí osobnosti. V případě pardubické jednoty se jí od roku 1928 stal okresní

soudce Vážný. Díky jeho schopnostem a přízni s Gajdou se z něho rychle stal hlavní představitel pardubického fašistického hnutí. I on však své politické schopnosti vyčerpал po obecních volbách v roce 1932. Nedokázal využít nabízenou příležitost a nezískal významnější post na pardubické radnici. S počátkem disciplinárního řízení v roce 1932 se jeho kariéra v československé justici i v čele fašistické strany začala chýlit ke konci. Druhá polovina třicátých let pro nyní již bývalého soudce znamenala velké existenční problémy podpořené několikaměsíční vazbou v souvislosti s přepadením židenických kasáren na počátku roku 1933. I přes velké úsilí byla snaha o obnovu politické kariéry neúspěšná a přechod od Národní obce fašistické k Národnímu sjednocení znamenal i poměrně dramatický rozchod s Gajdou. Ani následné působení v Národní frontě a posléze Národním sjednocení nepřineslo Vážnému kýžený politický úspěch a po parlamentních volbách v roce 1935 se jeho politická kariéra uzavřela. Alespoň navenek uznal, že volba politické kariéry na úkor justiční byla velkou chybou. Pomocí své výřečnosti a také díky svým předchozím soudcovským kvalitám dostal od ministerstva spravedlnosti na sklonku třicátých let druhou šanci. Novým působištěm se na velmi krátkou dobu stal okresní soud v Chebu, odkud se po odstoupení pohraničí přestěhoval do Prahy, kde jeho kariéra v československé a posléze protektorátní justici pokračovala. V době nacistické okupace také neváhal využít příležitosti a získat značné finanční odškodnění za údajnou újmu a nespravedlivé stíhání v době následující po útoku na židenická kasárna. Svou odolnost a schopnost přetrvat v pozici soudce prokázal i v období tzv. třetí republiky, během které musel několikrát zápasit s obviněním z kolaborace. Vyčítána mu byla i jeho předchozí činnost v Národní obci fašistické. Všechny útoky na svou osobu dokázal přečkat a na pozici soudce se s ním setkáváme ještě v první polovině padesátých let, tedy v době, kdy se již naplno rozběhla komunistická diktatura.

Při závěrečném shrnutí je tedy možno konstatovat, že fenomén českého fašismu a českého krajního nacionalismu vyplnil část politického spektra první Československé republiky a vytvořil tak alternativu pro určité skupiny české společnosti. Český fašismus reprezentovaný především Národní obcí

fašistickou se stal politickým proudem, který získal pevné místo na československém politickém kolbišti, nikdy však nedosáhl takového vlivu, aby mohl reálně uvažovat o uchopení vlády či alespoň o získání podstatného podílu na řízení státu. V demokratickém systému první republiky nedošlo k výrazné polarizaci politického spektra, která by připravila příznivější podmínky pro nástup autoritativního režimu, na rozdíl od mnoha států meziválečné Evropy.

Předložená práce dokázala, že činnost českých fašistů ve východních Čechách kopírovala celostátní vývoj tohoto politického proudu, i když s určitými místními specifiky. Přestože se Pardubicko stalo jednou z významných základů českého fašistického hnutí, ani zde nedokázalo překonat své možnosti a alespoň na regionální či místní úrovni se stát politickou silou, která by byla schopná třeba jen na přechodnou dobu získat významnější postavení na politické scéně, byť k tomu měla v některých okamžicích poměrně dobrou výchozí pozici. Hlavním výsledkem práce je tak vytvoření podrobné regionální sondy, která si také klade za cíl upřesnění a doplnění některých faktů uváděných ve starších studiích a vyvolání diskuze nad činností českých fašistů a nacionalistů ve sledovaném regionu, která zde poněkud chybí.

Oddíl VIII.

Prameny a literatura

Archivní prameny:

NA Praha, f. 225 (Ministerstvo vnitra), k. 50, 731, 732

NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracovaná část fondu)

NA Praha, f. Předsednictvo ministerské rady Praha, k. 230

SOA Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra, personální spis Vojtěcha Vážného

SOkA Pardubice, f. Matrika příslušníků města Pardubic, k. 352, 651

SOkA Pardubice, f. MÚ Pardubice, k. 124, 125, 126

SOkA Pardubice, f. Presidiální spisy OÚ Pardubice, k. 13, 17-18, 20-33, 35-36, 40, 42, 45, 47

Tištěné prameny

BAUER, František. Moje zkušenosti z NOF. Praha 1927.

BENEŠ, Edvard. Demokracie dnes a zítra. Praha 1946.

DOSTÁL, Otakar. Generál r.l. R. Gajda a jeho účast v sibiřské anabazi. Praha 1927.

GAJDA, Radola. Stavovská demokracie národního státu. Praha 1933.

HAVLÍK, Dobroslav. Národní hnutí fašistické v myšlenkách. Turnov 1926.

HITLER, Adolf. Mein Kampf. Praha 2000.

HORÁK, J.V. Vznik a vývoj fašismu v Itálii. Praha 1927.

CHÁB, Václav. Jihočeský selský Vůdce Radola. Praha 1931.

IDEOVÝ PROGRAM ČESKOSLOVENSKÝCH FAŠISTŮ. Praha 1925.

JEDNACÍ ŘÁD NOF. Praha 1927

KÁREK, Ota. Radola. Praha 1927.

KLADIVO, B. O československém fašismu. Brno 1926.

KRATOCHVÍL, Jaroslav. Cesta revoluce. Praha 1928.

KRATOCHVÍL, Jaroslav. Jménem republiky? Mé slovo k vítězství gajdovské pravdy. Praha 1928.

KURFÜRST, František. Radola Gajda – Rudolf Geidl: Legenda a skutečnost. Praha 1926.

LEBLOCH, Otakar. Fašistický stát. Brno 1927.

MAREŠ, František. Otázky filosofické, národní a sociální v politice. Praha 1923.

NÁRODNÍ HNUTÍ. Českým vlastencům. Praha 1922.

NÁRODNÍ HNUTÍ. Provolání. Praha 1921

NIKOLAU, Stanislav. Pravda o Národním hnutí. Praha 1923.

ORGANIZAČNÍ ŘÁD NÁRODNÍHO HNUTÍ. Praha 1923.

ORGANIZAČNÍ ŘÁD NOF. Praha 1927

PAROULEK, Josef. Barákové město c. a k. válečné nemocnice v Pardubicích. Pardubice 1917.

PAULUS, František. Případ generála Gajdy, Praha 1939.

REICHMANN, Jan. Fašismus. Praha 1923.

SANDOMIRSKÝ, B.G. Fašisté, Praha 1923.

ÚSTAVNÍ ŘÁD NOF, Praha 1927.

VESELÝ, Vít. Co chce Národní hnutí. Praha 1923.

VODÁK, V.L. Národní obec fašistická a její Vůdce Radola Gajda. Praha 1934.

HROMÁDKO, Otakar. Košilaté doby. Zprávy Klubu přátel Pardubicka, roč. 15/2005, č. 11/12

Dobový tisk:

Bratrství – ročník 1926, 1927, 1930, 1931, 1932

České směry – ročník 1932

Hanácká republika – ročník 1923, 1924

Na stráž – ročník 1923, 1924, 1925

Národní fronta – ročník 1934

Národní republika – ročník 1924

Rudé právo – ročník 1930, 1945

Rudý večerník – ročník 1932

Říšská stráž – ročník 1929, 1930

Stráž říše – ročník 1931

Svobodné slovo – ročník 1945

Východ – ročník 1922, 1923, 1927, 1929, 1930, 1931, 1932

Východočeský obzor – ročník 1926, 1927, 1931, 1932

Východočeský republikán – ročník 1928, 1929, 1931, 1932, 1934, 1935

Východočeský rozhled – ročník 1932

Výzva – ročník 1923, 1924

Výzva Červenobílých – ročník 1923

On-line prameny

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. [online]. [cit. 2012-07-21].

Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/ja.htm>

Literatura

ARENDOVÁ, Hannah. Původ totalitarismu. Praha 1996.

ARON, Raymond. Demokracie a totalitarismus. Praha 1993.

BALÍK, Stanislav; KUBÁT, Michal. Teorie a praxe nedemokratických režimů. Praha 2012.

BALOUN, Pavel. Čeští fašisté jako „naivní národovci“. Netradiční pohled na fenomén českého fašismu. Recenze titulu Milan Nakonečný. Český fašismus. Praha 2006. In: Soudobé dějiny, roč. 17/2010, č. 1-2, s. 194-204.

BALOUN, Pavel. Vyšetřování členů Národní obce členů Národní obce fašistické v únoru 1933. Paginae historiae, roč. 18/2010. s. 133-145.

BALOUN, Pavel. Vznik českého fašismu. In: HOP. Historie – Otázky – Problémy, roč. 2/2010, č. 1, s. 63-83.

BENDA, Michal. Národní obec fašistická na Pardubicku na počátku třicátých let 20. století. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Univerzity J.E. Purkyně. Ústí nad Labem 2002.

BLODIG, Vojtěch. Puč v Židenicích a Národní obec fašistická v roce 1933. Paginae historiae, roč. 3/1995. s. 137-151.

BOROVEC, Petr. 80 let od úmrtí pardubických podnikatelů Aloise Rainberga a ing. Josefa Prokopa. In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka, roč. 58/2013, č. 9-10, s. 265-268.

BRONCOVÁ, Dagmar. Kniha o městě – Pardubice. Praha 1999.

CABADA, Ladislav. Český stranický systém 1890-1939. Plzeň 2000.

ČECHUROVÁ, Jana. Česká politická pravice. Praha 1999.

DEJMEK, Jindřich. Zrod nové Evropy. Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému. Praha 2011.

DOSOUDIL, F. Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách. Hradec Králové 1986.

FARGAŠOVÁ, Eva. Historie českého fašismu v letech 1921-1929. Kandidátská disertační práce, ČSAV Ústav čs. a světových dějin. Praha 1989.

FARGAŠOVÁ, Eva. Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921-1929. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, roč. 1989, č. 11, s.135 a 153.

FARGAŠOVÁ, Eva. Publicistika a literatura českých fašistů 20. let. In: Časopis Matice moravské, roč. 108/1989, č. 2, s. 89-104.

FIC, Vladimír. Národní sjednocení v politickém systému Československa 1930-1938: příspěvek ke kritice českého buržoazního nacionalismu. Praha 1983.

GAJANOVÁ, Alena. Dvojitá tvář – z historie předmnichovského fašismu. Praha 1962.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha 2004.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. Velké dějiny Zemí koruny české, svazek XV.a 1938-1945. Praha 2006.

GREGOROVIC, Miroslav. Kapitoly o českém fašismu – fašismus jako měřítko politické dezorientace. Praha 1995.

HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. Praha 2008.

HORÁK, Pavel. Bohumil Laušman – politický životopis. Praha 2012.

HORNOVÁ, Hana. K fašistickému pokusu o puč v Židenicích 22.1.1933. Revue dějin socialismu, 10/1970, č. 1, s. 85-102.

KLIMEK, Antonín. Boj o Hrad I.: Vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935. Praha 1998.

KLIMEK, Antonín. Boj o Hrad II.: Kdo po Masarykovi. Praha 1998.

KLIMEK, Antonín. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII. 1918-1929. Praha 2000.

KLIMEK, Antonín. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIV. 1929-1938. Praha 2002.

KLIMEK, Antonín; HOFMAN, Petr. Vítěz, který prohrál – generál Radola Gajda. Praha 1995.

KOLÁŘ, František. Politická elita meziválečného Československa. Praha 1998.

KORBEL, Bohumil; JELÍNEK, Bedřich. Tělovýchova a sport Československé republiky na výstavě v Pardubicích. Pardubice 1931.

KOTLÁN, Pavel. Fašismus a jeho česká podoba, Přerov 2001.

KOTLÁN, Pavel. Gajdova (ne)věrná Morava. Brno 2009.

KOTYK, Jiří. Kapitoly z dějin českého fašismu na Pardubicku. Zprávy Klubu přátel Pardubicka 2001 – 2008.

KREJČA, Otomar. Český fašismus. Pokus o bilanci (1938-1945). In: Soudobé dějiny, roč. 11/2004, č. 1-2, s. 11-55.

KUČERA, Bohumil. Brněnský puč roku 1933 před Státním soudem. In: Právněhistorické studie, roč. 21/1978, s. 85-111.

JECH, Karel; KAPLAN, Karel. Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945. Brno 1995.

MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. Politické strany – vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, díl I. 1861-1938. Brno 2005.

MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. Politické strany – vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, díl II. 1938-2004. Brno 2005.

MASSOWOVÁ, Dana. Národní obec fašistická na Bučovicku za první republiky. Diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Brno 2007.

MICHL, Jan. Legionářské organizace v Československu (1920-1938). In: Historie a vojenství, roč. 56/2007, č. 4, s. 4-23.

MEZIHORÁK, František. Hry o Moravu. Praha 1997.

- MOULIS, Miroslav. Tajné heslo granát. Praha 1973.
- MOULIS, Miroslav. Vzestup a pád generála Gajdy. Třebíč 2000.
- NAKONEČNÝ, Milan. Český fašismus. Praha 2006.
- NAKONEČNÝ, Milan. Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu. Praha 2001.
- NAUMAN, Petr. Ještě ke Gajdově aféře. In: Střední Evropa, roč. 3/1990, č. 16, s. 95-97.
- NOLTE, Ernst. Fašismus ve své epoše. Praha 1999.
- O'SULLIVAN, Noël. Fašismus. Brno 2002.
- PASÁK, Tomáš. Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945. Praha 1999.
- PASÁK, Tomáš. K historii českého fašismu. Praha 1985.
- PAXTON, Robert, O. Anatomie fašismu. Praha 2007.
- PEJČOCH, Ivo. Armády českých politiků – české polovojenské jednotky 1918 – 1945. Cheb 2009.
- PEJČOCH, Ivo. Fašismus v českých zemích. Praha 2011.
- PEJČOCH, Ivo. Židenický puč. In: Historie a vojenství, roč. 55/2006, č. 4, s. 20-36.
- PFAFF, Ivan. První protifašistický manifest českých intelektuálů. In: Český časopis historický, roč. 91/1993, č. 2, s. 247-267.
- RATAJ, Jan. O autoritativní národní stát – ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1938. Praha 1997.
- RYSKOVÁ, Světlana. K případu Karla Perglera. In: Český časopis historický, roč. 90/1992, č. 4, s. 571-587.
- ŠEBEK, Jaroslav. Parlamentní volby v roce 1929. In: Český časopis historický, roč. 96/1998, č. 1, s. 102-138.
- ŠEDIVÝ, Ivan. Gajdova aféra 1926-1928. In: Český časopis historický, roč. 92/1994, č. 4, s. 732-758.
- ŠESTÁK, Miroslav; TEJCHMAN, Miroslav. Dějiny Jihoslovanských zemí. Praha 1998.

ŠTĚPÁN, Ladislav. Hnutí Národní obce fašistické v okresech Vysoké Mýto, Chrudim a Pardubice v období první republiky. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně. Brno 1983.

ŠUBOTNÍKOVÁ, Markéta. Český fašismus na Pardubicku za 1. republiky. Diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Brno 1999.

ŠUSTA, Petr. Vznik a vývoj studentské skupiny Vlajka. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Praha 2004.

UHLÍŘ, Dušan. Anály ze Spálené ulice. Praha 1979.

VEBER, Václav; HLAVAČKA, Milan. Dějiny Rakouska. Praha 2002.

VYKOUPIIL, Libor. Fašistický útok na Židenická kasárna v roce 1933. Forum Brunense, 5/1993. s. 121-136.

VYKOUPIIL, Libor. Český fašismus na Moravě. Brno 2012.

ZORACH, Jonathan. Záhada Gajdovy aféry v československé politice roku 1926. In: Střední Evropa, roč. 3/1990, č. 16, s. 85-94.